Sartre, Jean-Paul

GREAȚA

FOAIE FĂRĂ DATĂ

Cel mai bine ar fi să notez evenimentele zi cu zi. Să țin un jurnal ca să mă lămuresc. Să nu las să-mi scape nuanțele, faptele mărunte, chiar dacă par lipsite de însemnătate, şi, mai ales, să le clasez. Trebuie să spun cum văd eu masa asta, strada, oamenii, pachetul meu de tutun, de vreme ce ele s-au schimbat. Trebuie să determin exact proporțiile şi natura acestei schimbări.

De exemplu, o cutie de carton în care-mi țin călimara. Ar trebui să încerc să spun cum o vedeam înainte şi cum...1 acum. Ei bine, e un paralelipiped dreptunghiular, se detaşează pe... - e stupid, nu-i nimic de spus despre asta. Iată ce trebuie să evit, nu trebuie să imaginez ceva deosebit acolo unde nu-i nimic. Cred că ăsta e pericolul care te pîndeşte cînd ții un jurnal: exagerezi totul, stai la pîndă, forțezi întruna adevărul. Pe de altă parte, e sigur că pot, dintr-un moment în altul - chiar în ce priveşte această cutie sau oricare alt obiect - să regăsesc acea impresie de alaltăieri. Trebuie să fiu mereu pregătit, altfel îmi scapă printre degete.

Nu trebuie să... ci să notez cu grijă şi în cele mai mici amănunte tot ce se întîmplă.

Firește, nu mai pot scrie ceva precis despre întîmplările de sîmbătă şi de alaltăieri, acum sînt prea departe de ele; tot ce pot spune e că, şi într-un caz, şi în celălalt, n-a fost nimic din ceea ce se numeşte de obicei un eveniment. Sîmbătă nişte copii se ju~au de-a aruncatul şi-am vrut să arunc şi eu o piatră în mare. In clipa aceea m-am oprit, am lăsat piatra să cadă şi am plecat. Probabil că aveam un aer rătăcit, fiindcă puştii au rîs în urma mea. În afară n-a fost decît atît. Ceea Ce s-a petrecut în mine, n-a lăsat urme evidente. Văzusem ceva care m-a dezgustat, dar nu mai ştiu dacă priveam marea sau piatra. Piatra era plată, uscată pe o parte, umedă şi plină de noroi pe cealaltă. O țineam de margini, cu degetele foane depărtate, ca să nu mă murdăresc.

Alaltăieri a fost mult mai complicat. Şi a mai fost şi şirul acela de coincidențe, de încurcături, pe care nu mi le explic. Dar n-o să mă apuc să aştern totul pe hîrtie.

Oricum, sigur e că mi-a fost frică sau cam aşa ceva. Dacă aş şti măcar de ce mi-a fost frică, şi tot ar fi un pas destul de mare înainte.

Mai curios e că nu sînt deloc dispus să mă cred nebun, mi se pare chiar foarte limpede că nu sînt; toate aceste schimbări privesc obiectele. Cel puțin de asta aş vrea să fiu sigur.

Ora zece şi jumătate1

Poate că a fost, într-adevăr, o mică criză de nebunie. N-a lăsat nici o urmă. Sentimentele mele ciudate de săptămîna trecută îmi par astăzi de-a dreptul caraghioase; nu mi se mai potrivesc. În seara asta mă simt bine, mă simt în largul meu în lume. Aici e camera mea, orientată spre nord-est.

Seara, evident. Paragraful care urmează a fost scris cu mult după cele dinainte. Înclinăm să credem că a fost scris, cel mai devreme, a doua zi (n.a.).

Dedesubt, strada Mutilaților şi şantierul noii gări. Văd de la fereastră, în colțul bulevardului Victor-Noir, luminile roşii şi albe de la cafeneaua Locul de întîlnire al feroviarilor. Tocmai a sosit trenul de Paris. Oamenii ies din gara veche şi se răspîndesc pe străzi. Aud paşi şi glasuri. Mulți aşteaptă ultimul tramvai. Formează desigur un mic grup necăjit în jurul becului de gaz, chiar sub fereastra mea. Ei bine, mai au de aşteptat cîteva minute: tramvaiul nu trece înainte de zece patruzeci şi cinci. De n-ar veni voiajorii comerciali în noaptea asta: simt mare nevoie să dorm, sînt, de altfel, în urmă cu somnul. O noapte de somn bun, una singură, şi s-ar isprăvi cu toate aceste poveşti.

Unsprezece fără un sfert: nu mai am de ce să mă tem, dacă veneau, erau aici. Numai de n-ar fi ziua domnului din Rouen. Vine în fiecare sîmbătă, i se păstrează camera nr.2, la primul etaj, cea care nu are bideu. Încă mai poate sosi: are obiceiul să bea cîte un țap de bere la cafeneaua Locul de întîlnire al feroviarilor înainte de-a se culca. De altfel, nu face mult zgomot. E mititel şi foarte curat, cu o mustăcioară neagră, lucioasă, şi poartă perucă. A apărut.

Ei bine, cînd l-am auzit urcînd scara, am simțit ca un fior în inimă, aşa-i de liniştitor; ce să te poată înfricoşa Într-o lume atît de ordonată? Cred că m-am vindecat.

Iată şi tramvaiul 7 Abator-Marile Bazine. Se apropie uruind. Porneşte din nou. Acum se îndreaptă încărcat cu valize şi copii adormiți spre Marile Bazine, spre Uzine, în estul cel negru. E penultimul tramvai; ultimul o să treacă . peste o oră.

O să mă culc. M-am vindecat, renunț să-mi notez impresiile de zi cu zi, ca fetițele, într-un caiet nou şi frumos.

Doar într-un singur caz ar fi interesant să ții un jurnal:

Dacă!...

JURNAL

Luni, 25 ianuarie 1932

Ceva mi s-a întîmplat, nu mai e nici o îndoială. A venit ca o boală, nu ca o certitudine oarecare, nici ca o evidență. S-a instalat perfid, încetul cu încetul; m-am simțit puțin ciudat, puțin nelalocul meu, asta a fost tot. O dată ce m-a cuprins nu s-a mai mişcat, a tăcut mîlc, drept care am crezut că n-aveam nimic, că fusese o alarmă falsă. Iată însă că acum creşte.

Nu cred că meseria de istoric predispune la analiză psihologică. În tagma noastră n-avem de-a face decît cu sentimente precise, cărora le dăm nume generice, precum: Ambiție, Interes. Dacă totuşi m-aş cunoaşte cît de cît, mi-ar fi acum de mare ajutor.

Mîinile mele, de pildă, au ceva cu totul nou, un fel anume de a apuca pipa sau furculița. Sau poate furculița are acum un anume fel de-a se lăsa luată, nu ştiu. Cîteva clipe mai înainte, intrînd în camera mea, am încremenit, fiindcă simțeam în mînă un obiect rece care-mi trezea atenția printr-un soi de personalitate. Am desfăcut mîna, m-am uitat: țineam pur şi simplu clanța. Azi-dimineață, la bibliotecă, cînd Autodidactul a venit să mă salute, mi-au trebuit zece secunde ca să-i recunosc. Vedeam o față necunoscută, o față şi atît. Şi apoi mîna lui ca un vierme mare şi alb în mîna mea. I-am dat drumul imediat şi brațul a căzut din nOU, moale.

Pe stradă la fel, se aud o mulțime de zgomote suspecte.

S-a produs deci o schimbare în ultimele săptămîni. Dar unde? E o schimbare abstractă, care nu se precizează. Oare eU m-am schimbat? Dacă nu eu, atunci camera asta, oraşul, natura; trebuie să aleg.

Cred că eu m-am schimbat: e soluția cea mai simplă. Şi cea mai neplăcută. Dar, în sfîrşit, trebuie să recunosc că sînt predispus la aceste transformări subite. Adevărul e că mă gîndesc foarte rar; de aceea o mulțime de mici met~morfaze se acumulează în mine, fără să bag de seamă, şi, pe urmă, într-o bună zi, izbucneşte o adevărată revoluție.

Asta a dați vieții mele acest aspect încîlcit, incoerent. Cînd, de exemplu, am plecat din Franța, s-au găsit destui oameni care să spună că fac o nebunie. Şi cînd m-am întors brusc, după şase ani de călătorie, s-ar fi putut încă vorbi de această nebunie. Parcă mă văd şi acum, împreună cu Mercier, în biroul acelui funcționar francez care a demisionat anul trecut în urma afacerii petrou. Mercier pleca în Bengal într-o misiune arheologică. Dorisem dintotdeauna să merg în Bengal, iar el stăruia să-i însoțesc. Astăzi mă întreb pentru ce. Cred că nu era sigur de Portal şi ar fi vrut să-i supraveghezeu. N-aveam nici un motiv să refuz. Şi chiar dacă aş fi presimțit atunci mica combinație în legătură cu Portal, ar fi fost un motiv în plus să accept cu entuziasm. Ei bine, eram ca paralizat, nu puteam scoate o A Vorbă. Imi ațintisem privirea asupra unei statuete khmere, aşezată pe un covor verde, lîngă telefon. Mi se părea că sînt plin de limfă sau de lapte călduț. Mercier îmi spunea cu o răbdare îngerească, sub care se simțea puțină iritare:

"Ştii doar, trebuie stabilit oficial. Sînt sigur că pînă la urm~ vei spune da: ar fi mai bine să accepți imediat".

Are o barbă de un negru-roşcat, foarte parfumată.

La fiecare mişcare a capului lui mă izbea un val de parfum. Şi-apoi, dintr-o dată, m-am trezit dintr-un Somn de şase ani.

Statueta îmi păru urîtă şi stupidă şi-am simțit că mă plictisesc de moarte. Nu reuşeam să înțeleg ce căutasem în lndochina. Ce făceam acolo? De ce stăteam de vorbă cu oamenii aceia? De ce eram atît de caraghios îmbrăcat? Pasiunea mea se stinsese. Mă stăpînise şi mă înşelase ani la rînd; acum mă simțeam golit. Dar nu asta era cel mai rău: înaintea mea trona, cu un fel de nepăsare, un gînd voluminos şi fad. Nu prea ştiu ce era, dar nici să-I privesc nu puteam, într-atît mă scîrbea. Totul se confunda pentru mine cu parfumul bărbii lui Mercier.

M-am scuturat, furios la culme împotriva lui, şi am răspuns ritos:

- Mulțumesc, dar cred că am călătorit destul: acum trebuie să mă întorc în Franța.

După două zile luam vaporul spre Marsilia.

Dacă nu mă înşel, dacă toate semnele care se adună prevestesc o nouă tulburare a vieții mele, ei bine, mi-e frică.

Nu pentru că viața mea ar fi plină, sau însemnată, sau prețioasă. Dar mi-e frică de ce se naşte, va pune stăpînire pe mine şi mă va duce, unde? Va trebui oare să plec din nou, să-mi las baltă cercetările, să-mi las cartea? O să mă trezesc, oare, peste cîteva luni, peste cîțiva ani, obosit, dezamăgit, în mijlocul altor ruine? Aş vrea să văd limpede în mine înainte de a fi prea tîrziu.

Nimic nou.

Am lucrat la bibliotecă de la ora nouă la ora unu. Am elaborat capitolul al XII-lea şi tot ce se referă la şederea lui Rollebon în Rusia, pînă la moartea lui Pavel 1. E un lucru isprăvit: nu mai revin asupra acestei părți pînă la definitivare.

E unu şi jumătate. Mă aflu la cafeneaua Mably, mănînc un sandvi5, totul e aproape normal. De altfel, în cafenele totdeauna totul e normal, mai ales în cafeneaua Mably, datorită proprietarului, domnul Fasquelle, al cărui chip abordează un aer de ticăloşie absolut pozitiv şi linguşitor. 1 se apropie ora siestei şi ochii îi sînt puțin înroşiți, dar mersul lui e tot vioi şi hotărît. Se plimbă printre mese şi se apropie confidențial de consumatori:

- Sînteți mulțumit, domnule?

Zîmbesc văzîndu-1 atît de vioi: la ora cînd localul se goleşte, i se goleşte şi capul. De la două la patru cafeneaua e pustie şi atunci domnul Fasquelle face cîțiva paşi cu un aer buimac, chelnerii sting luminile, iar el alunecă în inconsistență: cînd omul ăsta e singur, adoarme.

Au mai rămas vreo douăzeci de clienți, celibatari, ingineraşi, funcționari. Prînzesc în grabă la pensiunile de familie pe care le numesc popotele lor şi, cum au nevoie de puțin lux, vin aici după ce-şi iau masa, beau o cafea şi joacă pocher; fac un zgomot puțin inconsistent, care nu mă supără. Şi ei, ca să existe, trebuie să fie mai mulți împreună.

Eu trăiesc singur, complet singur. Nu vorbesc cu nimeni, niciodată; nu primesc nimic, nu dau nimic. Autodidactul nu contează. Desigur, există Fran<;:oise, patroana de la cafeneaua Locul de întîlnire al feroviarilor. Dar parcă ei îi vorbesc? Uneori, după-masă, cînd îmi serveşte o halbă, o întreb:

- Ai timp astă-seară? Nu spune niciodată nu şi o urmez într-una din acele camere mari de la primul etaj, pe care le închiriază cu ora sau cu ziua. N-o plătesc: facem dragoste dintr-o nevoie reciprocă. Ei îi place (îi trebuie zilnic Un bărbat şi are mulți în afară de mine) şi eu scap astfel de anumite melancolii a căror cauză o cunosc prea bine. Dar abia dacă schimbăm cîteva cuvinte. La ce bun? Fiecare pentru sine; de altfel, în ochii ei eu rămîn înainte de toate un client al cafenelei. Îmi spune în timp ce-şi scoate rochia:

- Ați auzit cumva de un aperitiv Bricot? Pentru că doi clienți l-au cerut săptămîna asta. Fata nu ştia şi a venit să-mi spună. Erau călători, or fi băut din ăsta la Paris. Dar mie nu-mi place să cumpăr fără să ştiu. Dacă nu vă deranjează, nu-mi scot ciorapii.

Într-o vreme - chiar mult după ce m-a părăsit - m-am gîndit la Anny. Acum nu mă mai gîndesc la nimeni; nici nu mă obosesc să caut cuvinte. Totul curge în mine, mai mult sau mai puțin repede, nu opresc nimic, las să treacă.

Mai tot timpul, pentru că nu se leagă de cuvinte, gîndurile mele rămîn cețoase. Desenează forme vagi şi plăcute, se destramă: le uit numaidecît.

Tinerii aceştia mă uimesc: povestesc bîndu-şi cafeaua istorii clare şi verosimile. Dacă îi întrebi ce-au făcut ieri, nu se tulbură: te pun la curent în două vorbe. În locul lor, m-aş bîlbîi. E adevărat că nimeni nu se mai preocupă de mult de felul cum îmi petrec eu timpul. Cînd trăieşti singur, nu mai ştii ce înseamnă să povesteşti: verosimilul dispare o dată cu prietenii. Evenimentele, de asemenea, le laşi să curgă; vezi apărînd deodată oameni care vorbesc şi pleacă, te trezeşti vîrît în situații care n-au nici cap, nici coadă: ai fi un martor execrabil. Dar, în schimb, te alegi cu tot ce n-ar putea fi crezut în cafenea, tot neverosimilul. De exemplu sîmbătă, pe la patru după-amiază, la capătul tro· tuarului de scînduri de la şantierul gării, o femeie îmbrăcată în albastru-deschis alerga de-a-ndăratelea, rîzînd şi fluturînd batista. În acelaşi timp, un negru cu un impermeabil crem, pantofi galbeni şi. pălărie verde, dădea colțul străzii fluierînd. Femela s-a ciocnit de el, sub un fellllar care atlrnă de gard şi e aprins seara. Se aflau deci acolo în acelaşi timp, gardul creiroase atât de tare a lemn ud, felinarul, femeia aceea mlcă şl blondă în brațele unui negru, sub un cer de foc. Dacă am fi fost patru sau cinci, presupun că am fi observat cum s-au ciocnit toate acele culori palide, frumosul mantou albastru ce semăna cu o plapumă, impermeabilul deschis, gemulețele roşii ale felinarului; am fi rîs de stupoarea care apăruse pe cele două chipuri copilăreşti.

Se întîmplă rar ca unui om singur să-i vină să rîdă:

grupul s-a însuflețit pentru mine cu un sens foarte adînc, chiar sălbatic, dar curat. Apoi grupul s-a despărțit, n-au mai rămas decît felinarul, gardul şi cerul: era destul de frumos şi atît. O oră mai tîrziu felinarul era aprins, sufla vîntul, cerul era negru: nu mai rămăsese nimic.

Toate astea nu sînt foarte noi; niciodată n-am respins aceste emoții inofensive; dimpotrivă. Ca să le simți, ajunge să fii puțin de tot singur, numai atît cît să scapi la momentul potrivit de verosimil. Dar eu rămîne am prea aproape de oameni, la suprafața singurătății, hotărît să mă refugiez în mijlocul lor în caz de alarmă; în fond, pînă acum, n-am fost decît un amator.

Acum sînt pretutindeni lucruri, ca paharul acesta de bere, aici, pe masă. Cînd îl văd, îmi vine să spun: piua, nu mai joc. Înțeleg foarte bine că am mers prea departe. Presupun că nu te poți "obişnui" cu singurătatea. Asta nu înseamnă că mă uit sub pat înainte de culcare, nici că mă tern ca nu cumva să văd deschizîndu-se uşa camerei mele în miez de noapte. Totuşi sînt neliniştit: a trecut o jumătate de oră de cînd evit să privesc paharul cu bere. Privesc deasupra lui, dedesubt, la dreapta, la stînga; dar pe el nu vreau să-I văd. Ştiu foarte bine că toți celibatarii dimprejur nu-mi pot fi de nici un ajutor: e prea tîrziu, nu mă mai pot refugia printre ei. Ar veni să mă bată pe umăr, mi-ar spune' "Asta-i bună, ce are paharul ăsta de bere? E ca toate celelalte. E şlefuit, are o toartă, o emblemă mică cu o lopată şi pe emblemă scrie Spatenbrău". Ştiu toate astea, dar ştiu că mai e şi altceva. Ceva neînsemnat. Dar nu pot explica ce.

Nimănui. Iată: alunec încetişor spre fundul apei, spre frică.

Sînt singur în mijlocul acestor voci vesele şi clare. Toţi aceşti tipi îşt trec timpul explicîndu-se, recunoscînd fericiti că sînt de aceeaşi părere. Doamne, ce important e pentr~ ei să se gîndească împreună la aceleaşi lucruri. Ajunge să vezi ce mutră fac atunci cînd trec pe lîngă ei unul dintre oamenii aceia cu ochi de peşte, care privesc parcă înlăuntrul lor şi cu care nu se poate cădea de acord în nici un chip. Cînd aveam opt ani şi mă jucam în Grădina Luxemburg, era unul care venea să se aşeze într-o gheretă, lîngă gardul dinspre strada Auguste-Comte. Nu vorbea, dar din cînd în cînd îşi întindea piciorul şi-l privea speriat.

Piciorul acela era încălţat cu o gheată, iar celălalt, cu un papuc. Gardianul i-a spus unchiului meu că era un fost pedagog. Fusese scos la pensie pentru că venise în clasă să citească notele trimestriale în costum de academician. Ne era frică teribilă de el pentru că simţeam că e singur. Într-o zi i-a zîmbit lui Robert, întinzîndu-i braţele de departe:

Robert era cît pe ce să leşine. Nu înfăţişarea mizerabilă a omului ne speria, nici tumoarea pe care o avea la gît şi care se freca de guler: dar simţeam că în capul lui se formau gînduri de crab sau de langustă. Faptul că se puteau forma gînduri de langustă despre gheretă, despre cercurile noastre, despre tufişuri ne îngrozea.

Oare aşa ceva mă aşteaptă? Pentru prima oară mă supără faptul că sînt singur. Aş vrea să vorbesc cuiva despre ce mi se-ntÎmplă înainte de a fi prea tîrziu, înainte de a începe să sperii copii. Aş vrea ca Anny să fie aici.

Curios: am umplut zece pagini şi n-am spus adevărul saU nu tot adevărul. Cînd scriam sub dată "Nimic nou", n-aveam conştiinţa curată: de fapt o mică întîmplare care nu e nici ruşinoasă, nici extraordinară refuza să apară.

"Nimic nou." Admir cît de bine se poate minţi convins fiind că ai dreptate. Evident, se poate spune şi că nu s-a petrecut nimic nou: azi-dimineaţă la opt şi un sfert, cînd ieşeam din hotelul Printania ca să mă duc la bibliotecă, am vrut şi n-am putut să ridic o hîrtie aruncată pe jos. Asta-i tot, nici măcar nu e un eveniment. Da, dar ca să spun adevărul curat, am fost profund impresionat:

ro-am gîndit că nu mai sînt liber. La bibliotecă am încercat, fără să izbutesc, să scap de ideea asta. Am vrut să fug de ea la cafeneaua Mably. Speram că la lumină se va risipi. Dar a rămas în mine, apăsătoare şi dureroasă. Ea mi-a dictat paginile precedente.

De ce n-am vorbit despre asta? Poate din mîndrie şi poate puţin din neîncredere. N-am obiceiul să revin asupra celor ce mi se întîmplă, aşa că nu-mi amintesc exact ordinea evenimentelor, nu disting ce e important. Dar acum s-a terminat: am recitit ce scrisesem la cafeneaua Mably şi mi s-a făcut ruşine; nu doresc să am secrete, nici stări sufleteşti, nici lucruri care nu se pot spune în cuvinte;

nu sînt nici fecioară, nici preot ca să mimez interiorizarea.

Nu e mare lucru de spus: n-am putut ridica hîrtia, asta-i tot.

Îmi place grozav să adun castane, zdrenţe şi mai ales hîrtii. Imi place să le apuc, să le strîng în mînă; aproape că le-aş duce la gură, cum fac copiii. Anny se înfuria grozav cînd ridicam de un colţ hîrtii grele şi somptuoase, dar probabil murdare de rahat. Vara sau la începutul toamnei se găsesc prin parcuri

bucăți de ziar pe care soarele le-a copt, uscate şi sfărîmicioase ca nişte frunze moarte, atît de galbene încît ai putea crede că au fost tratate cu acid picric.

Alte hîrtii, iarna, sînt sfîşiate, fărîmițate, murdare, Se întorc în pămînt. Altele noi şi înghețate, albe, palpită plutesc ca nişte lebede, dar. pămîntul le mînjeşte pe dedesubt. Se răsucesc, se smulg din noroi, dar numai ca să Se facă una cu pămîntul, ceva mai departe, pentru totdeauna.

Toate sînt bune de apucat. Cîteodată le pipăi numai, privindu-le de aproape, alteori le rup ca să le aud freamătul prelung, sau dacă sînt foarte ude, le dau foc, ceea ce nu e uşor; apoi îmi şterg palmele pline de noroi de un zid sau de trunchiul unui copac.

Prin urmare astăzi priveam cizmele roşii ale unui ofițer de cavalerie care ieşea din cazarmă. Urmărindu-Ie cu privirea, am văzut o hîrtie care zăcea lîngă o băltoacă. Am crezut că ofițerul o să strivească hîrtia în noroi cu călcîiul, dar nu: dintr-un singur pas a trecut peste hîrtie şi peste baltă. M-am apropiat: era o pagină liniată, ruptă desigur dintr-un caiet de şcoală. Ploaia o udase şi o răsucise, era acoperită de pete şi de umflături, ca o mînă arsă. Linia roşie de pe margine se decolorase, ajunsese rozã; pe alocuri cerneala se întinsese. Josul paginii era acoperit de un strat de noroi. M-am aplecat, mă şi bucuram că voi atinge pasta moale şi proaspătă care avea să se răsucească sub degetele mele în cocoloaşe cenuşii... n-am putut.

Am rămas aplecat pentru o secundă, am citit Dictare:

Bufnița aLbă, apoi m-am ridicat, cu mîinile goale. Nu mai sînt liber, nu mai pot face ce vreau.

Obiectele n-ar trebui să înduioşeze, pentru că ele n-au viață. Te serveşti de ele, le pui la loc, trăieşti în mijlocul lor: sînt utile, nimic mai mult. Dar pe mine mă înduioşează, e insuportabil. Mi-e frică să intru în contact cu ele, ca şi cum ar fi nişte animale vii.

Acum înțeleg: îmi amintesc mai bine ce-am simțit zilele trecute, pe malul mării, cînd țineam în mînă piatra aceea. Era un fel de scîrbă dulceagă. Ce neplăcut era!

Venea de la piatră, sînt sigur, trecea din piatră în mîinile mele. Da, asta e, chiar asta: un fel de greață în mîini.

Joi dimineață, la bibliotecă

Puțin mai devreme, coborînd scara hotelului, am auzit-o pe Lucie care, pentru a mia oară, se plîngea patroanei în timp ce freca treptele. Patroana vorbea cu greutate, în fraze scurte, fiindcă nu-şi pusese încă proteza; era aproape goală, în capot roz şi cu papuci. Lucie era murdară, ca de ob;cei; se oprea din cînd în cînd din frecat, se ridica în genunchi şi se uita la patroană. Vorbea întruna, cu un aer înțelegător:

- Ar fi de o sută de ori mai bine dacă ar alerga după femei, spunea ea, nici nu mi-ar păsa, asta nu i-ar face rău.

Vorbea de bărbatul ei; la patruzeci de ani, această femeiuşcă negricioasă îşi luase, cu economiile ei, un tînăr îndntător, ajustor la uzinele Lecointe. E nefericită în căsnicie. Bărbatu-său nici n-o bate, nici n-o înşală; în schimb bea, în fiecare seară se întoarce beat. N-o duce bine cu sănătatea; în trei luni l-am

văzut îngălbenind şi topindu-se din picioare. Lucie îşi închipuie că băutura e de vină. Eu cred mai degrabă că e tuberculos.

- Trebuie să mă ţin tare, spunea Lucie.

O roade, sînt sigur, dar încetul cu încetul: ea se ţinea tare, nu e în stare nici să se consoleze, nici să se lase în voia răului. Se gîndeşte din cînd în cînd la necazul ei, îşi zgîndără cîte puţin durerea. Mai ales cînd nu e singură, fiindcă oamenii o îmbărbătează şi fiindcă îi face bine să vorbească despre asta pe un ton măsurat, ca şi cum ar da sfaturi. Cînd e singură prin camere, o aud cîntînd încetişor, ca să nu se mai gîndească. Dar e mereu îmbufnată, oboseşte şi se enervează numaidecît:

- Aici îmi stă, spunea ea atingîndu-şi gîtul, nu vrea să treacă. Suferă cu zgîrcenie. Trebuie să fie zgîrcită şi Cu plăcerile ei. Mă întreb dacă uneori n-ar dori să scape de durerea asta monotonă, de bombănitul care începe imediat ce încetează să cînte, dacă n-ar dori să sufere odată de-a binelea, să se înece în disperare. Dar asta i-ar fi oricum Cu neputinţă: e împietrită.

Joi după-amiază

"Domnul de Rollebon era foarte urît. Reginei Maria Antoaneta îi plăcea să-l numească «scumpa ei maimuţă».

Avea totuşi toate femeile de la curte; nu făcînd pe caraghiosul, ca pocitania de V oisenon, ci printr-un magnetism care împingea frumoasele-i amante la cele mai mari excese pasionale. Urzeşte intrigi, joacă un rol destul de suspect în Afacerea Colierului şi dispare în 1790, după ce întreţinuse relaţii strînse cu Mirabeau-Tonneau şi Nerciat.

Îl regăsim în Rusia, unde îl asasinează întrucîtva pe Pavel I şi de acolo călătoreşte în ţări îndepărtate, în India, în China, în Turkestan. E traficant, complotist, spion. În 1813 revine la Paris. În 1816 ajunge atotputernic: e singurul confident al ducesei de Angouleme; această bătrînă capricioasă şi obsedată de îngrozitoare amintiri din copilărie se linişteşte şi zîmbeşte cînd îl vede. Prin mijlocirea ei trage toate sforile la curte. În martie 1820, se însoară cu domnişoara de Roquelaure, minunat de frumoasă, în vîrstă de optsprezece ani. Domnul de Rollebon are 70; e în culmea gloriei, la apogeul vieţii sale. Şapte luni mai tîrziu, acuzat de trădare, e arestat şi aruncat în temniţă, unde moare după cinci ani de captivitate, fără să fi fost judecat."

Am recitit cu melancolie nota lui Germain Berger1. Din aceste cîteva rînduri l-am cunoscut pe domnul de Rollebon.

Cît de seducător mi s-a părut şi cum l-am iubit de la început, numai datorită acestor cuvinte! Pentru el, pentru omuleţul acesta sînt aici. Cînd m-am întors din călătorie m-aş fi putut stabili tot atît de bine la Paris sau la Marsilia. Dar majoritatea documentelor privind lungile şederi în Franţa ale marchizului se află la Biblioteca Municipală din Bouville.

Rollebon era stăpînul castelului Marommes. Înainte de război, în acest orăşel mai trăia unul din descendenţii lui, un arhitect care se numea Rollebon-Campouyn~ şi care, murind în 1912, a făcut bibliotecii din Bouville o donaţie foarte importantă: scrisAori ale marchizului, un fragment de jurnal, acte de tot felul. Incă nu le-am cercetat pe toate.

Îmi pare bine că am regăsit aceste note. Sînt zece ani de cînd nu le-am recitit. Scrisul mi s-a schimbat, aşa cred: scriam mai strîns. Ce mult îl iubeam pe domnul de Rollebon în anul acela! Îmi amintesc o seară - era o marți seară lucrasem toată ziua la biblioteca Mazarine, ghicisem atunci, după corespondența lui dintre 1789-1790 chipul magistral în ~are-l trăsese pe sfoară pe Nerciat. Era noapte, coboram bulevardul Maine şi, în colțul străzii Gaîte, am cumpărat castane coapte. Cît eram de fericit! Rîdeam singur gîndindu-mă ce mutră va fi făcut Nerciat cînd s-a întors din Germania. Chipul marchizului e precum cerneala asta: a pălit considerabil de cînd mă ocup de el.

Mai întîi că, începînd din 1801, nu-i mai înțeleg deloc purtarea. Nu documentele îmi lipsesc: scrisori, fragmente de memorii, rapoarte secrete, arhive de poliție. Am chiar prea multe. Le lipseşte însă acestor mărturii siguranța, consistența. Nu se contrazic între ele, asta nu, dar nici nu se potrivesc; parcă nu s-ar referi la aceeaşi persoană. Totuşi, ceilalți istorici lucrează pe baza unor informații asemănătoare. Cum or fi procedînd? Sînt eu mai scrupulos sau mai puțin inteligent? De altfel, problema astfel pusă mă lasă cu totul rece. La urma urmei, ce caut? Habar n-am.

Multă vreme Rollebon m-a interesat mai mult decît cartea pe care aş vrea s-o scriu. Dar acum omul... omul începe să mă plictisească. Mă simt legat de carte, simt din ce în ce mai mult nevoia s-o scriu - pe măsură ce îmbătrînesc, s-ar părea.

Evident, se poate admite că Rollebon a participat la asasinarea lui Pavel I, că a acceptat apoi o misiune de spionaj în Orient, în solda țarului, şi că n-a încetat să-I trădeze pe Alexandru în favoarea lui Napoleon. A putut, în acelaşi timp, să întrețină o corespondență asiduă cu contele de Artois1, oferindu-i informații de mică importanță ca să-I convingă de fidelitatea lui: nimic din toate astea nu e de necrezut; Fouche2, în aceeaşi vreme, juca o comedie mult mai complexă şi mai primejdioasă. Poate că marchizul mai făcea pe cont propriu şi comerț de arme cu principatele asiatice.

Ei da: a putut face toate astea, dar nu există dovezi;

încep să cred că nu se poate dovedi niciodată nimic. Sînt ipoteze oneste, care țin seama de fapte: dar simt foarte bine că ele vin de la mine, că nu-s decît un mijloc de a-mi unifica cunoştințele. Nici o lumină nu-mi vine de la Rollebon. Încete, leneşe, răuvoitoare, faptele se resemnează cu ordinea pe care le-o impun; dar această ordine le rămîne exterioară. Am impresia că fac o treabă de pură imaginație. Ştiu chiar sigur că nişte personaje de roman ar părea mai autentice şi în orice caz ar fi mai plăcute.

Vineri

Ora trei. La ora trei e întotdeauna prea tîrziu sau prea devreme pentru orice ai avea de gînd să faci. E un moment ciudat al după-amiezei. Astăzi e de nesuportat.

Un soare rece înălbeşte praful de pe geamuri. Cer palid, pe alocuri alb-tulbure. Azi-dimineață rigolele înghețaseră.

Mistui anevole lângă calorifer; de pe acum ştiu că ziua e pierdută. N-am să fac nimic bun, decît poate cînd s-o lăsa seara. Asta-i din pricina soarelui: aureşte o ceață albă, murdară, care pluteşte în aer

deasupra şantierului, se prelinge în camera mea, foarte blond, foarte palid, desfăşoară pe masă patru reflexe şterse şi false.

Pipa mi-e acoperită cu un lac auriu care atrage privirea mai întîi printr-o aparență de veselie: te uiți, lacul se topeşte, nu rămîne decît o dîră mare, lividă, pe o bucată de lemn. Şi totul e aidoma, totul, pînă şi mîinile mele. Cînd luminează soarele ăsta, cel mai bine ar fi să mergi la culcare.

Dar am dormit buştean noaptea trecută şi nu mi-e somn.

Imi plăcea atît de mult cerul de ieri, un cer îngust, negru de ploaie, lipit de geamuri ca o față ridicolă şi înduioşătoare. Acest soare nu e ridicol, dimpotrivă. Peste toate lucrurile care-mi plac, pe rugina şantierului, pe scîndurile putrede ale gardului, cade o lumină zgîrcită şi cuminte, asemănătoare cu privirea care judecă, după o noapte fără somn, hotărîrile entuziaste luate cu o zi în urmă, paginile scrise fără nici o ştersătură, dintr-o răsuflare.

Cele patru cafenele de pe bulevardul Victor-Noirs ce strălucesc în noapte una lîngă alta şi care înseamnă mult mai mult decît nişte cafenele - acvarii, vapoare, stele sau nişte ochi albi, enormi - şi-au pierdut grația îndoielnică. Zi excelentă pentru introspecție; aceste fascicule reci pe care soarele le proiectează ca o judecată nemiloasă asupra creaturilor - pătrund în mine prin ochi; sînt luminat pe dinăuntru de o rază care sărăceşte totul. Un sfert de oră ar fi de ajuns, sînt sigur, ca să realizeze dezgustul suprem de mine însumi. Mulțumesc, nu țin deloc la aşa ceva. Şi nici n-am să recitesc ce-am scris ieri despre şederea lui Rollebon la Sankt Petersburg. Stau fără să fac nimic sau, mai precis, înşir - fără curaj - cîteva cuvinte, casc, aştept să cadă noaptea. Cînd va fi întuneric, şi obiectele, şi eu Vom ieşi din această stare.

A participat sau nu Rollebon la uciderea lui Pavel I?

Asta-i întrebarea zilei: am ajuns la acest punct şi nu pOt continua dacă nu mă hotărăsc.

După Cerkov, era plătit de contele Pahlen. Cei mai mulți dintre conjurați, spune Cerkov, s-ar fi mulțumit să-I detroneze pe țar şi să-I închidă (Alexandru pare să fi fost, într-adevăr, pentru această soluție). Dar Pahlen ar fi vrut să sfîrşească o dată pentru totdeauna cu Pavel. Domnul de Rollebon ar fi avut misiunea să convingă pe fiecare în parte dintre conjurați să accepte soluția asasinatului.

"I-a vizitat pe fiecare dintre ei şi a mimat scena ce avea să aibă loc cu o forță incomparabilă. A trezit astfel sau a făcut să crească în ei nebunia crimei." Dar n-am încredere în Cerkov. Nu e un martor judicios, e un vrăjitor sadic şi pe jumătate nebun: împrumută lucrurilor un aer demonic. Nu-l văd deloc pe domnul de Rollebon în acest rol de melodramă. Să fi mimat el scena asasinatului? Să fim serioşi! El e rece, nu se entuziasmează de obicei: nu descrie, ci insinuează, iar metoda lui, ştearsă şi fără culoare, nu poate reuşi decît cu oameni de teapa lui, intriganți sensibili la rațiunile ascunse, politicieni.

"Adhemar de Rollebon, scrie doamna de Charrieres, nu zugrăvea nimic prin cuvinte, nu gesticula, nu-şi modifica intonația. Închidea ochii pe jumătate şi abia dacă-i puteai zări, printre gene, marginea pupilelor cenuşii. Numai de cîțiva ani îndrăznesc să-mi mărturisesc că mă plictisea peste poate. Vorbea cam în felul în care scne abatele Mably." Şi acesta ar fi omul care prin talentul lui de mim... Dar atunci

cum cucerea femeile? Şi-apoi, mai e şi povestea asta ciudată pe care o transmite Segur şi care mi se pare adevărată:

"În 1787, într-un han de lîngă Moulins, murea un bătrîn, prieten cu Diderot, educat de filozofii iluminişti.

Preoţii din împrejurimi erau la capătul puterilor: încercaseră totul, dar în zadar; omul refuza ultima împărtăşanie, era panteist. Domnul de Rollebon, aflat în trecere şi neavînd nimic sfînt, a pariat cu parohul din Moulins că în mai puţin de două ore îl va readuce pe muribund la sentimente creştineşti. Preotul a ţinut rămăşagul şi a pierdut:

luat în primire de domnul de Rollebon la ora trei dimineaţa, bolnavul s-a spovedit la cinci şi a murit la şapte.

«Sînteţi atît de tare în arta polemicii? întrebă preotul; ne întreceţi pe noi, prelaţii! - N-am polemizat, răspunse domnul de Rollebon, l-am înfricoşat cu iadul.»" Prin urmare, a luat sau nu parte activă la asasinat? În aceeaşi seară, către ora opt, un ofiţer prieten l-a condus pînă la uşă. Dacă a ieşit sau nu, cum a putut traversa Sankt Petersburgul nestingherit? Pavel, pe jumătate nebun, ordonase să fie arestat orice trecător, după ora nouă seara, în afară de moaşe şi de medici. Să cred oare legenda absurdă după care Rollebon s-ar fi deghizat în moaşă ca să răzbată pînă la palat? La urma urmei, ar fi fost în stare.

Oricum, pare lucru dovedit că nu era acasă în noaptea asasinatului. Probabil că Alexandru îl bănuia în mod deosebit, de vreme ce unul din primele acte ale domniei lui a fost să-I îndepărteze pe marchiz sub pretextul vag al unei misiuni în Orientul Îndepărtat.

Domnul de Rollebon mă enervează. Mă ridic. Mă mişc în lumina palidă; o văd cum se preschimbă pe mîinile mele şi pe mînecile hainei: nici nu pot spune cît mă dezgustă.

Casc. Aprind lampa de pe masă: poate că lumina ei o Va învinge pe cea a zilei. Dar nu: lampa abia face A o baltă jalnică în jurul postamentului. O sting; mă ridic. In perete se află o gaură albă, oglinda. E o cursă. Ştiu că n-am să scap.

Gata. Pata cenuşie a apărut în oglindă. Mă apropii şi o privesc, nu mă mai pot desprinde de ea.

E imaginea chipului meu. Deseori, în zilele astea pustii, stau să-I privesc. Nu pricep nimic din această faţă. Ale altora au un sens. A mea nu. Nici nu pot afirma dacă e fru.

moasă sau urîtă. Cred că-i urîtă, fiindcă aşa mi s-a spus.

Dar nu mă supără. Chiar mă mir că i se pot atribui calităţi de felul acesta, ca şi cum ai putea numi frumos sau urît un bulgăre de pămînt sau un bloc de piatră.

Are totuşi ceva plăcut la vedere, deasupra regiunilor moi ale obrajilor, deasupra frunţii: flacăra aceea frumoasă, roşie, care-mi aureşte craniul, părul meu. E plăcut la vedere. Cel puţin e o culoare precisă: mă bucur că am părul roşu. Aici, în oglindă, se vede bine, străluceşte. E un noroc totuşi: dacă părul mi-ar fi fost spălăcit, de o culoare nehotărîtă, între castaniu şi blond, faţa mi s-ar fi pierdut în vag, mi-ar fi dat ameţeală.

Privirea îmi cobora încet, cu silă, pe frunte şi pe obraji:

nu întîlneşte nimic ferm, se împotmoleşte. Bineînțeles, am un nas, doi ochi, o gură, dar toate astea n-au nici un sens, nici măcar expresie omenească. Totuşi Anny şi Velines găseau că am un aer vioi; s-ar putea să fiu prea obişnuit cu fața mea. Mătuşă-mea, Bigeois, îmi spunea cînd eram mic:

"Dacă te uiți prea mult în oglindă, ai să vezi o maimuță".

Probabil că m-am uitat chiar prea mult: ceea ce văd nu e nici măcar o maimuță, e la limita regnului vegetal, la nivelul polipiloL Trăieşte, nu zic nu; dar nu la viața asta se gîndea Anny: văd uşoare tresăriri, văd o carne fa dă ce se dezvoltă şi palpită în voia ei. Mai ales ochii priviți de aproape sînt îngrozitori. Sticloşi, moi, orbi, cu pleoapele :oşii, parcă ar fi solzi de peşte.

Mă sprijin cu toată greutatea pe marginea chiuvetei, îmi apropii fața de oglindă, gata-gata s-o ating. Ochii, nasul şi gura dispar: nu m.ai rămîne nimic o~enes.c. Riduri întunecate de o parte ŞI de alta a umflăturu febnle a buzelor, crăpături, muşuroaie. Un puf mătăsos, alb, acoperă povîrnişurile obrajilor, două fire de păr ies din nări: o hartă geologică în relief. Totuşi lumea asta lunară îmi e familiară.

Nu pot spune că-i recunosc amănuntele. Dar întregul îmi dă impresia unui lucru deja văzut, care mă toropeşte: alunec încet în somn.

As vrea să mă trezesc: o senzatie vie si directă m-ar elibera. Îmi lipesc de obraz mîna stîngă, în~ind pielea; mă strîmb la mine. O jumătate din fața mea cedează, jumătatea stîngă a gurii se răsuceşte şi se umflă dezvelind un dinte, orbita se deschide pe un glob alb, pe o carne trandafirie, sîngerie. Nu asta căutam: nimic puternic, nimic nou: e ceva dulceag, instabil, dinainte văzut! Adorm cu ochii deschişi, chipul creşte, creşte în oglindă, un imens halou palid care se topeşte în lumină...

Mă trezesc brusc fiindcă-mi pierd echilibrul. Mă regăsesc călare pe un scaun, sînt încă ameţit. Oare şi celorlalți oameni le e tot atît de greu să-şi judece chipul? Mi se pare că-l văd pe al meu aşa cum îmi simt trupul, printr-o senzație surdă, organică. Dar ceilalți? Dar Rollebon, de pildă? Oare şi el adormea cînd privea în oglinzi ceea ce doamna de Genlis numea "mica lui față zbîrcită, curată şi îngrijită, ciuruită de vărsat, pe care se citea o răutate neobişnuită, ce sărea în ochi oricît se străduia s-o ascundă.

Avea, adăugă ea, multă grijă de pieptănătura lui şi niciodată nu l-am văzut fără perucă. Dar obrajii îi erau de un albastru ce bătea în negru, fiindcă avea barba deasă şi se bărbierea singur, foarte prost. Obiceiul lui era să se mînjească cu alb de ceruză, în felul lui Grimm. Domnul de Dangevil1e spunea că seamănă, alb şi albastru cum era, cu o bucată de brînză de Roquefort".

Mi se pare că trebuie să fi fost tare ~rătos. Totuşi, nu astfel îi apărea doamnei de Charrieres. Il găsea, cred, mai degrabă lipsit de strălucire. Poate că e cu neputință să-ți înțelegi propriul chip. Ori poate din cauză că sînt un om singur? Oamenii care trăiesc în societate s-au deprins să se vadă în oglinzi aşa cum îi văd pe prietenii lor. Eu n-am prieteni: oare de aceea mi-e carnea atît de deşartă? S-ar spune - da, s-ar spune natura fără oameni.

Nu mai am chef de lucru, nu mai pot face nimic altceva decît să aştept noaptea.

Ora cinci şi jumătate

Nu merge! Nu merge chiar deloc: a venit spurcăciunea, Greața. De data asta se prezintă într-un fel nou: m-a cuprins într-o cafenea. Cafenelele erau pînă acum singurul meu refugiu, fiindcă sînt pline de lume şi bine luminate: s-a isprăvit şi cu asta; cînd voi fi încolțit în camera mea, n-am să mai ştiu încotro s-a apuc.

Venisem să fac dragoste, dar abia am împins uşa, că Madeleine, chelneriţa, mi-a strigat:

- Patroana nu-i aici, e în oraş după cumpărături.

Am si~țit o decepție vie în sex, o gîdilare lungă şi neplăcută. In acelaşi timp simțeam cămaşa frecîndu-mi-se de sfîrcurile pieptului şi eram înconjurat, prins într-un vîrtej leneş, colorat, un vîrtej de negură, de lumini în fum, reflectate în oglinzi, cu banchetele care luceau în fundul sălii şi nu înțelegeam ce era acolo, nici pentru ce era astfel.

Stăteam în prag, ezitam, apoi s-a produs o mişcare, o umbră s-a desenat pe tavan şi m-am simțit împins înainte.

pluteam, eram zăpăcit de ceața luminoasă care mă cuprinde din. toate părțile. Ma~ele!ne a venit plutind să-mi ia pardesiUl ŞI am observat că-ŞI pleptăr;ase părul pe spate şi_şi pusese cercei: n-o recunoşteam. Ii priveam obrajii mari, care se Iăbărțau pînă la urechi. Sub pomeți avea două pete roz bine conturate, ce păreau să se plictisească pe biata ei carne. Obrajii se întindeau, se întindeau spre urechi şi Madeleine zîmbea:

- Ce serviți, domnule Antoine?

Atunci m-a cuprins Greața, m-am prăbuşit pe banchetă, nu mai ştiam unde mă aflu; vedeam culorile valsînd lent în jurul meu, îmi venea să vomit. Şi din acel moment Greața nu m-a mai părăsit, mă stăpîneşte.

Am plătit. Madeleine mi-a luat farfurioara din față.

Paharul striveşte pe marmura mesei o baltă de bere galbenă, în care pluteşte o bulă de aer. Bancheta e desfundată pe locul în care m-am aşezat si sînt silit să-mi apăs călcîiele în podea ca sa nu alunec; e fng. In dreapta mea, pe o cuvertură de lînă, nişte indivizi joacă o partidă de cărți. Nu i-am văzut cînd am intrat; am simțit doar că se afla acolo un pachet călduț, jumătate pe banchetă, jumătate pe masa din fund; şi perechi de brațe care se agită. Intre timp, Madeleine le-a adus cărți, cuvertura şi fisele într-un taler micuț. Sînt trei sau cinci, nu ştiu, n-am curaj să-i privesc.

Un resort s-a rupt în mine: pot să mişc ochii, nu şi capul.

Capul mi-e moale, ca şi cum ar fi doar sprijinit pe gît; dacă-l întorc se rostogoleşte pe jos. Aud totuşi o răsuflare Scurtă şi din cînd în cînd, cu coada ochiului, văd o fulgerare roşiatică acoperită cu peri albi. E o mînă.

Cînd patroana e în oraş, la tejghea o înlocuieşte vărul ei.

Il cheamă Adolphe. Am început să-I privesc cînd m-am aşezat şi îl privesc în continuare pentru că nu-mi pot Întoarce capul. E în cămaşă, cu bretele mov; şi-a suflecat mînecile pînă deasupra cotului. Bretelele abia se văd p cămaşa albastră, sînt şterse, pierdute în albastru, dar umilința lor e prefăcută: de fapt nu pot uita de ele, mă irită cu încăpățînarea lor, ca şi cum, pomite să fie mov, s-ar fi oprit la

jumAătatea drumului, fără să fi renunțat însă la pretențiile lor. Iți vine să le spui: "Haide, deveniți odată mov si să nu mai discutăm". Dar nu, rămîn nehotărîte, încăpățînate în efortul lor neîmplinit. Uneori, albastrul din jurul lor alunecă şi le acoperă cu totul: o clipă nu le mai văd. Dar nu-i decît un val, albastrul păleşte numaidecît din loc în loc şi văd cum reapar insulițe de un mov şovăitor care cresc, se împreunează şi reconstituie bretelele. Vărul Adolphe n-are ochi: pleoapele lui umflate şi răsfrînte abia dacă dezvăluie puțin alb. Zîmbeşte cu un aer adormit, din cînd în cînd se scutură, latră şi se zbate încetişor ca un câne care viseaza.

Cămaşa lui albastră de bumbac se detaşează veselă pe un perete ciocolatiu. Şi asta provoacă Greața. Sau mai curînd aceasta este Greața, Greața nu-i în mine: o simt acolo pe perete, pe bretele, pretutindeni. Se confundă cu cafeneaua, iar eu, eu mă aflu în ea.

În dreapta mea, pachetul călduț începe să foşnească, îşi agită perechile de brațe.

"Uite atuul- Care atu?" a spinare neagră, imensă, meavoiată deasupra cărților: "Hahaha! - Ce? Iată atuul, acum l-a jucat. - Nu ştiu, n-am văzut... - Ba da, acum am jucat atuul. ah, bine, atunci atu de cupă." Cîntă încetişor: "Atu de cupă, Atunci de cupă, A-tu-de-cupă1." Vorbit: "Ce se întîmplă, domnule? Ce se întîmplă? Am luat levata!" Din nou liniştea, gustul de zahăr al aerului în gîtlej:

Mirosurile. Bretelele.

Vărul s-a ridicat, a făcut cîțiva paşi, şi-a pus mîinile la spate, zîmbeşte, înalță capul şi se lasă înapoi, pe călcîie. Adoarme în această poziție. Stă aşa, clătinîndu-se, zîmbeşte întruna, îi tremură obrajii. O să cadă. Se lasă pe spate, se iasă, se lasă, fața îi e întoarsă către tavan, apoi cînd e gata să cadă, se prinde cu îndemînare de marginea tejghelei şi îşi restabileşte echilibrul. Pe urmă o ia de la capăt. Sînt sătul, chem chelne:ița: .. ..

_ Madelellle, fll drăguță, pune-mI un dIsc la patefon.

cel care-mi place, ştii dumneata: Some of these days2.

_ Da, numai că domnii s-ar putea supăra; domnilor nu le place muzica în timp ce-şi fac partida de cărți. Am să-i întreb.

Întorc capul cu mare greutate. Sînt patru. Fata se apleacă spre un bătrîn roşu la fală, care ține pe vîrful nasului un lornion cu ramă neagră. Işi ascunde cărțile la piept şi îmi aruncă o privire pe sub lentile:

- Cum doriți, domnule.

Zîmbeşte. Are dinții stricați. Mîna cea roşie nu-i aparține, e a vecinului său, un tip cu mustăți negre. Individul ăsta cu mustață are nişte nări uriaşe, cu care ar putea pompa aer pentru o întreagă familie şi care-i acoperă jumătate din obraz; dar cu toate astea respiră pe gură, gîfîind uşor. Împreună cu ei se mai află un tînăr cu cap de cîine.

Nu-l disting pe al patrulea.

Cărțile aterizează pe cuvertura de lînă. Apoi mîini cu degete inelate vin să le strîngă, zgîriind cu unghiile cuvertura. Mîinile fac pete albe pe cuvertură, par umflate şi prăfuite. Cad mereu alte cărți, mîinile se agită înainte şi Înapoi. Ce ocupație bizară: nu arată nici a joc, nici a amuzament, nici a obicei. Cred că o fac doar ca să-şi umple timpul. Dar timpul e prea larg, nu se lasă umplut. Tot ce se cufundă în

el se moaie şi se întinde. Gestul ăsta, de exemplu, al mîinii roşii care adună cărţile împiedicîndu-se· e teribil de flasc. Ar trebui descusut şi croit din nou. Madeleine întoarce manivela gramofonului. Numai să nu fi greşit, să nu fi pus, ca în urmă cu cîteva zile, aria din Cavalleria Rusticana. Nu, e discul ales de mine, îl recunosc de la primele măsuri. E un vechi rag-time1, refrenul cîntat. L-am auzit fluierat în 1917 de soldaţii americani pe străzile din La Rochelle. Trebuie să fie dinainte de război. Dar înregistrarea e mult mai recentă. E, totuşi, discul cel mai vechi din colecţie, un disc Pathe pentru ac cu safir.

Îndată urmează şi refrenul: refrenul îmi place cel mai mult, felul abrupt în care se aruncă înainte, ca o faleză împotriva mării. Deocamdată, jazzul; nu e o melodie, numai note, miriade de izbucniri. Nu se opresc, o ordine inflexibilă le creează şi le distruge fără să le dea răgazul să se re culeagă, să existe pentru sine. Fug, se grăbesc, mă ating în trecere cu o scurtă lovitură şi dispar. Mi-ar plăcea să le reţin; ştiu însă că dacă aş reuşi să opresc vreuna, nu m-aş alege decît cu un sunet deşucheat şi vlăguit. Trebuie să le accept moartea; trebuie s-o vreau chiar: nu cunosc o senzaţie mai aspră, nici mai puternică.

Încep să mă încălzesc, să mă simt fericit. Nu e încă nimic extraordinar în asta; e o mică fericire a Greţei: se întinde în balta vîscoasă, în adîncul timpului nostru - timpul bretelelor mov şi al banchetelor desfundate - e făcută din momente lungi şi inconsistente ce se Iăţesc ca petele de ulei. Abia născută, fericirea a şi îmbătrînit, mi se pare că o cunosc de zeci de ani. Există şi o altă fericire: în afară e panglica aceasta de oţel, durata îngustă a muzicii care ne străbate timpul şi îl refuză şi îl sfîşie cu vîrfurile ei mici, dure; există şi un alt timp.

- Domnul Randu a jucat cupă, tu pui asul.

Vocea alunecă şi dispare. Nimic n-are putere asupra panglicii de oţel, nici uşa ce se deschide, nici valul de aer rece care se prelinge pe genunchii mei, nici intrarea veterinarului însoţit de fetiţa lui; muzica îşi perforează formele vagi, străbate tot. De îndată ce s-a aşezat, fetiţa a şi încremenit: stă ţeapănă, cu ochii larg deschişi: ascultă, frecînd masa cu pumnul.

Cîteva secunde încă şi va cînta negresa. Pare inevitabil, atît de puternică e necesitatea acestei muzici: nimic n-o poate întrerupe, nimic venit din acest timp, în care e prăbuşită lumea; va înceta de la sine, prin firea lucrurilor.

Dacă-mi place vocea, frumoasă desigur, e mai cu seamă din această pricină: nici pentru amploarea, nici pentru tristeţe a ei, ci pentru că ea este evenimentul pregătit de atîtea note, ce vin de departe, murind ca să-i dea viaţă.

Totuşi sînt neliniştit; ar trebui foarte puţin pentru ca discul să se oprească: un arc rupt, un capriciu al vărului Adolphe. Cît e de straniu, cît e de înduioşător că duritatea aceasta e atît de fragilă. Nimic n-o poate întrerupe şi orice o poate sfărîma.

Ultimul acord s-a risipit. În scurta tăcere ce urmează simt cu putere că vine, că ceva s-a întîmplat.

Tăcere.

Some of these days You'll miss me, honey

S-a întîmplat că Greața a dispărut. Cînd vocea s-a ridicat din tăcere, mi-am simțit trupul încordîndu-se şi Greața a pierit. Dintr-o dată: a fost aproape dureros, m-am simțit pe neaşteptate atît de dur şi de luminos. In acelaşi timp durata muzicii se dilata, creştea ca un vîrtej. Umplea încăperea cu transparența ei metalică, strivind de pereți timpul nostru mizerabil. Sînt în muzică. In oglinzi se rostogolesc globuri de foc; cercuri de fum le înconjoară şi Se rotesc acoperind şi dezvelind surîsul dur al luminii.

Paharul meu de bere s-a micşorat, s-a turtit pe masă: e de o aparență densă, indispensabilă. Vreau să-I apuc şi să-I cîntăresc, întind mîna... Dumnezeule! Prin urmare gesturile mele s-au schimbat. Mişcarea brațului meu s-a dezvoltat ca o temă maiestuoasă, a alunecat de-a lungul cîntecului negresei; mi s-a părut că dansez.

Fața lui Adolphe e acolo, lîngă zidul ciocolatiu; pare foarte aproape. In clipa cînd pumnul meu s-a închis, i-am văzut capul; avea evidența, necesitate a unei concluzii.

Strîng paharul, îl privesc pe Adolphe, sînt fericit.

- Aşa!

O voce se ridică dintre murmure. Vorbeşte vecinul meu, bătrînul cel rumenit. Obrajii lui închipuie o pată violetă pe învelitoarea de piele brună a banchetei. Trînteşte o carte pe masă. Asul de caro.

Dar tînărul cu cap de cîine zîmbeşte. Judecătorul roşcovan, îndoit peste masă, îl pîndeşte gata să se repeadă.

- Şi aşa!

Mîna tînărului iese din umbră, planează o clipă, albă, indolentă, apoi plonjează ca un uliu şi lipeşte o carte de cuvertură. Grasul roşcovan sare de la locul lui:

- Drace! Taie.

Silueta rigii de cupă apare între degetele crispate, apoi e întoarsă cu fața în jos şi jocul continuă. Rege frumos, sosit din depărtări, pregătit de atîtea combinații, de atîtea gesturi dispărute. Iată-I dispărînd la rîndul lui pentru ca alte combinații să se nască, alte gesturi, atacuri, riposte, schimbări ale sorții, o sumedenie de mici aventuri.

Sînt emoționat, îmi simt trupul ca o maşinărie de precizie în repaus. Eu am avut aventuri adevărate. Nu regăsesc nici un amănunt, dar înțeleg înlănțuirea riguroasă a împrejurărilor. Am străbătut mări, am lăsat în urmă oraşe şi am urcat fluvii sau m-am afundat în păduri şi mereu m-am îndreptat către alte oraşe. Am avut femei, m-am bătut cu bărbați; şi niciodată nu mă puteam întoarce, cum nu se poate învîrti înapoi un disc. Şi toate astea mă ducea unde? La chpa asta, la bancheta asta, în globul ăsta lumlnos care zumzăie de muzică.

And when you lea ve me!

Da, mie, căruia îmi plăcea atît de mult să mă aşez la Roma, pe malul Tibrului, la Barcelona, seara, să urc şi să cobor de o sută de ori Las Ramblas, eu, care lîngă Angkor, în mica insulă Baray din Prah-Kan am văzut un banian2 înnodîndu-şi rădăcinile în jurul Templului Cobrelor, eu sînt aici, trăiesc în aceeaşi secundă cu aceşti jucători de cărți, ascult o negresă care cîntă în timp ce afară hoinăreşte noaptea palidă.

Discul s-a oprit.

Noaptea a intrat mieroasă, şovăitoare. Nu se vede, dar e aici, voalează lămpile; se respiră un aer mai dens: e ea. E frig. Unul dintre jucători împinge cărţile împrăştiate către altul, care le strînge. Una a rămas deoparte. Oare n-o văd? E un nouă de cupă. Cineva o ia în sfîrşit, o dă tînărului cu cap de cîine.

- Ah! Nouarul de cupă!

Foarte bine, am să plec. Bătrînul vineţiu se aplecă asupra unei foi de hîrtie sugînd vîrful unui creion. Madeleine îl priveşte cu ochii limpezi şi goi. Tînărul răsuceşte între degete nouarul de cupă. Doamne!...

Mă ridic cu greutate; în oglindă, peste craniul veteri_ narului, văd alunecînd o faţă neomenească.

Acum o să mă duc la cinema.

Aerul îmi face bine: n-are gustul de zahăr, nici mirosul spirtos al vermutului. Dar e cumplit de frig.

E ora şapte şi jumătate, nu mi-e foame şi filmul începe abia la nouă; ce-aş putea face? Trebuie să merg repede, ca să mă încălzesc. Ezit: în spatele meu bulevardul duce în inima oraşului, către podoabele de foc ale străzilor centrale, la Palatul Paramount, la Imperial, la Marile Magazine Jahan. Nu mă atrage deloc: e ora aperitivului; fiinţele, cânii, oamenii, toate aceste mase moi care se mlşcă spontan, le-am văzut destul pentru moment.

Cotesc spre stînga, am să mă înfund în tunelul acela, la capătul şirului de felinare: am să merg pe bulevardul Noir pînă la strada Galvani. Dinspre tunel suflă un vînt glacial:

acolo nu se află decît pietre şi pămînt. Pietrele sînt dure şi neclintite.

E o bucată de drum plicticos; pe trotuarul din dreapta o masă gazoasă, cenuşie, cu dîre de foc, face un zgomot de ghioc: e gara veche. Prezenţa ei a însufleţit prima sută de metri a bulevardului Noir - de la bulevardul Redutei la strada Paradis - a făcut să răsară vreo zece felinare şi, una lîngă cealaltă, patru cafenele, Locul de întîlnire al feroviarilor şi încă trei, care în timpul zilei lîncezesc, dar care seara se luminează şi proiectează dreptunghiuri strălucitoare pe pavaj. Mă mai scald de trei ori în lumina galbenă, văd ieşind din băcănia-mercerie "Rabache" o bătrînică, îşi trage basmaua pe frunte şi o ia la fugă: am trecut şi de locul acela. Mă aflu pe trotuarul străzii Paradis, lîngă ultimul felinar. Panglica de bitum se întrerupe brusc. De cealaltă parte a străzii e beznă şi noroi. Traversez strada Paradis. Calc cu piciorul drept într-o băltoacă, ciorapul mi s-a udat tot; plimbarea începe.

Această regiune a bulevardului Noir nu este locuită.

Clima e prea aspră, solul prea ingrat pentru ca viaţa să se fixeze şi să se dezvolte aici. Toate uşile şi ferestrele celor trei fabrici de cherestea ale Fraţilor Soleil (Fraţii Soleil au furnizat bisericii Sainte-Cecile-de-la-Mer bolta lambrisată, care a costat o sută de mii de franci) dau spre vest, spre tăcuta stradă Jeanne-Berthe-Coeuroy, pe care o umplu de zumzet. Cele trei fabrici sînt clădite cu spatele către bulevardul Victor-Noir, apoi el se continuă cu un zid. Aceste clădiri mărginesc trotuarul din stînga pe patru sute de metri: nici o fereastră, cît de mică, nici măcar o lucarnă.

De data asta am intrat cu amîndouă picioarele în apă.

Trec drumul: pe celălalt trotuar, un singur bec de gaz, ca un far la capătul pămîntului, luminează un gard şubred, rupt din loc în loc.

Bucăţi de afişe mai atîrnă încă pe scînduri. Un chip frumos, plin de ură, face o grimasă pe un fond verde, sfîşiat în formă de stea; sub nas cineva i-a desenat o mustaţă răsucită. Pe o altă fîşie se mai poate descifra cuvîntul "ulacru" cu caractere albe din care curg picături roşii, poate stropi de sînge. Nu-i exclus ca figura şi cuvîntul să fi făcut parte din acelaşi afiş. Acum afişul e rupt, legăturile simple şi necesare care le uneau au dispărut, dar o altă unitate s-a stabilit de la sine între gura strîmbă, strop ii de sînge, literele albe, terminaţia "acru"; s-ar spune că o pasiune criminală şi fără odihnă încearcă să se exprime prin aceste semne misterioase. Printre scînduri se pot vedea strălucind luminile căii ferate. Gardul se continuă cu un zid lung. Un zid fără fisuri, fără uşi, fără ferestre, care se opreşte două sute de metri mai departe, lipindu-se de o casă. Am ieşit din raza felinarului; intru în groapa neagră.

Văzînd cum umbra mea se topeşte sub picioare, în întuneric, am impresia că mă arunc într-o apă îngheţată. În faţă, prin straturile de întuneric, disting o paloare roză. strada Galvani. Mă întorc; în spatele felinarului, deoparte' A , e o geană de lumină: gura cu cele patru cafenele. In faţa şi îndărătul meu se află oameni care beau şi joacă cărţi prin cîrciumi. Aici nu-i decît întunericul. Vîntul îmi aduce, din cînd în cînd, un sunet singuratic de sonerie venind de departe. Zgomotele vieţii de toate zilele, zumzetul vehiculelor, strigătele, Iătrăturile nu se despart de străzile luminate, rămîn la căldură. Dar soneria aceasta străpunge bezna şi ajunge pînă aici: sunetul ei e mai dur, mai puţin uman decît celelalte.

Mă opresc să-I ascult. Mi-e frig, urechile mă dor; probabil că sînt roşii ca racul. Dar nu-mi simt trupul; m-a cucerit puritatea lucrurilor care mă înconjoară; nimic nu e viu; vîntul suflă, linii drepte aleargă în noapte. Bulevardul Noir n-are aspectul indecent al străzilor burgheze, care fac graţii trecătorilor. Nimeni nu s-a ostenit să-I împodobească: nu-i decît un revers. Reversul străzii J eanne-Berthe-Coeuroy, al străzii Galvani. În jurul gării locuitorii din Bouville îl mai îngrijesc, îl curăţă din cînd în cînd din pricina călătorilor. Mai încolo însă, îl părăsesc, iar el aleargă drept înainte, orbeşte, ca să se izbească apoi de strada Galvani. Oraşul l-a uitat. Uneori un camion mare, pămîntiu, îl străbate în viteză, cu zgomot de tunet. Pe acest bulevard nici măcar nu se comite vreo crimă. Din lipsă de asasini şi de victime. Bulevardul Noir e inuman. Ca un mineral. Ca un triunghi. E un noroc că la Bouville există un asemenea bulevard. De obicei nu se găsesc decît în capitale, la Berlin, în partea dinspre Neukälln sau către Friedrichshain - la Londra, dincolo de Greenwich. Coridoare drepte şi murdare prin care trec curenţi de aer, cu trotuare largi, fără arbori. Sînt totdeauna departe de centru, în cartierele cu fabrici, în apropierea gărilor de mărfuri, a depourilor de tramvaie, a abatoarelor, ~ gazometrelor. Două zile după ploaie, cînd întreg oraşul abureşte sub soare şi radiază o căldură umedă, ele sînt încă friguroase, îşi păstrează noroiul şi băltoacele. Au chiar bălţi de apă care nu se usucă niciodată, cu excepţia unei singure luni pe an, în august.

Greaţa a rămas acolo, în lumina galbenă. Sînt fericit:

frigul e atît de pur, atît de pură noaptea; nu sînt oare eu În:;umi un val de aer nfCe? Să n-ai nici sînge, nici limfă, nici carne. Să curgi prin acest lung canal spre paloarea Îndepărtată. Să nu fii decît frig.

Iată oameni. Două umbre. Ce nevoie aveau să vină aici?

E o femeie micuță care trage de mînecă un bărbat.

Vorbeşte repede un glas subțire. Nu înțeleg ce spune din cauza vîntului.

- Nu taci odată? răspunde bărbatul.

Ea vorbeşte întruna. El o respinge brusc. Se privesc şovăind, apoi bărbatul îşi înfundă mîinile în buzunare şi-i Întoarce spatele.

Bărbatul a dispărut. Abia trei metri mă despart de femeie. Deodată sunete răguşite şi sparte o sfîşie, se rup din ea şi umplu strada cu o violență nemaipomenită:

- Charles, te rog, ştii ce ți-am spus? Charles, întoarce-te, nu mai pot, sînt prea nenorocită!

Trec atît de aproape de ea că aş putea s-o ating. E... dar cum să crezi că fața asta aprinsă de durere, obrajii ăştia Îmbujorați?... Totuşi, recunosc basmaua, paltonul şi alunița vînătă de pe mîna dreaptă; ea e, Lucie, servitoarea.

Nu îndrăznesc să-i ofer sprijinul meu, dar trebuie să mă pOrt în aşa fel încît ea să mi-l ceară la nevoie: trec încet prin fața ei, privind-o. Ochii ei mă fixează, dar nu pare să mă vadă; are aerul că nu-şi poate învinge suferința. Fac cîțiva paşi. Întorc capul...

Da, ea e, Lucie. Dar transfigurată, ieşită din fire suferind cu o generozitate nebună. O invidiez. Stă acolo' dreaptă, cu brațele desfăcute, parcă ar aştepta să fie pusă p~ cruce. Deschide gura, se sufocă. Am impresia că pereții au crescut de o parte şi de alta a străzii, că s-au apropiat, că Lucie se află în fundul unui puț. Aştept cîteva clipe: mă tem să nu se prăbuşească: e prea firavă pentru a SUPOrta durerea asta neobişnuită. Dar nu se mişcă, de parcă s-a mineralizat, ca tot ce-o înconjoară. Un moment mă întreb dacă nu cumva m-am înşelat în privința ei, dacă nu cumva acum am descoperit natura ei adevărată...

Lucie scoate un geamăt uşor. Îşi duce mîna la piept căscînd ochii mari, mirați. Nu, nu în ea găseşte Lucie tăria de a suferi atît. Îi vine din afară... bulevardul ăsta e de vină.

Ar trebui luată de umeri, dusă la lumină, în mijlocul oamenilor, pe străzile blînde şi roze: acolo nu se poate suferi astfel; s-ar muia, şi-ar regăsi înfățişarea de toate zilele şi intensitatea obişnuită a durerilor ei.

Îi întorc spatele. La urma urmei, are noroc. Eu de trei ani încoace sînt mult prea calm. Nu mai pot primi nimic de la aceste solitudini tragice, decît puțină puritate zadarnică. Mă duc.

Joi, ora unsprezece şi jumătate

Am lucrat două ore în sala de lectură. Am coborît în Curtea Ipotecilor ca să fumez o pipă. Piață pavată cu cărămidă roşie. Localnicii sînt mîndri de ea fiindcă datează din secolul al XVill-Iea. La intrarea în strada Chamade şi în strada Suspedard, lanțuri vechi împiedică trecerea maşinilor. Doamnele în negru, care vin să-şi plimbe cîinii, se strecoară pe sub arcade, de-a lungul pereților. Înaintează rareori în plină lumină, dar aruncă ocheade de fecioară, furişe şi satisfăcute, către statuia lui Gustave Impetraz. Nu cred să cunoască numele gigantului de bronz, dar îşi dau seama, după r,edingotă şi după joben, că a fost cineva din lumea bună. Işi ține pălăria în mîna stîngă, în vreme ce dreapta se sprijină pe un vraf de in-folio: e aproape ca şi cum bunicul lor ar sta acolo, pe soclu, turnat în bronz.

N-au nevoie să-I privească multă vreme ca să priceapă că gigantul gîndea ca şi ele, întocmai ca ele, în toate privinţele. În serviciul micilor lor i,dei înguste şi solide şi-a pus el autoritatea şi imensa erudiţie, adunată din in-folio pe care le striveşte mîna lui grea. Doamnele în negru se simt în siguranţă, îşi pot vedea în linişte de grijile menajului, de plimbarea cîinelui lor: nu mai au răspunderea de a apăra sacrele idei, sănătoasele idei moştenite de la taţii lor; un om de bronz veghează.

Marea Enciclopedie consacră cîteva rînduri acestui personaj; le-am citit anul trecut. Aşezam volumul pe pervazul unei ferestre; prin geam puteam vedea craniul verde al lui Impetraz. Am aflat că se afla în floarea vieţii prin 1890. Era inspector la Academie. Picta încîntătoare bagatele şi a scris trei cărţi: Despre popularitate la vechii greci (1887), Pedagogia lui Rollin (1891) şi un Testament poetic în 1889.

A murit în 1902, ducînd cu el regretele celor competenţi şi ale oamenilor de gust.

M-am sprijinit de faţada bibliotecii. Trag din pipa ce ameninţă să se stingă. Văd o doamnă bătrînă care iese temătoare din galeria cu arcade şi care se uită la Impetraz cu un aer fin şi insistent. Işi face curaj, traversează curtea cu toată viteza lăbuţelor ei şi se opreşte o clipă înaintea statuii, mişcîndu-şi mandibulele. Apoi fuge, neagră pe pavajul roz, şi dispare într-o crăpătură a zidului.

Poate că piaţa asta era veselă pe la 1800, cu cărămizile-i trandafirii şi cu casele ei. Acum are în ea ceva uscat şi rău, Un spin delicat de groază. Asta-i vine de la omul acela cumsecade de sus, de pe soclu. Cînd l-au turnat în bronz pe ulllversltarul ăsta, au făcut dlll el un vrăjitor.

Îl privesc pe Impetraz în faţă. N-are ochi, abia dacă are un nas, o barbă roasă de lepra ciudată ce se abate uneori ca o epidemie, asupra tuturor statuilor dintr-un cartier: Salută: pe vestă, în dreptul inimii, se vede o pată mare verde-deschis. Are un aer bolnăvicios şi rău. Nu trăieşte, nu, dar nici nu e neînsufleţit. O putere surdă emană din el;

e ca un vînt ce mă respinge: Impetraz ar vrea să mă gonească din curtea Ipotecilor. N-am să plec pînă nu-mi termlll pIpa.

O umbră mare şi slabă răsare brusc în spatele meu.

Tresar.

- Iertaţi-mă, domnule, nu voiam să vă tulbur. V-am văzut mişcînd buzele. Repetaţi, desigur, fraze din cartea dumneavoastră. Rîde. Vînaţi alexandrini, desigur.

Mă uit la Autodidact cu stupoare. Dar el pare surprins de surprinderea mea:

- Domnule, dar oare alexandrinii nu trebuie evitaţi cu cea mai mare atenţie în proză?

Am cam scăzut în stima lui. Îl întreb ce face aici, la această oră. Îmi spune că patronul i-a dat liber şi că a venit direct la bibliotecă: nu va lua masa, va citi pînă la închidere. Nu-l mai ascult, dar bănuiesc că s-a îndepărtat de subiectul iniţial pentru că aud deodată:

- ... să am, ca dumneavoastră, fericirea de a scrie o carte.

Trebuie să spun şi eu ceva:

- Fericirea..., spun cu un aer dubitativ.

Nu înţelege ce sens are răspunsul meu şi se corectează în grabă:

- Domnule, voiam să spun: meritul.

Urcăm scara. N-am chef să lucrez. Cineva a lăsat pe masă Eugenie Grandet, cartea e deschisă la pagina douăzeci · sapte. O apuc maşinal, încep să citesc pagina douăzeci şi Ş~pte, apoi pagina douăzeci şi opt: n-am curajul să încep cu ~rimele pagini. Autodidactul s-a îndreptat cu pas vioi spre rafturile de pe perete: aduce două volume pe care le aşază pe masă cu mulţumirea unui cîine care a găsit un os.

_ Ce citiţi?

Mi se pare că nu-i face plăcere să-mi spună: ezită puţin, îşi rostogoleşte ochii mari, rătăciţi, apoi îmi întinde cărţile cu un aer jenat. Sînt Turba şi tutbăriile de Larbaletrier şi Hitopadesa sau Instrucţiunea utilă de Lastex. Şi ce-i cu asta?

Nu văd de ce ar fi jenat: lecturile acestea mi se par foarte decente. Ca să am conştiinţa împăcată răsfoiesc Hitopadesa şi nu găsesc decît lucruri interesante.

Ora trei

Am lăsat Eugenie Grandet. M-am apucat de lucru, dar fără curaj. Autodidactul, văzînd că scriu, mă observă cu respectuoasă concupiscenţă. Din cînd în cînd ridic puţin capul, văd imensul guler al cămăşii, din care iese gîtul lui de găină. Poartă haine ponosite, dar lenjeria e de o albeaţă orbitoare. Din acelaşi raft a luat alt volum: îi descifrez titlul de-a-ndoaselea: Săgeata de la Caudebec, cronică normandă de domnişoara Julie Lavergne. Lecturile Autodidactului mă pun în încurcătură întotdeauna.

Brusc, îmi revin în minte numele ultimilor autori pe care i-a consultat: Lambert, Langlois, Larbaletrier, Lastex, Lavergne. Dintr-o străfulgerare am înţeles metoda Autodidactului: se instruieşte în ordine alfabetică.

Il contemplu cu un fel de admiraţie. Cîtă voinţă îi trebuie ca să realizeze încetul cu încetul, cu încăpăţînare, un proiect atît de vast? Într-o zi, acum şapte ani (mi-a mărturisit că studiază de şapte ani) a intrat cu mare pompă în această sală. A parcurs cu privirea nenumăratele cărţi care a~operă pereţii şi probabil a spus, asemenea lui Rastignac:

"Intre noi doi acum, Cunoaştere omenească!" S-a dus apoi să ia prima carte din primul raft de la extrema dreaptă; a deschis-o la prima pagină cu un sentiment de respect şi de teamă, însoţit cu o hotărîre de neclintit. Astăzi se află la L. K după J, L după K. A trecut deodată de la studiul coleopterelor la cel al teoriei cuantelor, de la o lucrare despre T amerlan la un pamflet catolic împotriva darwinismului: nici o clipă n-a fost derutat. A citit tot; a înmagazinat în capul lui jumătate din ce se ştie despre partenogeneză, jumătate din argumentele împotriva vivisecţiei. În urma lui, înaintea lui, e un univers. Şi se apropie ziua cînd va spune, închizînd ultimul volum din ultimul raft de la extrema stîngă: "Şi acum?" E ora la care îşi ia gustareaj înghite cu un aer candid pîine şi o tabletă de ciocolată. Pleoapele îi sînt coborîte în jos şi pot admira frumoasele lui gene întoarse - gene de femeie. Împrăştie miros de tutun vechi, care se amestecă, atunci cînd respiră, cu aroma dulce a ciocolatei.

Vineri, ora trei

Încă puțin şi cădeam în capcana oglinzii. O evit, dar cad în capcana ferestrei: fără treabă, toropit, mă apropii de geam. Şantierul, gardul, gara veche. Gara veche, gardul, şantierul. Casc atît de tare, că-mi dau lacrimile. Țin pipa în mîna dreaptă şi pachetul de tutun în stînga. Ar trebui să umplu pipa. Dar n-am curaj. Brațele îmi atîrnă, îmi lipesc fruntea de geam. Bătrîna aceea mă sîcîie. Tropăie mărunt, încăpățînat, cu ochii pierduți. Din cînd în cînd se opreşte înfricoşată, ca şi cum un pericol nevăzut ar fi la un pas de ea. Iat-o sub fereastra mea, vîntul îi lipeşte fustele de genunchi. Se opreşte, îşi potriveşte basmaua. Îi tremură mîinile. Porneşte iar: acum o văd din spate. Coropişniță bătrînă! Presupun că va coti la dreapta, pe bulevardul Noir.

Asta înseamnă că are de străbătut cam o sută de metri: aşa cum merge, îi trebuie cu siguranță zece minute, zece minute în care eu voi rămîne nemişcat, privind-o, cu fruntea lipită de geam. O să se oprească de zeci de ori, iar o să plece, iar? să se oprească.. A ., Văd viitorul. E acolo, aşteaptă în stradă, puțin mai palid decît prezentul. Ce nevoie are să se realizeze? La ce-o să-i folosească? Bătrîna se îndepărtează şontîcăind, se opreşte, îşi trage o şuviță albă scăpată de sub basma. Merge, era acolo, acum e aici... nu mai ştiu ce-i cu mine: oare îi văd gesturile, oare i le prevăd? Nu mai deosebesc prezentul de viitor şi totuşi acestea durează, se îndeplinesc puțin cîte puțin; bătrîna înaintează pe strada pustie; îşi mişcă pantofii mari, bărbăteşti. Acesta e timpul, timpul gol, vine încet spre existență, se lasă aşteptat şi cînd vine eşti scîrbit pentru că îți dai seama că era acolo de mult. Bătrîna se apropie de colțul străzii, nu mai e decît o grămăjoară de cîrpe negre. Ei bine, da, de acord, asta e nou, ea nu era acolo adineauri. Dar e un nou şters, deflorat, care nu te poate surprinde niciodată. Vada colțul străzii, dă colțul - timp de-a veşnicie.

Mă smulg de la fereastră şi străbat camera clătinîndu-mă;

mă încleiez în oglindă, mă privesc, sînt dezgustat; încă o veşnicie. Pînă la urmă, scap de imaginea mea şi mă prăbuşesc pe pat. Privesc tavanul, aş vrea să dorm.

Linişte. Linişte. Nu mai simt alunecarea, foşnetele timpului. Văd imagini pe tavan. Cercuri de lumină mai întîi, apoi cruci. Toate astea tremură. Şi apoi altă imagine se compune; de data aceasta în adîncul ochilor mei. E un animal mare, îngenuncheat. Îi văd labele dinainte şi povara. Restul e înceţoşat. Totuşi îl recunosc: e o cămilă pe care am văzut-o la Marrakech legată de o piatră. Îngenunchease şi se ridicase de şase ori la rînd; nişte ştrengari rîdeau şi o aţîţau strigînd.

Acum doi ani era minunat; n-aveam decît să închid ochii şi imediat capul îmi zumzăi a ca un stup; revedeal11 chipuri, arbori, case, o japoneză din Kamaishi care se scălda goală într-un butoi, un rus mort, într-o baltă de sînge scurs dintr-o rană căscată. Regăseam gustul cuşcuşului, mirosul de ulei care umple, la amiază, străzile din Burgos, mirosul de mărar ce pluteşte pe străzile din T etuan, Eluieratul păstorilor greci; eram emoționat. Dar e mult de cînd bucuria aceasta s-a consumat. Are de gînd să renască astăzi?

În capul meu, un soare fierbinte alunecă rigid ca placa unei lanterne magice. În urma lui urmează o bucată de cer albastru; după cîteva zguduituri încremeneşte, sînt aurit tot pe dinăuntru. Din ce zi marocană (sau algeriană? sau siriană?) s-a desprins deodată ciobul acesta? Mă las să alunec în trecut.

Meknes. Cum arăta munteanul de care ne-a fost frică pe o străduță, între moscheea Berdain şi piața aceea încîntătoare, umbrită de un dud? S-a repezit la noi, Anny era în dreapta mea. Sau în stînga?

Soarele şi cerul albastru nu erau decît o înşelătorie. E ~pentru a mia oară cînd mă las înşelat. Amintirile mele sînt ca pistolii din punga diavolului: cînd am desfăcut-o, n-au găsit în ea decît frunze veştede.

Din muntean nu mai văd decît un ochi mare, scurs, Iăptos. Ochiul acesta e oare chiar al lui? Medicul care-mi explica la Baku principiul avorturilor în spitalele de stat era şi el chior, şi cînd vreau să-mi amintesc chipul lui, îmi apare acelaşi glob albicios. Amîndoi oamenii aceştia, ca Nornele1, n-au decît un ochi pe care şi-l trec unul altuia.

În ce priveşte piaţa din Meknes, unde mă duce,am otusi în fiecare zi, e şi mai simplu: n-o mai văd deloc. Imi t ămine neclar sentimentul că era încîntătoare şi cinci :uvinte legate indisolubil: o fermecătoare piaţă din Meknes. Fără îndoială, dacă închid ochii sau dacă privesc vag tavanul, pot reconstitui scena: în depărtare, un copac; o formă întunecoasă şi bondoacă se repede la mine. Dar toate astea le inventez pentru nevoile povestirii. Marocanul era înalt şi uscat; de altfel l-am văzut numai în clipa cînd m-a atins. Mai ştiu încă ceva: că era înalt şi uscat;

unele cunoştinţe simplificate mi-au rămas în minte. Dar nu mai văd nimic: oricît mi-aş răscoli trecutul nu mai reţin decît frînturi de imagini şi nu ştiu prea bine ce reprezintă, nici dacă sînt amintiri sauficţiuni.

De altfel, în multe cazuri, pînă şi aceste frînturi au dispărut: nu mai rămîn decît cuvinte: aş mai putea încă să povestesc întîmplări, le-aş povesti foarte bine (în ce priveşte anecdota, nu mă întrece nimeni în afară de marinari şi de cei de meserie), dar acestea nu mai sînt decît învelişuri. E vorba de un ins care face cutare sau cutare lucru, dar acela nu sînt eu, n-am nimic comun cu el. Se plimbă în ţări despre care ştiu tot atît de puţin ca şi cum nu le-aş fi văzut niciodată. Uneori în povestirea mea se întîmplă să pronunţ nume sonore, care figurează în atlasuri, Aranjuez sau Canterbury. Ele fac să se nască în mine imagini cu totul noi, cum îşi închipuie, după lecturile lor, oamenii care n-au călătorit niciodată: visez cu vorbe, atîta tot.

Dintr-o sută de istorisiri moarte rămîn totusi una sau două istorisiri vii. Pe acestea le evoc cu grijă, uneori, nu prea des, revăd decorul, personajele, atitudinile. Deodată mă opresc: am simţit o uzură, am văzut ivindu-se un cuvînt sub plasa senzaţiilor. Cuvîntul ăsta prevăd că va lua curînd locul mai multor imagini pe care le iubesc. Imediat mă opresc, mă gîndesc repede la altceva; nu vreau să-mi obosesc amintirile. Degeaba: data viitoare cînd le voi evoca, bună parte din ele vor fi ca şi împietrite, cu neputinţă de readus la viaţă.

Schiţez o mişcare slabă ca să mă ridic, să-mi caut fotografiile de la Meknes în cufărul pe care l-am împins sub masă. La ce bun? Afrodiziacele astea nu mai au efect asupra memoriei mele. Acum cîteva zile am găsit sub o sugativă o fotografie mică, ştearsă. O femeie surîdea lîngă un bazin. Am privit o clipă persoana fără s-o recunosc.

Apoi am citit pe dos: "Anny. Portsmouth, 7 aprilie '27".

Niciodată n-am avut mai tare ca astăzi sentimentul că sînt lipsit de dimensiuni secrete, mărginit la corpul meu, la gîndurile uşoare care urcă din el ca nişte bule de aer. Îmi construiesc amintirile cu ajutorul prezentului. Sînt aruncat, părăsit în prezent. Încerc zadarnic să-mi regăsesc trecutul: nu pot scăpa.

Bate cineva. E Autodidactul; îl uitasem. I-am promis să-i arăt fotografii din călătoriile mele. Dracu' să-l ia.

Se aşază pe un scaun; fesele lui încordate ating spătarul, şi bustul țeapăn se apleacă înainte. Sar din pat, aprind lumina:

- Dar de ce, domnule? Era foarte bine aşa.

- Ca să vezi fotografiile...

Îi iau pălăria, cu care nu ştie ce să facă.

- Adevărat, domnule, chiar vreți să mi le arătați?

- Bineînțeles.

E un calcul: sper să tacă în timp ce le priveşte. Mă bag sub masă, împing cufărul spre pantofii lui de lac, îi pun pe genunchi un vraf de ilustrate şi de fotografii: Spania şi Marocul spaniol.

Dar îmi dau seama, după înfățişarea lui zîmbitoare şi deschisă, că m-am înşelat amarnic crezînd că-I voi reduce la tăcere. Aruncă o privire asupra unei vederi generale din Saint-Sebastien, făcută de pe muntele Igueldo, o pune cu grijă pe masă şi rămîne o clipă tăcut.

Apoi suspină:

- Ah, domnule. Aveți noroc. Dacă-i adevărat ce se spune, călătoriile sînt cea mai bună şcoală. Nu-i aşa, domnule?

Face un gest vag. Din fericire n-a terminat.

- Trebuie să fie tulburător. Dacă vreodată aş face o călătorie, cred că înainte de plecare aş nota în scris cele mai mici trăsături ale caracterului meu pentru a putea compara, la întoarcere, ceea ce eram cu ceea ce am devenit. Am citit că sînt călători care s-au schimbat în asemenea măsură din punct de vedere fizic şi moral, încît la întoarcere nu i-au recunoscut nici cele mai apropiate rude.

Răsuceşte distrat un pachet mare de fotografii. Alege una şi o pune pe masă fără s-o privească; apoi îşi aţinteşte privirea pe fotografia următoare, care reprezintă un sfînt Ieronim sculptat pe un scaun în catedrala din Burgos.

- Ați văzut Cristul din piele de animal care se află la Burgos? Există, domnule, o carte curioasă despre aceste statui din piele de animal şi chiar din piele de om. Şi Fecioara neagră? Nu-i la Burgos, e la Saragosa? Dar poate e una şi la Burgos? Pelerinii o sărută, nu-i aşa? vreau să spun pe cea din Saragosa. Există o urmă a piciorului ei pe o lespede? Într-o groapă, unde mamele îşi împing copiii?

Țeapăn, împinge cu amîndouă mîinile un copil imaginar. Ca şi cum ar refuza darurile lui Artaxerxes.

- Ah! Obiceiurile, domnule... e... e curios.

Puțin sufocat, întinde spre mine maxilarullui mare de asin. Miroase a tutun şi a apă stătută. Ochii lui frumoşi, rătăciți, strălucesc ca nişte globuri de foc şi părul rar îi încununează craniul ca un abur. Sub țeasta aceasta samoezi, nyam-nyam, malgaşi, fuegieni oficiază ceremo:

niile cele mai stranii, îşi mănîncă părinții, copiii, se învîr_ tesc în sunetul tam-tam ului pînă leşină, se dedau freneziei amocului, îşi ard morții, îi expun pe acoperişuri, le dau drumul pe firul apei în bărci luminate cu torțe, se împre_ unează la întîmplare, mamă cu fiu, tată cu fiică, frate Cu soră, se mutilează, se castrează, îşi Iățesc buzele cu bUcăți de lemn, îşi sculptează pe şolduri animale monstruoase.

- Se poate spune, împreună cu Pascal, că obiceiul e a doua natură?

Şi-a ațintit ochii într-ai mei, cerşeşte un răspuns.

- Depinde, spun.

Respiră uşurat.

- Chiar aşa îmi ziceam şi eu, domnule. Dar am atît de puțină încredere în mine: ar fi trebuit să citesc totul. Dar la fotografia următoare intră în delir. Scoate un strigăt de bucurie.

- Segovia! Segovia! Am citit o carte despre Segovia.

Adaugă cu oarecare noblețe:

- Domnule, nu-mi amintesc numele autorului. Am deseori scăpări. N... No... Nod...

- Imposibil, spun repede, n-ați ajuns decît la Lavergne...

Regret numaidecît cele spuse: în defintiv nu mi-a vorbit niciodată despre metoda lui de lectură, trebuie să fie un delir secret. Într-adevăr, îşi pierde cumpătul şi buzele lui groase se umflă de parcă ar urma să izbucnească în plîns.

Apoi pleacă fruntea şi se uită la vreo zece ilustrate fără să scoată o vorbă.

Dar văd că, după treizeci de secunde, îl cuprinde un entuziasm puternic şi că o să plesnească dacă nu vorbeşte:

- Cînd voi termina de învățat (am nevoie de încă şase ani pentru asta), am să mă alătur, dacă mi se }Ia permite, studenților şi profesorilor care fac croazieră anuală în orientul Apropiat. Aş vrea să-mi clarific anumite cunoştințe, spune mieros, şi mi-ar plăcea să mi se întîmple ceva neaşteptat, nou, într-un cuvînt, mi-aş dori aventuri.

A coborît vocea, luîndu-şi un aer şiret.

_ Ce fel de aventuri? îi spun mirat.

_ De tot felul, domnule. Greşeşti trenul. Cobori într-un oraş necunoscut. Îți pierzi portofelul, eşti arestat dintr-o eroare, petreci noaptea la închisoare. Domnule, cred că :l.ventun poate fi definită: un eveniment care iese din comun, fără a fi neapărat extraordinar. Se poate vorbi despre magia aventurii. Această expresie vi se pare potrivită? Aş vrea să vă pun o întrebare, domnule.

- Care anume?

Roşeşte şi surîde:

- Poate că e indiscret...

- Spune totuşi.

Se apleacă spre mine şi întreabă cu ochii pe jumătate închişi:

- Aţi avut multe aventuri, domnule?

Răspund maşinal:

- Cîteva, şi mă retrag ca să-i evit răsuflarea urît mirositoare. Da, am vorbit maşinal, fără să mă gîndesc. De obicei sînt, într-adevăr, destul de mîndru că am avut aventuri. Dar azi, abia am pronunţat aceste cuvinte, că mă cuprinde o mare indignare împotriva mea: mi se pare că mint, că în viaţa mea n-am avut nici cea mai mică aventură sau mai degrabă nici nu mai ştiu ce înseamnă acest cuvînt.

Totodată îmi apasă umerii aceeaşi descurajare care m-a cuprins la Hanoi, acum aproape patru ani, cînd Mercier îmi cerea insistent să plec cu el, iar eu priveam fix, fără să răspund, o statuetă khmeră. Şi GÎNDUL e aici, această masă imensă, albă, care mă dezgustase atît de mult atunci:

nu-l mai revăzusem de patru ani.

- Aş putea să vă cer..., spune Autodidactul.

Drace! Să-i povestesc una din faimoasele mele aventuri.

Dar nu mai vreau să spun o vorbă despre asta.

- Aici, zic, aplecat peste umerii lui înguşti şi punînd degetul pe o fotografie, aici e Santillana, cel mai frumos Sat din Spania.

- Santillana lui Gil Blas? Nu credeam că există. Ah domnule, cît de instructivă e conversaţia cu dumneavOastră!

Se vede că aţi călătorit.

L-am dat afară pe Autodidact după ce i-am umplut buzunarele cu ilustrate, gravuri şi fotografii. A plecat încîntat, şi eu am stins lumina. Acum sînt singur. Nu chiar singur. Mai e gîndul acela, înaintea mea, aşteptînd.

S-a ghemuit, stă acolo ca o pisică enormă. Nu explică nimic, nu se mişcă, se mulţumeşte să spună nu. Nu, n-am avut aventUrI.

Îmi umplu pipa, o aprind, mă întind pe pat acoperindu-mi picioarele cu un palton. Ceea ce mă miră e că mă simt atît de trist şi de obosit. Chiar dacă ar fi adevărat că n-am avut aventuri, n-ar trebui să-mi pese. Mai întîi, mi se pare că nu-i decît o simplă chestiune de cuvinte. Povestea aceea de la Meknes, de exemplu, la care mă gîndisem mai adineauri, un marocan a sărit la mine şi a vrut să mă înjunghie cu cuţitul. Dar i-am tras un pumn care l-a atins sub tîmplă... Atunci a început să strige pe arăbeşte şi, ca din pămînt, a apărut o ceată de păduchioşi care ne-au urmărit pînă la piaţa Attarin. Ei bine, poţi să-i spui cum vrei, dar, oricum, e un eveniment care mi s-a întîmplat.

E întuneric beznă şi nu mai ştiu dacă pipa e aprinsă.

Trece un tramvai: fulgerare roşie pe tavan. Apoi un autocamion care face să se cutremure casa. Trebuie să fie ora şase.

N-am avut aventuri. Mi s-au întîmplat diverse lucruri, evenimente, incidente, tot ce vrei. Dar nu aventuri. Nu e o chestiune de cuvinte; încep să înţeleg. Exista ceva la care ţineam mai mult decît la orice - fără să-mi dau bine seama. Nu era ~ragostea, Doamne, nu, nici gloria, nici bogăţia. Era... In sfîrşit, îmi

imaginasem că în anumite momente viața mea putea să capete o calitate rară şi prețioasă. Nu era nevoie de împrejurări extraordinare: ceream numai puțină rigoare. Viața mea de acum n-are nimic strălucitor: dar din cînd în cînd, de pildă, ascultînd muzică în cafenele, mă întorc în trecut şi-mi spun: altădată la Londra, la Meknes, la T okio, am trăit clipe admirabile, am avut aventuri. Asta mi se refuză acum. Înțeleg deodată, fără vreun motiv aparent, că m-am mințit vreme de zece ani. Aventurile sînt în cărți.

Firește, tot ce se povestește în cărți se poate întîmpla în realitate, dar nu în acelaşi fel. Iar eu tocmai la acest fel de a se întîmpla țineam mult.

Ar fi trebuit mai întîi ca începuturile să fie adevărate Începuturi. Vai! Văd acum atît de bine ce-mi doream!

Începuturi adevărate venind ca un semnal de goarnă, ca primele note dintr-o bucată de jazz, brusc, îndepărtînd plictiseala, dînd tărie duratei; una din acele seri între seri despre care spui mai tîrziu: "Mă plimbam, era o seară de mai". Te plimbi, a răsărit luna, trîndăveşti, eşti disponibil, puțin golit. Şi apoi, deodată te gîndeşti: "Ceva s-a Întîmplat". Orice: un foşnet slab în umbră, o siluetă delicată care traversează strada. Dar acest inconsistent eveniment nu e ca toate celelalte: imediat vezi că precede o formă înaltă al cărei contur se pierde în ceață şi-ți spui:

"Ceva începe".

Ceva începe ca să se sfîrşească: aventura nu se lasă prelungită; n-are sens decît prin moartea ei. Spre această moarte care va fi, poate, şi a mea. Sînt tîrît fără putință de întoarcere. Fiecare clipă se iveşte numai pentru a le atrage pe următoarele. Țin din tot sufletul la fiecare clipă: ştiu că e unică; de neînlocuit - şi totuşi n-aş face un gest ca S-o împiedic să piară. Clipa din urmă pe care-o petrec - la Berlin, la Londra - în brațele femeii întîlnite cu două zile înainte - clipă pe care-o iubesc cu pasiune, femeia pe care sînt gata s-o iubesc - o să se termine, ştiu. Peste puțin voi pleca spre altă țară. N-o să mai regăsesc nici această femeie, nici această noapte, niciodată. Mă aplec asupra fiecărei secunde, încerc s-o epuizez; nimic nu trece fără să observ, fără să întipăresc în mine, nici tandrețea fugară a acestor ochi frumoşi, nici zgomotele străzii, nici bucuria tulbure a zorilor; şi totuşi minutul se scurge şi eu nu-l opresc, doresc să treacă.

Şi apoi, deodată, ceva se rupe. Aventura s-a sfîrşit, timpul îşi reia moliciunea zilnică. Mă întorc; în urma mea frumoasa formă melodică se cufundă pe de-a-ntregul în trecut. Se micşorează, apune contractîndu-se, acum sfîrşitul e una cu începutul. Urmărind cu privirea acest punct de aur, mă gîndesc că aş accepta - chiar dacă mi-aş pierde viața, averea, un prieten - să retrăiesc totul în acelaşi chip, de la început. Dar o aventură nu se poate relua, nici prelungi.

Da, asta aş fi vrut, vai! Mai vreau încă! Sînt atît de fericit cînd o negresă cîntă: ce culmi aş atinge dacă propria-mi viață ar constitui materia melodiei.

Gîndul e mereu aici, imposibil de numIt. Aşteaptă liniştit. Acum, parcă-mi spune:

"Da? Asta voiai? Ei bine, este exact ceea ce n-ai avut niciodată (amintește-ți: te păcăleai cu vorbe, numeai aventură strălucirea falsă a călătoriilor, dragostea tîrfelor,

încăierările, cioburile colorate) şi asta nu o vei avea niciodată - nici tu, nici altcineva".

Dar de ce? DE CE?

Sîmbătă la amiază

Autodidactul nu m-a văzut intrînd în sala de lectură.

şedea la capătttl mesei din fund: îşi pusese o carte dinainte, dar nu citea. Işi privea zîmbind vecinul din dreapta, un licean jegos, care vine mereu la bibliotecă. Celălalt s-a lăsat privit un moment, pe urmă i-a scos limba pe neaşteptate, strîmbîndu-se groaznic. Autodidactul a roşit, a vîrît repede nasul în carte şi s-a cufundat în lectură.

M-am întors la gîndurile mele de ieri. De fapt îmi era indiferent că nu există aventuri. Eram doar curios să ştiu dacă poți avea.

Iată la ce m-am gîndit: pentru ca evenimentul cel mai banal să devină aventu·ră, trebuie şi e suficient să-I povesteşti. Asta îi trage pe sfoară pe oameni; un om e întotdeauna un povestitor, trăieşte înconjurat de întîmplările I lui şi de întîmplările celorlalți, vede tot ce i se întîmplă prin prisma lor; şi încearcă să-şi trăiască viața ca şi cum ar povesti-o.

Dar trebuie să alegi: să trăieşti sau să povesteşti. De exemplu, cînd mă aflam la Hamburg cu o anume Ema, în care n-aveam încredere şi care se temea de mine, duceam o existență ciudată. Dar eram înăuntrul vieții, nu mă gîndeam la ea. Şi apoi, într-o seară, într-o micuță cafenea din San-Pauli, Ema a plecat pentru o clipă la toaletă.

Am rămas singur. Aveau un patefon care cînta Blue Sky.

Am început să-mi povestesc ce se petrecuse de la sosirea mea. Mi-am zis: "A treia seară, intrînd într-un dancing numit «Grota albastră», ~m observat o femeie înaltă, pe Jumătate beată. Şl pe femela aceea o aştept acum, ascultînd Blue Sky; va veni, se va aşeza la dreapta mea şi îmi Va cuprinde gîtul cu brațele". Atunci am simțit cu violență că aveam o aventură. Dar Erna s-a întors, s-a aşezat lîngă mine, mi-a cuprins gîtul cu brațele şi eu am urît-o fără să ştiu pentru ce. Abia acum înțeleg: pentru că trebuia să încep iar să trăiesc, şi senzația de aventură pierise.

Cînd trăieşti nu se întîmplă nimic. Decorurile se schimbă, oamenii intră şi ies, asta e tot. Nu sînt niciodată începuturi. Zilele se adaugă zilelor fără nici un rost, e o însumare interminabilă şi monotonă. Din cînd în cînd faci un total parțial, spui: sînt trei ani de cînd căIătoresc, trei ani de cînd stau la Bouville. Nu mai e nici sfîrşit: nu părăseşti o femeie, un prieten, un oraş, deodată. Şi apoi totul e asemănător: Shanghai, Moscova, Alger, după două săptămîni sînt la fel.U neori - dar asta se întîmplă rar - îți faci socotelile, îți dai seama că esti încurcat cu o femeie, prins într-o afacere murdară. Intr-o străfulgerare. După aceea iarăşi începe succesiunea clipelor, aduni orele şi zilele. Luni, marți, miercuri.

Aprilie, mai, iunie, 1924, 1925, 1926.

Asta înseamnă să trăieşti. Dar cînd îţi povesteşti viaţa, totul se schimbă; însă e o schimbare pe care nimeni n-o observă: dovadă că se vorbeşte de poveşti adevărate. Ca şi cum ar putea fi poveşti adevărate; evenimentele se produc într-un sens şi noi le povestim în sens invers. Pare că începi cu începutul. „0 seară frumoasă de toamnă, în 1922. Eram secretarul notarului din Marommes." Şi în realitate ai început cu sfîrşitul. Sfîrşitul e acolo, nevăzut şi prezent, el dă acestor cuvinte fastul şi valoarea unui început. "Mă plimbam, ieşisem din sat fără să bag de seamă, mă gîndeam la necazurile mele băneşti." Această frază, luată aşa cum e, vrea să spună că tipul era absorbit, morocănos, la distanţă de şapte poşte de-o aventură, exact în starea de spirit în care laşi evenimentele să treacă pe lîngă tine fără să le vezi. Dar sfîrşitul e acolo şi transformă totul. Pentru noi, tipul e de pe acum eroul unei povestiri.

Mîhnirea lui, necazurile lui băneşti sînt mult mai preţioase decît ale noastre, sînt aureolate de lumina pasiunilor viitoare. Şi povestirea se desfăşoară invers: clipele au încetat să se mai îngrămădească la întîmplare unele peste altele, sînt înghiţite de sfîrşitul povestirii care le atrage spre sine şi fiecare dintre ele atrage la rîndul ei clipa care a precedat-o. "Era noapte, strada era pustie." Fraza a fost aruncată la întîmplare, ca şi cum ar fi de prisos; dar noi nu ne lăsăm înşelaţi şi o ţinem deoparte: e o informaţie a cărei valoare o vom pricepe mai tîrziu. Şi simţim că eroul a trăit toate amănuntele acelei nopţi ca pe nişte prevestiri, ca pe nişte promisiuni, ba chiar că le-a trăit numai pe cele care erau promisiuni, orb şi surd la tot ce nu vestea aventura. Uită, că viitorul nu e încă acolo; tipul se plimba într-o noapte fără prevestiri, care îi oferea de-a valma comorile ei monotone, iar el nu le înţelegea. Am vrut ca momentele vieţii mele să se urmeze şi să se ordoneze precum cele ale unei vieţii pe care ţi-o aminteşti. Poţi la fel de bine să încerci să prinzi timpul de coadă.

Duminică

Uitasem în dimineaţa aceea că e duminică. Am ieşit şi am umblat pe străzi ca de obicei. Luasem cu mine Eugenie Grandet. Apoi, deodată, pe cînd împingeam poarta grădinii publice, am avut impresia că ceva îmi făcea semn.

Grădina era pustie, dezgolită. Dar... cum să spun? N-avea Înfăţişarea ei dintotdeauna, îmi zÎmbea. Am rămas o clipă sprijinit de grilaj şi pe urmă, brusc, am înţeles că era duminică. Era acolo, pe copaci, pe peluze, ca un surîs Uşor. Nu se putea descrie, ar fi trebuit să rosteşti foarte repede:

"E o grădină publică, iarna, într-o duminică dimineaţa".

Am dat drumul porţii, m-am întors către casele şi străzile burgheze şi am spus cu glas scăzut: "E duminică". E duminică: în spatele docurilor, de-a lungul ţărmului, aproape de gara de mărfuri, de jur-împrejurul oraşului, sînt ateliere goale şi maşini încremenite în întuneric. În toate casele, bărbaţii se rad îndărătul ferestrelor; şi-au lăsat capul pe spate, se uită cînd în oglindă, cînd spre cerul rece, ca să vadă dacă va fi frumos afară. Bordelurile se deschid pentru primii clienţi, ţărani şi soldaţi. În biserici, la lumina lumînărilor, un bărbat bea vin în faţa femeilor îngenuncheate. În toate mahalalele, între zidurile nesfîrşite ale uzinelor, s-au pus în mişcare lungi şiruri negre, care înaintează încet spre centrul oraşului. Ca să le primească, străzile şi-au luat înfăţişarea din zilele de răzmeriţă: toate magazinele, în afara celor din strada

T ournebride, şi-au tras obloanele. Curînd, pe tăcute, coloanele negre vor invada străzile ce se prefac a fi amorţite: mai întîi vor veni feroviarii din Tourville şi nevestele lor care lucrează la fabricile de săpun din Saint-Symphorin, apoi micii burghezi din J ouxtebouville, vor urma muncitorii de la filaturile Pinot, după aceea toţii meseriaşii din cartierul Saint-Maxence; cei din Thierache vor sosi ultimii, cu A A d tramvaiul de la ora unsprezece. In cunnd, se va a una mulţimea din zilele de duminică, printre magazine închise şi porţi zăvorîte.

Un ceas bate zece şi jumătate; pornesc la drum: duminica, la această oră, se poate vedea la Bouville un spectacol de calitate, dar nu trebuie să ajungi prea tîrziu, după ce lumea a ieşit de la slujba de dimineaţă.

Străduţa Josephin-Soulary e moartă, miroase a pivniţă.

Dar, ca în toate duminicile, o umple un vuiet larg, un iet de maree. Cotesc pe strada President-Chamart, unde casele au trei etaje, cu jaluzele lungi, albe. Această stradă de notari e invadată în întregime de rumoarea amplă a duminicii. In pasajul Gillet, zgomotul creşte şi îl recunosc:

e zgomotul mulţimii. Apoi, deodată, în stînga, se produce ca o explozie de lumină şi de sunete. Am ajuns: iată strada Tournebride, n-am decît să mă amestec printre semenii mei ca să văd domni bine salutîndu-se ceremonios.

Acum abia şaizeci de ani, nimeni n-ar fi îndrăznit să prevadă destinul miraculos al străzii T ournebride, pe care locuitorii din Bouville o numesc astăzi Micul Prado.

Am văzut un plan datat din 1847, în care nici măcar nu figura. Pe atunci, trebuie să fi fost un drumeag negru şi puturos, cu o rigolă care căra printre bolovani capete şi măruntaie de peşte. Dar la sfîrşitul anului 1873, Adunarea Naţională declara că înălţarea unei biserici pe colina Montmartre era de utilitate publică. Cîteva luni mai tîrziu, nevasta primarului din Bouville a avut o vedenie:

sfînta Cecilia, patroana ei, venise s-o mustre. Cum se putea răbda ca în fiecare duminică elita să se înămolească mergînd la Saint-Rene sau la Saint-Claudien, ca să asculte slujba împreună cu prăvăliaşii? Nu dăduse oare Adunarea Naţională un exemplu? Bouville avea acum, graţie protecţiei cerului, o situaţie economică de prim ordin;

nu era oare timpul să se construiască o biserică pentru a aduce mulţumiri Domnului?

Aceste vedenii au fost primite cu plăcere: Consiliul municipal a ţinut o şedinţă istorică şi episcopul a acceptat să strîngă subscripţiile. Rămînea să fie ales locul. Vechile familii de negustori şi de armatori erau de părere ca edificiul să fie ridicat în vîrful Dealului Verde, unde locuiau ei, "pentru ca Sfînta Cecilia să vegheze peste Bouville, aşa cum basilica Sacre Coeur de Jesus de pe Montmartre veghează asupra Parisului". Domnii de pe bulevardul Maritim, puţin numeroşi, dar foarte bogaţi, s-au tocmit: ei ar fi dat cît era nevoie, dar cereau ca biserica să fie construită în Piaţa Marignan; dacă plăteau pentru o biserică înţelegeau s-o poată folosi; nu le displăcea ca această burghezie trufaşă, care îi trata ca pe nişte parveniţi, să le simtă puterea. Episcopul s-a oprit la un compromis: biserica a fost construită la jumătatea drumului între Dealul Verde şi bulevardul Maritim, în piaţa Halelor de Peşte, care a fost

botezată piața Sainte-Cecile-de-Ia-Mer. Acest edificiu monstruos, terminat în 1887, n-a costat mai puțin de paisprezece milioane.

Strada Tournebride, largă, dar murdară, cu faimă proastă, a trebuit să fie reconstruită în întregime şi locuitorii ei au fost împinşi dincolo de piața Sainte-Cecile:

Micul Prado deveni - mai ales duminica dimineața - locul de întîlnire al eleganților şi al oamenilor de vază. Rînd pe rînd, în drumul elitei au luat ființă magazine. Rămîn deschise în lunea Paşte lui, toată noaptea de Crăciun, în fiecare duminică pînă la amiază. Alături de J ulien mezelarul, ale cărui pateuri calde sînt renumite, cofetarul Foulon îşi expune specialitățile faimoase, admirabile fursecuri conice cu unt mov, împodobite cu o violetă de zahăr în vîrf. În vitrina librarului Dupatym se văd noutățile editurii PIon, cîteva lucrări tehnice, precum o teorie a Navei sau un tratat despre velatură, o mare istorie ilustrată a oraşului Bouville şi ediții de lux, elegant expuse: Koenigsmark legată în piele albastră, Cartea fiilor mei de Paul Doumer, legată în piele cafenie cu flori purpurii. Ghislaine, "Croitorie de lux, modele pariziene", îl desparte pe Piegeois, florarul, de Paquin, anticarul. Coaforul Gustave, care a angajat patru manichiuriste, ocupă primul etaj al unui imobil nou-nouț, vopsit în galben.

Sînt doi ani de cînd, la colțul fundăturii Moulins-Gemeaux cu strada Tournebride o prăvălioară obraznică mai etala o reclamă pentru Tu-pu-nez, produs insecticid. Prosperase pe vremea vînzătorilor ambulanți de peşte din piața Salllte-Cecile, avea o sută de ani. Vltrinele îi erau rareori spălate: trebuia să faci eforturi ca să dlstingi prin praf şi aburi grămadă de mici personaje de, ceară, îmbrăcate în hălnuțe de culoarea focului, care închlpuiau şobolani şi şoareci. Aceste animale debarcau de pe coverta unui vapor, sprijinindu-se în bastoane; abia atingeau pămîntul, că o țărancă îmbrăcată cochet, dar lividă şi neagră de jeg, îi punea pe goană stropindu-i cu Tu-pu-nez.

Îmi plăcea mult această prăvălioară, avea o înfățişare cinică şi încăpățînată, amintea cu insolență drepturile paraziților şi ale murdăriei, la doi paşi de cea mai costisitoare biserică din Franța.

Bătrîna spițerească a murit anul trecut şi nepotul ei a vîndut casa. A fost de ajuns să se dărîme cîțiva pereți:

acum e o mică sală de conferințe, Bomboniera. Anul trecut, Henry Bordeaux a vorbit aici despre alpinism.

Pe strada Tournebride nu trebuie să fii grăbit: familiile merg încet. Cîteodată cîştigi un pas fiindcă o întreagă familie a intrat la Foulon sau la Piegeois. Dar, alteori, trebuie să te opreşti şi să bați pasul pe loc pentru că două familii aparținînd una coloanei care urcă, cealaltă coloanei care coboară, s-au întîlnit şi s-au prins zdravăn de mîini. Înaintez cu paşi mici. Sînt cu un cap deasupra celor două coloane şi văd pălării, o mare de pălării. Majoritatea sînt negre şi tari. Din cînd în cînd se vede una care-şi ia zborul la capătul unui braț şi descoperă lucirea blîndă a unui craniu; apoi, după cîteva clipe de zbor greoi, se aşază la loc.

La nr. 16, pe strada Tournebride, pălărierul Urbain, specialist în chipiuri, a agățat, ca un simbol, o imensă pălărie roşie de arhiepiscop, ale cărei fireturi de aur atîrnă la doi metri deasupra pămîntului.

O haltă: chiar sub fireturi, s-a format un grup. Vecinul meu aşteaptă răbdător, cu braţele atîrnînd: bătrînelul ăsta palid şi fragil ca porţelanul trebuie să fie Coffier, preşedin_ tele camerei de comerţ. Se pare că intimidează atît pentru că niciodată nu spune o vorbă. Locuieşte în vîrful Dealului Verde, într-o casă mare, de cărămidă, ale cărei ferestre sînt întotdeauna larg deschise. S-a terminat: grupul s-a desfăcut şi se urneşte din nou. Un altul se formează, dar ocupă mai puţin spaţiu: de îndată ce s-a constituit, s-a şi deplasat spre vitrina lui Ghislaine. Coloana nici nu se opreşte: abia dacă face un mic ocol; defilăm prin faţa a şase persoane care se ţin de mînă: "Bună ziua, domnule, bună ziua, dragă domnule, ce mai faceţi: dar nu vă scoateţi pălăria, o să răciţi;

mulţumesc, doamnă, într-adevăr, nu e cald. Draga mea, îţi prezint pe doctorul Lefrans;ois; doctore, sînt fericită că vă cunosc, soţul meu îmi vorbeşte mereu de doctorul Lefrans;ois, care l-a îngrijit atît de bine, dar puneţi-vă pălăria, doctore, o să vă îmbolnăviţi pe frigul ăsta. Dar doctorul s-ar vindeca repede; vai, doamnă, doctorii sînt cel mai prost îngrijiţi; doctorul e un muzician remarcabil.

Doamne, doctore, dar n-am ştiut, cîntaţi la vioară? Doctorul are mult talent".

Bătrînelul de lîngă mine e, desigur, Coffier; una dintre femeile din grup, bruneta, îl mănîncă din ochi, în timp ce-i zîmbeşte doctorului. Are aerul că spune: "Iată-I pe domnul Coffier, preşedintele Camerei de comerţ; cît e de sever, pare un om atît de rece". Dar domnul Coffier nu s-a ostenit să bage de seamă: sînt oameni de pe bulevardul Maritim, nu sînt din lumea bună. De cînd vin pe strada asta să văd, duminica, păIăriile salutînd, am învăţat să-i deosebesc pe cei de pe Bulevard de cei din Deal. Cînd cineva poartă un palton nou-nouţ, o pălărie moale, o cămaşă strălucitoare, cînd spintecă aerul, nu te poţi înşela: e cineva de pe bulevardul Maritim. Cei de pe Dealul Verde se disting printr-un nu ştiu ce jalnic şi prăbuşit. Au umerii Înguşti şi un aer insolent pe feţele obosite. Aş putea jura că domnul acesta gras, care ţine de mînă un copil, e din Deal: are faţa cenuşie şi cravata legată ca o sfoară.

Domnul cel gras se apropie de noi: Îl priveşte ţintă pe domnul Coffier. Dar, cu puţin Înainte de a ajunge În faţa lui, Întoarce capul şi Începe să glumească părinteşte cu băieţelul. Mai face cîţiva paşi aplecat spre copil, cu ochii În ochii lui, nimic mai mult decît un tată; apoi, dintr-o dată, Întorcîndu-se sprinten spre noi, îi aruncă o privire vie bătrînului şi salută adînc şi sec, cu o rotire a braţului.

Băieţelul, descumpănit, nu s-a descoperit: e o treabă Între oameni mari.

La colţul străzii Basse-de- Vie ilIe, coloana noastră se loveşte de o coloană de credincioşi care ies de la slujbă:

vreo zece persoane se ciocnesc şi se salută în învălmăşeală, dar păIăriile zboară prea repede ca să le pot privi pe rînd;

deasupra mulţimii masive şi palide biserica Sainte-Cecile Îşi Înalţă monstruosul ei trup alb: alb de cretă pe cerul sumbru; Înăuntrul zidurilor strălucitoare păstrează puţin din întunericul nopţii. Pornim din nou, într-o ordine oarecum schimbată. Domnul Coffier a fost împins în urma mea. O doamnă în bleumarin mi s-a lipit de şold.

Vine de la slujbă. Clipeşte din ochi, puţin zăpăcită de lumina dimineţii. Domnul care merge înainte şi care are o ceafă atît de slabă e soţul ei.

Pe celălalt trotuar, un domn care-şi ține nevasta de braț i-a şoptit acesteia ceva la ureche, şi a zîmbit. Numaidecît, ea alungă cu grijă orice expresie de pe chipu-i albicios şi face cîțiva paşi de parc-ar fi oarbă. Aceste semne nu înşală:

Vor saluta pe cineva. Într-adevăr, după o clipă, domnul îşi ridică mîna În aer. Cînd degetele lui sînt în apropierea pălăriei, ezită o secundă înainte de a apuca delicat calota. In timp ce-şi ridică uşurel pălăria, plecînd puțin capul, nevastă-sa face un salt uşor întipărindu-şi pe față un surîs tineresc. O umbră îi depăşeşte înclinîndu-se: dar surîsurile lor gemene nu se sting încă: mai persistă pe buze cîteva clipe, printr-un fel de remanență. Cînd domnul şi doamna trec pe lîngă mine sînt din nou impasibili, dar în jurul gurii le-a rămas o cută veselă.

Gata, mulțimea e mai puțin densă, saluturile cu păIăriile s-au rărit, vitrinele magazinelor sînt mai PUțin minunate: mă aflu la capătul străzii Tournebride. Oare să traversez şi să urc strada pe celălalt trotuar? Cred că-mi ajunge, am văzut destule țeste roze, fețe înguste, distinse, şterse. Am să traversez piața Marignan. Pe cînd ies cu precauție din coloană, un cap de adevărat domn țîşneşte chiar lîngă mine de sub o pălărie neagră. E soțul doamnei în bleumarin. Ah! Ce craniu frumos şi lunguieț de dolicocefal, plantat cu peri scurți şi țepoşi, ce mustață frumoasă, americană, semănată cu fire argintii. Şi mai ales, zîmbetul, admirabilul zîmbet de om cultivat! Şi undeva, pe un nas, un lornion.

Se întoarce spre nevastă-sa şi îi spune:

- E noul desenator de la uzină. Mă întreb ce-o fi făcînd aici. E un băiat bun, timid, mă amuză.

Lipit de vitrina mezelarului Julien, tînărul desenator, care şi-a potrivit la loc pălăria, încă îmbujorat, cu ochii plecați, cu aerul încăpățînat, păstrează pe chip semnele unei plăceri intense. E fără îndoială prima duminică în care a îndrăznit să traverseze strada Tournebride. Are înfățişarea unui copil cuminte şi nevinovat. Şi-a încrucişat mîinile la spate şi s-a întors către vitrină cu un aer pudic, de-a dreptul aţîțător; priveşte, fără să-i vadă, patru caltaboşi strălucitori de gelatină, care se răsfață pe garnitura lor de pătrunjel.

O femeie iese de la mezelărie şi-l ia de braț. E nevastă-sa, foarte tînără în pofida pielii veştejite. Oricît s-ar Învîrti în jurul străzii Tournebride, tot n-o va lua nimeni drept o doamnă; o trădează licăritul cinic din ochii, aerul ei răbdător şi călit. Adevăratele doamne nu cunosc prețul lucrurilor, le plac nebuniile frumoase; ochii lor sînt flori candide, flori de seră.

Ajung, pe la ora unu, la braseria Vezelise. Bătrînii sînt aici, ca de obicei. Doi dintre ei şi-au început dejunul. Alți p:ltru joacă cărți, luîndu-şi aperitivul. Ceilalți stau în picioare şi-i privesc în timp ce li se pregăteşte masa. Cel mai înalt, care are o barbă stufoasă, e agent de schimb. Altul e pensionar, a fost comisar la Comisia maritimă. Mănîncă şi beau ca la douăzeci de ani. Duminicile comandă varză călită. Ultimii sosiți îi interpelează pe ceilalți, care au Şi început să mănînce:

- Va să zică tot varza duminicală?

Se aşază şi oftează de plăcere:

- Mariette, micuțo, o halbă fără guler şi o varză.

Această Mariette e o femeie plină de vioiciune. În vreme ce mă aşez la o masă din fund, un bătrîn cu fața purpurie începe să tuşească cu furie, pe cînd ea îi serveşte un vermut.

- Toarnă mai mult, ce naiba, spune el tuşind.

Dar ea se supără la rîndul ei: nu terminase de turnat:

- Dar lăsați-mă să torn, v-a spus cineva ceva? Sînteți ca ăla care se înfurie înainte să-i vorbeşti.

Ceilalți încep să rîdă.

- Bună!

Agentul de schimb, în drum spre masa lui, o prinde de umeri pe Mariette:

- E duminică, Mariette. Mergem la cinema, cu logod.

nicul, după-amiază?

- Păi da! Astăzi, Antoinette are liber. În loc de logod.

nic am să robotesc toată ziua.

Agentul de schimb s-a aşezat în fața unui bătrîn complet bărbierit, cu înfățişare nenorocită. Bătrînul cel bărbierit începe imediat să povestească ceva cu însuflețire.

Agentul de schimb nu-l ascultă: face grimase şi se trage de barbă. Nu se ascultă niciodată unul pe celălalt.

Îmi recunosc vecinii: sînt mici negustori din împrejurimi. Duminica, femeia lor de menaj are "liber". Atunci vin aici şi se instalează mereu la aceeaşi masă. Soțul mă.

nîncă o friptură trandafirie de vacă. O priveşte de aproape şi adulmecă la răstimpuri. Nevasta de-abia ciuguleşte. E o blondă solidă, de patruzeci de ani, cu obrajii roşii şi pufoşi.

Are sîni frumoşi şi tari sub bluza de mătase. Dă pe gît, ca un bărbat, o sticlă de vin roşu la fiecare masă.

Am să citesc Eugenie Grandet. Nu că mi-ar face mare plăcere: dar trebuie să-mi umplu timpul cu ceva. Deschid cartea la întîmplare: mama şi fiica vorbesc despre dragostea înmugurită a Eugeniei:

"Eugenie îi sărută mîna spunînd: - Cît eşti de bună, dragă mamă!

Aceste cuvinte făcură să strălucească bătrîna față a mamei, brăzdată de îndelungi suferințe:

- Îți place? întrebă Eugenie.

Doamna Grandet nu răspunse decît printr-un surîs;

apoi, după o clipă de tăcere, spuse încetişor:

- Oare îl iubeşti de pe acum? Ar fi rău.

- Rău, reluă Eugenie, de ce? Îți place ție, îi place lui Nanon, de ce nu mi-ar plăcea ŞI mie? Haide mamă, să punem masa pentru prînz.

Aruncă broderia din mînă; mama făcu la fel, spunîndu-i:

_ Eşti nebună!

Dar vru să scuze nebunia fiicei, împărtăşind-o.

Eugenie o chemă pe Nanon.

_ Ce mai doriți, don'şoară?

_ Nanon, ai frişcă pentru prînz?

_ Ah! Pentru prînz, da, răspunse bătrîna servitoare.

_ Atunci prepară-i cafeaua cît mai tare, l-am auzit pe domnul de Grassins spunînd că la Paris cafeaua se face tare. Pune mai multă cafea.

- De unde vreți s-o iau?

- Cumpără.

- Şi dacă mă vede domnul?

- E la păşunile lui".

De la venirea mea vecinii tăcuseră, dar, deodată, vocea bărbatului m-a făcut să-mi întrerup lectura.

Soțul amuzat şi misterios:

- Ia spune, ai văzut?

Nevasta tresare şi-l priveşte, trezindu-se din visare. El mănîncă şi bea, pe urmă reia cu acelaşi aer maliții os:

- Ha, ha!

Tăcere; nevasta a căzut din nou în visare.

Deodată se înfioară şi întreabă:

- Ce spui?

- Suzanne, ieri.

- Ah, da! zice nevasta, fusese să-i vadă pe Victor.

- Ce ti-am spus eu?

Împi~ge enervată farfuria:

- Nu-i bună.

Marginile farfuriei sînt presărate cu bucățele de carne cenuşie pe care le-a scuipat. Bărbatul îşi urmează gîndul:

"Femeiuşca asta..."

Tace şi zîmbeşte vag. În fața noastră, bătrînul agent de schimb mîngîie brațul Mariettei, gîfîind uşor. După o clipă:

- Ți-am spus eu, alaltăieri.

- Ce mi-ai spus?

- De Victor, că o să se ducă să-I vadă. Ce-i, întreabă deodată speriat, nu-ți place?

- Nu-i bună.

- Nu mai e ca altădată, spune el cu importanță, nu mai e ca pe timpul lui Hecart. Ştii unde e Hecart?

- La Domremy, nu?

- Tu, tu mi-ai spus, duminică.

Ea mănîncă un miez de pîine de pe fața de masă de hîrtie. Apoi, netezind cu mîna hîrtia de pe marginea mesei, spune ezitînd:

- Ştii, te înşeli, Suzanne e mai...

- Se poate, fetiţo, se prea poate, răspunse el distrat. O caută cu ochii pe Mariette, îi face semn.

- E cald.

Mariette se sprijină cu familiaritate de marginea mesei.

- ah, da, e cald, geme nevasta, te sufoci aici, şi pe deasupra carnea nu e bună, am să-i spun patronului, nu mai e ca altădată: deschide puţin fereastra, Mariette.

Soţul îşi reia aerul amuzat:

- Spune, nu i-ai văzut ochii?

- Cînd, iubitule?

El o maimuţăreşte, impacientat:

- Cînd, iubitule? Aşa eşti tu: vara, cînd ninge.

- Vrei să spui ieri? A, bine.

El rîde, priveşte în depărtare, recită foarte repede, cu oarecare zel:

"Ochi de mîţă care face pe jăratic".

E atît de satisfăcut, că pare să fi uitat ce voia să spună.

Se înveseleşte şi ea, fără gînduri ascunse.

_ Ha, ha, răutăciosule.

Îl bate uşor pe umăr:

_ Răutăciosule, răutăciosule.

Apoi repetă cu şi mai multă siguranţă:

"De mîţă care face pe jăratic".

Dar ea nu mai rîde:

_ Nu, zău, tu ştii, e serioasă.

El se apleacă, îi şopteşte la ureche o poveste lungă. Ea priveşte o clipă cu gura deschisă, cu faţa încordată şi hilară, aidoma cuiva care va lzbucnI în rîs, apoi, brusc, se aruncă îndărăt şi-i zgîrie mîinile.

- Nu-i adevărat, nu-i adevărat.

El spune cu un ton cumpănit şi calm:

- Ascultă-mă, dragă, din moment ce ml-a spus-o el;

dacă nu era adevărat, de ce mi-ar fi spus?

- Nu, nu.

- Dar o dată ce el mi-a spus-o; ascultă, presupune că...

Ea începe să rîdă:

- Rîd fiindcă mă gîndesc la Rene.

-Da.

Rîde şi el. Ea continuă cu voce joasă şi plină de importanţă:

- Atunci înseamnă că el a observat marţi.

- Joi, - Nu, marţi, ştii bine, din cauza...

Desenează în aer un fel de elipsă.

Tăcere prelungită. Bărbatul moaie în sos miez de pîine.

Mariette schimbă farfuriile şi le aduce tarte. Am să iau şi eu o tartă. Deodată soția, visătoare, cu un surîs mîndru şi puțin scandalizat pe buze, pronunță cu glasul tărăgănat:

- Oh, nu, ştii doar!

E atîta senzualitate în glasul ei, încît bărbatul e mişcat, Il mîngîie ceafa cu mîna lui grasă.

- Charles, taci, mă exciți, iubitule, murmură ea zîm_ bind cu gura plină.

Încerc să-mi reiau lectura.

„- Şi de unde vreți- s-o iau?

- Cumpără.

- Şi dacă mă vede domnul?"

Dar o aud iarăşi pe soție care spune:

- Am să-i povestesc Marthei; ce-o să mai rîdă...

Vecinii mei au tăcut. După tartă, Mariette le-a adus compot de prune şi soția e ocupată să scuipe grațios sîmburii în linguriță. Bărbatul, cu ochii pe tavan, bate cu degetele în masă un marş. S-ar zice că starea lor normală e tăcerea, iar cuvîntul o mică febră care-i cuprinde uneori.

„- Şi de unde vreți s-o iau?

- Cumpără."

Închid cartea, mă duc să mă plimb.

Cînd am ieşit din braseria Vezelise era aproape ora trei;

simțeam după-amiaza în tot trupul îngreunat. Nu după-amiaza mea: a lor, cea pe care o sută de mii de bouvillezi aveau s-o trăiască în comun. Chiar la această oră, după lungul şi copiosul prînz de duminică, se ridicau de la masă şi, pentru ei, ceva murise. Duminica îşi secase tinerețea sprintenă. Aveau să digere puiul şi tarta, să se îmbrace pentru a ieşi în oraş.

Soneria cinematografului Eldorado răsuna în aerul limpede. E un zgomot familiar, duminical, această sonerie în plină zi. Mai mult de o sută de persoane stăteau la coadă de-a lungul zidului verde. Aşteptau cu aviditate ora dulcilor tenebre, a destinderii, a uitării, ora cînd ecranul, strălucind ca o piatră albă sub apă, va vorbi şi va visa penru ei. Deşertă dorință: ceva în ei va rămîne încordat; prea se tem să nu le fie stricată frumoasa duminică. Curînd aveau să fie dezamăgiți, ca în toate duminicile: filmul va fi idiot, vecinul lor va fuma pipă şi va scuipa printre genunchi sau Lucien se va purta atît de dezagreabil, nu va spune un cuvânt drăguț, ori parcă dinadins, chiar astăzl, cînd mergeau la cinema, o să-l apuce lar Junghiul înttre coaste. Peste puțin, ca în fiecare duminică, furii mărunte, surde, vor creşte în sala întunecată.

Am apucat-o pe liniştit a stradă Bressan. Soarele risipise norii, era timp frumos. O familie ieşise din vila "Valul". Fata îşi încheia mănuşile pe trotuar. Avea cam treizeci de ani. Mama, înfiptă pe cea dintîi treaptă a peronului, privea drept înainte, sigură de sine, respirînd adînc. Din tată nu vedeam decît spatele enorm. Aplecat deasupra broaştei, răsucea cheia în uşă. Casa, va rămîne goală şi întunecoasă pînă la întoarcerea lor. In casele vecine, deja pustii şi zăvorîte, mobilele şi parchetul trosneau încetişor. Înainte

de a pleca stinseseră focul în soba din sufragerie. Tatăl se alătură celor două femei şi familia, fără o vorbă, porni.

Unde se duceau? Duminica se merge la cimitirul monumental sau în vizită la rude, sau, dacă eşti absolut liber, la plimbare pe Dig. Eram liber: am urmat strada Bressan, care duce pe Digul-Promenadă. Cerul era albastru-deschis: puțin fum, cîteva egrete; din cînd în cînd un nor trecător acoperea soarele. Vedeam în depărtare balustrada de ciment alb care mărgineşte Digul-Promenadă; dincolo de ea strălucea marea. Familia apucă la dreapta, pe strada Aumвnier-Hilaire, care urcă spre Dealul Verde. I-am văzut mergînd cu paşi înceți, făceau trei pete negre pe luciul asfaltului. Am cotit la stînga şi am intrat în mulțimea care defila pe malul mării.

Era mai pestriță ca azi-dimineață. Părea că toți aceşti oamenii nu mai aveau putere să susțină frumoasa ierarhie socială, de care, înainte de masă, fuseseră atît de mîndri.

Negustorii şi funcționarii mergeau alături, se lăsau înghiontiți şi dați la o parte de funcționăraşi cu înfățişare sărăcăcioasă. Aristocrația, elita, breslele se pierduseră în mulțimea călduță. Rămăseseră doar oameni singuri, care nu mal reprezentau nimic.

În depărtare o baltă de lumină: era refluxul. Cîțiva colți de stîncă la suprafața apei găureau cu capetelor lor această întindere limpede. Pe nisip zăceau bărci de pescuit, nu departe de cuburile de piatră alunecoase, aruncate de-a valma la picioarele falezei, ca s-o apere de valuri, despărțite între ele de găuri co1căitoare. La intrarea în avanport, pe cerul albit de soare, se profilează umbra unei drăgi. În fiecare seară, pînă la miezul nopții, urlă şi geme, face un zgomot de iad. Dar duminica lucrătorii se plimbă pe uscat, la bord nu rămîne decît un paznic: draga tace.

Soarele era luminos şi diafan: ca un vin alb, subțiat.

Lumina lui abia atingea trupurile, nu le dădea nici umbră, nici relief: fețele şi mîinile închipuiau pete de aur pal. Toți aceşti oameni în pardesiu păreau să plutească încetişor la cîteva degete de pămînt. Din cînd în cînd, vîntul împingea peste noi umbre ce tremurau ca apa: chipurile se stingeau o clipă, deveneau văroase.

Era duminică; strivită între balustradă şi gardurile vilelor, mulțimea se scurgea în valuri mici, pierzîndu-se apoi în mii de pîrîiaşe în dosul impozantei clădiri a Companiei Transatlantice. Ce de copii! Copii în cărucioare, în brațe, duşi de mînă sau mergînd cîte doi, cîte trei, înaintea părinților lor, cu un aer grav. Văzusem toate chipurile astea cu cîteva ore în urmă, aproape triumfătoare, în prospețimea dimineții de duminică. Acum, scăldați de soare, nu mai exprimau decît calmul, destinderea, un soi de încăpățînare.

Gesturi puține: cîte o pălărie continuă să se ridice, dar fără entuziasm, fără veselia nervoasă de dimineață.

Oamenii mergeau parcă în silă, cu capul ridicat, cu privirea ațintită departe, în voia vîntului care-i ducea umflîndu-Ie paltoanele. Din cînd în cînd, un rîs sec, repede Înăbuşit; strigătul unei mame: "J eannot, J eannot, fii atent". Şi apoi linişte. Miros uşor de tutun blond: din ăsta fumează funcționarii comerciali. Salammbв, Aicha, țigări de duminică. Pe cîteva chipuri mai puțin încordate mi se păru că văd o umbră de tristețe; dar nu, oamenii ăştia nu erau nici trişti, nici veseli: se odihneau. Ochii lor, larg

deschişi şi fieşi, reflectau pasiv marea şi cerul. Se vor Întoarce îndată acasă, vor bea în familie o ceaşcă de ceai, pe masa din sufragerie. Pentru moment voiau să trăiască cu minimum de cheltuială, să-şi economisească gesturile, cuvintele, gîndurile, să facă pluta: n-aveau la dispoziție decît o zi pentru a-şi şterge ridurile, crețurile de la ochi, cutele amare provocate de munca unei săptămîni. O singură zi. Simțeau minutele cum li se scurg printre degete;

vor avea oare timp să adune destulă tinerețe pentru ca luni dimineață s-o ia de la capăt? Respirau adînc fiindcă aerul mării înviorează; numai răsuflarea, regulată şi adîncă, la fel cu a celor adormiți, dovedea că sînt încă vii. Călcam sprinten, nu ştiam ce să fac cu trupul meu tare şi proaspăt În mijlocul acelei mulțimi tragice, care se odihnea.

Marea era acum de culoarea ardeziei; înainta lent. La noapte va fi fluxul; noaptea aceasta Digul-Promenadă va fi şi mai pustiu decît bulevardul Victor-Noir. Înainte şi la stînga o lumină roşie va străluci pe canal.

Soarele cobora Încet pe mare. Incendia în treacăt fereastra unei vile normande. O femeie orbită duse leneş mîna la ochi şi scutură capul:

- Gaston, mă orbeşte, spuse ea cu un rîs ezitant.

- Ei! E un soare plăcut, spuse soțul, nu te încălzeşte totuşi îți face plăcere. ' Ea adăugă întorcîndu-se către mare:

- Credeam că o s-o vedem.

- Nu se poate, zise bărbatul, e în soare.

Vorbeau pro babil de insula Caillebotte a cărei extremi_ tate sudică ar fi trebuit să se zărească între dragă şi cheiul avanportului.

Lumina se îmblînzeşte. În ceasul acesta tulbure, ceVa anunța seara. Duminica avea de pe acum un trecut. Vilele şi balustrada cenuşie păreau amintiri foarte apropiate.

Unul cîte unul chipurile îşi părăseau încremenirea, multe deveneau aproape duioase.

O tînără gravidă se sprijinea de un bărbat blond, cu aerul brutal.

- Uite, acolo, priveşte, spuse ea.

- Ce-i?

- Acolo, acolo - pescăruşii.

El ridică din umeri; nu erau pescăruşi. Cerul devenise aproape curat, pustiu, trandafiriu la orizont.

- I-am auzit. Ascultă-i cum țipă.

El răspunse:

- A scîrțîit ceva.

Un bec de gaz străluci. Am crezut că trecuse lampagiul. Copiii îl pîndesc pentru că el dă semnalul întoarcerii.

Dar nu era decît un ultim reflex al soarelui. Cerul era încă luminos, însă pămîntul era scăldat în penumbră. Mulțimea se rărea, se auzea clar vuietul mării. O femeie tînără, sprijinindu-se cu amîndouă

mîinile de balustradă, îşi înalţa spre cer faţa vineţie, marcată cu negru de fardul de pe buze. M-am întrebat dacă nu cumva începeam să iubesc oamenii. Dar, la urma urmei, era duminica lor, nicidecum a mea.

Prima lumină care se aprinse a fost cea de la farul Caillebotte: un băieţel se opri lîngă mine şi murmură în extaz: "Oh! Farul!" Atunci mi-am simţit sufletul covîrşit de un puternic sentiment de aventură.

Cotesc la stînga şi, prin strada V oiliers, ajung în Micul Prada. Obloanele de fier au fost coborîte peste vitrine.

Strada Tournebride e luminoasă, dar pustie; şi-a pierdut scurta strălucire de dimineaţă; nimic n-o mai deosebeşte, la această oră, de străzile învecinate. Bate un vînt destul de puternic. Aud scîrţîind pălăria de tablă a arhiepiscopului.

Sînt singur, oamenii s-au întors aproape cu toţii la căminele lor, citesc ziarul de seară ascultînd radioul.

Duminica ce s-a sfîrşit le-a lăsat un gust de cenuşă, iar gîndul lor se şi îndreaptă spre ziua de luni. Dar pentru mine nu există nici luni, nici duminică: sînt zile care se împing în dezordine şi apoi, pe neaşteptate, fulgere asemenea celor de acum.

Nimic nu s-a schimbat, dar totul există altfel. Nu pot să descriu; e asemenea Greţei, şi totuşi contrariul ei: mi se G întîmplă în sfîrşit o aventură şi, cînd mă examinez, văd că se întîmplă să fiu eu şi să fiu aici; eu sînt cel care despică noaptea, sînt fericit ca un erou de roman.

Ceva se va produce: în umbra străzii Basse-de-Vieille mă aşteaptă ceva. Chiar acolo, în colţul acelei străzi liniştite, va începe viaţa mea. Mă văd înaintînd cu sentimentul fatalităţii. În coltul străzii se află un fel de bornă albă. De departe părea ne~gră şi, cu fiecare pas, se face tot mai albă.

Acest corp obscur ce se luminează puţin cîte puţin mă Impresionează extraordinar; cînd va fi pe deplin deschis la culoare, în întregime alb, mă voi opri chiar lîngă el şi a. tunci va începe aventura. E atît de aproape acum, acest far alb care iese din umbră, încît mă tem: pentru o clipă, ruă gîndesc să mă întorc. Dar nu pot rupe vraja. Înaintez l întind mîna, ating borna.

Iată strada Basse-de-Vieille şi masa enormă a Sainte-Cecile tupilată în umbră, strălucind. Pălăria de tablă scîrţîie. Nu ştiu dacă lumea s-a îngustat deodată sau dacă eu sînt cel care atribuie sunetelor şi formelor o unitate atît de strînsă: nu-rui pot închipui cum vreunul din lucrurile înconjurătoare ar putea fi altfel.

Mă opresc o clipă, aştept, aud cum îmi bate inima;

scrutez piaţa pustie. Nu văd nimic. Bate un vînt destul de puternic. M-am înşelat, strada Basse-de-Vieille nu e decît o etapă: lucrul acela mă aşteaptă la capătul pieţei Ducoton.

Nu mă grăbesc să pornesc iarăşi. Mi se pare că am atins culmea fericirii. La Marsilia, la Shanghai, la Meknes, ce n-am făcut ca să dobîndesc un sentiment atît de deplin? Astăzi nu mai aştept nimic, mă întorc acasă la sfîrşitul unei duminici pustii : e aici.

Plec din nou. Vîntul îmi aduce urletul unei sirene. Sînt singur, dar înaintez ca o armată pornită să cucerească un oraş. Chiar în această clipă se află pe mare vapoare ce răsună de muzicii lumini se aprind în toate oraşele Europei; comunişti şi nazişti trag focuri de armă pe străzile Berlinului; şomerii bat trotuarele New York-ului, femei în faţa oglinzii, într-o încăpere caldă, îşi pun rimel pe gene. Şi eu sînt aici, pe această stradă pustie, şi fiecare foc de armă tras de la o fereastră din Neukălln, fiecare horcăit însîngerat al răniţilor transportaţi pe targă, fiecare gest mărunt şi precis al femeilor care se împodobesc răspunde fiecărui pas al meu, fiecărei bătăi a inimii mele.

În faţa pasajului Gillet nu mai ştiu ce să fac. Oare mă aşteaptă cineva în adî.~cul pasajul~i? Da~ şi în piaţa DucotOn, la capătul străzl1 Tournebnde, eXIstă ceva care are nevoie de mine spre a se naşte. Sînt cuprins de nelinişte:

cel mai mic gest mă angajează. Nu pot ghici ce mi se cere. Trebuie totuşi să aleg: sacrific pasajul Gillet, nu voi şti niciodată ce-mi rezerva.

Piaţa Ducoton e goală. Să mă fi înşelat? Mi se pare că n-aş suporta una ca asta? Să nu se întîmple chiar nimic?

Mă apropii de luminile cafenelei Mably. Sînt dezorientat, nu ştiu dacă am să intru: arunc o privire prin geamurile aburite.

Sala e arhiplină. Aerul e albastru de fumul ţigărilor şi de aburii care ies din hainele umede. Casiera e la tejghea.

O cunosc bine: e roşcată, ca şi mine; are o boală în pîntec.

Putrezeşte încetişor sub rochie, cu un zîmbet melancolic, aidoma parfumului de violete pe care-l emană uneori corpurile în descompunere. Un fior mă străbate din cap pînă-n picioare: ea, ea e cea care mă aşteaptă. Era acolo şi, ridicîndu-şi bustul înţepenit deasupra tejghelei, surîdea.

Din fundul cafenelei ceva se întoarce la momentele împrăştiate ale acestei duminici, le leagă unele de altele, le dă un sens: am traversat toată această zi ca să ajung aici, cu fruntea lipită de această fereastră, ca să contemplu chipul delicat ce înfloreşte· pe o perdea vişinie. Totul s-a oprit; viaţa mea s-a oprit: acest geam. imens, aerul greu, al.ba~tru ca apa, aceasta plantă grasă ŞI albă pe fundul apel ŞI eu însumi formăm un tot imobil şi deplin: sînt fericit.

Pe cînd parcurgeam din nou bulevardul Redutei, nu-mi rămăsese decît un regret amar. Îmi spuneam: poate la nimic pe lume nu ţin mai mult decît la acest sentiment al aventurii. Dar vine cînd vrea; pleacă atît de repede, şi cît sînt de vlăguit după ce pleacă! Oare îmi face scurte vizite ironice ca să-mi arate că mi-am ratat viaţa? 1 În urma mea, în oraş, pe străzile mari şi drepte, la lumina rece a felinarelor, agoniza un formidabil eveniment social: sfîrşitul duminicii.

Luni

Cum am putut să scriu ieri fraza asta absurdă şi pOmpoasă: "Eram singur, dar înaintam ca o armată pornită să cucerească un oraş"?

N-am nevoie să fac fraze. Scriu ca să lămuresc anumite împrejurări. N-am încredere în literatură. Trebuie să mă las în voia condeiului, fără să-mi caut cuvintele.

Ceea ce mă dezgustă, în fond, e că am fost sublim ieri seară. Cînd aveam douăzeci de ani mă îmbătam şi pe urmă explicam că sînt un tip în genul lui Descartes. Simțeam că mă umflu de eroism, îmi dădeam frîu liber, îmi plăcea.

După care, a doua zi, eram la fel de scîrbit ca şi cînd m-aş fi trezit într-un pat plin de vărsături. Nu vomit cînd mă îmbăt, dar poate ar fi mai bine s-o fac. Ieri n-aveam nici măcar scuza beției. M-am exaltat ca un imbecil. Am nevoie să mă curăț cu gînduri abstracte, transparente ca apa.

Sentimentul aventurii nu vine, desigur, de la evenimente: e un lucru dovedit.

E vorba mai curînd de felul cum se înlănțuiesc clipele. Iată, mă gîndesc la ce se petrece: brusc simți că timpul se scurge, că fiecare clipă conduce la altă clipă, aceasta la alta şi aşa mai departe; că fiecare clipă dispare, că nu trebuie să încerci s-o opreşti etc. Şi atunci atribui această proprietate evenimentelor care sînt în clipele respective; ceea ce aparține formei este atribuit conținutului.

De fapt, se vorbeşte mult despre această faimoasă scurgere a timpului, dar n-o vedem niciodată. Priveşti o femeie, te gîndeşti că va fi bătrînă, numai că n-o vezi îmbătrînind. Uneori însă ți se pare că o vezi îmbătrînind şi că te simți îmbătrînind împreună cu ea: e sentimentul aventurii.

Asta se cheamă, dacă-mi amintesc bine, ireversibilitatea timpului. Sentimentul aventurii ar fi doar acela al irever- -1 sibilității timpului. Dar pentru ce nu-l avem totdeauna?

Oare timpul nu e întotdeauna ireversibil? Sînt momente cînd ai impresia că poți face ce vrei, să mergi înainte sau să te întorci, că asta n-are importanță; şi apoi altele cînd s-ar părea că ochiurile plasei s-au strîns şi, în acest caz, n-ai voie să ratezi, fiindcă n-o poți lua iarăşi de la capăt.

Anny storcea timpului tot ce acesta putea da. Pe vremea cînd ea era la Djibouti şi eu la Aden, cînd mă duceam s-o văd pentru douăzeci şi patru de ore, se străduia să înmulțească neînțelegerile între noi pînă ce nu ne rămîneau decît şaizeci de minute înaintea plecării mele; şaizeci de minute, exact timpul necesar ca să simți secundele trecînd una cîte una. Imi amintesc una din serile acelea teribile. Trebuia să plec la miezul nopții. Ne dusesem la un cinematograf în aer liber; eram disperați, ea tot atît cît şi mine. Numai că ea conducea jocul. La ora unsprezece, la începutul filmului, mi-a apucat mîna şi mi-a strîns-o fără un cuvînt. Am simțit că mă cuprinde o bucurie caustică şi am înțeles, fără să fie nevoie să mă uit la ceas, că era ora unsprezece. Din clipa aceea am început să simțim minutele scurgîndu-se. De data asta ne despărțeam pentru trei luni. La un moment dat se p.r~iecta- pe ecran o imagine complet albă, întunericul s-a risipit puțin şi am văzut că Anny plîngea. Apoi, la miezul nopții mi-a dat drumul mîinii, după ce mi-o strînsese violent; m-am ridicat şi am plecat fără să-i spu o vorbă. A fost o treabă bine făcută.

Ora şapte seara

Zi de lucru. N-a mers prea rău; am scris şase pagini Cu oarecare plăcere. Cu atît mai mult cu cît erau considerații abstracte asupra domniei lui Pavel 1. După orgia de ieri m-am ținut tare toată ziua. N-ar fi trebuit să mă adresez inimii! Dar acum mă simțeam bine demontînd resorturile autocrațlel ruseşti.

Numai Rollebon ăsta mă sîcîie. Face pe misteriosul în cele mai mărunte lucruri. Ce căuta oare în Ucraina în luna august 1804? Vorbeşte de călătoria lui în termeni voalaţi:

"Posteritatea va judeca dacă eforturile mele, pe care succesul nu le putea răsplăti, nu meritau mai mult decît o renegare brutală şi umiliri pe care a trebuit să le rabd în tăcere, deşi aveam mijloace să-i fac să tacă pe zeflemişti, băgînd frica în ei".

O dată m-am lăsat păcălit: se arăta plin de pompoasă reticenţă în legătură cu o scurtă călătorie la Bouville în 1790. Am pierdut o lună verificîndu-i toate mişcările. Nu făcuse decît s-o lase gravidă pe fata unuia dintre arendaşii lui. Oare să nu fie altceva decît un simplu cabotin? Sînt foarte pornit împotriva acestui încrezut atît de mincinos; poate că-i port pică; mă încînta că-i mințea pe ceilalți, dar aş fi vrut să facă o excepție cu mine; crezusem c-o să ne înțelegem de minune, pe deasupra capetelor tuturor acestor morți şi că pînă la urmă mie îmi va spune adevărul. Nu mi-a spus nimic, absolut nimic; nimic mai mult decît lui Alexandru sau lui Ludovic al XVIII-lea, pe care-i înşela. E foarte important pentru mine ca Rollebon să fi fost un tip de mare clasă. Pungaş, fără îndoială: cine nu e? Dar un mare pungaş sau unul mărunt? N-am destulă stimă pentru ttl rcetările istorice ca să pierd vremea cu un mort căruia, dacă ar trai, nu m-aş coborî.sa-i strâng mâna. Ce ştiu despre el: Nu se poate visa o vlață mal frumoasă ca a lui:

dar a trăit-o într-adevăr? Măcar dacă scrisorle lui n-ar fI atît de emfatice... Ah! Ar fi trebuit să-i cunosc privirea, poate că avea un fel încîntător de a-şi lăsa capul pe umăr sau de a-şi ridica arătătorul în dreptul nasuliu cu un aer şmecheresc, sau, poate, uneori, între două politețuri, îl cuprindea o scurtă furie pe care şi-o înăbuşea numaidecît. Dar e mort: a lăsat în urma lui un Tratat de strategie şi Reflecții asupra virtuții.

Dacă mi-aş da frîu liber, mi l-aş închipui foarte bine: sub ironia lui strălucitoare, care a făcut atîtea victime, e un om simplu, aproape un naiv. Gîndeşte puțin, dar în orice ocazie, printr-un har ascuns, face exact ce trebuie. Pungăşia lui e candidă, spontană, absolut generoasă, la fel de sinceră ca dragostea lui de virtute. Şi după ce şi-a trădat binefăcătorii şi prietenii se întoarce cu gravitate asupra Întîmplărilor, ca să le extragă morala. Niciodată nu i-a trecut prin cap că ar avea cel mai mic drept asupra celorlalți, nici ceilalți asupra lui: darurile pe care viața i le oferă le consideră nejustificate şi gratuite. Se leagă puternic de orice, dar se desprinde cu uşurință. Iar scrisorile, lucrările lui, nu le-a scris niciodată singur: a pus scribi să le compună.

Numai că, asta fiind încheierea, ar trebui mai curînd să scriu un roman despre marchizul de Rollebon.

Ora unsprezece seara

Am intrat la cafeneaua Locul de întîlnire al feroviarilor. Patroana fiind acolo, a trebuit să mă culc cu ea, dar am făcut-o din politețe. Mă cam dezgustă, e prea albă şi miroase a nou-născut. Îmi strîngea capul la piept într.o revărsare de pasiune, îşi închipuie că aşa se cuvine. Cît despre mine, îi mîngîiam distrat sexul sub cuvertură; apoi brațul mi s-a îngreunat. Mă gîndeam la domnul de Rolle.

bon: în definitiv, ce mă împiedică să scriu un roman despre viața lui? Mi-am lăsat brațul lung să alunece pe şoldul patroanei şi deodată am văzut o grădiniță cu arbori, pe a căror coroană răsfirată şi joasă atîrnau frunze imense acoperite cu peri. Pretutindeni mişunau furnici, urechelniț~ şi molii. Erau şi alte vietăți, încă şi mai îngrozitoare: corpul lor era făcut dintr-o felie de pîine prăjită, cum se pune drept garnitură sub porumbei fripți; mergeau într-o rînă, Cu picioare de crab. Frunzele late erau negre de vietăți. În spatele unor cactuşi şi curmali de Berberia, V elleda 1 din grădina publică îşi arăta sexul cu degetul.

- Grădina asta miroase a vărsătură, am strigat.

- N-aş fi vrut să te trezesc, spuse patroana, dar aveam sub fund o cută a cearşafului şi, de altfel, trebuie să cobor pentru clienții care vin cu trenul de Paris.

Lăsata secului

L-am bătut la fund pe Maurice Barres. Eram trei soldați şi unul dintre noi avea o gaură în mijlocul feței. Maurice Barres s-a apropiat de noi şi ne-a spus: "E bine!" şi ne-a dat fiecăruia un buchețel de violete. "Nu ştiu unde să-I pun", a zis soldatul cu capul spart. Şi Maurice Barres: "Trebuie să-I pui în gaura pe care o ai în cap". Soldatul i-a răspuns:

"Am să ți-l pun în cur". Şi l-am răsturnat pe Maurice Barres şi i-am tras pantalonii. Sub pantaloni avea o sutană roşie ~e cardinal. I-am ridicat sutana şi Marice Barres a început să țipe: "Fiți atenți, am pantaloni cu supieuri". Dar l-am bătut la fund pînă la sînge şi pe buci i-am desenat cu petale de violete capul lui Deroulede.

De cîtva timp încoace îmi amintesc foarte des visele.

De altfel, presupun că mă zvîrcolesc mult în vreme ce dorm, fiindcă dimineața îmi găsesc cuvertura pe jos. Astăzi e Lăsata secului, dar la Bouville nu înseamnă mare lucru;

abia dacă se găsesc, în tot oraşul, o sută de persoane care să se deghizeze.

Pe cînd coboram scara, patroana mi-a strigat: "Aveți o scrisoare! " O scrisoare: ultima pe care am primit-o era de la custodele bibliotecii din Rouen, în luna mai anul trecut.

Patroana mă conduce în biroul ei: îmi întinde un plic galben, lung şi umflat: mi-a scris Anny. Sînt cinci ani de cînd nu mai ştiu nimic despre ea. Scrisoarea m-a căutat la vechiul meu domiciliu de la Paris, poartă ştampila de pe întîi februarie.

Ies; țin plicul în mînă, nu îndrăznesc să-i deschid;

Anny nu şi-a schimbat hîrtia de scris, mă întreb dacă o cumpără din aceeaşi mică papetărie din Piccadilly. Cred că şi-a păstrat şi pieptănătura, părul ei lung, blond, pe care nu voia să şi-l taie. Probabil că luptă cu răbdare înaintea oglinzii să-şi salveze chipul: nu din cochetărie sau de teama bătrîneții; vrea să rămînă aşa cum e, întocmai aşa cum e.

Poate că asta îmi plăcea mai cu seamă la ea, această fide~itate puternică şi severă față de cea mai mică trăsătură a Imaginii ei.

Literele ferme ale adresei, scrise cu cerneală violetă (nici cerneala n-a schimbat-o), strălucesc încă puțin.

"Domnului Antoine Roquentin"

Cît de mult îmi place să-mi citesc numele pe plicurile astea. În ceață i-am re găsit zîmbetul, i-am ghicit ochii capul înclinat: cînd şedeam în fotoliu, venea şi se opre~ drept în fața mea, surîzînd. Bustul ei mă domina, mă prindea de umeri şi mă scutura cu brațele întinse.

Plicul e greu, trebuie să conțină cel puțin şase pagini.

Literele strîmbe ale fostei mele portărese încalecă scrisul acesta frumos:

"Hotel Printania - Bouville"

Literele mici şi strîmbe nu strălucesc.

Cînd desfac plicul, decepția mă întinereşte cu şase ani:

"Nu ştiu cum face Anny că-şi umflă astfel plicurile:

niciodată nu-i nimic înăuntru".

Am spus fraza asta de o sută de ori în primăvara lui 1924, luptîndu-mă, ca şi acum, să extrag din căptuşeală un petec de hîrtie cu pătrățele. Căptuşeala e o minunăție verde-închis cu stele de aur; ai spune o stofă grea şi apretată.

Numai ea cîntăreşte trei sferturi din greutatea plicului.

Anny scrisese cu creionul:

"Voi trece prin Paris peste cîteva zile. Vino să mă vezi la Hotel Spania, pe 20 februarie. Te rog. [A adăugat: «te rog» deasupra rîndului şi l-a unit printr-o spirală curioasă cu «să mă vezi».] Trebuie să te văd, Anny."

La Meknes, la Tanger, cînd veneam acasă seara, găseam uneori un bilețel pe pat: " Vreau să te văd imediat". Alergam, Annz îmi deschidea ridicînd sprîncenele mirate: nu mai avea nimic să-ml spună; îi era puțln ciudă că vensem.

Mă voi duce; poate că va refuza să mă primească. Sau poate mi se va spune de la biroul hotelului: "Nimeni cu numele acesta nu locuieşte la noi . Nu cred totuşi că va face una ca asta. Numai că mi-ar putea scrie, peste o săptămînă, că s-a răzgîndit şi că rămîne pe altădată.

Oamenii sînt la lucru. Se anunță o Lăsata secului plicticoasă. Strada Mutilaților miroase tare a lemn ud, ca totdeauna cînd o să plouă. Nu-mi plac aceste zile: cinematografele prezintă matinee, şcolarii sînt în vacanță; străzile au un aer de sărbătoare, care atrage mereu atenția şi care dispare imediat ce încerci să-l prinzi.

O voi revedea, desigur, pe Anny, dar nu pot spune că ideea asta mă bucură într-adevăr. De cînd am primit scrisoarea ei mă simt fără nici un rost. Din fericire, e ora prînzului; nu mi-e foame, dar am să mănînc ca să treacă vremea. Intru la Camille, pe strada Ceasornicarilor.

E un local special; se serveşte varză cu carne sau tocană toată noaptea. Lumea vine să supeze după teatru; sergenții de stradă trimit aici călătorii care sosesc noaptea şi sînt Înfometați. Opt mese cu tăblii de marmură. O banchetă de piele înconjoară pereții. Două oglinzi roase de pete ruginii.

Geamurile celor două ferestre şi ale uşii sînt mate. T ejgheaua e Într-o nişă. Mai e o încăpere alături. Dar n-am intrat acolo niciodată: e rezervată perechilor.

- Dă-mi o omletă cu şuncă.

. Chelneriţa, o fată zdravănă cu obrajii roşii, nu se poate lmpiedica să rîdă cînd vorbeşte cu un bărbat.

- Nu pot. Vreţi o omletă cu cartofi? Şunca e încuiată: numai patronul o taie.

Comand o tocană. Patronul se numeşte Camille şi e un om aspru.

Fata pleacă. Sînt singur în încăperea veche şi întunecoasă În portofel am o scriso~re de la Anny. O falsă ruşine mă împiedică s-o recitesc. Incerc să-mi amintesc frazele una a câte una:

"Dragul meu Antoine"

Zîmbesc: cu siguranţă nu, cu siguranţă Anny n-a scris "dragul meu Antoine".

Acum şase ani - ne despărţisem de comun acord - m-am hotărît să plec la Tokio. I-am scris cîteva cuvinte. N-o mai puteam numi "dragostea mea"; am început cît se poate de nevinovat cu "draga mea Anny".

"Îţi admir dezinvoltura, mi-a răspuns ea; n-am fost niciodată şi nu sînt draga ta Anny. Şi tu, te rog, să mă crezi, nu eşti dragul meu Antoine. Dacă nu ştii cum să-mi spui, nu-mi spune în nici un fel, e mai bine." Scot scrisoarea din portofel. N-a scris "dragul meu Antoine". În josul paginii nu-i nici o formulă de politeţe:

"Trebuie să te văd. Anny". Nimic care să mă poată lămuri asupra sentimentelor ei. Nu mă pot plînge: îi recunosc dragostea pentru lucrurile bine făcute. Voia totdeauna să realizeze "momente perfecte". Dacă vreodată clipa nu se supunea, n-o mai interesa nimic, viaţa pierea din ochii ei.

Anny se Atîra leneşă ca o fată la vîrsta ingrată. Sau îmi căut~ ceartă: "Iţi sufli nasul ca un burghez, cu solemnitate, şi tuşeşti cu satisfacţie în batistă".

Nu trebuia să răspund, trebuia să aştept: deodată, la un semn anume, care-mi scăpa, tresărea, trăsăturile ei frumoase şi visătoare se aspreau şi îşi începea munca de furnică. - Avea o magie imperioasă şi încîntătoare; fredona printre dinţi privind în toate părţile, apoi îşi revenea zâmbind, mă zgîlţîia de umeri şi cîteva clipe părea să dea ordine obiectelor dimprejur. Imi explica rapid, cu voce coborîtă, ceea ce aştepta de la mine.

"Ascultă, vrei s~ faci un efort, nu-i aşa? Ai fost atît de prost ultima oară. Iţi dai seama cît de frumos ar putea fi momentul acesta? Priveşte cerul, priveşte culoarea soarelui pe covor. Am îmbrăcat rochia verde şi nu m-am fardat, sînt palidă. Fă un pas înapoi, aşază-te în umbră; înţelegi ce ai de făcut? Ei, haide odată! Prost mai eşti! Vorbeşte-mi." Simţeam că succesul acţiunii era în mîinile mele; clipa avea un sens obscur, care trebuia îmbunătăţit, perfecţionat: anume gesturi trebuiau făcute, anumite cuvinte spuse: eram strivit de greutatea răspunderii mele, holbam ochii şi nu vedeam nimic, mă zbăteam în mijlocul ritualurilor pe care Anny le inventa pe moment şi eu le sfîşiam cu braţele mele lungi ca pe o pînză de păianjen. În clipele acelea mă detesta.

Firește, mă voi duce s-o văd. O respect şi o iubesc încă din toată inima. Aş dori ca un altul să fi avut mai mult noroc şi mai multă pricepere în jocul momentelor perfecte.

"Părul tău afurisit strică tot, spunea ea. Ce pOți face cu un ărbat ro~covan?" Surîdea. Mai întîi am pierdut amintirea ochilor ei, apoi cea a trupului ei prelung. Am reținut, cît de mult am putut, surîsul ei, dar pe urmă, acum trei ani, l-am pierdut şi pe el. Adineauri, brusc, pe cînd luam scrisoarea din mîinile patroanei, a revenit; mi s-a părut c-o văd pe Anny surîzînd. Încerc să mi-l amintesc încă: am nevoie să simt toată tandrețe a pe care mi-o inspiră Anny; e aici această tandrețe, e foarte aproape, nu cere decît să se nască. Dar surîsul nu se mai întoarce: s-a sfîrşit. Rămîn gol şi uscat.

A intrat un om înfrigurat.

- Doamnelor şi domnilor, bună ziua.

Se aşază fără să-şi scoată pardesiul decolorat. Îşi freacă mînile lung, împletindu-şi degetele.

- Ce serviți?

Tresare cu ochii neliniştiți:

- Ai? Dă-mi un "Byrrh" cu apă.

Chelnerița nu se mişcă. Fața ei în oglindă pare că doarme. De fapt ochii îi sînt deschişi, dar nu sînt decît nişte crăpături. Aşa e felul ei; nu se grăbeşte să servească clienți, îşi acordă totdeauna un moment ca să viseze la comenzile lor. Trebuie să se gîndească la sticla pe care o Va lua de deasupra tejghelei, la eticheta albă cu litere roşii, la siropul negru şi gros pe care o să-I toarne: aproape ca şi cum ar bea ea însăşi.

Strecor scrisoarea lui Anny în portofel: mi-a dat tot ce putea; nu pot să ajung pînă la femeia care a ținut-o în mîini, a împăturit-o, a pus-o în plic. Oare e posibil să te gîndeşti la cineva la trecut? Cît timp ne-am iubit, n-am permis nici celei mai mici clipe, celei mai uşoare dureri, să se desprindă de noi şi să rămînă în urmă. Sunetele, mirosurile, nuanțele luminii, chiar şi gîndurile pe care nu ni le spusesem, luam totul cu noi şi totul rămînea viu: nu încetam să ne bucurăm şi să suferim la prezent. Nici o amintire; o dragoste implacabilă şi fierbinte, fără umbră,' fără reticență, fără refugiu. Trei ani prezenți necontenit. De aceea ne-am despărțit: nu mai aveam putere să suportăm această povară. Şi apoi, cînd Anny m-a părăsit, dintr-o dată, cei . trei ani s-au prăbuşit în trecut. Nici n-am suferit măcar, mă simțeam golit. Apoi timpul a început din nou să curgă şi golul a crescut. După aceea, La Saigon, cînd am hotărît să revin în Franța, tot ce mai rămăsese - chipuri străine, piețe, cheiuri pe malullungilor fluvii - totul a pierit. Şi iată, trecutul nu-i decît un gol enorm. Prezentul meu: chelnerița cu corsaj negru care visează lîngă tejghea, omulețul acesta. Tot ce ştiu despre viața mea îmi pare învățat din cărți. Palatele din Benares, terasa Regelui Lepros, templele din Java cu marile lor scări sparte s-au reflectat o clipă în ochii mei, dar aU rămas acolo, pe locul lor. Tramvaiul care trece prin fața hotelului Printania nu duce, seara, pe geamurile lui, reflexul firmei de neon; se aprinde o clipă şi se depărtează cu geamurile negre.

Omul acela n-a încetat să mă privească: mă plictiseşte.

Prea face pe grozavul pentru statura lui. Chelnerița se hotărăşte în sfîrşit să-l servească. Îşi ridică leneş brațul mare şi negru, apucă sticla şi o aduce împreună cu un pahar.

- Poftim, domnule.

_ Domnule Achille, spuse el binevoitor.

Ea toarnă fără să răspundă; deodată el îşi scoate grăbit degetul din nas şi îşi aşază amîndouă mîinile pe masă. Şi-a lăsat capul pe spate şi ochii îi strălucesc. Spune cu glasul înghețat:

- Biata fată.

Chelnerița tresare si eu de asemenea: are o expresie imposibil de definit, poate mirare, ca şi cum ar fi vorbit altcineva. Sîntem stingheriți toți trei.

Chelnerița cea grasă îşi revine cea dintîi: n-are imaginație. Îl măsoară pe domnul Achille cu demnitate: ştie bine că ar putea, cu o singură mînă, să-l smulgă din scaun şi să-l arunce afară.

- Şi de ce, mă rog, aş fi o biată fată?

El ezită. O priveşte descumpănit, apoi rîde. Fața i se încrețeşte în mii de cute, face gesturi liniştite cu mîna:

- S-a ofensat. Spui o vorbă aşa, spui: biata fată. Fără vreo intenție.

Dar ea îi întoarce spatele şi trece în spatele tejghelei; e Intr-adevăr jignită. El tot mai rîde:

- Ha, ha! Mi-a scăpat, ce să zic. Am supărat pe cineva?

Fata s-a supărat? spune, adresîndu-mi-se vag.

Întorc capul. Îşi ridică puțin paharul, dar nu se gîndeşte să bea; clipeşte cu un aer surprins şi intimidat; s-ar spune că încearcă să-şi amintească ceva. Chelnerița s-a aşeZat la casă; a reluat lucrul de mînă. Totul s-a liniştit din nou; dar nu mai e aceeaşi linişte. Iată ploaia: loveşte încetişor În geamuri, dacă mai sînt pe străzi copii deghizați, ploaia o să le moaie şi-o să le mînjească măştile de carton.

Chelnerița aprinde becurile: e abia ora două, dar cerul e negru, nu mai vede să coasă. Dulce lumină: oamenii stau în casă, au aprins şi ei lumina, fără îndoială. Citesc, privesc cerul pe fereastră. Pentru ei... e altceva. Au îmbătrînit altfel. Trăiesc printre lucruri moştenite, printre cadouri, şi fiecare mobilă e o amintire. Pendule, medalii, portrete, scoici, tampoane de birou, paravane, şaluri. Au dulapuri pline cu sticle, cu stofe, cu haine vechi şi jurnale; au păstrat tot. Trecutul e un lux de proprietar.

Unde voi păstra trecutul meu? Nu poți pune trecutul în buzunar; trebuie să ai o casă pentru e . -am decît U:;pul meu; un om singur, ;umai cu trupul lui, nu poate reține amintirile; acestea trec prin el. N-ar trebui să mă plîng. N-am vrut decît să fiu liber.

Omulețul se agită şi suspină. S-a ghemuit în palton, dar din cînd în cînd se îndreaptă de mijloc şi capătă un aer uman. Nici el n-are trecut. Căutînd bine, s-ar găsi fără îndoială la nişte veri care se prefac că l-au uitat, o fotografie care îl înfățişează la o nuntă, cu guler tare, cămaşă cu plastron şi mustață țepoasă, de bărbat tînăr. Din mine sînt sigur că n-a rămas nici atît.

Mă priveşte iar. De data asta o să-mi vorbească, mă simt înțepenit. Nu e vorba de simpatie între noi: sîntem aidoma.

E singur.J ca...şi mine, dar mai adîncit în singurătte. Probabil că-şi aşteaptă Greața sau ceva de soiuljl ăsta. Deci acum există oameni care mă recunosc, care îşi spun după ce m-au privit atent: "E de-ai noştri". Ei şi? Ce vrea de la mine? Ar trebui să ştie că nu putem face nimic unul pen~u altul. Familiile sînt

în casele lor, în mijlocul amintit jJor lor. Şi noi aici, două epave fără memorie. Dacă s-ar ridica pe neaşteptate, dacă mi-ar vorbi, aş sări în aer.

Uşa se deschide cu zgomot: e doctorul Roge.

_ Bună ziua la toată lumea.

Intră, sălbatic şi bănuitor, clătinîndu-se puţin pe picioarele lungi care abia îi pot duce torsul. Îl văd deseori duminica 1a braseria Vezelise, dar el nu mă cunoaşte. E făcut precum vechii monitori de la Jonnville:. braţele ca nişte pulpe, o sută zece centimetri în jurul pieptului şi nu se poate ţine pe picioare.

- Jeanne, drăguţo, Jeanne.

Tropăie pînă la cuier ca să-şi agaţe pălăria mare de fetru. Chelneriţa şi-a împăturit lucrul şi vine fără grabă, dormitînd, să-I extragă pe doctor din impermeabilul său.

- Ce doriţi, domnule doctor?

O măsoară grav. Iată ce numesc un frumos cap de bărbat. Consumat, brăzdat de viaţă şi pasiuni. Dar doctorul a înţeles viaţa, şi-a dominat pasiunile.

- Habar n-am ce doresc, spune cu voce profundă.

S-a trîntit pe bancheta din faţa mea; îşi şterge fruntea.

De îndată ce nu mai stă în picioare, se simte în largul lui.

Ochii lui intimidează, ochi mari, negri şi poruncitori.

- Să fie... să fie, să fie, să fie - un vechi calvados, copila mea.

Chelneriţa, fără să facă o mişcare, contemplă faţa enormă şi brăzdată. E visătoare. Omuleţul a ridicat capul cu un surîs eliberat. Adevărat: colosul ăsta ne-a eliberat.

Ceva înspăimîntător era gata să ne cuprindă. Respir adînc:

acum sîntem între bărbaţi.

- Aduci odată calvadosul?

Chelneriţa tresare şi pleacă. Doctorul şi-a întins braţele groase şi a apucat marginile mesei. Domnul Achille e cît se poate de vesel; ar vrea să atragă atenţia doctorului. Dar degeaba bălăngăne picioarele şi saltă pe banchetă, e atît de mic încît nu face zgomot.

Chelneriţa aduce calvadosul. Cu o mişcare a capului îl arată doctorului pe vecin. Doctorul Roge îşi răsuceşte lent bustul: nu poate mişca gîtul.

- Ia te uită, tu eşti, scîrnăvie bătrînă, strigă el, n-ai murit?

Către chelneriţă:

- Primiti la voi asa ceva?

Îl priv~şte pe ~muleţ cu ochi sălbatici. O privire directă, care pune lucrurile la punct. Explică:

- E un bătrîn scrîntit, asta e.

Nici măcar nu se osteneşte să arate că glumeşte. Ştie că bătrînul scrîntit n-o să se supere, că va zîmbi. Chiar aşa se întîmplă: celălalt surîde cu umilinţă. Un bătrîn scrîntit: se destinde, se simte protejat împotriva lui însuşi; n-o să i se întîmple nimic astăzi. Culmea e că şi eu mă simt mai liniştit. Un bătrîn scrîntit: asta era, prin urmare, numai atît.

Doctorul rîde, îmi aruncă o privire amicală şi complice: din cauza staturii mele, fără îndoială - şi apoi am o cămaşă curată - binevoieşte să mă asocieze la gluma lui.

Nu rîd, nu răspund avansurilor: atunci, fără a înceta să rîdă, încearcă asupră-mi focul teribil al ochilor săi. Ne măsurăm în tăcere cîteva secunde; mă scrutează ca un miop, mă clasifică. În categoria scrîntiților? În cea a golanilor?

Totuşi, el întoarce primul capul: un mic fiasco în fața unui tip singur, fără importanță socială, nici nu merită să vorbeşti despre asta, uiți numaidecît. Răsuceşte o țigară şi o aprinde, apoi rămîne nemişcat, cu ochii fieşi şi duri, ca bătrînii.

Frumoase riduri; pe toate le are: cutele transversale ale frunții, crețurile de la ochi, cutele amare de o parte şi alta a gurii, fără a mai socoti sforile galbene care-i atîrnă sub bărbie.

Iată un om norocos: chiar şi de la distanță cînd îl vezi, îți spui că a suferit şi că e un ins care a trăit. De altfel îşi merită fața, căci nu s-a înşelat nici o clipă asupra felului în care trebuia reținut şi folosit trecutul: l-a împăiat, pur şi simplu" a făcut din el expenență pentru uzul femellor şi al tineretuliu.

Domnul Achille e fericit cum n-a mai fost de mult. Cască gura de admirație, îşi bea aperitivul cu înghițituri mici, umflîndu-şi obrajii. Ei da, doctorul a ştiut cum să-l la! Nu e doctorul omul care să se lase fascinat de un bătrîn scrîntit în pragul crizei: o săpuneală bună, cîteva cuvinte repezi, care biciuiesc, lată ce trebuie. Doctorul are expenență. E un profesionist al experienței: medicii, preoții, magistrații şi ofițerii cunosc omul ca şi cum l-ar fi făcut cu mîna lor.

Mi-e ruşine pentru domnul Achille. Sîntem din acelaşi aluat, ar trebui să facem front comun împotrivă-le. Dar el m-a părăsit, a trecut de partea lor: crede cu sinceritate în Experiență. Nu într-a lui, nici într-a mea. În cea a doctorului Roge. Adineauri, domnul Achille se simțea ciudat, avea impresia că e singur de tot; acum ştie că au mai fost şi alții de soiul lui, mulți alții: doctorul Roge i-a întîlnit, i-ar putea spune domnului Achille vestea fiecăruia, ca şi sfîrşitul acesteia. Domnul Achille e numai un caz, şi încă unul care poate fi rezumat uşor, prin cîteva noțiuni comune.

Cît de mult aş vrea să-i spun că e tras pe sfoară, că face jocul importanților. Profesionişti ai experienței? Şi-au tîrît viața în· toropeală şi pe jumătate adormiți, s-au însurat repede, din nerăbdare, şi au făcut copii la întîmplare. I-au întîlnit pe ceilalți oameni în cafenele, la căsătorii, la înmormîntări. Din cînd în cînd, prinşi într-un vîrtej, s-au zbătut fără să priceapă ce li se întîmplă. Tot ce s-a petrecut în Jurul lor a început şi s-a sfîrşit în afara cîmpului lor vizual;

lungi forme obscure, evenimente care veneau de departe i-au atins în grabă şi cînd au vrut să le privească, totul se termi?ase. Şi apoi către patruzeci de ani îşi intitulează micile încăpățînări şi cele cîteva proverbe-experiență, încep să facă pe distribuitoarele automate: doi bani în crăpătura di stînga şi iată anecdote învelite în staniol; doi bani t crăpătura din dreapta şi primeşti sfaturi prețioase care ți se lipesc de dinți precum caramelele moi. Şi eu aş putea, În felul ăsta, să fiu invitat în casele oamenilor, iar ei să-şi spună că sînt un mare călător în fața Celui Veşnic. Da: musulmanii urinează stînd pe vine; moaşele hinduse folosesc, în loc de ergotină, sticlă pisată amestecată cu bălegar de vacă; în Borneo, cînd o fată are ciclul petrece trei zile şi trei nopți pe acoperiş. Am văzut la Veneția cortegii funerare în gondole, la

Sevilla sărbătorile din Săptămîna Patimilor, am văzut Patimile din Oberammergau. Firește, toate astea nu-s decît foarte puțin din ce știu: aș putea să mă răstorn în scaun și să încep amuzat:

"Cunoașteți Jihlava, scumpă doamnă? E un cătun curios din Moravia, unde am locuit în 1924..." Iar președintele tribunalului, care a văzut atîtea cazuri, ar lua cuvîntul după ce-mi voi fi sfîrșit povestirea:

"Cît de adevărat, iubite domn, cît de omenesc. Am văzut un caz asemănător la începutul carierei mele. Era În 1902. Eram judecător supleant la Limoges..." Numai că prea m-am plictisit cu astfel de lucruri În tinerețe. Nu eram totuși dintr-o familie de profesioniști.

Dar există și amatori. Secretarii, funcționarii, comercianții, cei care îi ascultă pe alții la cafenea; cînd se apropie de patruzeci de ani se simt plini de o experiență pe care n-o pot revărsa în afară. Din fericire au făcut copii și-i obligă s-a consume pe loc. Ar vrea să ne facă să credem că trecutul lor nu s-a pierdut, că amintirile s-au condensat, transformÎndu-se ușurel în Înțelepciune. Comod trecut! Trecut de buzunar, cărțulie aurită plină cu maxime frumoase. "Credeți-mă, vă vorbesc din experiență, tot ce știu datorez vieții." Oare viața s-a îngrijit să gîndească pentru ei? Explică noul prin vechi iar vechiul l-au explicat prin evenimente încă și mai vechi, precum acei istorici care fac din Robespierre un Cromwell francez: pînă la urmă n-au înțeles niciodată nimic... În spatele importanței lor ghicești o lene morocănoasă: văd defilînd aparențe, cască, se gîndesc că nimic nu e nou sub soare. "Un bătrîn scrîntit" - și doctorul Roge medita vag la alți bătrîni scrîntiți dintre care nu-și amintește pe nici unul în mod deosebit. Acum nimic din ce va face domnul Achille nu ne va surprinde: de vreme ce-i un bătrîn scrîntit!

Nu-i un bătrîn scrîntit: se teme. De ce se teme? Cînd vrei să înțelegi un lucru, te așezi în fața lui singur, fără ajutor; tot trecutul lumii nu-i de nici un folos. Și apoi lucrul dispare și ce-ai înțeles dispare împreună cu el.

Ideile generale sînt mai demne de cinste. Și apoi profesioniștii, ca și amatorii, au întotdeauna dreptate. Înțelepciunea lor recomandă să faci cât mai puțin zgomot cu putintă să trăiești cât mai puțin să te faci uitat.Poveștile lor cele mai bune sînt cele cu imprudenți, cu originali care și-au primit pedeapsa. Ei bine, da: așa se întîmplă și nimeni nu va sustine contrariul. Poate că domnul Achille n-are conștiința' prea liniștită. Își spune probabil că n-ar fi ajuns aici dacă ar fi ascultat sfaturile tatălui, ale surorii sale mai mari. Doctorul are dreptul să vorbească: el nu și-a ratat viața; a știut să se facă util. Se înalță calm și puternic deasupra acestei mărunte epave: e o stîncă.

Doctorul Roge și-a băut calvadosul. Trupul lui mare se chircește și pleoapele îi cad grele. Pentru prima oară îi văd fața fără ochi; s-ar zice o mască de carton la fel cu cele care se vînd astăzi în prăvălii. Obrajii au o îngrozitoare culoare roz... Adevărul îmi apare brusc: omul acesta va muri curînd.

O știe și el cu siguranță; e de ajuns să se fi privit într-o ?glindă: seamănă pe zi ce trece cu cadavrul care va fi. Iată ce lllseamnă experiența lor, iată pentru ce mi-am zis atît de des că ea miroase a moarte: e ultima lor apărare. Doctorul ar vrea să creadă în ea, ar vrea să-și ascundă adevărul de nesuportat: că e singur, fără experiență, fără trecut, Cu inteligență care se năclăiește, un corp care se descompune. Și atunci sal-a construit atent, bine împărțit, bine adăpostit micul delir compensatoriu: își spune că progresează. Are goluri de gîndire, momente cînd totul i se învîrte în cap? E pentru că judecata lui nu mai

are iuțeala din tinerețe. Nu mai înțelege ce citeşte în cărți? Deoarece acume atît de departe de cărți. Nu mai poate face dragoste? Dar a făcut. Să fi făcut dragoste e mai bine decît să faci încă: distanța te ajută să judeci, să compari, să reflectezi. Şi fața aceasta groaznică de cadavru, pentru a-i suporta vederea în oglinzi se forțeaz să creadă că poartă întipărite lecțiile experienței.

Doctorul întoarce puțin capul. Pleoapele i se întredeschid, mă priveşte cu ochi înroşiți de sonin. Ii zîmbesc.

Aş vrea ca zîmbetul meu să-i dezvăluie tot ceea ce încearcă să-şi ascundă!- S-ar trezi dacă ar putea să-şi spună: "Uite unul care ştie că am să crăp!" Dar- pleoapele îi cad: adoarme.

Plec, îl las pe domnul Achille să-i vegheze somnul.

Ploaia a încetat, aerul e plăcut, cerul rostogoleşte încet frumoase imagini negre: e mai mult decît trebuie pentru cadrul unui moment perfect; pentru a reflecta aceste imagini, Anny ar face să se nască în sufletele noastre mici şi sumbre maree. Eu nu ştiu să profit de ocazie: merg la întîmplare, gol şi liniştit, sub ceru neatins.

Miercuri

Nu trebuie să-ți fie frică.

Joi

Patru pagini scrise. Apoi un lung moment de fericire.

A nu reflecta prea mult la valoarea Istoriei. Rişti să te cuprindă dezgustul. A nu striga în gura mare că domnul de Rollebon reprezintă, la această oră, singura justificare a existenței mele.

De azi într-o săptămînă o văd pe Anny.

Vineri

Ceața era atît de deasă pe bulevardul Redutei, încît mi s-a părut prudent să merg lipit de zidurile Cazărmii; la dreapta mea, farurile maşinilor goneau înaintea lor o lumină udă şi era imposibil de ştiut unde se termina trotuarul. În jurul meu erau oameni; auzeam zgomotul paşilor şi cîteodată zumzetul stins al cuvintelor lor: dar nu vedeam pe nimeni. O dată un chip de femeie a apărut la înălțimea umărului meu, dar ceața l-a înghițit numaidecît;

altădată cineva m-a atins în treacăt, suflînd greu. Nu ştiam unde merg, eram prea absorbit: trebuia să înaintez cu băgare de seamă, încercînd pămîntul cu vîrful piciorului, ba chiar întinzînd brațele înainte. Această gimnastică nu-mi făcea, de altfel, nici o plăcere~ Totuşi nu mă gîndeam să mă întorc, intrasem în joc. In sfîrşit, după o jumătate de oră, am zărit în depărtare un abur albăstrui.

Orientîndu-mă după el, am ajuns curînd la limanul unei lumini intense; în mijloc, străpungînd ceața cu razele ei, am recunoscut cafeneaua Mably.

Cafeneaua Mably are douăsprezece becuri electrice; dar numai două dintre ele erau aprinse, unul deasupra tejghelei, celălalt în plafonieră. Unicul chelner m-a dus cu forța într-un ungher întunecos.

- Nu pe aici, domnule, că mătur.

Era în haină, fără vestă şi fără guler, cu o cămaşă albă Vărgată cu violet. Căsca, mă privea ursuz trecîndu-şi degetele prin păr.

- O cafea neagră şi cornuri.

S-a frecat la ochi fără să-mi răspundă şi s-a îndepărtat Mă cufundasem în umbră pînă la sprîncene, o umbră murdară şi înghețată. Radiatorul, fireşte, nu funcționa.

Nu eram singur. O femeie cu obrazul de ceară şedea în fața mea şi mîinile ei se agitau fără încetare, cînd netezind bluza, cînd potrivind pălăria neagră. Era împreună cu un blond înalt, care mînca o brioşă fără să scoată o vorbă. Tăcerea mi se păru apăsătoare. Aveam poftă să-mi aprind pipa, dar mi-ar fi fost neplăcut să le atrag atenția Cu sfîrîitul chibritului.

Sună telefonul. Mîinile se opresc: rămîn agățate de bluză. Chelnerul nu se grăbeşte. Termină liniştit de măturat înainte de a se duce să răspundă.

- Alo, domnule Georges? Bună ziua, domnule Georges...

Da, domnule Georges... Patronul nu-i aici... Da, ar fi trebuit să coboare... Ah, pe ceața asta... Coboară de obicei pe la opt... Da, domnule Georges, am să-i transmit. La revedere, domnule Georges.

Ceața apăsa ferestrele ca o draperie grea de catifea cenuşie. Un chip se lipi o secundă de geam, apoi dispăru.

Femeia spuse cu glas plîngăreț:

- Leagă-mi şireturile.

- Nu-s desfăcute, spuse bărbatul fără să se uite. Ea se enervează. Mîinile îi aleargă pe bluză şi pe gît ca nişte păianjeni mari.

- Ba da, ba da, leagă-mi şireturile.

El se apleacă plictisit şi-i atinge uşor piciorul sub masă:

- S-a făcut.

Ea zîmbi satisfăcut. Bărbatul chemă chelnerul:

- Băiete, cît face?

- Cîte brioşe? întrebă chelnerul.

Coborîsem privirea ca să n-am aerul că-i urmăresc.

După cîteva clipe am auzit trosnituri şi am văzut apărîndtivul unei fuste şi două botine murdare de nor ,oi uscat. Vrmară cele ale bărbatului, lăcuite şi ascuțite. Inaintară spre mine, rămaseră,pe loc, făcură apoi cale întoarsă: el îşi îmbrăca paltonul. In acel moment, de-a lungul fustei coborî o mînă la capătul unui braț rigid; ezită puțin, netezeşte fusta.

- Eşti gata? întrebă bărbatul.

Mîna se desfăcu şi atinse o pată de noroi pe gheata dreaptă, apoi dispăru.

- Uf! spuse bărbatul.

Ridică o valiză de lîngă cuier. Ieşiră, i-am văzut cufundîndu-se în ceață.

- Sînt artişti, îmi spune chelnerul, aducÎndu-mi cafeaua, ei au făcut numărul din pauză la Cinema-Palace. Femeia se leagă la ochi şi ghiceşte prenumele şi vîrsta spectatorilor.

Pleacă astăzi, fiindcă e vineri şi se schimbă programul.

Se duce să ia o farfurie cu cornuri de pe masa părăsită de artişti.

- Nu-i nevoie.

N-aveam chef să mănînc cornurile acelea.

- Trebuie să sting lumina. Două becuri pentru un singur client, la nouă dimineața: o să mă certe patronul. Semiîntunericul cuprindea cafeneaua. O lumină slabă, cu valuri cenuşii şi brune, se strecoară prin ferestrele înalte.

- Aş vrea să vorbesc cu domnul Fasquelle.

N-o văzusem pe bătrînă intrînd. O suflare de aer rece mă înfioară.

- Domnul Fasquelle n-a coborît încă.

- M-a trimis doamna Florent, reluă ea, nu se simte bine.

N-o să vină azi.

Doamna Florent e casiera, roşcata.

- Vremea asta, spune bătrîna, nu prieşte pîntecului ei.

Chelnerul îşi luă o mină importantă:

- Din cauza ceții, răspunse el, nici domnului Fasquel1e nu-i prieşte; mă mir că n-a coborît încă. A fost chemat la telefon. De obicei coboară la ora opt.

Automat bătrîna se uită în tavan:

- E acolo, sus?

- Da, în camera lui.

Bătrîna spune cu voce tărăgănată, ca şi cum ar fi vorbit pentru sine:

- Dac-o fi murit...

- Ah! Asta-i bună - fața chelnerului exprima cea mai vie indignare. Ah, asta-i bună, n-am ce zice!

"Dac-o fi murit..." Gîndul îmi trecuse şi mie prin minte.

E exact genul de gînduri care-ți vin pe vreme de ceață.

Bătrîna a plecat. Ar fi trebuit să fac la fel: era frig şi întuneric. Ceața se strecura pe sub uşă, avea să urce încet, inundînd totul. La Biblioteca Municipală aş fi găsit lumină şi foc.

Din nou un chip se lipeşte de geam; face strîmbături.

- Ia stai puțin, spune chelnerul furios şi iese în fugă.

Chipul s-a şters, am rămas singur. Regretam amarnic că-mi părăsisem camera. Acum o umpluse ceața, mi-ar fi frică să intru în ea.

În spatele tejghelei, în întuneric, ceva trosni. Venea de pe scara interioară. Cobora în sfîrşit patronul? Dar nu, nu se arăta nimeni; treptele trosneau singure. Domnul Fasquelle mai doarme. Sau poate că era mort deasupra capului meu. Găsit mort în patul său într-o dimineată cețoasă. Şi subtitlu: "În cafenea, clienții consumau fără să bănuiască..." Dar se mai afla oare în patul lui? Nu alunecase trăgînd cearşafurile după el, lovindu-se cu capul de podele?

Îl cunosc foarte bine pe domnul Fasquelle; m-a întrebat adesea de sănătate. E un om gras şi rumen, cu o barbă îngrijită: dacă a murit, înseamnă că a avut un atac. Va fi vînăt, cu limba scoasă. Cu barba în sus; gîtul vînăt sub unduirea perilor.

Scara interioară se pierdea în întuneric. Abia puteam distinge măciulia balustradei. Ar trebui să traversez întunericul. Scara ar scîrţîi. Sus aş găsi uşa camerei...

Corpul e acolo, deasupra capului meu. Aş răsuci comutatorul: aş atinge pielea călduţă ca să văd. Nu mai rezist, mă ridic. Dacă mă surprinde chelnerul pe scar-ă, îi spun că am auzit zgomot.

Chelnerul intră brusc, gîfîind:

_ Îndată, domnule, strigă el.

Imbecilul! Vine spre mine.

- Doi franci.

- Am auzit zgomot sus, îi spun.

- Era şi timpul!

- Da, cred că nu-i în ordine: parcă erau horcăieli şi apoi un zgomot surd.

În sala aceea întunecoasă, cu ceaţa dincolo de ferestre, suna foarte natural. N-am să uit ce ochi a făcut.

- Ar trebui să urci ca să vezi, am adăugat perfid.

- O, nu, spuse el; apoi: Mi-ar fi frică să nu mă prindă.

CÎt e ceasul?

- Zece.

- Mă duc la zece şi jumătate, dacă nu coboară pînă atunci.

Am făcut un pas spre uşă.

- Plecaţi? Nu mai rămîneţi?

-Nu.

- Era într-adevăr un horcăit?

- Nu ştiu, i-am spus ieşind, poate mi s-a părut, fiindcă mă gîndeam la asta.

Ceaţa se mai risipise. M-am grăbit să ajung în strada Tournebride: aveam nevoie de luminile ei. A fost o decepţie:

lumină era, desigur, şiroia pe vitrinele magazinelor. Dar nu o lumină veselă: era albă din cauza ceţii şi-ţi cădea pe umeri ca un duş.

Multă lume, mai ales femei: slujnice, bucătărese şi stăpîne dintre cele care spun: "Fac cumpărăturile singură,. e mult mai sigur". Adulmecau puţin vitrinele şi apoi intrau.

M-am oprit în faţa mezelăriei Julien. Din cînd în cînd vedeam prin geam o mînă care arăta carnea în aspic şi caltaboşii. Atunci o fată blondă şi Fasă îşi apleca pieptul şi apuca bucata de carne moartă. In camera lui, la cinci minute de acolo, domnul Fasquelle murise.

Căutam în jurul meu un sprijin solid, o apărare împotriva gîndurilor mele. Sprijinul nu s-a ivit: puţin cîte pUţin ceaţa se risipise, dar ceva neliniştitor plutea încă pe stradă.

Poate nu chiar o ameninţare: ceva şters, transparent. Dar tocmai asta era înfricoşător. Mi-am sprijinit fruntea de vitrină. Pe maioneza unui ou a la russe am observat o picătură de roşu-închis: era sînge. Roşul acela pe galben îmi întorcea stomacul pe dos.

Deodată am avut o viziune: cineva căzuse cu faţa înainte şi sîngera în farfurii. Oul se rostogolise în sînge; felia de roşie care-l orna alunecase, căzuse alături, roşu pe roşu.

Maioneza se scursese puţin: o baltă de cremă galbenă care despărţea rigola de sînge în două braţe.

"E idiot, trebuie să-mi vin în fire. Am să mă duc să lucrez la bibliotecă." Să lucrez? Ştiam prea bine că n-aveam să scriu un rînd.

Încă o zi pierdută. Traversînd grădina publică, am văzut pe banca unde mă aşez de obicei o pelerină mare, albastră, nemişcată. Iată unul căruia nu-i e frig.

Cînd am intrat în sala de lectură, Autodidactul tocmai ieşea. Se aruncă asupra mea:

- Trebuie să vă mulţumesc, domnule. Fotografiile dumneavoastră m-au făcut să petrec ore de neuitat.

Văzîndu-l, am sperat o clipă: în doi, va fi poate mai Şor de trecut ziua de azi. Dar cu Autodidactul nu eşti decît aparent în doi.

Bătu cu mîna într-un in-quarto. Era o Istorie a religiilor.

_ Domnule, nimeni nu era mai indicat decît Noucapie pentru a încerca această vastă sinteză. Nu-i aşa?

Părea obosit şi mîinile îi tremurau.

_ Arătaţi rău, i-am spus.

- Ah! domnule, cred şi eu! Mi s-a întîmplat ceva îngrozitor.

Paznicul se îndrepta spre noi; e un corsican mititel şi mînios, cu mustăţi de tambur-major. Se plimbă ore întregi printre mese, pocnindu-şi călcîiele. Iarna scuipă În batiste, pe care apoi le usucă pe sobă.

Autodidactul se apropie pînă Îmi suflă În faţă:

- N-am să vă spun nimic În prezenţa acestui om, Îmi şopteşte confidenţial. Dacă aţi vrea, domnule?...

- Ce anume?

Roşi, soldurile i se legănară graţios:

- Do~nule, ah! Domnule, fie ce-o fi. Îmi faceţi onoarea să luaţi masa cu mine miercuri?

- Cu plăcere.

Eram dispus să iau masa împreună cu el cum aveam chef să mă spânzur.

- Ce bucurie Îmi faceţi, spuse Autodidactul. Adăugă repede: vă voi lua de acasă, dacă sînteţi de acord; şi dispăru, fără Îndoială de teamă să nu mă răzgîndesc dacă-mi lasă timp.

Era ora unsprezece şi jumătate. Am lucrat pînă la două fără un sfert. Am lucrat prost: ţineam o carte sub ochi, dar gîndul mi se Întorcea fără Încetare la cafeneaua Mably. O fi coborît domnul Fasquelle?

În fond nu prea credeam că ~urise şi tocmai lucrul ăsta mă enerva! Era un gînd instabil, de care nu puteam nici să mă conving şi nici nu-l puteam goni. Pantofii corsicanului scîrţÎiau pe podea. De mai multe ori se oprise în faţa mea părînd că vrea să-rni vorbească. Dar se răzgîndea şi se îndepărta.

Către ora unu, ultimii cititori plecară. Nu-mi era foame; mai ales nu voiam să plec. Am lucrat încă o clipă pe urmă am tresărit: mă simţeam îngropat în linişte. Am ridicat capul: eram singur. Corsicanul coborîse la nevastă-sa, care e portăreasa bibliotecii; doream să aud zgomotul paşilor lui. L-am auzit numai pe acela făcut de o mică surpare a cărbunilor în sobă. Ceaţa invadase încăperea: nu adevărata ceaţă, care se risipise de mult _ cealaltă, care încă mai umplea străzile, care ieşea din ziduri, din pavaj. Un fel de inconsistenţă a lucrurilor.

Cărţile continuau să stea la locul lor, firește, aşezate în ordine alfabetică pe rafturi, cu cotoarele lor negre sau brune şi cu etichetele F.P. lf 7 996 (Folosinţă Publică literatură franceză) sau F.P. şn (folosinţă publică - ştiinţe naturale). Dar... cum să spun? De obicei, puternice şi îndesate, împreună cu soba, cu lămpile verzi, cu ferestrele mari, cu scările, ele stăvilesc viitorul. Cît timp vei rămîne între aceşti pereţi, orice s-ar întîmpla trebuie să se întîmple la dreapta sau la stînga sobei. Sfîntul Denis însuşi dacă ar intra, ducîndu-şi căpăţîna în mîini, ar trebui să intre prin dreapta, să meargă printre rafturile consacrate literaturii franceze şi masa rezervată cititoarelor. Şi dacă n-ar atinge pămîntul, dacă ar pluti la douăzeci de centimetri de sol, gîtul lui însîngerat ar ajunge exact la înălţimea raftului al treilea. Astfel, aceste obiecte servesc măcar la stabilirea limitelor verosimilului.

Ei bine, astăzi, nu mai stabileau nimic: părea că însăşi existenţa lor era discutabilă, că le era îngrozitor de greu să treacă de la o clipă la alta. Am strîns cu putere în mîini volumul pe care-l citeam: dar senzaţiile cele mai violente erau ca şi tocite. Nimic nu părea adevărat; mă simţeam înconjurat de un decor de carton, care putea fi desfăcut oricînd. Lumea aştepta ţinîndu-şi răsuflarea, făcîndu-se mică - îşi aştepta riza, Greaţa, ca domnul Achille zilele trecute.

M-am ridicat. Nu puteam rămîne locului în mijlocul acestor lucruri ce deveneau tot mai inconsistente. Am aruncat o privire pe fereastră spre craniul lui Impetraz. Am murmurat: totul e posibil, orice s-ar întîmpla. Evident, nu genul de fapte Înspăimîntătoare pe care le-au inventat oamenii; Impetraz n-avea să înceapă să danseze pe soclu; asta ar fi altceva. Am privit cu spaimă aceste fiinţe instabile care, peste o oră, peste un minut, poate, aveau să se prăbuşească: ei bine· da; eram acolo, trăiam printre cărţi pline de cunoştinţe, dintre care unele descriau formele imuabile ale speciilor animale, altele explicau cum cantitatea de energie se conservă integral în univers; eram acolo, în picioare, în faţa unei ferestre ale cărei geamuri aveau un indice de refracţie determinat. Dar ce obstacole slabe! Presupun că numai din lene lumea e aceeaşi de la o zi la alta. Astăzi părea că vrea să se schimbe. Şi atunci se putea întîmpla orice, orice.

N-am timp de pierdut; tot răul se trage de la povestea din cafeneaua Mably. Trebuie să mă întorc, să-I văd viu pe domnul Fasquelle, la nevoie să-i ating barba sau mîinile.

Atunci, poate, voi scăpa.

Mi-am luat în grabă pardesiul şi l-am aruncat pe umeri;

am fugit. Traversînd grădina publică, l-am regăsit în acelaşi loc pe omul cu pelerină; avea o față enormă, lividă, între urechile purpurii de frig.

Cafeneaua Mably strălucea de departe: de data asta, probabil că toate cele douăsprezece becuri erau aprinse.

Am grăbit pasul: trebuie să se isprăvească odată. Am aruncat mai întîi o privire prin geamul cel mare; sala era pustie.

Casiera nu era acolo, nici chelnerul, nici domnul Fasquelle.

A trebuit să fac un mare efort ca să intru; nu m-am aşeZat. Am strigat: "Chelner!" N-a răspuns nimeni. O ceaşcă goală pe o masă. O bucată de zahăr pe farfurioară.

- Nu-i nimeni?

Un palton atîrna într-un cuier. Pe un suport, jurnal îngrămădite în cartoane negre. Am ciulit urechea ținîndu-mi respirația. Scara interioară trosni încetişor. Afară sirena unui vapor. Am ieşit de-a-ndăratelea, fără să-mi iauochii de la scară.

Ştiu foarte bine: la ora două după-amiază, clienții sînt rari. Domnul Fasquelle avea gripă; probabil trimisese chelnerul după comisioane - sau poate să caute un medic.

Da, dar uite, aveam nevoie să-l văd pe domnul Fasquelle.

La intrarea în strada Tournebride m-am întors, am contemplat cu dezgust cafeneaua strălucitoare şi pustie. La primul etaj, jaluzelele erau trase.

O adevărată panică a pus stăpînire pe mine. Nu mai ştiam încotro merg. Am alergat de-a lungul docurilor, am cotit pe străzile pustii ale cartierului Beauvoisis; casele mă priveau cu ochii lor mohorîți cum fug. Îmi repetam cu spaimă: încotro să merg? Încotro să merg? Orice se poate întîmpla. Din cînd în cînd, cu inima bătînd, mă întorceam brusc: ce se petrecea în spatele meu? Poate că va începe în urma mea, şi cînd voi întoarce capul va fi prea tîrziu. Cîtă vreme puteam fixa obiectele, n-avea să se întîmple nimic: priveam cît puteam mai mult pietre, case, becuri de gaz; ochii îmi alergau de la un obiect la altul pentru a le surprinde şi a le opri în mijlocul metamorfozei. Nu prea arătau firesc, dar îmi spuneam cu convingere: e un bec de gaz, e o cişmea şi încercam, cu puterea privirii mele, să le reduc la aspectul obişnuit. De mai multe ori în drum am întîlnit baruri: cafeneaua Bretonilor, barul Marinei. Mă opream, ezit am în fața perdelelor de tul roz: poate cîrciumile astea bine adăpostite fuseseră cruțate, poate închideau încă în ele o parte din lumea de ieri, izolată, uitată. Dar ar fi trebuit să împing uşa şi să intru. Nu îndrăzneam, porneam mai departe. Uşile caselor, mai ales, mă înspăimîntau. Mi-era teamă să nu se..deschidă singure. Pînă la urmă, am început să merg pe mijlocul drumului.

Brusc, am ieşit pe cheiul Bazinelor din nord. Bărci de pescuit, mici iahturi. Am pus piciorul pe un belciug țintuit în piatră. Aici, departe de case, departe de uşi, voi avea o clipă de răgaz. Pe apa liniştită, presărată cu puncte negre, plutea un dop. . , . . " "Dar sub apă? Te-ai gândit ce poate fi sub apă?

O fiară? O carapace uriaşă, pe jumătate cufundată în noroi? Douăsprezece perechi de labe scormonesc încet mîlul. Din cînd în cînd fiara se ridică puțin. Pe fundul apei. M-am apropiat pîndind un freamăt, o cît de slabă clătinare. Dopul rămînea nemişcat printre punctele negre.

În clipa aceea am auzit voci. Era şi timpul. M-am răsucit în loc şi am plecat mai departe.

În strada Castiglione i-am ajuns din urmă pe cei care vorbeau. La zgomotul paşilor mei au tresărit violent şi s-au Întors amîndoi deodată. Le-am văzut ochii neliniştiți cercetîndu-mă, apoi privind în spatele meu ca să vadă dacă pu se apropie şi altceva. Erau ca şi mine deci; le era frică.

In clipa cînd am trecut pe lîngă ei, ne-am privit; încă puțin şi ne-am fi vorbit. Dar privirile exprimară deodată neîncrederea: într-o zi ca asta nu vorbeşti cu oricine.

M-am trezit pe strada Boulibet, gîfîind. Ei bine, zarurile erau aruncate: mă voi întoarce la bibliotecă, voi lua un roman, voi încerca să-I citesc. Trecînd de-a lungul grilajului grădinii publice, l-am zărit pe omul cu pelerină.

Stătea tot acolo, în grădina pustie; nasul îi devenise roşu precum urechile.

Am vrut să împing poarta, dar expresia feței lui mă Incremeni: strîngea pleoapele şi rînjea cu un aer prostesc şi dulceag. Dar în acelaşi timp privea stăruitor un lucru, pe care eu nu-l puteam vedea, cu o privire atît de dură, şi de o asemenea intensitate, că m-am întors brusc.

În fața lui, cu un picior în aer, cu gura întredeschisă, o fetiță de vreo zece ani, fascinată, îl măsura din ochi trăgîndu-şi nervos baticul şi întinzînd spre el fața ascuțită.

Individul îşi surîdea sieşi, ca unul care are de gînd să facă o' glumă bună. Deodată s-a ridicat cu mîinile în buzunarele pelerinei care-i atîrna pînă la pămînt. Făcu doi paşi, apoi dădu ochii peste cap. Am crezut că se va prăbuşi.

Dar el continua să surîdă somnolent.

Deodată am înțeles: pelerina! Aş fi vrut să împiedic acest lucru. Ar fi fost suficient să tuşesc ori să împing poarta. Dar eram şi eu fascinat de chipul fetiței. Avea trăsăturile alungite de frică, probabil că inima îi bătea îngrozitor: numai că, pe mutrişoara ei de şoarece, citeam ceva puternic şi rău. Nu era curiozitate, ci mai curînd un fel de aşteptare încăpățînată. M-am simțit neputincios;

eram în afara grădinii, în afara micii lor drame; dar ei, ei erau legați unul de celălalt prin puterea obscură a dorințelor lor, formau un cuplu. Mi-am ținut respirația, voiam să văd ce se va zugrăvi pe acel chip bătrînicios cînd omul, în spatele meu, va desface poalele pelerinei.

Dar deodată, eliberată, fetița scutură capul şi o luă la fugă. Individul cu pelerină mă văzuse: asta îl oprise. O secundă rămase nemişcat în mijlocul aleii, apoi se îndepărtă, cu spatele încovoiat. Pelerina îi lovea genunchii.

Am împins poarta şi l-am ajuns din doi paşi:

- Ei, ia ascultă! am strigat.

Începu să tremure.

- O mare amenințare apasă asupra oraşului, i-am spus, politicos, în trecere.

Am intrat în sala de lectură şi am luat de pe o masă Mănăstirea din Parma. Am încercat să mă cufund în lectură, să găsesc un refugiu în luminoasa Italie a lui Stendhal. Reuşeam din cînd în cînd, în scurte halucinații, apoi recădeam în ziua aceea amenințătoare, în fața unui bătrînel ce-şi dregea vocea şi a unui tînăr ce visa răsturnat în scaun.

Orele treceau, ferestrele se înnegriseră. Eram patru, fără să-I socotesc pe corsican, care ştampila la biroul lui ultimele achiziţii ale bibliotecii. Eram acolo bătrînelul, tînărul blond, o fată care-şi pregătea licenţa - şi eu. Din cînd în cînd unul dintre noi ridica fruntea, arunca o privire rapidă şi bănuitoare asupra celorlalţi trei, ca şi cum i-ar fi fost frică. La un moment dat bătrînelul izbucni în rîs: am văzut-o pe fată cutremurîndu-se din cap pînă-n picioare. Dar descifrasem de-a-ndoaselea titlul cărţii pe care o citea el: era un roman umoristic.

Şapte fără zece. Mi-am amintit brusc că biblioteca se închide la şapte. Din nou aveam să fiu aruncat în oraş.

Unde să mă duc? Ce să fac?

Bătrînelul îşi terminase romanul. Dar nu pleca. Lovea cu degetul în masă, cu un zgomot sec şi regulat.

- Domnilor, spuse corsicanul, peste cîteva clipe închidem.

Tînărul tresări, şi-mi aruncă o privire scurtă. Fata se întoarse către corsican, apoi îşi reluă cartea şi păru să se cufunde în ea.

- Închidem, spuse corsicanul cinci minute după aceea.

Bătrînul clătină din cap, nehotărît. Fata împinse cartea fără să se ridice. Corsicanul nu ştia ce să creadă. Făcu cîţiva paşi nesiguri, apoi răsuci un comutator. Pe mesele de lectură lămpile se stinseră. Numai becul din mijloc rămase aprins.

- Trebuie să plecăm? întrebă cu blîndeţe bătrînul.

Tînărul se ridică încet, cu părere de rău. Ne luarăm la întrecere cine-şi îmbracă mai încet paltonul. Cînd am ieşit, fata mai era încă aşezată, cu mîna pe carte.

Jos, uşa de la intrare se căsca în noapte. Tînărul, care mergea în frunte, se întoarse, coborî încet scara, traversă vestibulul; pe prag întîrzie o clipă, apoi se avîntă în noapte şi dispăru.

Ajuns în josul scării, am înălţat capul. Peste o clipă bătrînelul părăsea sala de lectură încheindu-şi pardesiul' După ce coborî primele trepte, mi-am luat elan şi am ieşi~ închizînd ochii.

Am simţit pe faţă o mîngîiere proaspătă. În depărtare cineva fluiera. Am deschis ochii: ploua. O ploaie domoală şi liniştită. Piaţa era luminată paşnic de cele dOuă felinare. O piaţă de provincie pe ploaie. Tînărul se îndepărta cu paşi mari; el fluiera: celorlalţi doi, care nu ştiau încă, îmi venea să le strig că puteau ieşi fără teamă, că primejdia trecuse.

Bătrînul apăru în prag. Îşi scărpina obrazul cu un aer încurcat, apoi zîmbi larg şi deschise umbrela.

Sîmbătă dimineaţa

Un soare încîntător, o ceaţă uşoară, care prevesteşte timp frumos pentru toată ziua. Am luat micul dejun la cafeneaua Mably.

Doamna Florent, casiera, mi-a zîmbit graţios. Am strigat de la masă:

- Domnul Fasquelle e bolnav?

- Da, domnule; o gripă zdravănă: trebuie să stea în pat cîteva zile. Fiica lui a sosit azi-dimineață de la Dunkerque.

Rămîne aici ca să-I îngrijească.

Pentru prima oară de cînd am primit scrisoarea sînt cu adevărat fericit s-o revăd pe Anny. Ce-o fi făcut vreme de şase ani? Vom fi oare stingheriţi cînd ne vom revedea?

Anny nu ştie ce-i stinghereala. Mă va primi ca şi cum ne-am fi despărţit ieri. Numai să nu mă port ca un prost, să n-o indispun de la început. Să am grijă ca nu cumva să-i întind mîna cînd intru: nu poate să sufere.

Cîte zile vom rămîne împreună? Poate că am s-o aduc la Bouville. Ar fi de ajuns să trăiască aici cîteva ore; să doarmă o noapte la hotelul Printania. Pe urmă n-ar mai fi acelaşi lucru; nu mi-ar mai fi frică.

După-amiază

Anul trecut cînd am făcut prima vizită la muzeul din Bouville, portretul lui Olivier Blevigne m-a intrigat.

Defect de proporţii? De perspectivă? N-aş fi putut spune, dar ceva mă supăra: deputatul ăsta nu părea să stea cum se cuvine pe pînză.

De atunci m-am întors să-I văd de multe ori. Dar nedumerirea mea persista. Nu voiam să admit că Bordurin, premiat la Roma şi de şase ori medaliat, făcuse o greşeală de desen.

Dar, azi după-amiază, răsfoind o veche colecţie a Satiricului bouvillez, foaie de şantaj, al cărei proprietar a fost acuzat, în timpul războiului, de înaltă trădare, am întrezărit adevărul. Am părăsit imediat biblioteca şi m-am dus să dau o raită pe la muzeu.

Am traversat repede semiîntunericul vestibulului. Pe dalele albe şi negre paşii mei nu făceau nici un zgomot. În jur, un întreg popor de ghips îşi răsucea braţele. Trecînd, am zărit prin două mari deschideri vase crăpate, farfurii, un satir albastru şi galben pe un soclu. Era sala Bernard-Palissy, consacrată ceramicii şi artelor minore. Dar ceramica nu mă amuză. Un domn şi o doamnă în doliu contemplau respectuos obiectele acelea arse.

Deasupra intrării marelui salon - sau salonul Bordurin-Renaudas - fusese agăţată, de curînd, fără îndoială, o pînză mare, pe care n-o cunoşteam. Era semnată Richard Severand şi se intitula Moartea celibatarului. Era o donaţie de stat.

Gol pînă la brîu, cu pieptul verzui, cum se cuvine morţilor, celibatarul zăcea pe un pat în dezordine. Cearşafurile şi cuverturile mototolite atestau o lungă agonie.

Am- zîmbit, gîndindu-mă la domnul Fasquelle. El nu era singur: fiica lui îl îngrijea. Pe pînză slujnica, o menajeră autoritară cu trăsăturile însemnate de viciu, trăsese sertarul comodei şi număra nişte scuzi. O uşă deschisă lăsa să se vadă, în penumbră, un om cu şapcă, aşteptînd cu ţi gara lipită pe buza de jos. lîngă perete o pisică linchea nepăsătoare nişte lapte.

Omul acela nu trăise decît pentru sine. Printr-o pedeapsă severă şi meritată, nimeni nu venise să-i închidă ochii pe patul de moarte. Tabloul îmi dădea un ultim avertisment: mai era timp, puteam să mă

întorc din drum. Dar dacă treceam pragul, trebuia să-mi fie limpede: în sala mare unde intram, mai bine de o sută cincizeci de portrete erau agățate pe pereți; cu excepțla cltorva tmen răplțl prea curînd din sînul familiilor lor şi a maicii directoare a unui orfelinat, nici unul dintre cei zugrăviți nu murise celibatar, nici unul nu murise fără copii şi testament, nici unul fără ultima împărtăşanie. În regulă cu Dumnezeu şi cu lumea, atunci ca şi în toate zilele, aceşti oameni alunecaseră uşor în moarte, ca să meargă să-şi ceară partea de viață veşnică la care aveau dreptul.

Căci avuseseră dreptul la tot: la viață, la muncă, la bogăție, la cîrmuire, la respect şi, în sfîrşit, la nemurire.

M-am recules o clipă şi am intrat. Un paznic dormea lîngă fereastră. O lumină galbenă, care cădea prin geamuri, făcea pete pe tablouri. Nimic viu în sala dreptunghiulară, în afara unei pisici, care la intrarea mea s-a speriat şi a fugit. Dar simțeam asupră-mi privirea a o sută cincizeci de perechi, de ~chi. '" A TOțI cel care au făcut parte dlll elIta bouvllleză llltre 1875 şi 1910 erau acolo, bărbați şi femei, pictați cu scrupulozitate de Renaudas şi Bordurin.

Bărbații au construit Sainte-Cecile-de-Ia-Mer. Au fondat în 1882 Federația armatorilor şi comercianților din Bouville, "pentru a grupa într-un puternic mănunchi toate năzuințele drepte, pentru a colabora la opera de redresare națională şi pentru a ține în şah partidele dezordinii..." Au făcut din Bouville portul comercial francez cel mai bine utilat pentru descărcarea cărbunilor şi a lemnului. Prelungirea şi lărgirea cheiurilor a fost opera lor. Au dat toată extinderea necesară găru mantlme şi au mărit până la 10,70 m, pnn dragare p~rseverentă, adîncimea apei de acostare în timp de reflux. In douăzeci de ani, tonajul vaselor de pescuit, care era de 5 000 de tone în 1869, s-a ridicat, mulțumită lor, la 18 000 de tone.

Nedînd înapoi din fața nici unui sacrificiu, pentru a uşura ascensiunea celor mai buni reprezentanți ai clasei muncitoare, au creat, din proprie inițiativă, diverse centre de învățămînt tehnic şi profesional, care au prosperat sub înalta lor protecție. Au spart faimoasa grevă a docherilor din 1898 şi şi-au dat fiii pentru patrie în 1914.

Femeile, demne tovarăşe ale acestor luptători, au fondat majoritatea Patronajelor, Creşelor, Aşezămintelor de binefacere. Dar, înainte de orice, au fost soții şi mame. Au crescut copii frumoşi, i-au învățat îndatoririle şi drepturile lor, religia, respectul tradițiilor care au adus glorie Franței.

Tenta generală a portretelor tindea spre brun-închis.

Culorile vii fuseseră izgonite din grijă pentru decență.

Totuşi, în portretele lui Renaudas, care picta de preferință bătrîni, zăpada părului şi a favoriților rupea fondurile negre; excela în redarea mîinilor. La Bordurin, care avea mai puțină pricepere, mîinile erau întrucîtva sacrificate dar gulerele străluceau ca marmura albă. ' Era foarte cald şi paznicul sforăia încet. Am privit pereții de jur-împrejur: am văzut mîini şi ochi; ici-colo o pată de lumină înghițea un chip. Pe cînd mă îndrepta~ spre portretul lui Olivier Blevigne, ceva mă opri: de sub cornişă, negustorul Pacвme îşi cobora asupra mea privirea limpede.

Stătea în picioare, cu capul lăsat uşor pe spate; cu o mînă lîngă pantalonul gris-perle, îşi ţinea jobenul si mănuşile. Nu m-am putut împiedica să-I admir într-o oar~care măsură: nu vedeam în el nimic mediocru, nimic care să îndreptățească vreo critică: picioare mici, mîini fine, umeri largi de luptător, eleganță discretă, cu o nuanță de fantezie. Oferea curtenitor vizitatorilor netezimea fără cute a feței lui; şi umbra unui surîs îi flutura pe buze. Dar ochii cenuşii nu zîmbeau. Putea să aibă cincizeci de ani: arăta tînăr şi proaspăt ca la treizeci. Era frumos.

Am renunțat să-i caut vreun defect. El însă nu-mi dădea pace. Am citit în ochii lui o judecată calmă şi necruțătoare.

Atunci am înțeles tot ce ne despărțea: ceea ce eu puteam gîndi despre el nu-l atingea; nu era decît psihologie, cum se face în romane. Dar judecata lui mă pătrundea ca o sabie şi punea la îndoială însuşi dreptul meu de a exista. Era întocmai, am ştiut dintotdeauna: n-am dreptul să exist. Apărusem din întîmplare, existam ca o piatră, o plantă, un A microb. Viața mea creştea la noroc şi în toate direcțiile. Imi trimitea cîteodată vagi semnale; alteori nu simțeam decît un zumzet fără urmări.

Dar pentru acest bărbat frumos, fără cusur, astăzi mort, pentru Jean Pacвme din Garda Națională, se întîmplase cu totul altfel: bătăile inimii lui şi rumoarea surdă a organelor îi parveneau sub forma unor mici drepturi instantanee şi pure. Vreme de şaizeci de ani se folosise magistral de dreptul de a trăi. Teribili ochi cenuşii! Nu fuseseră umbriți niciodată de cea mai mică îndoială şi niciodată Pacome nu se înşelaşe. Şi-a făcut întotdeauna datoria, întreaga lui datorie, datoria de fiu, de soț, de tată, de şef. La fel îşi ceruse şi drepturile, fără slăbiciune: copil, dreptul de a fi bine crescut, într-o famillE unită, de a moşteni un nume nepătat, o afacere prosperă; soț, dreptul de a fi îngrijit, înconjurat cu caldă afecțiune; tată, acela de a fi venerat; şef, dreptul de a fi ascultat fără murmur. Căci un drept nu e niciodată decît cealaltă față a unei datorii. Reuşita lui extraordinară (familia Pacome este astăzi cea mai bogată familie din Bouville) nu l-a mirat niciodată. Nu şi-a spus niciodată că e fericit, şi cînd îşi oferea o plăcere, o făcea probabil cu moderație, zicînd: "Mă destind". Astfel plăcerea, trecută şi ea în rîndul drepturilor, îşi pierdea zădărnicia agresivă. La stînga, puțin deasupra părului albastru-cenuşiu, am observat nişte cărți pe o etajeră. Erau frumos legate; desigur, clasici.

Fără îndoială, Pacвme recite a seara, înainte să adoarmă, cîteva pagini din "bătrînul său Montaigne" sau o odă de Horațiu în original. Uneori trebuie să fi citit şi cîte o lucrare contemporană, ca să se informeze. Astfel îi cunoscuse pe Barres şi pe Bourget. Peste un timp lăsa cartea.

Zîmbea. Privirea lui, pierzîndu-şi admirabila vigilență, devenea aproape visătoare. Spunea: "Cît de simplu şi cît de complicat e să-ți faci datoria".

Niciodată nu-şi cercetase altfel sufletul: era un şef.

Mai erau şi alți şefi atîrnați pe pereți: altceva nici nu se afla acolo, de altfel. Un şef era şi bătrînul înalt, coclit în fotoliul său. Vesta albă se potrivea cum nu se poate mai bine cu părul argintiu. (În portretele astea pictate mai ales în scopul edificării morale, cu o grijă pentru amănunt ÎmpinSă pînă la scrupul, preocuparea artistică nu era exclusă.) Işi sprijinea mîna lungă şi subțire pe capul unui

băiețel. O carte deschisă se odihnea pe genunchii acoperiți cu o pătură. Dar privirea îi rătăcea în depărtare. Vedea toate lucrurile care pentru cei tineri sînt invizibile. Numele lui Stă scris pe rom bul de lemn aurit de sub portret: se numea desigur Pacвme sau Parrottin sau Chaigneau. Nu m-am gîndit să merg să mă uit: pentru cei apropiați, pentru copilul acela, pentru el însuşi era pur şi simplu Bunicul.

Dacă ar fi crezut că venise vremea să-I facă pe nepot să întrevadă importanța datoriilor lui viitoare, ar fi vorbit de el însuşi la persoana a treia.

"Promiți bunicului că vei fi cuminte, dragul meu, că ai să înveți bine anul viitor? Poate că la anul bunicul nu va mai fi aici." În amurgul vieții răspîndea asupra fiecăruia bunătatea lui indulgentă. Dacă m-ar fi văzut - dar eram transparent pentru privirea lui - eu însumi aş fi găsit îndurare în ochii lui:

s-ar fi gîndit că avusesem şi eu, cîndva, bunici. El nu cerea nimic: la vîrsta asta nu mai ai dorințe. Nimic, numai să se coboare uşor vocea cînd intra el, să se facă simțită la trecerea lui o nuanță de adorație şi respect în zîmbete, nimic, decît ca nora lui să spună uneori: "Tata e extraordinar: e mai tînăr decît noi toți", nimic, numai să fie singurul în stare să liniştească furia nepoțelului aşezîndu-i mîna pe creştet şi apoi să poată spune: "Doar bunicul ştie să alunge necazurile astea uneori"; nimic, numai ca fiul lui să vină de cîteva ori pe an să-i ceară sfatul în chestiuni delicate, în sfîrşit, nimic decît să se simtă senin, împăcat, profund înțelept. Mîna bătrînului domn abia apasă buclele nepotului: e aproape o binecuvîntare. La ce se gîndea. La trecutul lui onorabil, care îi dădea dreptul să vorbească despre tot şi să aibă în toate împrejurările ultimul cuvînt. Nu mersesem pînă la capăt acum cîteva zile: Experiența e mult mai mult decît o apărare împotriva morții; un drept; dreptul bătrînilor.

Generalul Aubry, agățat de cornişă, cu sabia lui mare, era un şef. Tot un şef era şi preşedintele Hebert, fin literat, prieten cu Impetraz. Fața îi era lungă şi simetrică,. bărbia nesfîrşită, punctată chiar sub buză de un barbişon; îşi scotea maxilarul înainte cu aerul amuzat de a face o nuanță subtilă, de a rostogoli o obiecție de principiu, ca o rîgîială uşoară. Visa, ținea o pană de gîscă: se odihnea şi el, pe cinstea mea, şi anume făcînd versuri. Dar avea ochiul de vultur al şefilor.

Dar soldații? Eram în mijlocul încăperii, ținta tuturor acestor ochi gravi. Nu sînt bunic, nici tată, nici măcar soț.

Nu votez, abia dacă plătesc ceva impozite: nu mă pot îrnpăuna nici măcar cu drepturile contribuabilului, nici cu cele ale alegătorului, nici chiar cu umilul drept de respectabilitate pe care douăzeci de ani de supunere îl }:onferă funcționarului. Existența mea începea să mă mire de-a binelea. Oare nu sînt o simplă aparență?

"Ei, mi-am zis deodată, eu sînt soldatul!" Asta m-a făcut să rîd fără supărare.

Un cincuagenar rotunjor îmi răspunse politicos cu un frumos surîs. Renaudas îl pictase cu dragoste, nu avusese tonuri destul de tandre pentru urechiuşele cărnoase şi cizelate, pentru mîini mai ales. Lungi, nervoase, cu degete subțiri: adevărate mîini de savant sau de artist. Chipul lui îmi era necunoscut: probabil trecusem de multe ori prin fața pînzei fără s-o observ. M-am apropiat, am citit: "Remy Parrottin, născut la Bouville în 1849, profesor la Facultatea de Medicină din Paris".

Parrottin: doctorul Wakefield mi-a vorbit despre el:

"Am întîlnit, o dată în viața mea, un om mare. Pe Remy Parrottin. Am urmat cursul lui în iarna lui 1904 (ştii că am petrecut doi ani la Paris ca să studiez obstetrica). El m-a făcut să înțeleg ce-i aceea un şef. Avea fluid, îți jur. Ne electriza, ne-ar fi putut duce la capătul pămîntului. Şi pe deasupra era un gentleman: avea o avere imensă, din care bună parte o consacra ajutorării studenților săraci".

Astfel, de cînd am auzit vorbindu-se despre el prirn.a oară, acest prinț al ştiinței mi-a inspirat sentimente puter_ nice. Acum mă aflam în fața lui şi îmi zîmbea. Cîtă inteligență şi amabilitate în zîmbetul lui! Trupul grăsun i se odihnea moleşit într-un fotoliu mare de piele. Acest savant fără pretenții îi făcea pe oameni să se simtă numaidecît în elementul lor. Putea fi luat drept un om de treabă şi-atît, dacă n-ar fi fost spiritualitatea ochilor săi.

Nu-ți trebuia multă vreme ca să ghiceşti de ce se bucura de un asemenea prestigiu: era iubit fiindcă înțelegea tot; puteai să-i spui orice. Semăna puțin cu Renan, dar avea mai multă distincție. Era dintre aceia care spun:

"Socialiştii? Ei bine, eu merg mai departe decît ei".

Urmîndu-l pe drumul ăsta primejdios, curînd trebuia să-ți părăseşti înfiorat familia, patria, dreptul de proprietate, valorile cele mai sfinte. O secundă te înd~iai pînă şi de dreptul de a comanda al elitei burgheze. Incă un pas şi diitr-o dată totul era restabilit, minunat întemeiat;. pe rațiuni solide, de modă veche. Te întorceai, îi zăreai în urmă pe socialişti, departe, mici de tot, agitîndu-şi batista şi strigînd: "Aşteptați-ne!" Ştiam, de altfel, de la Wakefield, că Maestrului îi plăcea, cum spunea el însuşi surîzînd, "să mosească sufletele".

Rămas tînăr, se înconjura de tinerețe : îi invita adesea la el pe tinerii de familie bună, care se consacrau medicinei.

Wakefield prînzise cu el de multe ori. După masă treceau în fumoar. Maestrul îi trata ca pe nişte bărbați pe aceşti studenți ce nu erau încă departe de prima lor țigară: le oferea havane. El se întindea pe divan şi vorbea îndelung, cu ochii pe jumătate închişi, înconjurat de mulțimea avidă a discipolilor. Evoca amintiri, povestea anecdote, trăgînd din ele o morală profundă şi picantă. Şi dacă printre tinerii

bine crescuți, vreunul avea, idei radicale, Parrottin se interesa de el în mod special. Il făcea să vorbească, îl asculta cu atenție, îi sugera idei, subiecte de meditație. Prin fața lucrurilor, într-o bună zi, tînărul plin de idei generoase, atîtat de ostilitatea alor săi, sătul să gîndească singur şi împotriva tuturor, îi cerea Maestrului să-l primească şi, bîlbîindu-se de timiditate, îi dezvăluia cele mai intime gînduri, indignările, speranțele lui. Parrottin îl strîngea la piept. Spunea: "Te înțeleg, te-am înțeles din prima zi :

Stăteau de vorbă, Parrottm mergea mal departe, şi mal departe, atît de departe că tînărului îi era greu să-l urmeze.

După cîteva întrevederi de acest fel, se putea constata o ameliorare sensibilă la tînărul revoltat. Vedea clar în propriul suflet, ajungea să cunoască legăturile adînci care-l uneau cu familia, cu mediul său; înțelegea în sfîrşit rolul admirabil al elitei. Şi pînă la urmă, ca prin farmec, oaia rătăcită care-l urmase pe Parrottin pas cu pas se regăsea în tîr1ă, luminată, căindu-se. "A vindecat mai multe suflete, concludea Wakefield, decît am vindecat eu trupuri." Remy Parrottin îmi surîde a binevoitor. Ezita, căuta să-mi

înțeleagă poziția, pentru a o întoarce uşurel şi a mă readuce la turmă. Dar nu-mi era frică de el: nu sînt o oaie.

Priveam frumoasa lui frunte, calmă, fără riduri, burtica rotundă, mîna aşezată pe genunchi. I-am zîmbit la rîndul meu şi l-am părăsit.

Jean Parrottin, fratele lui, preşedintele S.A.B., se sprijinea cu ambele mîini de marginea unei mese încărcate cu hîrtii; prin întreaga lui atitudine dădea de înțeles vizitatorului că audiența luase sfîrşit. Privirea îi era extraordinară; ca abstracția şi strălucirea dreptului pur. Ochii luminoşi îi înghițeau toată fața. Sub această flacără am zărit două buze subțiri şi strînse, de mistic. "Ciudat, mi-am zis, seamănă cu Remy Parrottin." M-am întors către Marele Maestru: examinîndu-l în lumina acestei asemănări, pe chipul lui blînd apăru brusc un nu ştiu ce arid şi dezolat, aerul familiei. Am revenit la J ean Parrottin.

Omul acesta avea uscăciunea unei idei. Nu rămăseseră din el decît oase, cărnuri moarte şi Dreptul Pur. Un autentic caz de posedat, mă gîndeam. Cînd Dreptul s-a înstăpînit într-un om, nu există exorcisme care să-I poată elibera; Jean Parrottin îşi consacrase întreaga viață meditației asupra Dreptului său: nimic altceva. In locul uşoarei dureri de cap pe care eu o simțeam apropiindu-se, ca întotdeauna cînd vizitez un muzeu, el ar fi simțit în tîmple dreptul dureros de a fi îngrijit. Nu trebuia obligat să se gîndească prea mult, să i se atragă atenția asupra realităților neplăcute, asupra morții sale posibile, asupra suferințelor altora. Fără îndoială că pe patul de moarte, la ceasul în care - de la Socrate încoace - se obişnuieşte să se pronunțe cîteva cuvinte înălțătoare, i-a spus soției lui la fel cum a făcut un unchi de-al meu cu nevasta care-l veghease douăsprezece nopți: "Ție, Therese, nu-ți mulțumesc; nu ți-ai făcut decît datoria". Cînd un om ajunge pînă aici, trebuie să-ți scoți pălăria în fața lui.

Ochii săi, pe care-i fixam derutat, îmi dădeau a înțelege că e timpul să plec. N-am plecat, am fost cu încăpățînare indiscret. Pentru că la biblioteca Escurialului contemplasem îndelung un portret al lui Filip al II-lea şi ştiam că atunci cînd priveşti în față un chip radiind de drepturi, strălucirea se stinge după un timp şi nu rămîne decît un rest de cenuşă: restul acesta mă interesa.

Parrottin se ținea tare. Dar, dintr-o dată, privirea i se stinse, tabloul deveni spălăcit. Ce rămînea? Nişte ochi orbi, gura subțire ca un şarpe mort şi obrajii. Obraji palizi şi rotunzi, de copil, se topeau pe pînză. Funcționarii de la S.A.B. nu bănuiseră niciodată: nu zăboveau destul în biroul lui Parrottin. Cînd intrau, întîlneau această privire teribilă, ca un zid. În spatele ei obrajii erau la adăpost, moi şi albi. Oare după cîți ani observase nevastă-sa? Doi ani? buci ani? Imi închipui cum într-o noapte soțul ei dormea alături şi o rază de lună îi mîingîia nasul, sau cum mistuia greu, cu ochii pe jumătate închişi, răsturnat într-un fotoliu, CU o pată de lumină pe bărbie, şi ea se încumeta să-I privească în față: toată carnea aceea se vădea atunci fără apărare, umflată, băloasă, întrucîtva obscenă. Din ziua aceea, fără îndoială că doamna Parrottin preluase comanda.

Am făcut cîțiva paşi îndărăt, am învăluit într-o privire toate aceste mari personaje: Pacвme, preşedintele Hebert, cei doi Parrottin, generalul Aubry. Purtaseră jobenej duminica, pe strada Tournebride, o întîlneau pe doamna Gratien, soția primarului, care o văzuse în vis pe Sfînta Cecilia, îi adresau largi saluturi ceremonioase, al căror secret s-a pierdut.

Fuseseră pictați foarte exact; şi totuşi, sub penel, fața lor lepădase misterioasa slabiciune a fețelor omeneşti.

Chipurile, chiar cele mai obosite, erau netede ca faianța: căutam zadarnic vreo înrudire cu copacii şi cu animalele, cu gîndurile pămîntului şi ale apei. Imi ziceam că nu tlseseră nevoie de asta trăind. Dar, în clipa trecerii în posteritate, se încredințaseră unui pictor cu renume, care să opereze discret pe fețele lor acelea degajate, foraje şi irigații prin care, jur-împrejur de Bouville, ei transformaseră marea şi cîmpia. Astfel, cu participarea lui Renaudas şi a lui Bordurin, aserviseră întreaga Natură: în afară şi înlăuntrul lor. Ceea ce ofereau aceste pînze întunecate privirilor mele era omul regîndit de om, avînd drept unică podoabă cea mai frumoasă cucerire: buchetul Drepturilor Omului şi ale Cetățeanului. Am admirat fără gînd ascuns specia umană.

Intraseră un domn şi o doamnă. Erau îmbrăcați în ne?ru şi încercau să se facă mici. Se opriră în prag surpnnşi, şi domnul îşi scoase automat pălăria.

- Ia te uită! spuse doamna adînc emoționată.

Domnul îşi redobîndi mai repede sîngele rece. Zise pe un ton respectuos:

- O întreagă epocă!

- Da, spuse doamna, epoca bunicii mele.

Făcură cîțiva paşi şi întîlniră privirea lui] ean Parrottin.

Doamna rămase cu gura căscată, iar domnul nu era nici el prea țanțoş: avea un aer umil, probabil cunoştea bine privirile care intimidau şi audiențele scurtate. Îşi trase uşor nevasta de braț:

- Priveşte-l pe ăsta, spuse el.

Zîmbetul lui Remy Parrottin îi făcuse totdeauna pe cei umili să se simtă în largul lor. Femeia se apropie şi citi cu sîrguință:

"Portretul lui Remy Parrottin, născut la Bouville în 1849, profesor la FacuItatea de Medicină din Paris, de Renaudas".

- Parrottin de la Academia de ştiințe, spuse sOțul, de Renaudas de la Institut. Ce va să zică Istoria!

Doamna dădu din cap, apoi îl privi pe Marele Maestru.

- Ce bine arată, zise ea, ce aer inteligent are!

Soțul schiță un gest larg:

- Toți ăştia au făcut oraşul Bouville, spuse simplu.

- E bine că i-au pus aici, pe toți la un loc, zise doamna înduioşată.

Parcă am fi fost trei soldați la m.anevre, în sala imensă.

Soțul, care rîdea pe tăcute, din respect, îmi aruncă o privire neliniştită şi se opri brusc din rîs. M-am întors şi m-am înfipt pe călcîie în fața portretului lui Olivier Blevigne. Mă cuprindea o plăcere dulce: ei bine, aveam dreptate. Era într-adevăr, foarte ciudat!

Femeia se apropiase de mine:

- Gaston, spuse ea căpătînd dintr-o dată curaj, vinoncoace!

Soțul veni spre noi.

- Ia te uită, urmă ea, ăsta are o stradă: Olivier Blevigne.

Știi, străduța care urcă la Dealul Verde, puțin înainte de J ouxtebouville.

Adăugă peste o clipă:

- Nu părea un tip comod.

- Nu! Scandalagiii îşi găseau naşul cu el.

Fraza lui era cu adresă precisă. Domnul mă pnvl cu coada ochiului şi începu să rîdă, de data asta cu oarecare zgomot, îngîmfat şi iscodi tor, ca şi cum ar fi fost el însuşi Olivier Blevigne.

Olivier Blevigne nu rîdea. Îşi întindea spre noi falca contractată şi mărul lui Adam îi ieşea în afară.

Urmă o clipă de linişte şi de extaz.

- Ai zice c-o să se mişte, spuse doamna.

Soțul explică îndatoritor:

- A fost un mare comerciant de bumbac. Apoi a făcut politică, a fost deputat.

Știam. Acum doi ani am consultat Micul dicționar al marilor oameni din Bouville, de abatele Morellet. Am copiat articolul care-l privea.

"Blevigne Olivier-Martial, fiul precedentului, născut şi mort la Bouville (1849-1908), a studiat Dreptul la Paris şi şi-a luat diploma în 1872. Adînc impresionat de insurecția Comunei, care-l silise, ca pe atîția parizieni, să se refugieze la Versailles, sub protecția Adunării Naționale, şi-a făgăduit, la vîrsta cînd alți tineri nu se gîndesc decît la plăceri, «să-şi consacre viața restabilirii Ordinii». Şi-a ținut cuvîntul: imediat după întoarcerea sa în oraşul nostru, a întemeiat vestitul Club al Ordinii, care a reunit, seară de seară, ani în şir, pe principalii comercianți şi armatori din Bouville. Acest cerc aristocratic, despre care s-a putut spune, printr-o butadă, că era mai închis decît «Jockey», a exercitat, pînă în 1908, o influență salutară asupra destinelor marelui nostru port comercial. Olivier Blevigne S-a însurat în 1880 cu Marie-Louise Pacвme, fiica cea mai mică a comerciantului Charles Pa.s;вme (vezi acest nume) şi a fondat, la moartea acestuia din urmă, casa «Pacвme-Blevigne şi fiul». Puțin după aceea a intrat în politica activă şi a candi_ dat la deputăție.

«Țara, a spus el într-un discurs celebru, suferă de cea mai gravă boală: clasa conducatoăre nu mai vrea sa conducă. Si cine oare va conduce, domnilor, dacă cei pe care ereditatea, educatia, experiența i-au făcut cei mai capabili să exercite puterea, o refuză de resemnare sau din oboseală? Am spus adesea: a conduce nu e un drept al elitei; e prima ei datorie.

Domnilor, vă conjur: să restaurăm principiul autorității!» Ales în primul tur de scrutin, la 4 octombrie 1885, a fost constant reales după aceea. Cu o elocvență energică şi aspră, a rostit numeroase şi strălucite discursuri. Se afla la Paris în 1898, cînd a izbucnit faimoasa grevă. S-a întors de urgență la Bouville, unde a fost animatorul rezistenței. A luat inițiativa negocierii cu greviştii. Aceste negocieri pătrunse de un spirit larg conciliator au fost întrerupte de încăierarea din J ouxtebouville. Se ştie că o discretă intervenție a trupelor a liniştit spiritele.

Moartea prematură a fiului său Octave, intrat foarte tânăr la şcoala Politehnică, şi din care voia să facă un conducător a fost o lovitură groaznică pentru Olîvier Blevigne. Nu şi-a mai putut reveni şi a murit doi ani mai tîrziu, în februarie 1908. Culegeri de discursuri: Forţele Morale (1894. Epuizat), Datoria de a pedepsi (1900. Discursurile din această culegere au fost rostite referitor la afacerea Dreyfus.

Epuizat), Voinţa (1902. Epuizat). După moartea lui au fost reunite ultimele discursuri şi cîteva scrisori adresate inimilor sub titlul Labor Improbus1 (Pion, 1910). Iconografie: există un portret foarte reuşit de Bordurin la muzeul din Bouville." Un portret foarte reuşit, fie. Olivier Blevigne purta o mustaţă mică şi neagră şi chipul lui măsliniu semăna puţin cu al lui Maurice Barres. Cei doi se cunoscuseră cu siguranţă: la Cameră, stăteau în aceleaşi bănci. Dar deputatul din Bouville n-avea nepăsarea elegantă a **preşedintelui Ligii patrioţilor. E teapăn ca un băţ si sare din ramă ca un diavol din cutie. Ochii ii scinteiau: pupila era neagră, corneea roşcată. Îşi strîngea buzele mici şi cărnoase, iar mîna dreaptă şi-o apăsa pe piept.**

Cît mă sîcîise acest portret. Uneori Blevigne mi se păruse prea mare, alteori prea mic. Dar astăzi ştiam despre ce e vorba.

Aflasem adevărul răsfoind Satiricul bouvillez. Numărul 1 din 6 noiembrie 1905 era dedicat în întregime lui Blevigne.

Era înfăţişat pe copertă, minuscul, agăţat de coama părintelui Combes cu legenda: Păduchele Leului. Şi chiar din prima pagină totul se lămurea: Olivier Blevigne măsura un metru cincizeci şi trei. Îşi băteau joc de statura şi de vocea lui de brotăcel, care nu o dată impresionaseră întreaga Cameră. Il acuzau că-şi pune talonete de cauciuc la ghete. In schimb doamna Blevigne, născută Pacome, era cît un cal. "E cazul să spunem, adăuga cronicarul, că jumătatea lui e de două ori cît el." Un metru cincizeci şi trei! Ei da: Bordurin, plin de grijă, îl înconjurase de obiecte care nu riscă să micşoreze:

un taburet, un fotoliu scund cu cîteva cărţi, un mic gheridon persan. Numai că îl făcuse de aceeaşi statură cu vecinul său, Jean Parrottin, şi cele două pînze aveau aceleaşi dimensiuni. Rezulta că gheridonul de pe o pînză era aproape la fel de mare ca imensa masă de pe cealaltă şi că taburetul i-ar fi venit lui Parrottin la umăr. Ochiul făcea o instinctivă comparaţie între cele două portrete: de aici provenea nedumerirea mea.

Acum îmi vine să rîd: un metru cincizeci şi trei! Dacă aş fi vrut să-i vorbesc lui Blevigne, ar fi trebuit să mă aplec sau să mă las pe vine. Nu mă mai mira că-şi ţinea nasul în aer cu atîta impetuozitate: soarta oamenilor de această statură se hotărăşte totdeauna la cîteva palme deasupra capului lor.

Admirabilă putere a artei! Din omuleţul cu Voce piţigăiată nu va trece în posteritate decît un chip ameninţător, un gest semeţ şi ochii însîngeraţi, de taur.

Studentul terorizat de Comună, deputatul minuscul şi furios; iată ce răpise moartea. Dar mulţumită lui Bordurin, preşedintele Clubului Ordinii şi oratorul Forţelor Morale, era nemuritor.

- Oh! Sărmanul micut.

Doamna scoase un ţipăt înăbuşit: sub portretul lui Octave Blevigne, "fiul precedentului", o mînă pioasă scrisese aceste cuvinte:

"Mort la Şcoala Politehnică în 1904".

- A murit! Ca fiul lui Arondel. Părea inteligent. Cît trebuie să fi suferit mămica lui! Învaţă prea multe în şcolile astea înalte. Creierul lucrează pînă şi în timpul somnului. Mie îmi plac aceste bicornuri, sînt nostime. Se cheamă casoar.

- Nu, la Saint-Cyr sînt caşoare.

L-am contemplat la rîndul meu pe elevul mort la o vîrstă fragedă. Tenullui de ceară şi mustaţa ar fi fost de ajuns să trezească ideea unei morţi apropiate. De altfel, îşi presimţise soarta: în ochii limpezi, care priveau departe, se citea o oarecare resemnare. Dar în acelaşi timp îşi ţinea capul sus; în uniformă reprezenta Armata franceză.

Tu Marcellus eris! Manibus date lilia plenis... 2

Un trandafir tăiat, un elev-ofiţer mort: ce poate fi mai trist?

Am străbătut încet galeria lungă, salutînd în drum, fără să mă opresc, chipurile distinse ce ieşeau din umbră: domnul Bossoire, preşedintele tribunalului comercial, domnul Faby, preşedintele consiliului de administraţie al portului autonom Bouville, domnul Boulange, comerciant, cu familia, domnul Rannequin, primar al oraşului, domnul de Lucien, născut la Bouville, ambasador al Franţei în Statele Unite şi poet, un necunoscut în haine de prefect, Maica Sfînta-Maria-Luiza, directoarea Marelui Orfelinat, domnul şi doamna Thereson, domnul Thiboust-Gouron, preşedinte general al comisiei de împăciuire, domnul Bobot, administrator principal al Inscrierii maritime, domnii: Brion, Minette, Grelot, Lefebvre, domnul şi doamna doctor Pain, Bordurin însuşi pictat de fiul lui, Pierre Bordurin. Priviri limpezi şi reci, trăsături fine, guri subţiri; domnul Boulange era econom şi răbdător, Maica Sfînta-Maria-Luiza avea o iscusită pietate, domnul Thiboust-Gouron se dovedea aspru cu sine însuşi, ca şi cu alţii. Doamna Thereson lupta neînduplecată împotriva unei boli care o rodea. Gura infinit de obosită îi trăda suferinţa. Dar niciodată această femeie n-a spus: "Mi-e rău". Era mai tare ca boala: compunea meniuri şi prezida societăţi de binefacere. Uneori, în mijlocul unei fraze, inchidea încetişor ochii şi viaţa îi părăsea chipul. Slăbiciunea însă nu dura decît o secundă; apoi doamna Thereson deschidea ochii, îşi relua fraza. In jurul ei se şoptea: "Biata doamnă Thereson. Nu se plînge niciodată".

Traversasem salonul Bordurin-Renaudas în toată lungimea lui. M-am întors. Bun rămas, crini frumoşi, plini de gingăşie, în micile voastre sanctuare pictate, bun rămas crini frumoşi, mîndria şi raţiunea noastră de a fi, bun rămas, Netrebnicilor.

Luni

Nu mai scriu cartea despre Rollebon; s-a terminat, nu mai pot s-o scriu. Ce am de gînd cu viaţa mea?

Era ora trei. Şedeam la masa de lucru; pusesem alături pachetul de scrisori pe care le-am furat la Moscova; scriam:

"Avuseseră grijă să răspîndească zvonurile cele mai sinistre. Domnul de Rollebon s-a lăsat probabil păcălit de această manevră, fiindcă îi scrise nepotului său, la data de 13 septembrie, că tocmai îşi făcuse testamentul".

Marchizul era de faţă: îi împrumutam ceva din viaţa mea, aşteptînd să-l instaleze defintiv în existenţa istorică. Îl simţeam ca pe o căldură uşoară în stomac.

Deodată mi-a venit în minte o obiecţie care mi se putea face: Rollebon era departe de a fi sincer cu nepotul lui;

dacă lovitura ar fi dat greş, el voia să-l folosească, in calitate de martor al apărării, pe lîngă Pavel 1. Era foarte posibil să fi inventat povestea cu testamentul ca să pară naiv.

Era o obiecţie fără însemnătate; n-avea importanţă nici cît negru sub unghie. A fost totuşi suficientă pentru a mă arunca într-o reverie mohorîtă. Deodată am revăzut-o pe chelneriţa grasă de la Camille, mutra rătăcită a domnului Achille, sala unde simţisem atît de desluşit că eram uitat, părăsit în prezent. Mi-am zis, obosit: , .

"Cum pot oare eu, care n-am avut forţa să-mi reţinl propriul trecut, să sper că-l voi salva pe al altuia?" Am luat tocul si am inlcercat să reiau lucrul; mă săturasem pînă peste cap de aceste cugetări asupra trecutului, asupra prezentului, asupra lumii. Nu ceream decît să fiu lăsat să-mi termin în linişte cartea.

Dar coborînd privirea pe caietul cu foile albe, aspectul lui m-a uluit şi am rămas cu tocul în aer contemplînd hîrtia strălucitoare; cît era de aspră şi vizibilă, cît de prezentă. Nimic în ea în afară de prezent. Literele pe care le scrisesem nu se uscaseră încă şi din acest moment nu-mi mai aparţineau.

"Avuseseră grijă să răspîndească zvonurile cele mai sinistre... " Fraza aceasta o gîndisem eu, fusese mai întîi ceva din mine însumi. Acum era scrisă pe hîrtie, făcea corp comun împotriva mea, n-o mai recunoşteam. Nici măcar n-o mai puteam gîndi. Se afla acolo, în faţa mea; degeaba aş fi căutat un semn al originii ei. Oricine ar fi putut s-o scrie. Dar eu, eu nu mai eram sigur c-o scrisesem. Literele nu mai străluceau acum, se uscaseră. Chiar şi asta dispăruse: nu mai rămăsese nimic din efemera lor scînteiere.

Am aruncat o privire neliniştită în jur: prezent, nimic altceva decît prezent. Mobile solide şi uşoare încastrate în prezentul lor, o masă, un pat, un dulap cu oglindă - şi eu. Adevărata natură a prezentului ieşea la iveală: prezentul e ceva ce există şi tot ce nu e prezent nu există. Trecutul nu există, nu există deloc. Nici în lucruri, nici chiar în mintea mea. Desigur, înţelesesem de mult că trecutul îmi scăpase printre degete. Dar credeam pînă acum că se retrăsese doar în afara mea. Pentru mine trecutul nu era decît o retragere; un alt fel de a exista, o stare de vacanţă şi de inacţiune; fiecare eveniment, cînd rolul lui luase sfîrşit, se aşeza cuminte, de la sine, într-o cutie şi devenea eveniment onorific; atît de greu e să-ţi imaginezi neantul. Acum însă aflasem: lucrurile sînt în întregime ceea ce par - şi dincolo de ele... nu e nimic.

Cîteva minute am fost absorbit de acest gînd. Apoi am scuturat violent din umeri ca să mă eliberez şi am tras caietul spre mme.

"... că tocmai îşi făcuse testamentul." Un imens dezgust mă cuprinse deodată şi tocul îmi căzu din mînă împroşcînd cerneală. Ce se întîmplase?

Venise Greața? Nu, nu era asta, camera avea aerul blînd dintotdeauna. Abia dacă masa mi se părea ceva mai grea, mai groasă, iar stiloul meu mai compact. Numai că domnul de Rollebon murise pentru a doua oară.

Adineauri era încă aici, în mine, liniştit şi cald, îl simțeam din cînd în cînd mişcîndu-se. Era cît se poate de viu, mai viu pentru mine decît Autodidactul sau decît patroana de la Locul de întîlnire a feroviarilor. Fără îndoială, avea capriciile lui, putea să nu se arate cîteva zile la rînd; dar adesea, în misterioase zile senine, ca acel călugăr higrometric, scotea nasul afară, îi zăream chipul livid şi obrajii albaştri. Şi chiar cînd nu se arăta, îl simțeam greu pe inimă şi trupul îmi era apăsat de el.

Acum n-a mai rămas nimic. Tot aşa cum nu mai rămăsese, pe literele de cerneală uscate, amintirea proaspetei lor străluciri. Era vina mea: singurele cuvinte care nu trebuiau spuse le rostisem: spusesem că trecutul nu există. Şi dintr-o dată, fără zgomot, domnul de Rollebon se întorsese în neantul lui.

Am luat în mînă scrisorile lui, le-am pipăit cu un fel de disperare:

"Totuşi, mi-am zis, chiar el a scris aceste semne, unul cîte unul. El a apăsat asupra hîrtiei, şi-a pus degetul pe file ca să le împiedice să se răsucească sub peniță".

Prea tÎrziu: aceste cuvinte nu mai aveau sens. Nu exista nimic altceva decît un teanc de foi galbene pe care le strînge am în mîini. Rămînea, totuşi, acea poveste complicată: nepotul lui Rollebon asasinat în 1810 de poliția țarului, hîrtiile lui confiscate şi transportate în arhivele secrete, apoi, o sută zece ani mai tÎrziu, depuse de Soviete, cînd au luat puterea, la biblioteca de stat de unde le-am furat eu în 1923. Dar toate astea păreau neverosimile, şi din furtul pe care eu însumi îl comisesem nu păstrasem nici o amintire reală. Pentru a explica prezența acestor hîrtii în camera mea n-ar fi fost greu să găsesc o sută de alte istorii mai demne de crezare: însă în fața acestor foi zgrunțuroase toate ar părea goale şi uşoare ca bulele de aer. Decît să mă bizui pe ele ca să mă pun în legătură cu Rollebon, mai bine m-aş adresa imediat preoților. Rollebon nu mai era.

Deloc. Dacă mai rămăseseră din el cîteva oase, existau pentru ele însele, independente, nu mai erau decît puțin fosfat şi carbonat de calciu cu săruri şi apă.

Am făcut o ultimă încercare, mi-am repetat aceste cuvinte ale doamnei de Genlis prin care - de obicei - îl evoc pe marchiz: "Mica lui față zbîrcită, curată şi îngrijită, ciuruită de vărsat, pe care se citea o răutate neobişnuită, ce sărea în ochi oricîte eforturi făcea ca s-o ascundă".

Chipul lui îmi apăru docil: nasul ascuțit, obrajii albaştri, zîmbetul. Puteam să-i compun după voie trăsăturile, poate chiar cu mai multă uşurință decît înainte.

Dar el nu mai reprezenta decît o imagine, o ficțiune. Am oftat şi m-am lăsat pe spătarul scaunului, cu senzația unei lipse intolerabile.

Sună de ora patru. E o oră de cînd stau aşa, cu braţele atârnând, pe scaun. Incepe să se liltunece. In lilcăpere nu s-a schimbat nimic: hîrtia albă e tot pe masă, lîngă stilou şi călimară... Dar niciodată n-am să mai scriu pe foaia începută.

Niciodată n-am să mai merg la bibliotecă, prin strada Mutilaţilor şi bulevardul Redutei, ca să cercetez arhivele.

Aş vrea să sar în picioare şi să ies în stradă, să fac orice Ca să mă ameţesc. Dar dacă ridic un singur deget, dacă nu rămîn absolut nemişcat, ştiu prea bine ce mi se va întîmpla.

Nu vreau să se întîmple încă. Oricum, o să sosească prea devreme. Nu mă mişc: citesc maşinal, pe foaia de caiet, paragraful rămas neisprăvit:

"A vuseseră grijă să răspîndească zvonurile cele mai si.

nistre. Domnul de Rollebon s-a lăsat probabil păcălit de această manevră, fiindcă i-a scris nepotului său, la data de 13 septembrie, că tocmai îşi făcuse testamentul".

Marea afacere Rollebon s-a sfîrşit ca o mare pasiune. Va trebui să găsesc altceva. Acum cîţiva ani, la Shanghai, în biroul lui Mercier, ieşisem deodată dintr-un vis, mă trezisem. Am avut apoi alt vis: trăiam la curtea ţarilor, în vechile palate, atît de friguroase, încît iarna se formau ţurţuri de gheaţă deasupra uşilor. Astăzi m-am trezit dinaintea unui caiet cu foile albe. Torţele, serbările gla· ciale, uniformele, frumoşii umeri înfrigurați au dispărut. În locul lor, în camera călduţă, a rămas ceva, ceva ce nu vreau să văd.

Domnul de Rollebon era asociatul meu: el avea nevoie de mine ca să existe şi eu aveam nevoie de el ca să nu simt că exist. Eu furnizam materia brută, această materie din care aveam de prisos, cu care nu ştiam ce să fac; existenţa, existenţa mea. Rolul lui era să reprezinte. Stătea în faţa mea şi împrumuta propria-mi viaţă ca să mi-o reprezinte pe a lui. Nu-mi mai dădeam seama că exist, nu mai existam în mine, ci în el; pentru el mîncam, pentru el respiram, fiecare mişcare a mea îşi avea sensul în afară, aici, chiar în faţa mea, în el; nu-mi mai vedeam mîna scriind litere pe hîrtie, nici fraza pe care o scrise sem - dar în spatele hîrtiei, dincolo de ea, îl vedeam pe marchiz, care ceruse acel gest, căruia acel gest îi prelungea, îi întărea existenţa. Eu nu eram decît un mijloc pentru a-l face să trăiască, el era raţiunea mea de a fi, mă elibera de mine însumi. Ce-am să fac acum?

Mai ales să nu mă mişc, să nu mă mişc... Ah!

Am mişcat umerii, nu m-am putut stăpîni...

Lucrul acela care aştepta a fost alarmat, s-a năpustit asupră-mi, se strecoară în mine, mă umple. De fapt, nu e Olrnic: Lucrul acela sînt eu. Existenţa eliberată, descătuşată se revarsă asupră-mi. Exist.

Exist. E blînd, călduţ, atît de lent. Şi uşor: ai spune că pluteşte în aer. Se mişcă. Pretutindeni sînt atingeri uşoare, care se topesc şi pier. Blînd, nesfîrşit de blînd. Am în gură apă spumoasă. O înghit, îmi alunecă în gîtlej, mă dezrniardă - şi iată că izvorăşte din nou în gură, am în gură fără încetare o baltă mică de apă alb urie - discretă - care-mi atinge limba. Şi balta asta tot eu sînt. Şi limba. Şi gîtlejul sînt eu.

Îrni văd mîna care se lăfăie pe masă. Trăieşte - sînt eu. Se desface, degetele se întind şi aţintesc. Palma e întoarsă. Îmi arată burta ei grasă. Seamănă cu o insectă răsturnată.

Degetele sînt labele. Mă amuz, mişcîndu-Ie repede, foarte repede, ca labele unui crab căzut pe spate. Crabul moare:

labele se zgîrcesc, se adună pe burta palmei. Văd unghiile singurul lucru din mine care nu trăieşte. Dar nici asta nu-i sigur. Mîna se întoarce, se întinde pe burtă, îmi prezintă acum spatele. Un spate argintiu, puțin lucios - ai zice că e ~n peşte, dacă n-ar fi perii roşcați de la rădăcina falangelor.

Imi simt mîna. Aceste două insecte care se agită la capătul brațelor sînt eu. Mîna mea îşi scarpină una din labe cu unghia altei labe; îi simt greutatea pe masă, care nu sînt eu.

Ține mult, nesfîrşit, senzația de greutate nu trece. N-are nici un motiv să treacă. De la o vreme devine insuportabiIă... Îmi retrag mîna, o bag în buzunar. Dar simt numaidecît prin stofă căldura coapsei. Smulg mîna din buzunar; o las să atîrne pe spătarul scaunului. Acum îi simt greutatea la capătul brațului. Trage puțin, slab, moleşită, există. Nu insist; oriunde aş pune-o va continua să existe şi eu voi continua să simt că există; nu pot s-o suprim, nici să-mi suprim restul trupului, căldura umedă care-mi murdăreşte cămaşa, grăsimea caldă care freamătă leneş, parcă mestecată cu lingura, toate senzațiile care se plimbă înăuntru, care vin şi pleacă, urcă de la şold la subsuoară sau numai vegetează încetişor, de dimineața pînă seara, în colțişorullor obişnuit.

Sar de pe scaun: de-aş putea măcar să nu mai gîndesc, tot ar fi bine. Gîndurile sînt tot ce poate fi mai fad. Mai fad chiar decît carnea. Se întind la nesfîrşit şi lasă un gust ciudat. Şi apoi sînt cuvintele înăuntrul gîndurilor, cuvintele neterminate, rudimentele de frază care revin întruna:

"Trebuie să sfîrşesc... Exi... Moar... Domnul de RoU e mort.. . Nu sînt... Exi..." Se rostogolesc, se rostogolesc, nu se mai termină. E mai rău decît restul, pentru că mă simt răspunzător şi complice. De pildă, această rumegare dureroasă: exist, o întrețin eu însumi. Eu. Trupul trăieşte de la sine, o dată ce a început să trăiască. Dar gîndul îl continuu eu, îl derulez. Exist. Gîndesc că exist. ah! Ce serpentină lungă, sentimentul de a fi - şi eu o derulez încetişor... Dacă aş putea să mă împiedic să gîndesc! Încerc, reuşesc; am senzația că mi se umple capul de fum... iată că începe iar: "Fum... să nu gîndesc... Nu vreau să gîndesc...

Gîndesc că nu vreau să gîndesc. Nu trebuie să gîndesc că nu vreau să gîndesc. Fiindcă e tot un gînd". N-o să se termine niciodată?

... Gîndul meu sînt eu: iată de ce nu mă pot opri. Exist pentru că gîndesc... şi nu mă pot împiedica să nu gîndesc.

Chiar în clipa asta - e îngrozitor - dacă exist, e pentru că am oroare să exist. Eu, eu sînt acela care mă scoate din neantul spre care năzuiesc: ura, dezgustul de a exista sînt tot atîtea chipuri de a mă face să exist, de a mă adînci în existență. Gîndurile se nasc dincolo de mine, ca o amețeală, le simt mişcîndu-se în afara capului meu... dacă cedez, se vor năpusti în față, între ochii mei - şi cedez mereu, gîndul creşte, creşte şi iată-I imens, cum mă umple şi-mi reînnoieşte existența.

Saliva mea e dulceagă, trupul meu călduț; mă simt searbăd. Briceagul e pe masă. Îl deschid. De ce nu?

Oricum, va fi o mică schimbare. Îmi pun mîna stîngă pe caiet şi-mi înfig zdravăn cuțitul în palmă. Gestul a fost nervos; lama a alunecat, rana e superficială. Sîngerează. Şi apoi? Ce s-a schimbat? Totuşi privesc cu satisfacție pe foaia albă, de-a curmezişul rîndurilor pe care le-am scris adineauri, acest sînge care a încetat în fine de a fi eu. Patru rînduri pe o foaie albă, o pată de sînge, sînt o amintire frumoasă. Ar trebui să scriu dedesubt: "În ziua aceea am renunțat să scriu cartea despre marchizul de Rollebon".

Să-mi bandajez mîna? Ezit. Privesc curgerea slabă, monotonă a sîngelui. Iată că se şi încheagă. S-a isprăvit. În jurul tăieturii pielea pare ruginită. Sub piele n-a mai rămas decît o senzație ca oricare alta, poate chiar mai fadă.

Sună de cinci şi jumătate. Mă ridic, cămaşa rece mi se lipeşte de carne. Ies. De ce? Ei bine, pentru că n-am nici un motiv să n-o fac. Chiar dacă rămîn, chiar dacă mă ghemuiesc în tăcere într-un colț, n-am să uit de mine. Voi fi aco~o, voi apăsa podeaua. Sînt.

In drum cumpăr un ziar. Senzațional. Trupul micuței T.ucienne a fost găsit. Miros de cerneală, hîrtia se mototoleşte între degete. Ticălosul a fugit. Copila a fost violată.

S-a găsit corpul ei, cu mîinile zgîrcite în noroi. Fac ghem ziarul, cu degetele crispate; miros de cerneală; Doamne, Cu cîtă putere există astăzi lucrurile. Micuța Lucienne a fost violată. Gîtuită. Trupul ei mai există, carnea ei strivită. Ea nu mai există. Mîinile ei. Ea nu mai există. Casele. Merg printre case, sînt între case, mă țin drept pe pavaj; sub picioarele mele pavajul există, casele se unesc deasupra mea aşa cum apa s-ar închide asupra mea; pe hîrtia imaculată sînt. Sînt, exist, gîndesc deci exist; exist fiindcă gîndesc; pentru ce gîndesc? Nu mai vreau să gîndesc, sînt fiindcă gîndesc că nu vreau să fiu, gîndesc că... pentru că... pfui!

Fug, ticălosul a fugit, corpul ei violat. A simțit carnea cealaltă strecurîndu-se într-a ei. Eu... iată că eu... Violată.

O dulce dorință sîngeroasă de viol mă cuprinde pe la spate, atît de dulce, în dosul urechilor, urechile alunecă în spatele meu, părul roşcat, e roşcat pe capul meu, o iarbă udă, o iarbă roşie, tot eu sînt? Şi ziarul tot eu sînt? Țin ziarul, existență lîngă existență, lucrurile există unele lipite de altele; dau drumul ziarului. Casa țîşneşte, există; înaintea mea, de-a lungul zidului, trec, de-a lungul zidului exist, înaintea zidului, un pas, zidul există în fața mea, un, doi, în spatele meu, un deget care-mi zgîrie pantalonul, zgîrie, zgîrie şi trage degetul micuței murdar de noroi, noroi pe degetul mare care iese din rîul noroios şi recade încet, încet, se moaie, zgîrie mai slab decît degetele fetiței care a fost gîtuită, ticălosul, zgîriau noroiul, pămîntul mai puțin tare, degetul alunecă încet, cade întîi capul şi-mi mîngîie, rostogolindu-se cald, coapsa; existența e moale, se rostogoleşte şi se bălăngăne, mă bălăbănesc printre case, sînt, exist, gîndesc, deci mă bălăbănesc, sînt, existența e o cădere prăbuşită, nu va cădea, va cădea, degetul zgîrie la lucarnă, existența e o imperfecțiune. Domnul. Domnul cel chipeş există. Domnul simte că există. Nu, domnul cel chipeş, care trece, mîndru şi suav ca o rochița-rîndunicii, nu simte că există. A înflori; mă doare mîna tăiată, exist, exist, exist.

Domnul cel chipeş există Legiunea de onoare, există mustață, asta-i tot; ce fericire să nu fii decît o Legiune de onoare şi o mustață şi restul nu-l vede nimeni, el vede vîrfurile ascuțite ale mustății de ambele

părți ale nasului; nu gîndesc deci sînt o mustață. Nici trupul lui slab, nici picioarele mari nu şi le vede, scotocind în fundul pantalonilor ai să descoperi desigur o pereche de gume cenuşii. Are Legiunea de onoare, Netrebnicii au dreptul să existe: "Exist fiindcă e dreptul meu". Am dreptul să exist, deci am dreptul să nu gîndesc; degetul se ridică. Oare să?...

Să mîngîi în înflorirea cearşafurilor albe carnea albă Înflorită care cade blînd, să ating umezeala înflorită a subsuorilor, elixirele şi sucurile, şi eflorescențele cărnii, să intru în existența altcuiva, în mucoasele roşii cu greul, dulcele parfum al existenței, să mă simt existÎnd între buzele umede, buzele roşii de sînge palid, buzele fremătÎnde care se deschid muiate de existență, scăldate de un puroi limpede, între buzele ude, zaharate, care Iăcrimează ca nişte ochi? Trupul meu de carne, care trăieşte, carnea care colcăie şi amestecă încetişor sucuri, care amestecă pastă, carnea care amestecă, amestecă, amestecă apa blîndă şi dulce a cărnii mele, sîngele mîinii mele mă doare, dulcele cărnii mele zdrobite care amestecă, merge, merg, fug, sînt un ticălos cu carnea strivită, strivită de către existență de aceste ziduri. Mi-e frig, fac un pas, mi-e frig, un pas, apuc la stînga, apucă la stînga, gîndeşte că apucă la stînga, nebun, sînt nebun? Spune că se teme să nu fie nebun, existența, vezi tu, dragule, în existență, el se opreşte, trupul se Opreşte, gîndeşte că se opreşte, de unde vine? Ce face?

Pleacă iar, îi e frică, foarte frică, ticălosul, dorința ca o brumă, dorința, dezgustul, el spune că s-a dezgustat să existe, oare e dezgustată? Obosit de dezgustul de a exista.

Aleargă. Ce speră? Aleargă să evadeze, să se arunce în bazin? Aleargă, inima, inima care bate e o sărbătoare.

Inima există, picioarele există, răsuflarea există, eXistă alergînd, răsuflînd, bătînd moale, suflă încet, îmi pierd suflul, spune că-şi pierde suflul; existența îmi surprinde gîndurile şi le deschide uşurel pe la spate; sînt prins pe la spate, forțat pe la spate să gîndesc, deci să fiu ceva, în spatele meu existența suflă bule uşoare, e o băşică de brumă de dorință, e palid în oglindă ca un mort, Rollebon e mort, Antoine Roquentin nu e mort, să leşin: spune că ar vrea să leşine, aleargă, aleargă viezurele (pe la spate), pe la spate, pe la spate, micuța Lucienne atacată pe la spate, violată de existență pe la spate, cere îndurare, îi e ruşine că cere îndurare, milă, ajutor, ajutor deci, exist, intră la Barul marinei, micile oglinzi din micul bordel, e palid în micile oglinzi ale micului bordel roşcovanul mare şi flasc care se prăbuşeşte pe banchetă, pick-up-ul cîntă, există, totul se învîrteşte, există picupul, inima bate: amestecați-vă, amestecați-vă, sucuri ale vieții, amestecați-vă, jeleuri, sirop uri ale cărnii mele, mîngîieri... picupul.

W'hen the mellow moon begins to beam

Every night 1 dream a !iule dream.

Vocea gravă şi răguşită se înalță brusc şi lumea piere, lumea existențelor. O femeie de carne a avut vocea asta, a cîntat în fața unui disc în cea mai frumoasă toaletă a ei şi i-au înregistrat vocea. Femeia: pfui! Exista ca şi mine, ca şi Rollebon, n-am chef s-o cunosc. Dar cîntecul rămîne. Nu se poate spune că există. Discul care se învîrteşte există, aerul lovit de vocea care vibrează există, vocea care a impresionat discul a existat. Eu care ascult exist. Totul e plin, existență pretutindeni, densă şi grea, şi dulce. Dar

dincolo de toată a~eastă dulceață, inaccesibilă, atît de apropiată şi depă~tată, vai, tînără, nemiloasă şi senină e această... această ngoare.

Marți

Nimic. Existat.

Miercuri

Pe fața de masă de hîrtie e un rotocol de soare. În rotocolo muscă se tîrăşte toropită, se Încălzeşte şi Îşi freacă labele dinainte. Am să-i fac serviciul s-o strivesc. Nu vede arătătorul gigant cu peri aurii care strălucesc În soare.

- N-o omorîți, domnule! țipă Autodidactul.

Plesneşte, mațele mici şi albe ies din burtă; am scăpat-o .' de existență. Îi spun sec Autodidactului:

- I-am făcut un serviciu.

De ce sînt aici? Şi de ce n-aş fi?

E amiază, aştept să vină ora somnului. (Din fericire pot dormi.) Peste patru zile o revăd pe Anny: iată, pentru moment, singura mea rațiune de a trăi. Şi după aceea?

CÎnd Anny mă va fi părăsit? Ştiu bine ce sper pe ascuns:

sper că nu mă va mai părăsi niciodată. Ar trebui totuşi să ştiu că Anny nu va accepta niciodată să ÎmbătrÎnească sub ochii mei. Sînt singur şi slab, am nevoie de ea. Aş fi vrut s-o reVăd avînd Încă forța Întreagă: Anny n-are milă de epave.

- Ce faceți, domnule? Vă simțiți bine?

Autodidactul mă priveşte dintr-o parte, cu ochi surÎzători. Gîfîie puțin, cu gura deschisă, ca un cîine cu răsuflarea tăiată. Mărturisesc: azi-dimineață am fost aproa_ pe fericit să-I revăd, aveam nevoie să vorbesc.

- Ce fericit sînt că vă am la masă, spune el, dacă vă e frig, ne putem aşeza lîngă calorifer. Domnii aceia vor pleca imediat, au cerut nota. , Cineva se îngrijeşte de mine, se întreabă dacă nu mi-e frig; vorbesc cu un alt om: sînt ani de cînd nu mi s-a mai întîmplat.

- Pleacă, vreți să schimbăm locul?

Cei doi domni şi-au aprins țigările. Ies, iată-i în aerul pur, în soare. Trec de-a lungul ferestrelor mari, ținîndu-şi pălăriile cu ambele mîini. Rîd; vîntul le umflă paltoanele.

Nu, nu vreau să schimbăm locurile. La ce bun? Şi apoi, prin ferestre, printre acoperişurile albe ale cabinelor de baie, văd marea, verde şi compactă.

Autodidactul a scos din portofel două dreptunghiuri de carton violet. Le va da îndată la casă. Descifrez de-a-ndoaselea pe unul din ele:

"Casa Bottanet, bucătărie burgheză.

Meniu fix: 8 franci.

Aperitiv la alegere.

Friptură cu garnitură.

Brînză sau desert.

140 franci 20 de bonuri".

Îl recunosc pe tipul care mănîncă la masa rotundă, aproape de uşă: trage adesea la hotelul Printania, e comis-voiajor. Din cînd în cînd, aţinteşte asupra mea o privire atentă şi surîzătoare; dar nu mă vede; e prea ocupat să cerceteze ce mănîncă. De cealaltă parte a casei, doi bărbaţi roşcovani şi îndesaţi se delectează cu scoici şi beau vin alb.

Cel mai scund, care are o mustaţă subţire, galbenă, povesteşte o istorioară de care se amuză singur. Face pauze şi rîde arătÎndu-şi dinţii strălucitori. Celălalt nu rîde; privirea lui e aspră. Dar face adesea "da" cu capul. Lîngă fereastra, un bărbat slab Şl brun, cu trăsătun dlstlllse, cu părul frumos alb, pieptănat pe spate îşi cite!te gînditor ziarul. Alătun, pe canapea, a pus o servletă de Plele. Bea apă de Vichy. Peste o clipă toţi aceşti oameni vor ieşi, în greunaţi de hrană, mîngîiaţi de briză, cu pardesiile larg descheiate, cu capul puţin zumzăitor, vor merge de-a lungul balustradei privind copiii pe plajă şi vapoarele pe mare; se vor duce la lucrul lor. Eu nu voi merge nicăieri, nu lucrez.

Autodidactul rîde cu nevrnovăţie, şi soarele se joacă în părul lui rar:

- V reţi să alegeţi?

Îmi întinde lista: am dreptul la un aperitiv la alegere:

cinci felii de salam sau ridichi, sau crevete cenuşii, sau ţelină cu maioneză. Melcii de Burgundia au supliment la preţ.

-; Salam, îi spun chelneriţei.

Imi smulge lista din mîini:

- Nu-i nimic mai bun? Iată, melci de Burgundia.

- Nu-mi prea plac melcii.

- Ah! Atunci stridii?

- Costă patru franci în plus, spune chelneriţa.

-; Ei bine, stridii, domnişoară - şi ridichi pentru mine.

In;i explică roşind:

- Imi plac mult ridichiile.

Şi mie.

- Şi pe urmă? întrebă el.

Parcurg lista fripturiloL Friptura de vacă m-ar tenta.

Dar ştiu dinainte că voi primi pui vînătoresc, e singurul cu supliment de preţ.

- Vei aduce domnului pui vînătoresc. Pentru mine, friptură de vacă.

Intoarce lista: pe verso sînt vinurile.

- O să luăm vin, spune el, cu oarecare solemnitate.

- Un chef în toată legea, spune chelnerița. Nu beti niciodată. ' - Totuşi, pot suporta foarte bine un pahar de vin dacă se iveşte ocazia. Domnişoară, vrei să ne dai o carafă Cu rubiniu de Anjou?

Autodidactul pune lista pe masă, îşi rupe pîinea în bUCăţele mici şi îşi freacă tacîmul cu şervetul. Aruncă o privire spre bărbatul cu părul alb care citeşte ziarul, apoi îmi zîmbeşte:

- De obicei vin aici cu o carte, deşi un medic m-a sfătuit să n-o fac: mănînci prea repede, nu mesteci. Dar am un stomac de struţ, pot să înghit orice. În iarna lui 1917, cînd eram prizonier, hrana era atît de proastă, că toată lumea s-a îmbolnăvit. Bineînţeles, m-am declarat şi eu bolnav ca şi ceilalţi: dar n-aveam nimic.

A fost prizonier de război... E prima oară că-mi vorbeşte despre asta; - nu-mi vin în fire: nu mi-l pot închipui altfel decît autodidact.

- Unde-ai fost prizonier?

Nu răspunde. A lăsat furculiţa şi mă priveşte cu o intensitate uimitoare. Îmi va povesti necazurile lui: acum îmi amintesc că la bibliotecă ceva nu era în regulă. Sînt numai urechi: nu pretind de la mine decît să mă înduioşez de necazurile altora, asta o să-mi aducă o schimbare. Eu n-am necazuri, am bani ca un rentier, n-am şef, nici nevastă, nici copii; exist, asta-i tot. Şi acest necaz e atît de vag, atît de metafizic, încît mi-e ruşine.

Autodidactul nu pare nerăbdător să vorbească. Ce privire curioasă îmi aruncă: nu ca să mă vadă, ci mai curînd pentru o comuniune a sufletelor. Sufletul Autodidactului a urcat pînă la minunaţii lui ochi de orb, unde izvorăşte. Să facă şi al meu la fel, să-şi lipească nasul de ferestre: amîndouă îşi vor face reverenţe.

Nu vreau comuniuni sufleteşti, fi-am decăzut pînă într-atît. Mă retrag. Dar Autodidactul îşi împinge bustul asupra mesei fără să mă piardă din ochi. Din fericire, chelnerița îi aduce ridichiile. Cade din nou în scaun, sufletul îi dispare din ochi; începe să mănînce docil.

- S-au isprăvit necazurile dumitale?

Tresare:

- Care necazuri, domnule? întreabă cu un aer speriat.

- Ştii doar, data trecută voiai să-mi vorbeşti.

Roşeşte violent:

- A! spune el cu voce uscată. A! Da, data trecută. Ei bine, corsicanul acela, domnule, corsicanul de la bibliotecă.

Încă o dată ezită, stupid şi încăpăţînat:

- Bîrfeli, domnule, cu care nu vreau să vă supăr.

Nu insist. Mănîncă, deşi nu s-ar părea, cu o rapiditate extraordinară. Cînd mi s-au adus stridiile, îşi terminase ridichiile. Pe farfuria lui n-au mai rămas decît cozile verzi şi puţină sare umezită.

Afară o tînără pereche s-a oprit în faţa meniului pe care un bucătar de carton îl prezintă cu mîna stîngă (în dreapta ţine o tigaie). Ezită. Femeii îi e frig, îşi ascunde bărbia în gulerul de blană. Tînărul se hotărăşte primul, deschide uşa şi-i face loc tovarăşei sale.

Ea intră. Priveşte împrejur cu amabilitate, tremurînd uşor:

- E cald, spune cu voce gravă.

Tînărul închide uşa.

- Bună ziua.

Autodidactul ~e întoarce şi răspunde drăguţ:

- Bună ziua.

Ceilalţi clienţi nu răspund, dar domnul distins coboară pUţin ziarul şi-i scrutează pe nou-veniţii cu o privire pătrunzătoare.

- Mulţumesc, nu-i nevoie.

Pînă ce chelneriţa, venită să-I ajute, apucă să facă vreun gest, tînărul şi-a scos cu o mişcare suplă imperrne_ abilul. Poartă în loc de haină un bluzon de piele cu fermoar. Chelneriţa, puţin dezamăgită, s-a întors spre femeie. Dar el i-o ia din nou înainte şi cu gesturi blînde şi precise îşi ajută tovarăşa să-şi dezbrace paltonul. Se aşază în apropierea noastră, unul lîngă celălalt. Nu par să se cunoască de mult timp. F~meia are o faţă obosită şi limpede, un pic îmbufnată. Işi scoate brusc pălăria şi îsi scutură pletele negre zîmbind. ' Autodidactul îi cercetează îndelung, cu bunătate; apoi se întoarce spre mine şi-mi face cu ochiul înduioşat, parcă ar vrea să spună: "Tare-s frumoşi". .

Nu sînt urîţi. Tac, sînt fericiţi că sînt împreună, fericiţi că sînt văzuţi împreună. Uneori, cînd Anny şi cu mine intram într-un restaurant din Piccadilly, ne simţeam contemplaţi cu înduioşare. Pe Anny o enerva, dar eu, mărturisesc, eram întrucîtva mîndru. Şi mai ales mirat; n-am avut niciodată aerul curăţel care-i stă atît de bine acestui tînăr şi nici nu se poate spune că urîţenia mea e înduioşătoare. Numai că eram tineri: acum am vîrsta potrivită ca să mă înduioşez de tinereţea altora. Nu mă înduioşez. Femeia are ochi opaci şi blînzi; tînărul o piele gălbuie cu porii mari şi o mică bărbie voluntară, fermecătoare. Amîndoi mă mişcă, e adevărat, dar mă şi dezgustă puţin. Îi simt atît de departe de mine; căldura îi toropeşte, urmează acelaşi vis în inima lor, atît de dulce, atît de firav. Se simt bine, privesc încrezători pereţii galbeni, oamenii găsesc că lumea e bună aşa cum e, întocmai aşa cum e, şi fiecare din ei, deocamdată, găseşte sensul ~ vieţii în viaţa celuilalt. În curînd amîndoi nu vor fi decît o singură viaţă, o viaţă înceată şi călduţă, care nu va mai avea sens deloc - dar ei nu-şi vor da seama de asta.

Par să se intimideze unul pe celălalt. Pînă la urmă tÎnărul, cu un aer stîngaci şi hotărît, prinde mîna femeii.

Ea respiră adînc şi amîndoi se apleacă deasupra listei. Da, sînt fericiţi. Ei şi, ce-i cu asta?

Autodidactul îşi ia o înfăţişare amuzată, puţin misterioasă:

- V-am văzut alaltăieri.

- Unde? "

- Ha! Ha! face el, tachinîndu-mă respectuos.

Mă lasă să aştept o clipă, apoi:

- Ieşeaţi de la muzeu.

- Ah, da! spun, nu alaltăieri: sîmbătă.

Alaltăieri n-avusesem în nici un caz chef să alerg prin muzee.

- Ați văzut frumoasa reproducere în lemn sculptat a atentatului lui Orsini?

- Niciodată.

- Cum se poate? E într-o sală mică, la dreapta intrării.

E opera unui comunard care a trăit la Bouville pînă la amnistie, ascuns într-un pod. Voise să se îmbarce pentru America, dar aici poliția portului e bine organizată. Un om admirabil. În toată această vacanță forțată a sculptat un panou mare de stejar. N-avea alte instrumente în afară de un briceag şi o pilă de unghii. Sculpta porțiunile delicate cu pila: mîinile, ochii. Panoul are un metru cincizeci lungime pe un metru lățime; toată lucrarea e dintr-o singură bucată; sînt şaptezeci de personaje, fiecare de înălțimea mîinii mele, fără să socotesc cei doi cai care trag trăsura împăratului. Şi chipurile, domnule, fețele acelea făcute cu pila, au toate o fizionomie, un aer omenesc.

Domnule, dacă pot să-mi permit, e o operă care merită să fie văzută.

Nu vreau să mă angajez:

- Am vrut doar să văd tablourile lui Bordurin.

Autodidactul se întristează dintr-o dată:

- Portretele din sala principală? Domnule, spune el cu un surîs tremurat, nu mă pricep deloc la pictură. Desigur, îmi dau seama că Bordurin e un pictor mare, văd bine că are linie, mînă, cum se spune? Dar plăcerea, domnule, plăcerea estetică îmi e străină.

Îi spune cu simpatie:

- Mie mi se întîmplă la fel cu sculptura.

- Ah, domnule! Vai, şi mie. Şi cu muzica, şi cu dansul.

Totuşi nu sînt lipsit de oarecare cunoştințe. Ei bine, e de neconceput: am văzut tineri care nu ştiau nici jumătate din cîte ştiu eu şi care, stînd în fața unui tablou, păreau să simtă plăcere.

- Probabil că se prefăceau, am spus încurajator.

- Poate...

Autodidactul visează un moment:

- Ce mă întristează nu e că sînt lipsit de un anume fel de satisfacție, ci mai curînd faptul că o întreagă ramură a activității omeneşti îmi rămîne străină... Fiindcă totuşi sînt om şi tablourile acestea au fost făcute de nişte oameni.

Reia brusc, cu vocea schimbată:

- Domnule, m-am aventurat odată să gîndesc că frumosul nu e decît o chestiune de gust. Nu sînt oare reguli A diferite pentru fiecare epocă? Imi dați voie, vă rog?

Văd cu surprindere că scoate din buzunar un carnet de piele neagră. Îl răsfoieşte o clipă: apar multe pagini albe şi, foarte rar, cîteva rînduri scrise cu cerneală roşie. S-a făcut palid. A pus carnetul pe fața de masă şi îşi aşază mîna mare pe pagina deschisă. Tuşeşte stingherit:

_ Adesea îmi vin în minte - nu îndrăznesc să spun idei.

E foarte curios; stau şi citesc şi, deodată, nu ştiu de unde vine asta, dar sînt ca iluminat. La început nu dădeam atenție acestor lucruri, apoi m-am hotărît să cumpăr un carnet.

Se opreşte şi mă priveşte: aşteaptă.

- Aha! Aha! spun eu. "- Domnule, aceste maxime sînt, bineînțeles, provizorii:

educația mea nu e completă.

Ia carnetul cu mîini tremurătoare, e foarte emoționat:

- Iată dar cîte ceva despre pictură. Aş fi fericit dacă mi-ați permite să vă citesc.

- Bucuros, îi spun.

Citeşte:

- Nimeni nu mai crede în adevărurile secolului al XVIII-lea. De ce ni s-ar cere să ne placă astăzi opere care pe atunci erau socotite frumoase?

Mă priveşte rugător.

- Ce trebuie să cred, domnule? E poate puțin paradoxal? Fiindcă am crezut că pot da ideii mele forma unei butade.

- Ei bine, mie... mi se pare foarte interesant.

- Ați mai citit asta undeva?

- Nu, cu siguranță.

- Adevărat, niciodată, nicăieri? Atunci, domnule, spuse el întunecîndu-se, înseamnă că nu e adevărat. Dacă era adevărat, altcineva ar fi gîndit-o pînă acum.

- Stai puțin, îi spun, dacă mă gîndesc, cred că am citit ceva asemănător.

Îi strălucesc ochii; îsi scoate creionul.

- În ce autor? mă î~treabă cu un ton ferm.

- În... în Renan.

E în al nouălea cer.

- Ați avea bunătatea să-mi citați pasajul exact? întrebă el sugînd vîrful creionului.

- Ştii, e mult de cînd am citit asta.

- Oh! Nu face nimic, nu face nimic.

Scrie numele lui Renan în carnet, sub maxima lui.

- M-am întîlnit în gînduri cu Renan! Am scris numele cu creionul, îmi explică încîntat, dar îl voi transcrie deseară cu cerneală roşie.

Un moment îşi priveşte extaziat carnetul, aştept să-mi citească şi alte maxime. Dar îl închide cu grijă, şi-l vîră în buzunar. Fără îndoială gîndeşte că a fost de ajuns de norocos pentru o singură zi.

- Cît e de plăcut, spune el pe un ton intim, să poți cîteodată să stai de vorbă în toată libertatea, aşa cum facem noi acum.

Acest pietroi, după cum era de presupus, striveşte biata noastră conversație. Urmează o lungă tăcere. .

De la sosirea celor doi tineri atmosfera restaurantului s-a schimbat. Cei doi bărbaţi roşcovani au tăcut; trec în revistă pe îndelete fără jenă farmecele femeii. Domnul distins a lăsat ziarul şi priveşte perechea cu îngăduinţă, aproape .,. complice. Se gîndeşte că bătrîneţea e înţeleaptă, că tinereţea e frumoasă, clatină capul cu oarecare cochetărie: ştie foarte bine că e încă prezentabil, admirabil conservat, că tenullui brun şi trupul subţire încă mai pot seduce. Îl amuză să se simtă patern. Sentimentele chelneriţei par mai simple: s-a proţăpit dinaintea tinerilor şi îi priveşte cu gura căscată.

Ei vorbesc cu voce scăzută. Li s-au servit aperitivele, dar nu se ating de ele. Ciulind urechea, prind crîmpeie din conversaţia lor. Înţeleg mai bine ce spune femeia, cu glasul ei melodios şi voalat.

- Nu, Jean, nu.

- De ce nu? murmură tînărul plin de ardoare.

- Ţi-am mai spus.

- Nu-i un motiv.

Cîteva cuvinte îmi scapă, apoi femeia schiţează un fermecător gest de plictiseală:

- Am încercat de prea multe ori. Am trecut de vîrsta la care poţi lua viaţa de la încep~t. Sînt bătrînă, să ştii.

Tînărul rîde ironic. Ea continuă:

- N-aş putea suporta o... decepţie.

- Trebuie să ai încredere, spune tînărul; cum eşti acum, nu se poate spune că trăIeşti.

Ea suspină:

- Ştiu!

- Uită-te la J eannette.

- Da, spuse ea cu o strîmbătură.

- Ei bine, ce-a făcut ea mi se pare lăudabil. A avut curaj.

- Ştii, zice femeia, mai curînd s-a grăbit să profite de ocazie. Am să-ţi spun că, dacă voiam, aş fi avut sute de ocazii de felul ăsta. Am preferat să aştept.

- Ai avut dreptate, spune el tandru, ai avut dreptate să mă aştepţi.

Ea rîde la rîndul ei:

- Îngîmfatule! N-am spus asta.

Nu-i mai ascult: mă enervează. Se vor culca împreună.

O ştiu şi ei. Fiecare dintre ei ştie că celălalt ştie. Dar întrucît sînt tineri, curaţi şi decenţi, întrucît fiecare din ei doreşte să se poată stima în continuare şi să fie stimat de celălalt, întrucît dragostea e un lucru poetic ce nu trebuie înfricoşat, se duc de mai multe ori pe săptămînă la baluri şi restaurante ca să ofere spectacolul micilor lor dansuri rituale şi mecanice...

La urma urmei, trebuie să omori timpul. Sînt tineri şi bine făcuţi, au resurse pentru încă vreo treizeci de ani. Aşa că nu se grăbesc, amînă şi au dreptate. Cînd se vor fi culcat împreună, vor trebui să găsească altceva ca să acopere enorma absurditate a existenţei. Şi totuşi... e oare absolut necesar să te minti?

Îmi rotesc p;ivirea prin sală. E o farsă! Toți aceşti oameni stau pe scaune cu un aer serios, mănîncă. Nu, nu mănîncă: îşi înnoiesc forțele pentru a duce la bun sfîrşit sarcina ce le revine. Fiecare are mica lui încăpățînare personală, care-l împiedică să-şi dea seama că există; nu e unul care să nu se creadă de neînlocuit pentru cineva sau pentru ceva. Nu-mi spunea Autodidactul data trecută:

"Nimeni nu era mai indicat ca Now;:apie pentru a întreprinde această vastă sinteză"? Fiecare dintre ei face un lucru oarecare, pe care nimeni altul n-ar fi mai îndreptățit să-I facă. Nimeni nu e mai îndreptățit decît comis-voiajorul de colo ca să plaseze pasta de dinți Swan. Nimeni nu e mai îndreptățit decît acest tînăr interesant ca să scotocească sub fustele vecinei lui. Şi eu sînt printre ei, şi dacă se uită la mine se gîndesc că nimeni nu e mai îndreptătit decît mine să facă ceea ce fac. Dar eu ştiu. Înfățişarea m~a nu o spune, dar eu ştiu că exist şi că ei există. Dacă aş cunoaşte arta de a convinge, m-aş duce să mă aşez lîngă domnul prezentabil, cu părul alb, şi i-aş explica ce va să zică existența. La gîndul mutrei pe care ar face-o, izbucnesc în rîs.

Autodidactul mă priveşte surprins. Aş vrea să mă opresc, dar nu pot: rîd cu lacrimi.

- Sînteți vesel, domnule, îmi spune Autodidactul cu un aer circumspect.

- Fiindcă mă gîndesc, îi răspund rîzînd, că stăm aici, toți cîți sîntem, mîncăm şi bem ca să ne conservăm prețioasa noastră existență şi nu există nici o rațiune, dar absolut nici o rațiune pentru a trăi.

Autodidactul a devenit grav, face eforturi să mă înțeleagă. Am rîs prea tare: am văzut mai multe capete întorcîndu-se spre mine. Şi apoi regret că am spus atîtea.

La urma urmei, asta nu priveşte pe nimeni.

Repet rar:

- Nici o rațiune pentru a trăi... Vreți, desigur, să spuneți, domnule, că viața e fără scop? Nu se numeşte asta pesimism?

Cugetă încă o clipă, apoi spune cu blîndețe:

- Am citit, acum cîțiva ani, o carte a unui autor american, se numea Merită viața să fie trăită? Nu aceasta e întrebarea pe care v-o puneți?

Nu, evident, nu-i aceasta întrebarea pe care mi-o pun.

Dar nu vreau să explic nimic.

- Ajungea la o concluzie, îmi spune Autodidactul pe ton consolator, favorabilă optimismului voluntar. Viața are un sens, dacă vrei să-i atribui unul. Mai întîi trebuie să acționezi, să te lansezi într-o întreprindere. Pe urmă, dacă te gîndeşti, zarurile sînt aruncate, eşti angajat. Dumneavoastră, ce credeți, domnule?

- Nimic, spun.

Sau mai curînd cred că este exact genul de minciună pe care şi-l repetă întruna comis-voiajorul, cei doi tineri şi domnul cu părul alb.

Autodidactul zîmbeşte cu un strop de maliție şi multă solemnitate:

- Nu e nici părerea mea. Cred că nu trebuie să căutăm atît de departe sensul vieții.

- Poftim?

- Există un scop, domnule, există un scop... Oamenii.

Adevărat: uitasem că e umanist. Rămîne o clipă tăcut, cît să facă să dispară în întregime, definitiv, jumătate din friptură şi o felie întreagă de pîine. "Există oamenii...", s-a definit perfect acest sentimental. Da, dar nu ştie s-o spună Cum trebuie. Are suflet cu carul, indiscutabil, dar sufletul nu e de ajuns. Am frecventat odinioară umanişti parizieni, de o sută de ori i-am auzit spunînd: "există oamenii", dar era altceva! Virgan era inegalabil. Îşi scotea ochelarii, pentru a se expune gol, în pielea lui de om, mă fixa cu ochi emoționați, cu o lungă privire obosită, care părea că mă dezbracă pentru a-mi surprinde esența omenească, apoi murmura melodios: "Există oamenii, prietene, există oamenii", dăruind lui "există" un fel de putere stîngace, ca şi cum ·iubirea lui pentru oameni, mereu proaspătă şi uimită, se împiedica în aripile ei gigantice.

Mimica Autodidactului nu e atît de catifelată: dragostea lui de oameni e naivă şi barbară: un umanist de provincie.

- Oamenii, îi spun, oamenii... în orice caz n-ai aerul că te sinchiseşti prea mult de ei: eşti mereu singur, mereu cu nasul într-o carte.

Autodidactul îşi loveşte palmele, începe să rîdă malițios:

- Vă înşelați. Ah, domnule, dați-mi voie să vă spun: ce greşeală!

Se reculege o clipă şi termină discret cu înghițitul. Fața lui e radioasă ca aurora. În spatele lui tînăra femeie a izbucnit într-un rîs uşor. Tovarăşul ei s-a aplecat şi-i vorbeşte la ureche.

- Greşeala dumneavoastră e foarte firească, spune Autodidactul, ar fi trebuit să vă spun de mult... dar sînt atît de timid, domnule: căutam un prilej.

- L-ai găsit, îi spun politicos.

- Şi eu cred. Şi eu cred la fel! Domnule, ceea ce vă voi spune... se opreşte roşind: Dar poate vă plictisesc?

Îl liniştesc. Scoate un suspin de fericire:

- Nu întîlneşti în fiecare zi oameni ca dumneavoastră, domnule, la care vederile largi să se îmbine cu o inteligență pătrunzătoare. Sînt luni de zile de cînd voiam să vă vorbesc, să vă explic ce-am fost, ce-am devenit...

Farfuria lui e goală şi curată de parcă atunci i-ar fi adus-o.

Descopăr deodată, alături de a mea, o tăviță de zinc în care un copan de găină înoată în sos cafeniu. Trebuie să-l mănînc.

- Vă vorbeam mai înainte de captlvltatea mea în Germania. Acolo a început totul. Înainte de război eram singur şi nu-mi dădeam seama; trăiam cu părinții mei, oameni de treabă, dar nu mă înțelegeam cu ei. Cînd mă gîndesc la anii aceia... Cum de-am putut trăi astfel? Eram mort, domnule, şi nu bănuiam; aveam o colecție de timbre poştale.

Mă priveşte şi se întrerupe:

- Domnule, sînteți palid, păreți obosit. Cel puțin nu vă plictisesc?

- Mă interesează foarte mult.

- A venit războiul şi m-am înrolat fără să ştiu pentru ce. Am stat doi ani fără să înțeleg, fiindcă viața de pe front lăsa puțin timp de gîndire şi apoi soldații erau prea grosolani. Dar la sfîrşitul lui 1917 am fost luat prizonier.

Mi s-a spus după aceea că mulți soldați şi-au regăsit, în captivitate, credința din copilărie. Domnule, spune Autodidactul coborînd pleoapele peste pupilele înflăcărate, nu cred în Dumnezeu; existența lui e dezmințită de ştiință.

Dar în lagăr am învătat să cred în oameni.

- Îşi îndurau curajos soarta?

- Da, spuse el cu un aer evaziv, şi asta. De altfel eram bine tratați. Dar despre altceva voiam să vorbesc; în ultimele luni de război nu ni se mai dădea de lucru. Cînd ploua ne băgau într-o magazie mare de scînduri unde, înghesuindu-ne, încăpeam vreo două sute de oameni. Închideau uşa, eram lăsați acolo strînşi unii în alții, într-un întuneric aproape deplin.

Ezită o clipă:

- N-aş putea să vă explic, domnule. Toți oamenii aceia erau acolo, abia îi vedeai, dar îi simțeai lipiți de tine, auzeai ~gomotul respirațiilor. Într-una din primele zile cînd am fost tnchişi în magazie, înghesuiala era atît de mare încît la început am crezut că am să mă sufoc, apoi, deodată, m-a

cuprins o bucurie intensă, aproape mi-am pierdut cunoştința: atunci am simțit că-i iubeam pe oamenii aceia ca pe frații mei, aş fi vrut să-i îmbrățişez pe toți. De atunci, de fiecare dată cînd intram în magazie, simțeam aceeaşi bucurie.

Trebuie să-mi mănînc puiul, care probabil s-a răcit.

Autodidactul a terminat de mult şi chelnerița aşteaptă să schimbe farfuriile.

- Această magazie căpătase în ochii mei un caracter mistic. De cîteva ori am reuşit să înşel vigilența paznicilor, m-am strecurat singur înăuntru şi, în întuneric, la amintirea bucuriilor pe care le cunoscusem acolo, am căzut într-un fel de extaz. Orele treceau, dar nu-mi păsa. Mi S-a întîmplat să plîng în hohote.

Probabil că sînt bolnav: nu se poate explica altfel furia cumplită care m-a răscolit. Da, o furie de bolnav: mîinile îmi tremurau, sîngele mi s-a urcat în obraji şi pe deasupra au început să-mi tremure şi buzele. Toate astea numai pentru că puiul era rece. Şi eu, de altfel, eram rece şi asta era cel mai neplăcut: vreau să zic că înăuntru rămăsesem aşa cum sînt de treizeci şi şase de ani, absolut rece, înghețat.

Furia m-a străbătut vijelios, era ceva ca un frison, un efort al conştiinței mele de a reacționa, de a lupta împotriva acestei scăderi de temperatură. Efort zadarnic: fără îndoială că pentru un nimic i-aş fi stropit în bătaie pe Autodidact sau pe chelneriță, împroşcîndu-i cu înjurături. Dar n-aş fi intrat pe de-a-ntregul în joc. Furia mea se consuma la suprafață şi o secundă am avut senzația penibilă că sînt un bloc de gheață înfăşurat în foc, o omletă surpriză.

Agitația superficială pieri şi-l auzii pe Autodidact spunînd:

- În fiecare duminică mă duceam la liturghie. Domnule, niciodată n-am fost credincios. Dar nu s-ar putea spune că adevărata taină a liturghiei este comuniunea între oameni?

Un preot militar francez, care nu avea decît un singur braț, făcea slujba. Aveam un harmoniu. Ascultam în picioare, cu capul descoperit, şi în timp ce sunetele harmoniului mă transportau, simțeam că sînt una cu toți oamenii care mă înconjurau. Ah, domnule, ce dragi mi-au fost acele slujbe! Şi azi încă, în amintirea lor, mă duc uneori la biserică duminica dimineața. Avem la Sainte-Cecile un organist remarcabil.

- Ai regretat mult viața aceasta?

- Da, domnule, în 1919. A fost anul eliberării mele.

Am petrecut luni grele. Nu ştiam ce să fac, mă topeam din picioare. Oriunde vedeam oameni adunați mă strecuram între ei. Mi s-a întîmplat, adăugă el zîmbind, să urmez cortegiul funerar al unui necunoscut. Într-o zi, de disperare, am aruncat în foc colecția de timbre... Dar mi-am găsit drumul.

- Adevărat?

- Cineva m-a sfătuit... Domnule, ştiu că pot conta pe discreția dumneavoastră. Poate ideile dumneavoastră sînt altele, dar aveți un spirit atît de deschis - sînt socialist.

Şi-a coborît ochii şi genele lui lungi se zbat.

- Din luna septembrie 1921 sînt înscris în partidul socialist S.F.I.O. Iată ce voiam să vă spun. Străluceşte de mîndrie. Mă priveşte cu capul dat pe spate, cu ochii pe jumătate închişi, cu gura întredeschisă, are aerul unui martir.

- Foarte bine, spun eu, foarte frumos.

- Domnule, ştiam că mă veți aproba. Şi cum ar putea fi condamnat un om care vine şi spune: am făcut din viața mea cutare sau cutare lucru, iar acum sînt pe deplin fericit?

Şi-a desfăcut brațele cu palmele întoarse spre mine şi degetele lăsate în jos, ca şi cum ar fi fost pe cale să primească stigmatele crucificării. Ochii îi sînt sticloşi, văd cUm i se rostogoleşte în gură o masă întunecată şi roşiatică.

- Ah, zic eu, de vreme ce eşti fericit...

- Fericit? Privirea lui stinghereşte, şi-a ridicat pleoapele şi mă yriveşte aspru. Veți judeca şi dumneavoastră, domnule. Inainte de a lua această hotărîre, mă simțeam atît de îngrozitor de singur, încît m-am gîndit la o sinucidere.

Ceea ce m-a oprit a fost gîndul că nimeni, absolut nimeni, nu va suferi la moartea mea, că voi fi şi mai singur în moarte decît în viață.

Îşi revine, obrajii i se umflă:

- Nu mai sînt singur, domnule. Niciodată.

- Ah! Cunoşti multă lume? îl întreb.

Surîde şi-mi dau seama numaidecît de naivitatea mea.

- Vreau să spun că nu mă mai simt singur. Dar fireşte, domnule, nu e necesar să fiu cu altcineva.

- Totuşi, spun, la secțiunea socialistă...

- Ah! Cunosc pe toată lumea. Dar pe cei mai mulți numai după nume. Domnule, spune el glumeț, sîntem oare obligați să ne alegem tovarăşii într-o măsură atît de limitată? Prietenii mei sînt toți oamenii.

Cînd mă duc la birou dimineața, în fața mea, în spatele meu, sînt oameni care se duc la lucru. Îi văd, dacă aş îndrăzni le-aş surîde, mă gîndesc că sînt socialist, că ei toți sînt scopul vieții mele, al eforturilor mele şi că nu ştiu încă. E o bucurie pentru mine, domnule.

Mă întreabă din ochi; aprob dînd din cap, dar îl simt puțin dezamăgit, ar vrea din partea mea mai mult entuziasm. Ce pot să fac? E vina mea daCă, în tot ce spune, recunosc în trecere împrumutul, citatul? Dacă-mi apar, în vreme ce vorbeşte, toți umaniştii pe care i-am cunoscut? Vai, am cunoscut atîția! Umanistul zis "de stînga" are ca principală grijă să păstreze valorile umane; nu are nici un partid pentru că nu vrea să trădeze umanul, dar simpatia lui se îndreaptă spre cei umili; celor umili le consacră el frumoasa-i cultură clasică. În genere e un văduv cu ochi frumoşi şi veşnic împăienjeniți de lacrimi; plînge la aniversări. Iubeşte şi pisica, şi cîinele, toate mamiferele superioare. Scriitorul comunist iubeşte oamenii începînd cu al doilea plan cincinal; pedepseşte, fiindcă iubeşte.

Pudic ca toți cei puternici, ştie să-şi ascundă sentimentele, dar ştie, de asemenea, ca printr-o privire, o inflexiune a vocii, să facă vizibilă în spatele cuvintelor lui de purtător al dreptății, pasiunea şi blîndă, şi tăioasă pentru frați. Umanistul catolic, ultimul venit, prîslea, vorbeşte despre oameni iluminat de har. Ce basm minunat, spune el, e cea mai umilă dintre vieți, viața unui docher londonez, a unei cusătorese de ghete! El a ales umanismul îngerilor; scrie pentru edificarea îngerilor romane lungi, frumoase şi triste, care obțin adesea premiul Femina. Acestea sînt primele mari roluri. Dar mai sînt şi altele, o puzderie: filozaful umanist ce se pleacă asupra fraților săi ca un frate mai mare cu simțul responsabilității; umanistul care-i iubeşte pe oameni aşa cum sînt, cel care-i iubeşte aşa cum ar trebui să fie, cel care vrea să-i salveze cu voia lor şi cel care-i va salva împotriva voinței lor, cel care vrea să creeze noi mituri şi cel care se mulțumeşte cu cele vechi, cel care iubeşte în om moartea, cel care iubeşte în om viața, umanistul vesel, mereu cu o glumă pe buze, umanistul sumbru pe care-l întîlneşti mai ales la priveghiuri. Toți se urăsc Între ei: ca indivizi, firește, nu ca oameni. Dar Autodidactul nu ştie: i-a închis în el ca pe nişte pisici într-un sac şi aceştia se sfîşie înăuntru fără ca el să bage de seamă.

Mă şi priveşte cu mai puțină încredere:

- Nu simțiți ca şi mine, domnule?

- Cum să spun...

Văzindu-i aerul neliniştit, puțin înciudat, regret o secundă că l-am dezamăgit. Dar reia amabil:

- Ştiu, aveți cercetările dumneavoastră, cărțile dumnea_ voastră, serviți aceeaşi cauză în chip diferit.

Cărțile mele, cercetările mele, imbecilul! Nu putea să facă o gafă mai mare.

- Nu pentru asta scriu.

Într-o clipă, fața Autodidactului se transformă: ai zice că a mirosit duşmanul, nu mai văzusem niciodată această expresie pe chipul lui. Ceva s-a stins între noi.

Întreabă, prefăcîndu-se surprins:

- Dar... dacă nu sînt indiscret, de ce scrieți, domnule?

- Ei bine... nu ştiu: aşa, ca să scriu.

Surîde elegant, îşi închipuie că m-a descumpănit:

- Scrieţi oare pe o insulă pustie? Oare nu se scrie totdeauna pentru a fi citit?

A dat frazei tonul interogativ numai din obişnuinţă. În realitate afirmă. Pojghiţa de blîndeţe şi timiditatea s-au cojit; nu-l mai recunosc. Trăsăturile lui vădesc o încăpăţînare greoaie; un obstacol de suficienţă. Nici nu mi-am revenit din mirare şi îl aud vorbind din nou:

- Să mi se spună: scriu pentru o anumită categorie socială, pentru un grup de prieteni. Nimic mai frumos.

Poate scrieţi pentru posteritate... Dar, domnule, chiar fără să vreţi, tot scrieţi pentru cineva.

Aşteaptă un răspuns. Cum acesta nu vine, surîde slab.

- Poate sînteţi mizantrop?

Ştiu ce se ascunde sub acest efort viclean de conciliere.

Nu-mi cere, de fapt, mare lucru: doar să accept o etichetă.

Dar e o cursă: dacă consimt, Autodidactul triumfă, sînt imediat răsucit, apucat, depăşit, căci umanismul reia şi topeşte la un loc toate atitudinile omeneşti. Dacă i te opui deschis, îi faci jocul; el trăieşte din propriile contrarii.

Există o specie de oameni încăpăţînaţi şi mărginiţi, de bandiţi care pierd oricum împotriva lui: toate violenţele lor, cele mai vătămătoare excese, el le digeră, face din ele o limfă albă şi spumoasă. A digerat antiintelectualismul, rnaniheismul, misticismul, pesimismul, anarhismul, egotismul: acestea nu sînt decît etape, idei incomplete, care nu-şi găsesc justificarea decît în el. Mizantropul îşi are de asemenea locul în acest concert: nu e decît o disonanţă necesară armoniei întregului. Mizantropul e om: prin urmare şi umanistul trebuie să fie mizantrop într-o oarecare măsură. Dar e un mizantrop ştiinţific, care a ştiut să-şi dozeze ura, care urăşte la început oamenii doar pentru a-i putea iubi apoi mai mult.

Nu vreau să fiu ingrat, nici ca frumosul meu sînge roşu să îngraşe bestia asta limfatică: n-am să comit prostia să-mi spun "antiumanist". Nu sînt umanist, asta-i tot.

- Mi se pare, îi spun Autodidactului, că nu-i putem urî pe oameni, după cum nu-i putem nici iubi.

Autodidactul mă priveşte cu un aer protector Şl îndepărtat. Murmură ca şi cum n-ar fi atent la ce spune:

- Trebuie să-i iubim, trebuie să-i iubim...

- Pe cine trebuie să iubim? Pe oamenii care sînt aici?

- Şi pe ei. Pe toţi.

Se întoarce spre pereche a ce străluceşte de tinereţe: iată ce trebuie să iubim. Îl contemplă o clipă pe domnul cu părul alb, apoi îşi întoarce privirea la mine; citesc pe faţa lui o interogaţie mută. Fac "nu" din cap. Are aerul că-i e milă de mine.

- Nici dumneata, îi spun iritat, nu-i iubeşti. .

- Într-adevăr, domnule? Îmi daţi voie să fiu de altă părere?...

A redevenit respectuos pînă în vîrful unghiilor, dar are expresia ironică a cuiva care se amuză formidabil. Mă urăşte. Aş fi greşit dacă mă înduioşam de acest maniac. Îl întreb la rîndul meu:

- Atunci îi iubeşti pe cei doi tineri din spatele dumitale?

Ii priveşte încă o dată, se gîndeşte:

- Vreți să mă faceți să spun, reia el bănuitor, că-i iubesc fără să-i cunosc. Ei bine, domnule, mărturisesc, nu-i cunosc... bineînțeles, dacă nu cumva iubirea e adevărata cunoaştere, adaugă cu un zîmbet încrezut.

- Dar ce iubeşti la ei?

, - Văd că sînt tineri şi iubesc în ei tinerețea. Printre altele, domnule.

Se întrerupe şi ciuleşte urechea:

- Înțelegi ce-şi spun?

Dacă înțeleg! Tînărul, încurajat de simpatia care-l înconjoară, povesteşte cu voce plină un meci de fotbal pe care echipa lui l-a cîştigat anul trecut împotriva unui club din Le Hвvre.

- Îi povesteşte ceva, îi spun Autodidactului.

- Ah! Nu aud bine. Dar aud vocile, vocea dulce, vocea gravă: alternează. E atît de... atît de drăguț.

- Numai că eu, din nefericire, aud ce-şi spun.

- Ei şi?

- Ei bine, joacă o comedie.

- Într-adevăr? Comedia tinereții poate? întreabă el cu ironie. Îmi permiteți, domnule, s-o găsesc foarte avantajoasă. Oare ajunge s-o joci pentru a te putea întoarce la vîrsta lor?

Rămîn surd la ironia lui; continuu:

- Sînteți cu spatele, nu auziți ce-şi spun... Ce culoare are părul femeii?

Se tulbură:

- Ei bine, eu... aruncă o privire spre tineri şi-şi recapătă siguranța - negru!

- Vezi doar!

- Ce?

- Că nu-i iubeşti pe cei doi. N-ai putea să-i recunoşti pe stradă. Pentru dumneata nu sînt decît nişte simboluri.

Nu datorită lor eşti acum înduioşat. Te înduioşează Tinerețea Omului, Dragostea Bărbatului şi a Femeii, Vocea Omenească.

- Şi toate acestea nu există?

- Sigur că nu, nu există! Nici Tinerețea, nici Vîrsta matură, nici Bătrînețea, nici Moartea...

Fața Autodidactului, galbenă şi lucioasă ca o gutuie, a împietrit într-o grimasă reprobatoare. Totuşi continuu:

- Ca domnul bătrîn din spatele dumitale, care bea apă de Vichy. Presupun că iubeşti în el pe Omul matur; Omul matur care se îndreaptă curajos spre declin şi care-şi îngrijeşte ținut a pentru că nu vrea să se lase în voia sorții?

- Exact, îmi spune provocator.

- Şi nu vezi că e un netrebnic?

Rîde, mă crede nebun, aruncă o privire scurtă către fața frumoasă, încadrată de părul alb:

- Dar, domnule, admițînd că pare aşa cum spuneți, cum îl puteți judeca pe acest om după înfățişare? Un chip, domnule, nu exprimă nimic cînd se odihneşte.

Umaniști orbi! Acest chip e atît de grăitor, atît de clardar niciodată sufletul lor drăgăstos şi abstract nu s-a lăsat atins de semnificația unui chip.

- Cum puteți, zise Autodidactul, să judecați un om, să spuneți că el este aşa ori altminteri? Cine poate cunoaşte în întregime un om? Cine poate cunoaşte posibilitățile unui om?

A cunoaşte în întregime un om! Salut în trecere umanismul catolic de la care Autodidactul a împrumutat, fără să ştie, această formulă.

- Ştiu, îi spun, ştiu că toți oamenu smt admirabili.

Dumneata eşti admirabil. Eu sînt admirabil. În calitate de creaturi ale omului, fireşte!

Mă priveşte fără să înțeleagă, apoi cu un surîs subțire:

- Glumiți, desigur, domnule, dar e adevărat că toti oamenii au dreptul la admirația noastră. E greu, domnul~, e foarte greu să fii om.

A părăsit fără să-şi dea seama dragostea de oameni întru Hristos; clatină capul şi, printr-un curios fenomen de mimetism, seamănă cu bietul Guehenno1.

- Iartă-mă, îi spun, dar atunci nu sînt prea sigur că sînt om: niciodată nu mi s-a părut ceva foarte greu. Mi se părea că nu trebuie decît să laşi totul să meargă de la sine.

Autodidactul rîde deschis, dar ochii îi rămîn bănuitori:

- Sînteți prea modest, domnule. Pentru a vă suporta condiția, condiția umană, aveți nevoie, ca toată lumea, de mult curaj. Domnule, clipa care vine poate fi clipa morții dumneavoastră, o ştiți şi puteți totuşi zîmbi: vedeți prin urmare! Nu e admirabil? În cea mai neînsemnată din acțiunile dumneavoastră, adaugă cu amărăciune, e un imens eroism.

- Şi ca desert, domnilor? întreabă chelnerița.

Autodidactul e alb la chip, pleoapele-i sînt pe jumătate coborîte pe ochii de piatră. Face cu mîna un gest slab, ca pentru a mă invita să aleg.

- Brînză, spun eu cu eroism:

- Şi domnul?

Tresare:

- Poftim? Ah, da: n-am să iau nimic, am terminat.

- Louise!

Cei doi graşi plătesc şi pleacă. Unul dintre ei şchiopătează. Patronul îi conduce pînă la uşă: sînt clienți importanți, li s-a servit o sticlă de vin într-o căldare cu gheață.

Îl măsor pe Autodidact cu uşoară remuşcare: s-a bucurat toată săptămîna imaginîndu-şi masa asta, cînd avea să poată împărtăşi unui om iubirea lui de oameni. Are atît de rar ocazia să vorbească. Şi iată: i-am stricat plăcerea. La drept vorbind, e la fel de singur ca şi mine; nimănui nu-i pasă de el. Dar nu-şi dă seama de această singurătate. Ei da, dar nu era treaba mea să-i deschid ochii. Mă simt foarte stînjenit: sînt

furios, e adevărat, dar nu împotriva lui, ci înpotriva lui Virganşi a celorlalți, care au otrăvit acest biet creier. Dacă aş putea să-i am aici, în fața mea, aş avea multe să le spun. Autodidactului n-am să-i spun nimic; n-am pentru el decît simpatie: e un ins de soiul domnului Achille, unul dintr-ai mei, care a trădat din ignoranță, din prea multă bunăvoință.

Hohotul de rîs al Autodidactului mă smulge din reveria mea mohorîtă.

- Mă veți ierta, dar cînd mă gîndesc cît de profundă e dragostea mea pentru oameni, cît de puternice sînt elanurile care mă împing spre ei şi cînd văd cum stăm noi aici şi raționăm şi argumentăm... îmi vine să rîd.

Tac, surîd stînjenit. Chelnerița îmi pune dinainte o farfurie cu o bucățică de camembert cu aspect de var. Îmi rotesc privirea prin încăpere şi mă cuprinde un dezgust violent. Ce caut aici? De ce m-am apucat să bat cîmpii despre umanism?

De ce sînt aici oamenii aceştia? De ce mănîncă? Adevărat, ei nu ştiu că există. Vreau să plec, să merg în altă parte, unde să simt că am un rost, unde să-mi găsesc locul. Dar locul meu nu e nicăieri; sînt de prisos.

Autodidactul se îmblînzeşte. Se temuse de o rezistență puternică din parte-mi. Acceptă să şteargă cu buretele tOt ce i-am spus. Se apleacă spre mine confidențial:

- De fapt, îi iubiți, domnule, îi iubiți ca şi mine; ne despart cuvintele.

Nu mai pot vorbi, înclin fruntea. Fața Autodidactului e lîngă fața mea. Zîmbeşte plin de el, aproape de fața mea, ca în coşmaruri. Mestec cu greutate o bucată de pîine pe care nu mă hotărăsc s-o înghit. Oamenii. Trebuie să iubim oamenii. Oamenii sînt admirabili. Imi vine să vomit - şi deodată: Greața.

O criză frumoasă: mă scutură din cap pînă-n picioare.

O simțeam venind de o oră, numai că nu voiam să-mi mărturisesc. Gustul ăsta de brînză în gură... Autodidactul trăncăneşte şi vocea lui îmi zumzăie încetişor în urechi.

Dar nu mai ştiu despre ce vorbeşte. Aprob maşinal cu capul. Mîna mi-e crispată pe mînerul cuțitului de desert.

Simt acest mîner de lemn negru. Mîna mea îl ține. Mîna mea. În ce mă priveşte, aş lăsa cuțitul în pace: la ce bun să atingi mereu cîte ceva? Obiectele nu-s făcute ca să fie atinse. Mai bine să te strecori printre ele, evitîndu-Ie cît mai mult. Cîteodată iei unul în mînă şi eşti obligat să-i dai repede drumul. Cuțitul cade pe farfurie. La auzul zgomotului, domnul cu părul alb tresare şi mă priveşte. Apuc cuțitul, proptesc lama de masă şi o fac să se îndoaie.

Deci asta e Greața: această evidență orbitoare? Cît mi-am bătut capul! Cît am mai scris! Acum ştiu: exist - lumea există - şi eu ştiu că lumea există. Asta-i tot. Dar nu-mi pasă. E ciudat că nu-mi pasă de nimic: mă sperie. Totul se trage din ziua aceea faimoasă cînd am vrut să fac ricoşeuri.

Mă pregăteam să arunc piatra, am privit-o, şi atunci a început totul: am simțit că piatra exista. După aceea au mai fost şi alte soiuri de Greață; din cînd în cînd obiectele , încep să existe în mînă. A fost Greața de la cafeneaua Locul de întîlnire al feroviarilor şi mai înainte alta, într-o noapte cînd mă uitam pe

fereastră; şi apoi alta, în grădina publică, într-o duminică, şi pe urmă altele. Dar niciodată cu atîta putere ca azi.

- ... din Roma antică, domnule?

Cred că Autodidactul mă întreabă ceva. Mă întorc spre el şi-i surîd. Ei bine? Ce are? De ce se ghemuieşte în scaun?

Am început să îngrozesc lumea? Trebuia să vină şi asta. De altfel, nu-mi pasă. Nu greşesc întru totul atunci cînd le e frică: sImt că aş fi în stare de orice. De exemplu să înfig cuţitul pentru brînză în ochiul Autodidactului. După aceea toţi oamenii ăştia m-ar călca în picioare, mi-ar sparge dinţii lovindu-mă cu picioarele. Dar nu asta mă opreşte:

un gust de sînge în gură în locul gustului de brînză nu-i mare diferenţă. Numai că ar trebui să fac un gest, să dau naştere unui eveniment inutil: ţipătul Autodidactului ar fi de prisos - şi sîngele care i-ar curge pe obraz, şi tresărirea tuturora. Există şi aşa prea multe lucruri.

Toată lumea mă priveşte; cei doi reprezentanţi ai tinereţii şi-au întrerupt dulcea lor conversaţie. Femeia stă cu gura deschisă şi buzele ţuguiate. Ar trebui să vadă, totuşi, că sînt inofensiv.

Mă ridic, totul se învîrteşte împrejur. Autodidactul mă fixează cu ochii lui mari, pe care n-am să-i străpung.

- Plecaţi? murmură el.

- Sînt puţin obosit. Ai fost foarte drăguţ că m-ai invitat.

La revedere.

Plecînd, observă că ţin în mîna stîngă cuţitul de desert.

Il arunc pe farfuria care zăngăne. Traversez sala în mijlocul tăcerii. Nimeni nu mai mănîncă: mă privesc, le-am tăiat pofta de mîncare. Dacă m-aş apropia de tînăra femeie şi aş face "Hu!", ar începe să urle, sînt sigur. Nu merită.

Totuşi, înainte să ies, mă întorc şi-mi arăt chipul ca să şi-l poată întipări în memorie.

- La revedere, domnilor şi doamnelor.

Nu-mi răspund. Plec. Acum obrajii lor îşi vor recăpăta culoarea, vor începe să trăncănească.

Nu ştiu unde să mă duc, rămîn locului lîngă bucătarul de carton. Nu-i nevoie să mă întorc ca să ştiu că mă privesc prin ferestre: îmi privesc spatele surprinşi şi dezgustaţi; crezuseră că sînt ca ei, că sînt un om, iar eu îi înşelasem. Dintr-o dată mi-am pierdut aparenţa de om şi ei au văzut un crab care ieşea de-a-ndăratelea din sala destinată oamenilor. Acum intrusul demascat a fugit: şedinţa continuă. Mă irită că simt în spatele meu toată colcăiala de ochi şi de gînduri înspăimîntate. Trec drumul. Celălalt trotuar se întinde pe lîngă plajă şi cabine de baie.

Lume multă se plimbă pe malul mării, întorc spre mare chipuri primăvăratice, poetice: din cauza soarelui sînt atît de bucuroşi. Sînt femei îmbrăcate în culori deschise, care şi-au pus toalete din primăvara trecută; trec zvelte şi albe ca nişte mănuşi de căprioară glasatej sînt şi băieţi care merg la liceu, la şcoala de comerţ, şi bătrîni decoraţi. Nu se cunosc, dar se privesc cu un aer de complicitate pentru că vremea e atît de frumoasă şi pentru că sînt oameni.

Oamenii se îmbrățișează fără să se cunoască în zilele declarațiilor de război îşi zîmbesc în fiecare primăvară.

Un preot înaintează cu paşi măsurați, citindu-şi breviarul.

Pentru o clipă înalță capul şi priveşte aprobator marea:

marea este şi ea un breviar, vorbeşte de Dumnezeu. Culori uşoare, uşoare parfumuri, sufletele primăverii. "E frumos, marea e verde, prefer umezelii acest frig uscat." Poeți!

Dacă l-aş apuca pe unul de reverele hainei, dacă i-aş spune "ajută-mă", s-ar gîndi: "ce-i cu crabul ăsta?" şi ar fugi lăsîndu-şi haina în mîinile mele.

Le întorc spatele, mă sprijin cu mîinile de balustradă.

Adevărata mare e rece şi neagră, plină de ferocitatej se tîrăşte sub pelicula verde, subțire, făcută să-i înşele pe oameni. Silfii care mă înconjoară s-au lăsat păcăliți: nu văd decît pelicula subțire, ea dovedeşte existența lui Dumnezeu. Eu văd dedesubt; poleielile se topesc, catifelatele piei strălucitoare, delicatele piei de piersică ale bunului Dumnezeu plesnesc pretutindeni sub privirea mea, se crapă şi se cască. Iată tramvaiul spre Saint-EJemir, mă răsucesc în loc şi lucrurile se răsucesc cu mine, palide şi verzi ca stridiile. Inutil, era inutil să sar înăuntru de vreme ce nu vreau să merg mcălen.

e În spatele geamurilor defilează obiecte albăstrii, țepene şi sfărîmicioase. Oameni, pereți; prin ferestrele deschise o casă îmi oferă inima ei neagră; şi geamurile tramvaiului decolorează, albăstresc tot ce e negru, albăstresc clădirea mare de cărămidă galbenă care înaintează şovăind, tremurînd şi care se opreşte brusc. Un domn urcă şi se aşază în fața mea. Clădirea galbenă porneşte iar, alunecă dintr-un salt lîngă geamuri, e atît de aproape că nu se mai vede decît o parte din ea, s-a întunecat. Geamurile se scutură. Se ridică zdrobitoare, mult mai înaltă decît se vede, cu sute de ferestre deschise peste inimi negre, alunecă de-a lungul vagonului, o atipge; s-a făcut noapte între geamurile care se cutremură. Alunecă nesfîrşit, galbenă ca noroiul, iar geamurile sînt albastre precum cerul. Şi deodată nu mai e acolo, a rămas în urmă o lumină cenuşie, vie, se năpusteşte în vagon şi se răspîndeşte peste tot cu o inexorabilă justiție: e cerul; prin geamuri se zăresc alte şi alte cute ale cerului, deoarece urcăm dealul Eliphar, iar priveliştea e deschisă de ambele părți, în dreapta pînă la mare, în stînga pînă la terenul de aviație. Interzis să fumezi chiar şi o singură țigară.

Imi sprijin mîna de banchetă, dar o retrag grăbit:

bancheta există. Lucrul acesta pe care stau, de care îmi sprijin mîna, se cheamă banchetă. A fost făcută anume ca să te poți aşeza, au luat piele, arcuri, stofă, au început lucrul cu ideea să facă un scaun şi, cînd au terminat făcuseră asta. Au adus lucrul ăsta aici, în această cutie, şi cutia merge şi saltă acum la hopuri, cu geamurile ei zăngănitoare şi duce în pîntec lucrul acesta roşu. Şoptesc:

"e o banchetă", ca un exorcism. Dar cuvîntul îmi rămîne pe buze, refuză să se aşeze pe obiect. El rămîne ceea ce e, cu pluşullui roşu, mii de Iăbuțe roşii în aer, țepene, Iăbuțe moarte. Acest pîntec enorm răsturnat în aer, însîngerat, balonat - umflat, cu toate labele moarte, pîntec care pluteşte în cutia asta, în cerul ăsta cenuşiu, nu e o banchetă.

Ar putea fi la fel de bine un măgar mort, de pildă, umflat de apă şi care pluteşte la vale cu burta în sus într-un fluviu cenuşiu, un fluviu revărsat; şi eu aş sta pe burta măgarului şi picioarele mele s-ar scălda în apa limpede. Lucrurile s-au eliberat de numele lor. Sînt aici, groteşti, încăpăţînate, gigantice şi pare idiot să le numeşti banchete sau să spui ceva despre ele: mă aflu în mijlocul Lucrurilor, cele de nenumit. Singur, fără cuvinte, fără arme, şi ele mă înconjoară, sub mine, în spatele meu, deasupra mea. Nu cer nimic, nu se impun: sînt aici. Sub perna banchetei, lipită de lemn, e o linie de umbră subţire, o linie neagră care aleargă în lungul banchetei cu un aer misterios şi jucăuş, aproape un surîs. Ştiu foarte bine că nu e un surîs şi totuşi există, aleargă sub geamurile alburii, sub zăngănitul geamurilor, se încăpăţînează sub imaginile albastre care defilează în spatele geamurilor şi se opresc şi pornesc din nou, perseverează ca amintirea nesigură a unui surîs, ca un cuvînt pe jumătate uitat, din care nu-ţi aminteşti decît prima silabă şi cel mai bun lucru pe care-l poţi face e să-ţi întorci ochii şi să te gîndeşti la altceva, la omul acesta pe jumătate culcat pe banchetă, în faţa mea, aici. Capul lUI de pămînt ars, cu ochi albaştri. Toată partea dreaptă a trupului i s-a prăbuşit, braţul drept e lipit de corp, partea dreaptă abia trăieşte, cu greu, cu zgîrcenie, ca şi cum ar fi paralizată. Dar pe toată partea stîngă, e o mică existenţă parazită care proliferează, un şancru: braţul a început să tremure, apoi s-a ridicat, şi la capătul lui mîna era ţeapănă.

Apoi a început să tremure şi mîna, şi cînd a ajuns la înălţimea craniului, un deget s-a întins şi a început să se scarpine în cap cu unghia. Un fel de strîmbătură de plăcere s-a întins pe jumătatea dreaptă a gurii, dar jumătatea stîngă rămăsese moartă. Geamurile tremură, braţul tremură, unghia rîcîie, rîcîie, gura zîmbeşte sub ochii fieşi şi omul suportă fără să-şi dea seama mica existenţă care-i umflă partea dreaptă, care i-a împrumutat braţul drept şi obrazul drept pentru a se realiza. Taxatorul îmi barează drumul.

- Aşteptaţi să oprească.

Îl împing şi sar din tramvai. Nu mai puteam. Nu mai puteam suporta ca lucrurile să fie atît de apropiate. Împing un grilaj, intru, existenţe uşoare se năpustesc dintr-o săritură şi se caţără pe vîrfuri. Acum recunosc locul, ştiu unde mă aflu: sînt în grădina publică. Mă prăbuşesc pe o bancă printre trunchiurile mari şi negre, printre mîinile negre şi noduroase care se întind spre cer. Un copac zgîrie pămîntul sub picioarele mele, ca o unghie neagră. Cît de mult aş vrea să mă las în voia sorţii, să uit de mine, să dorm. Dar nu pot, mă sufoc: existenţa mă pătrunde de pretutindeni, prin ochi, prin nas, prin gură...

Şi brusc, dintr-o dată, vălul se rupe, înţeleg, văd.

Ora şase seara

Nu pot spune că mă simt uşurat sau mulţumit; dimpotrivă, asta mă striveşte. Dar mi-am atins scopul: ştiu ceea ce voiam să ştiu; înţeleg, în sfîrşit, tot ce mi s-a întîmplat din ianuarie încoace. Greaţa nu m-a părăsit şi nu cred că mă va părăsi prea curînd; dar nu mai sufăr, nu mai e o boală, nici un acces trecător: e una cu mine.

Deci adineauri eram în grădina publică. Rădăcina castanului se înfunda în pămînt, chiar sub banca mea. Nu-mi mai aminteam că era o rădăcină. Cuvintele pieriseră şi o dată cu ele semnificaţia lucrurilor,

modul lor de folosire, slabele repere pe care omul le-a însemnat pe suprafețele lor; şedeam, puțin încovoiat, cu capul plecat, singur în fața acelei mase negre şi noduroase, primordiale, care mă înfricoşa. Apoi parcă m-a luminat un fulger.

Mi s-a tăiat răsuflarea. Niciodată, pînă în ultimele zile, nu bănuisem ce va să zică "a exista". Eram ca şi ceilalți, ca toți aceia care se plimbă pe malul mării în haine de primăvară. Spuneam, ca şi ei, "marea e verde; punctul acela alb, acolo, sus, e un pescăruş", dar nu simțeam că existau, că pescăruşul era un "pescăruş-existent"; de obicei existența se ascunde. E aici, în jurul nostru, în noi, e noi înşine, nu poți spune două cuvinte fără să vorbeşti de ea, şi pînă la urmă nu poți s-o atingi. Cînd îmi închipuiam că mă gîndesc la ea, se vede că nu mă gîndeam la nimic, aveam capul golit sau poate aveam în cap un singur cuvînt, cuvîntul "a fi". Sau poate mă gîndeam... cum să spun? Mă gîndeam la apartenență, îmi spuneam că marea aparține clasei de obiecte verzi sau că verdele făcea parte din calitățile mării. Chiar cînd priveam lucrurile, eram la o sută de leghe de gîndul că ele există: îmi apăreau ca un decor. Le luam în mîini, îmi serveau drept unelte, .le prevedeam rezistența.

~ Dar totul se petrecea la suprafață. Dacă aş fi fost întrebat ce este existența, aş fi răspuns de bună-credință, că nu e nimic, o simplă formă goală care se adaugă lucrurilor din exterior, fără să schimbe nimic din natura lor. Şi apoi, iată: deodată am văzut, era limpede ca lumina zilei: existența mi s-a dezvăluit. Îşi pierduse înfățişarea inofensivă de categorie abstractă: era însăşi substanța lucrurilor, rădăcina aceea era rnodelată din existență. Sau mai curînd rădăcina, grilajul grădinii, banca, gazonul rar al peluzei, toate dispăruseră; diversitatea lucrurilor, individualitatea lor nu era decît aparență, lustru. LustruI se topise, rămăseseră mase monstruoase şi moi, în dezordine, goale, de o înspăimîntătoare şi obscenă goliciune.

Mă feream să fac cea mai mică mişcare, dar n-aveam nevoie să mă mişc ca să văd, în spatele copacilor, coloanele albastre şi lampadarul chioşcului pentru fanfară, şi Velleda, în mijlocul unor tufe de lauri. Toate aceste obiecte... cum să spun? Mă incomodau; aş fi dorit să existe cu mai puțină forță, într-un fel mai uscat, mai abstract, cu mai multă reținere. Castanul mi se vîra în ochi. O rugină verde îl acoperea pînă la jumătate; coaja neagră şi umflată semăna cu pielea fiartă. Susurul apei din fîntîna Masqueret se strecura în urechile mele şi îşi făcea cuib în ele, umplîndu-le de suspfne; nările îmi erau mult prea pline de un miros verde şi putred. Toate lucrurile, încetişor, blînd, se lăsau în voia existenței, ca femeile obosite care se lasă în voia rîsului zicînd cu vocea muiată: "Ce bine e să rîzi!", se expuneau unele în fața altora, îşi făceau abjecta confidență a existenței lor. Am înțeles că nu era cale de mijloc între existență şi această abundență toropită. Dacă existai, trebuia să exişti pînă la capăt, pînă la putreziciune, pînă la umflătură, la obscenit~te. Într-o altă lume, cercurile, ariile muzicale îşi păstrează liniile pure şi rigide. Dar existența e~ supunere. Copaci, coloane albastre, horcăitul fericit al unei fîntîni, mirosuri vii, cețuri mici de căldură care pluteau în aerul rece, un bărbat roşcovan care-şi făcea digestia pe o bancă: toate aceste somnolențe, toate aceste digestii luate la un loc ofereau un aspect aproape comic.

Comic... nu: nu mergeau chiar pînă acolo, nimic din ce există nu poate fi comic; era ca o analogie nehotărîtă aproape insesizabilă, cu unele situații de vodevil. Eram ~ seamă de existenți jenați, stingheriți de noi înşine, n-aveam nici cel mai mic motiv să fim acolo, nici unii, nici ceilalți, fiecare existent confuz,

vag neliniştit, se simţea de prisos în raport cu ceilalţi. De prisos: era singurul raport pe care îl puteam stabili între copaci, grilaj, pietriş. In zadar încercam să număr castanii şi să-i situez în raport cu Velleda, să compar înălţimea lor cu a platanilor: fiecare din ei scăpa din relaţiile în· care căutam să-i închid, se izola, depăşea marginile. Aceste relaţii (pe care mă încăpăţînam să le menţin pentru a întîrzia prăbuşirea lumii umane, a măsurilor, cantităţilor, direcţiilor) le simţeam arbitrare; nu se mai prindeau de lucruri. De prisos castanul, acolo, în faţa mea, spre stînga. De prisos Velleda...

Şi eu - stîngaci, obscen, digerînd, legănînd gînduri mohorîte - şi eu eram de prisos. Din fericire n-o simţeam, înţelegeam mai ales, dar eram neliniştit pentru că mi-era frică s-o simt (şi acum mi-e frică - mi-e frică să nu mă cuprindă pe după cap şi să nu mă ridice ca un vîrtej din adînc). Visam vag să-mi fac seama pentru a distruge măcar una din aceste existenţe inutile. Dar chiar moartea mea ar fi fost de prisos. De prisos cadavrul meu, sîngele meu pe pietriş, printre plante, în adîncul grădinii surÎzătoare. Şi carne<l roasă ar fi fost de prisos în pămîntul care ar fi primit-o, şi oasele mele, în sfîrşit curăţate, jupuite, curate şi netede, ca nişte dinţi, ar fi fost şi ele de prisos: eram de prisos pentru veşnicie.

Sub penița mea se naşte acum cuvîntul Absurd;

adineauri, în grădină, nu-l găsisem, dar nici nu-l căutasem, n-aveam nevoie de el; gîndeam fără cuvinte, despre lucruri cu lucruri. Absurdul nu era o idee în mintea mea, nici suflul unei voci, era şarpele lung, mort la picioarele mele, şarpele acela de lemn. Şarpe, sau unghie, sau rădăcină, sau gheară de vultur, n-are importanţă. Şi fără să formulez ceva sigur, înţelegeam că găsisem cheia Existenţei, cheia Greţei, a propriei mele vieţi. De fapt tot ce am putut înţelege pe urmă se reduce la acest absurd fundamental.

Absurd: încă un cuvînt; mă lupt cu vorbele; acolo atingeam lucrul. Dar aş vrea să stabilesc aici caracterul absolut al acestei absurdităţi. Un gest, un eveniment în lumea mică şi pestriţă a oamenilor nu e decît relativ absurd: în raport cu împrejurările care-l însoţesc. Divagaţiile unui nebun, de exemplu, sînt absurde în raport cu situaţia în care el se află, dar nu în raport cu delirul lui. Dar eu, adineauri, făcusem experienţa absolutului: absolutul era absurdul. Nu exista nimic în raport cu care rădăcina aceea să nu fi fost absurdă. Ah! Cum aş putea explica prin cuvinte? Absurdă: în raport cu pietrişul, cu tufele de iarbă galbenă, cu noroiul uscat, cu copacul, cu cerul, cu băncile verzi. Absurdă, ireductibilă; nimic - nici chiar un delir profund şi secret al naturii - n-o putea explica. Evident, eu nu ştiam tot, nu văzusem germenul dezvoltîndu-se, nici copacul crescînd. Dar în faţa acestei labe groase şi zgrunţuroase, nici ignoranţa, nici ştiinţa n-aveau Importanţă: lumea explicaţiilor şi a raţiunii nu e şi cea a existenţei. Un cerc nu e absurd, se explică foarte bine prin rotaţia unui segment de dreaptă în jurul uneia dintre extremităţile sale. Dar cercul nu există. Această rădăcină, dimpotrivă, exista în măsura în care n-o puteam explica.

Noduroasă, inertă, fără nume, ea mă fascina, îmi umplea ochii, mă aducea fără încetare la propria ei existenţă. Degeaba-mi repetam: "E o rădăcină" - nu mai reuşeam să mă mint. Vedeam bine că funcţia ei de rădăcină, de pompă aspiratoare, n-avea nimic comun cu ceea ce vedeam, cu pielea asta de focă, aspră şi compactă, cu înfăţişarea uleioasă, bătătorită, încăpăţînată. Funcţia nu explica nimic: îmi permite a să înţeleg în mare ce era o rădăcină, dar nu ce era asta. Rădăcina, cu forma, culoarea, mişcarea ei încremenită, era... dincolo de orice explicaţie. Fiecare din calităţile ei îi scăpa oarecum, se scurgea în

afara ei, se solidifica pe jumătate, devenea aproape un lucru; fiecare era de prisos în rădăcină, şi lemnul în întregime îmi dădea acum impresia că se rostogoleşte afară din el însuşi, că se neagă, că se pierde într-un straniu exces. Am scormonit cu călcîiul gheara aceea neagră: aş fi vrut s-o jupoi puţin. Fără motiv, din sfidare, ca să fac să apară sub pielea tăbăcită rozul absurd al unei zgîrieturi: ca să mă joc cu absurditate a lumii.

Dar cînd am retras piciorul am văzut că rămăsese neagră.

Neagră? Am simţit cuvîntul dezumflîndu-se, golindu-se de sens cu o rapiditate extraordinară. Neagră? Rădăcina nu era neagră, nu era negru pe bucata de lemn - era...

altceva: negrul, ca şi cercul, nu există. Am privit rădăcina:

era mai mult decît neagră sau aproape neagră? Dar am încetat curînd să mă întreb, pentru că aveam impresia că mă aflu pe un teren cunoscut. Da, scrutasem şi alte dăţi, cu aceeaşi nelinişte, obiecte imposibil de numit, mai căutasem - zadarnic - să gîndesc ceva despre ele: şi simţisem şi alteori însuşirile lor, reci şi inerte, susträgîndu-se, alunecîndu-mi printre degete. Bretelele lui Adolphe, acum cîteva seri, la cafeneaua Locul de întîlnire al feroviarilor.

Nu erau mov. Revăd cele două pete nedefinite de pe cămaşă. Şi piatra, faimoasa piatră, cauza acestei poveşti:

nu era... nu-mi amintesc ce anume refuza să fie. Dar n-am uitat rezistenţa ei pasivă. Şi mîna Autodidactului; am strîns-o într-o zi la bibliotecă şi pe urmă avusesem impresia că nu era tocmai o mînă. M-am gîndit la un vierme gros şi alb, dar nu era nici asta. Şi transparenţa suspectă a paharului de bere, la cafeneaua Mably. Suspecte: iată cum erau sunetele, miresmele, gusturile. Cînd îţi trec repede pe la nas, ca iepurii în goană, şi nu le dai prea mare atenţie, le poţi crede absolut simple şi paşnice, poţi crede că există pe lume albastru adevărat, roşu adevărat, un miros adevărat de migdală sau de violetă. Dar de îndată ce le păstrezi o clipă, această senzaţie de confort şi siguranţă face loc unei profunde indispoziţii; culorile, gusturile, mirosurile, nu sînt niciodată adevărate, niciodată în întregime ele însele şi numai ele însele. Însuşirea cea mai simplă, cea mai ireductibilă, are în ea ceva de prisos în raport cu ea însăşi, în miezul ei. Negrul acela, lîngă piciorul meu, nu părea să fie negru, ci mai degrabă efortul confuz al cuiva de a imagina culoarea neagră pe care nu o văzuse niciodată şi care n-a ştiut unde să se oprească, închipuind o fiinţă ambiguă, dincolo de culori. Ar semăna cu o culoare, dar... şi cu o strivitură sau cu o secreţie, cu o sudoare - sau cu altceva, cu un miros de pildă, se topea în mirosul pămîntului ud, allemnului cald şi ud, în mirosul negru, întins ca un lustru pe lemnul nervos, în gustul de fibră mestecată, dulceagă. Nu vedeam pur şi simplu acel negru: văzul e o invenţie abstractă, o idee epurată, simplificată, ideea unui om.

Negrul acela, prezenţă amorfă şi stîngace, depăşea, de departe, văzul, mirosul şi gustul. Dar bogăţia asta se transforma în confuzie şi pînă la urmă nu mai rămînea nimic, fiindcă prisosea.

Clipa a fost extraordinară. Stăteam acolo, nemişcat şi îngheţat, cufundat într-un extaz îngrozitor. Dar chiar şi în acest extaz îmi apărea ceva nou; înţelegeam Greaţa, mă aflam în posesia ei. De fapt, nu-mi formulam descoperirile.

Dar cred că de astă dată mi-ar fi uşor să le transpun în cuvinte. Esenţialul e contingenţa. Vreau să spun că, prin definiţie, existenţa nu e necesitate. A exista înseamnă, pur şi simplu, a fi acolo; existenţii apar, se lasă întîlniţi, dar nu pot fi niciodată deduşi. Cred că sînt oameni care au înţeles asta. Numai că au încercat să treacă peste această contingenţă inventînd o fiinţă necesară, care-şi este propria-i cauză. Or, nici o fiinţă necesară nu poate explica existenţa:

contingenţa nu e închipuire, o aparenţă care poate fi risipită; e absolutul, deci gratuitatea perfectă. Totul e gratuit, această grădină, acest oraş şi eu însumi. Cînd ţi se întîmplă să-ţi dai seama, ţi se întoarce stomacul pe dos şi totul începe să plutească, precum cu cîteva seri în urmă la Locul de întîlnire al feroviarilor: iată Greaţa; iată ceea ce Netrebnicii - cei de pe Dealul Verde şi ceilalţi - încearcă să-şi ascundă cu ideea lor de drept. Dar ce biată minciună nimeni n-are dreptul; ei sînt pe de-a-ntregul inutili, ca toţi ceilalţi oameni, nu reuşesc să nu se simtă de prisos. Şi în ei înşişi, în sine a lor, sînt de prisos, adică amorfi şi vagi, trişti.

Cît timp a durat această fascinaţie? Eram rădăcina castanului. Sau mai curînd eram pe de-a-ntregul conştiinţa existenţei ei. Încă detaşat - din moment ce eram conştient - totuşi pierdut în ea, nimic altceva decît ea. O conştiinţă neliniştită, care totuşi se lăsa cu toată greutatea, fără vreun punct de sprijin, pe bucata aceea de lemn inert. Timpul se oprise: o băltoacă neagră la picioarele mele; era cu neputinţă să mai vină ceva după clipa aceea. Aş fi vrut să mă smulg din plăcerea atroce, dar nici măcar nu-mi imaginam că s-ar putea; eram înăuntru; buturuga neagră nu trecea, rămînea acolo, în ochii mei, aşa cum un dumicat prea mare se opreşte de-a curmezişul gîtlejului. Nu puteam nici s-o accept, nici s-o refuz. Cu preţul cărui efort am ridicat ochii? Dar i-am ridicat într-adevăr? Nu cumva dispărusem o clipă pentru a renaşte în clipa următoare, cu capul răsturnat şi ochii îndreptaţi spre cer? De fapt, nu avusesem conştiinţa vreunei treceri. Dar, deodată, mi-a devenit imposibil să mai gîndesc existenţa rădăcinii. Se ştersese, degeaba îmi repetam: ea există, e încă aici, sub bancă, lîngă piciorul meu drept; toate astea nu mai însemnau nimic. Existenţa nu e un lucru care poate fi gîndit de departe: trebuie să te inunde pe neaşteptate, să se oprească asupra ta, să-ţi apese greu pe inimă, ca o sălbăticiune mare şi nemişcată - altfel nu se întîmplă nimic.

Nu se mai întîmpla nimic, aveam ochii goi şi mă minunam de eliberarea mea. Şi apoi, dintr-o dată, înaintea ochilor mei s-a iscat un freamăt, mişcări uşoare şi nesigure:

vîntul scutura vîrful copacului.

Nu-mi displăcea să văd ceva mişcîndu-se, era o schimbare după toate acele existenţe imobile care mă priveau ca nişte ochi încremeniţi. Îmi spuneam, urmărind legănarea crengilor: mişcările nu există cu adevărat, sînt treceri, intermedieri între două existenţe, timpi fără importanţă.

Mă pregăteam să le văd ieşind din neant, maturizîndu-se progresiv, înflorind: aveam să surprind, în fine, existenţa pe cale de a se naşte.

Nu mi-au trebuit mai mult de trei secunde ca să-mi piară orice speranţă. Pe crengile şovăitoare care pipăiau în jurul lor orbeşte, nu reuşeam să văd vreo "trecere" spre existenţă. Ideea aceasta de trecere era tot o invenţie a oamenilor. O idee prea clară. Toate aceste mărunte agitaţii se izolau, se adunau în ele însele. Frunzele se revărsau din toate părţile pe crengi şi pe rămurele. Roiau în jurul acestor mîini uscate,

le învăluiau în mici vîrtejuri. Bineînțeles, o mişcare e altceva decît un copac. Dar totuşi, un absolut. Un lucru. Ochii mei nu întîlneau decît plin. În vîrful ramurilor colcăiau existențe, existențe ce se reînnoiau fără încetare şi nu se năşteau niciodată. Vîntul existent se aşezase pe copac ca o muscă mare; şi copacul se înfiora. Dar fiorul nu era o însuşire ce se năştea, o trecere de la potență la act; era un lucru; un lucru-fior se scurgea în copac, punea stăpînire pe el, îl scutura şi deodată îl părăsea, pleca mai departe ca să se întoarcă asupra lui însuşi. T atul era plin, totul era în act, nu erau timpi fără importanță, totul, chiar şi cea mai slabă tresărire, era făcut din existență. Şi totuşi, aceşti existenți care se învîrteau împrejurul copacului nu veneau de nicăieri şi nu mergeau nicăieri. Deodată existau şi apoi, deodată, nu mai existau: existența e fără memorie; din cei dispăruți nu rămîne nimic - nici chiar o amintire. Existență pretutindeni, la infinit, de prisos, totdeauna şi pretutindeni; existență - niciodată zăgăzuită decît de existență. M-am lăsat pe bancă, zăpăcit, copleşit de acest belşug de ființe fără origine: pretutindeni înmuguriri, înfloriri, urechile îmi țiuiau de existență, carnea mea însăşi palpita şi se deschidea, se abandona înmuguririi universale, era respingător. "Dar pentru ce, mă gîndeam, pentru ce atîtea existențe, de vreme ce toate seamănă între ele?" La ce bun atîția arbori identici?

Atîtea existențe ratate, reîncepute cu încăpățînare şi din nou ratate - ca eforturile neîndemînatice ale unei insecte căztlte pe spate? (Eu eram unul din aceste eforturi.) Abundența asta nu era generozitate, dimpotrivă. Era mohorîtă, suferindă, stingherită de ea însăşi. Aceşti copaci, aceste trupuri mari, stîngace... Am izbucnit în rîs pentru că m-am gîndit deodată la primăverile formidabile descrise în cărți, pline de trăsnete, de fulgere, de izbucniri gigantice. Sînt imbecili care vin să-ți vorbească de voința de putere şi de lupta pentru viață. N-au privit oare niciodată un animal sau un copac? Ar dori să mă facă să cred că acest platan cu plăgile lui de peladă, acest stejar pe jumătate putrezit sînt forțe tinere şi aspre care izvorăsc spre cer. Şi rădăcina aceasta? Ar fi trebuit desigur să mi-o imaginez ca pe o gheară lacomă sfîşiind pămîntul, smulgîndu-i hrana? .

Imposibil să vezi lucrurile astfel. Moliciuni, slăbiciuni, da. Copacii pluteau. O zvîcnire spre cer? Mai curînd o năruire; în fiecare clipă mă aşteptam să văd trunchi urile zbîrcindu-se ca nişte penisuri obosite, cocîrjîndu-se şi prăbuşindu-se la pămînt într-o grămadă neagră şi moale, plină de cute. Naveau poftă să existe, numai că nu se puteau împiedica s-o facă; iată deci. Atunci îşi vedeau de mărunta lor bucătărie, încetişor, fără elan; seva urca lent în vase, silnic, şi rădăcinile se înfundau încet în pămînt.

Dar păreau în fiecare moment pe punctul de a abandona totul şi de a dispărea. Obosiți şi bătrîni, continuau să existe, fără nici un chef, numai fiindcă erau prea slabi ca să moară, fiindcă moartea nu le putea veni decît din afară; numai ariile muzicale îşi poartă cu mîndrie propria moarte în sine, ca pe o necesitate internă, dar ele nu există. Orice existent se naşte fără motiv, se prelungeşte din slăbiciune şi moare din întîmplare. M-am lăsat pe spate şi am închis ochii. Dar imaginile, prinzînd de veste numaidecît, se năpustiră să-mi umple cu existențe ochii închişi: existența e un plin de care omul nu poate fugi.

Stranii imagini. Reprezentau o mulțime de lucruri. Nu lucruri adevărate, ci altele asemănătoare. Obiecte de lemn care semănau cu nişte scaune, cu nişte saboți, alte obiecte care semănau cu plantele. Şi apoi două chipuri: perechea care lua masa alături de mine, duminica trecută, la braseria Vezelise. Graşi,

calzi, senzuali, absurzi, cu urechile stacojii. Vedeam umerii şi pieptul femeii. Existenţă goală. Ăştia doi - m-a cuprins oroarea -, ăştia doi continuau să existe undeva în Bouville; undeva în mijlocul căror mirosuri? pieptul moale continua să se alinte în stofe curate, să se cuibărească în dantele, şi femeia continua să-şi simtă pieptul existînd în corsaj, să gîndească: "sînii mei micuţi, frumoasele mele rodii", să surîdă tainic, atentă la înflorirea sînilor ei care o gîdilau, şi atunci am strigat şi m-am trezit cu ochii larg deschişi.

Am visat oare această prezenţă enormă? Era aici, aşezată peste grădină, rostogolită în copaci, moale, năclăind totul, groasă ca o marmeladă. Şi eu eram în ea, eu, împreună cu toată grădina? Mi-era frică, dar eram mai cu seamă furios, mi se părea atît de idiot, atît de deplasat, uram această marmeladă groaznică. Şi multă mai era! Urca pînă la cer, se răspîndea peste tot, umplea tot cu năruirea ei gelatinoasă şi vedeam în ea adîncimi şi adîncimi, mult mai departe de marginile grădinii şi de case, şi de Bouville, nu mai eram la Bouville, nici altundeva, pluteam. Nu mă mai miram, ştiam bine că asta era Lumea, Lumea în goliciunea ei, care se arăta deodată, şi mă sufocam de furie împotriva acestei fiinţe trupeşe şi absurde. Nici măcar nu te puteai întreba de unde ieşeau toate astea, nici cum se făcea că exista o lume mai curînd decît nimic. N-avea nici un sens, lumea era pretutindeni prezentă, în faţă, în spate. N-a fost nimic înaintea ei. Nimic. N-a fost nici o clipă cînd ar fi putut să nu existe. Asta mă irita: fireşte că n-avea nici un motiv să nu existe, această larvă vîscoasă. Dar nu era posibil să nu existe. Era de neînchipuit: ca să-ţi imaginezi neantul trebuie să te afli aici, în plină lume, viu şi cu ochii larg deschişi; neantul nu era decît o idee în capul meu, o idee existentă plutind în această imensitate: neantul nu fusese înaintea existenţei, era o existenţă ca oricare alta apărută după multe altele. Am strigat "ce murdărie, ce murdărie!" şi m-am scuturat ca să scap de această murdărie lipicioasă, dar se ţinea bine şi era atîta, tone şi tone de existenţă, la nesfîrşit: mă sufocam în adîncul acestei imense plictiseli. Şi apoi, deodată, grădina se goli ca printr-o gaură mare, lumea dispăru aşa cum venise, ori poate eu m-am trezit - în orice caz n-am mai văzut-o; împrejurul meu rămăsese pămînt galben din care ieşeau crengi uscate îndreptate în sus.

M-am ridicat, am ieşit. Cînd am ajuns la grilaj, am întors capul. Atunci grădina mi-a surîs. M-am sprijinit de grilaj şi am privit-o îndelung. Surîsul copacilor, al tufei de lauri însemnau ceva; acesta era adevăratul secret al existenţei. Mi-am amintit că într-o duminică, nu mai departe de acum trei săptămîni, surprinsesem deja în lucruri un aer complice. Mi se adresa mie acel aer? Am simţit enervat că n-aveam nici un mijloc să-I înţeleg. Nici un mijloc. Totuşi era acolo, în aşteptare, semăna cu o privire. Era acolo, pe trunchiul castanului... era castanul. S-ar fi zis că lucrurile sînt nişte gînduri care s-au oprit în drum, uitînd de ele însele, uitînd ce au vrut să gîndească şi care au rămas aşa, oscilînd, cu un minuscul şi ciudat sens care le depăşea.

Acest sens minuscul mă irita: nu-l puteam înţelege chiar dacă aş fi rămas o sută şapte ani sprijinit de grilaj; aflasem despre existenţă tot ceea ce puteam şti. Am plecat, m-am întors la hotel şi, poftim, am scris.

Noaptea

M-am hotărît: nu mai am nici un motiv să rămîn aici la Bouville, de vreme ce nu mai scriu cartea; mă voi muta la Paris. Vineri iau trenul de cinci, sîmbătă o văd pe Anny; cred că vom petrece cîteva zile împreună.

Apoi mă voi întoarce aici să-mi aranjez treburile şi să-mi fac bagajele. Cel mai tîrziu la 1 martie voi fi definitiv instalat la Paris.

Vineri

La cafeneaua Locul de întîlnire al feroviarilor. Trenul pleacă peste douăzeci de minute. Patefonul. Puternică senzaţie de aventură.

Sîmbătă

Anny vine să-mi deschidă, îmbrăcată într-o lungă rochie neagră. Bineînţeles, nu-mi întinde mîna, nu-mi spune bună ziua. Nu mi-am scos mîna dreaptă din buzunarul pardesiului. Spune pe un ton supărat, foarte repede, ca să scape de formalităţi:

- Intră şi aşază-te unde vrei, în afară de fotoliul de lîngă fereastră.

O recunosc, o recunosc într-adevăr. Lasă braţele să-i atîrne, are chipul mohorît, care-i dădea, altădată, aerul unei fetiţe la vîrsta ingrată. Dar acum nu mai seamănă cu o fetiţă. E grasă, are pieptul mare.

Închide uşa, îşi zice sieşi, meditativ:

- Nu ştiu dacă am să mă aşez pe pat...

Pînă la urmă se lasă pe un fel de ladă acoperită cu un covor. Mersul nu-i mai e acelaşi: se deplasează cu o greutate maiestuoasă şi nu lipsită de graţie: pare stînjenită de grăsimea ei recentă. Şi totuşi e aceeaşi, e Anny.

Anny izbucneşte în rîs.

- De ce rîzi?

Nu răspunde imediat, după obiceiul ei, îşi la un aer răutăclOS.

- Spune, de ce?

- Din pricina zîmbetului pe care-l arborezi, de cînd ai intrat. Arăţi ca un tată care tocmai şi-a măritat fata. Hai, nu sta în picioare. Pune-ţi undeva paltonul şi aşază-te. Da, acolo, dacă vrei.

Urmează o tăcere pe care Anny nu caută s-o rupă. Ce goală e camera! Altădată Anny căra cu ea în toate călătoriile o valiză imensă plină cu şaluri, turbane, mantile, măşti japoneze, poze colorate. Abia intrată într-un hotel - chiar dacă nu rămînea decît o noapte - prima ei grijă era să deschidă valiza şi să-şi scoată toate bogăţiile, pe care le agăţa de pereţi, le prindea de lampă, le întindea pe mese sau pe podea după o ordine variabilă şi complicată; în mai puţin de o jumătate de oră camera cea mai banală căpăta o personalitate greoaie şi senzuală, aproape de nesuportat.

Poate că valiza s-a pierdut, a rămas la vreun birou de bagaje... Camera asta rece, cu uşa întredeschisă spre cabinetul de toaletă, are ceva sinistru. Mai luxoasă şi mai tristă, seamănă cu camera mea de la Bouville.

Anny tot mai rîde. Recunosc acest rîs acut şi puţin nazal.

- Ei bine, nu te-ai schimbat. Ce cauţi cu aerul ăsta speriat?

Zîmbeşte, dar privirea ei mă cercetează cu o curiozitate aproape ostilă.

- Mă gîndeam doar că această cameră nu pare locuită de tine.

- Ah! Da? răspunde ea vag.

O nouă tăcere. Acum stă pe pat, foarte palidă în rochia neagră. Nu şi-a tăiat părul. Mă priveşte întruna, calmă, ridicînd uşor sprîncenele. Deci n-are nimic să-mi spună?

De ce mi-a scris să vin? Tăcerea asta e insuportabilă.

Deodată, spun jalnic:

- Îmi pare bine că te văd.

Ultimul cuvînt mi se opreşte în gîtlej: dacă asta e tot ce-am fost în stare să spun, mai bine tăceam. Se va supăra, fireşte. Ştiam eu că primul sfert de oră o să fie penibil.

Inainte, cînd o revedeam pe Anny chiar după o absență de numai douăzeci şi patru de ore, chiar şi dimineața la trezire, niciodată nu ştiam să găsesc cuvintele pe care ea le aştepta, care se potriveau cu rochia ei, cu vremea, cu ultimele cuvinte pronunțate cu o seară în urmă. Dar ce vrea? Nu ponă ghicesc.

Ridic ochii. Anny mă priveşte cu un fel de duioşie.

- Prin urmare nu te-ai schimbat deloc? Eşti la fel de prost? Chipul ei exprimă satisfacție. Dar ce obosită pare!

- Tu eşti o piatră kilometrică, spune ea, o bornă pe marginea unui drum. Explici netulburat şi vei explica toată viața că Melun e la douăzeci şi şapte de kilometri şi Montargis la patruzeci şi doi. De aceea am atîta nevoie de tine.

- Nevoie de mine? Ai avut nevoie de mine în aceşti patru ani de cînd nu te-am văzut? În cazul ăsta ai fost teribil de discretă.

I-am vorbit zîmbind: ar putea crede că-i port pică. Îmi simt pe buze surîsul foarte fals, sînt stingherit.

- Ce prost eşti! Bineînțeles, n-am nevoie să te văd, dacă asta vrei să spui. Ştii, n-ai nimic deosebit de îmbucurător pentru ochi. Am nevoie să existi şi să nu te schimbi. Tu eşti ca metrul de platină conservat undeva la Paris sau prin împrejurimi. Nu cred că a avut cineva vreodată poftă să-I vadă.

- Aici te înşeli.

- Mă rog, n-:1re importanță, eu n-am vrut. Sînt mulțumită să ştiu că există, că măsoară exact a zecea milionime din sfertul meridianului terestru. Mă gîndesc la el ori de cîte ori se fac măsurători într-o locuință sau cînd cumpăr stofă cu metrul.

- Da? întreb cu răceală.

- Dar ştii, aş putea foarte bine să nu mă gîndesc la tine decît ca la o virtute abstractă, un fel de limită. Poți să-mi mulțumeşti că-mi amintesc de fiecare dată chipul tău.

Iată deci reînviind discuțiile zadarnice pe care trebuia să le susțin altădată cînd aveam în suflet dorințe simple şi vulgare, cum ar fi să-i spun c-o iubesc, s-o iau în brațe.

Astăzi n-am nici o dorință. Afară poate de aceea de a tăcea şi a o privi, de a realiza în tăcere toată importanța acestui eveniment extraordinar; prezența lui Anny în fața mea.

Pentru ea ziua asta e la fel cu celelalte? Mîinile ei nu tremură. Sînt sigur că avea ceva să-mi spună în ziua cînd mi a scris sau fusese poate un simplu capriciu. Acum şi-a pierdut de mult actualitatea.

Anny îmi surîde deodată cu o duioşie atît de vizibilă, că îmi dau lacrimile.

- M-am gîndit la tine mult mai des decît la metrul de platină. N-a trecut nici o zi în care să nu mă fi gîndit la tine. Şi-mi aminteam pînă şi cele mai mici amănunte ale chipului tău.

Se ridică şi vine să-şi sprijine mîinile pe umerii mei.

A - Indrăzneşti să spui că-ți aminte ai chipul meu, tu care te plîngi.

- Asta-i bună, am zis, ştii bine că am o memorie proastă.

- Mărturiseşti: mă uitase şi de tot. M-ai fi recunoscut pe stradă?

- Bineînțeles. Nu de asta e vorba.

- Îți aminte ai măcar ce culoare are părul meu?

- Sigur. Blond.

Începe să rîdă.

- Ce mîndru o spui. Acum, că-I vezi, nu e cine ştie ce merit.

Îmi zburleşte părul cu mîna.

- Iar tu ai părul roşu, mă imită ea; prima oară cînd te-am văzut aveai, n-am să uit niciodată, o pălărie moale care bătea în mov şi care distona îngrozitor cu părul tău roşu.

Era absolut penibil la vedere. Unde ți-e pălăria? Vreau să văd dacă ai mereu aceleaşi gusturi.

- Nu mai port pălărie.

Fluieră uşor făcînd ochii mari:

- Nu se poate să-ți fi venit ție ideea asta. Chiar ție? Ei bine, te felicit. Bineînțeles! Trebuia numai să te gîndeşti.

Părul ăsta nu suportă nimic, distonează cu pălăriile, cu pernele fotoliilor, chiar şi cu tapetul pereților care-i serveşte drept fundal. Sau ar trebui să-ți înfunzi pălăria pînă la urechi, cum făceai cu fetrul acela englezesc pe care-l cumpăraseşi la Londra. Îți vîrai moțul sub calotă, nici nu se mai ştia dacă ai păr.

Adaugă pe tonul hotărît cu care se pune capăt unor certuri vechi:

- Nu ți se potrivea deloc.

Nu mai ştiu de ce pălărie e vorba.

- Şi eu spuneam că mi se potriveşte?

- Te cred că spuneai! Nu vorbeai decît despre asta. Şi te priveai pe ascuns în oglinzi, cînd îți închipuiai că nu te văd.

Această cunoaştere a trecutului mă copleşeşte. Nici măcar nu pare să evoce amintiri, tonul ei n-are nuanța înduioşată şi depărtată care se potriveşte acestei îndeletniciri. Anny pare să vorbească despre azi,

cel mult despre ieri; şi-a păstrat vii părerile, încăpățînările, ranchiunele de altădată. Pentru mine, dimpotrivă, totul e scăldat într-un val poetic; sînt gata la toate concesiile.

Imi spune brusc, cu o voce fără intonație:

- Vezi, m-am îngrăşat, am îmbătrînit, trebuie să mă îngrijesc.

Da. Şi ce aer obosit are! Cum încerc să vorbesc, adaugă numaidecît:

- Am făcut teatru la Londra.

- Cu Candler?

- Nu, nu cu Candler. Aşa eşti tu. Îți băgaseşi în cap că am să fac teatru cu Candler. De cîte ori să-ți spun că acest Candler e dirijor? Nu, într-un teatru mic din Soho Square.

Am jucat Emperor Jones, piese de Sean a'Casey, de Synge, şi Britannicus.

- Britannicus? întreb mirat.

- Ei da, Britannicus. Din cauza asta am plecat. Eu le dădusem ideea să monteze Britannicus; şi ei au vrut să mă facă să joc rolul Juniei.

- Da?

- Bineînțeles, nu puteam juca decît rolul Agrippinei.

- Şi acum ce faci?

Nu trebuia să întreb asta. Fața i se goleşte de sînge.

Totuşi răspunde numaidecît:

- Nu mai joc. Că1ătoresc. Mă întreține un tip.

Surîde:

- ah! Nu mă privi cu atîta solicitudine, nu e tragic.

Am spus totdeauna că nu mi-ar păsa dacă aş fi întreținută.

De altfel e bătrîn, nu-i supărător.

- Un englez?

- Ce-ți pasă? spune iritată. N-o să vorbim acum de omul ăsta. El n-are nici o importanță, nici pentru tine, nici pentru mine. Vrei ceai?

Intră în cabinetul de toaletă. a aud mergînd de colo-colo, mişcînd crătiți şi vorbind singură; un murmur ascuțit şi inteligibil. Pe noptiera de lîngă pat stă ca totdeauna un volum din Istoria Franței de Michelet. Deasupra patului observ că a agățat o fotografie, una singură, o reproducere a portretului lui Emily Bronte făcut de fratele ei.

Anny se întoarce şi-mi spune brusc:

- Acum trebuie să-mi vorbeşti despre tine.

Apoi dispare din nou în cabinetul de toaletă. Îmi amintesc de asta cu toată memoria mea slabă: punea astfel nişte întrebări directe care mă stinghereau teribil, fiindcă simțeam în ele în acelaşi tim!;' un interes sincer şi dorința de a termina cît mai repede. In orice caz, după întrebarea asta, nu mai am nici o îndoială, vrea ceva de la mine. Pînă acum n-au fost decît preliminariile: ne dezbărăm de ceea ce ar putea fi jenant; rezolvăm definitiv chestiunile secundare: "Acum trebuie să-mi vorbeşti despre tine". După

aceea o să-mi vorbească despre ea. Îmi pierd cheful să-i mai povestesc ceva. La ce bun? Greața, frica, existența... E mai bine să păstrez pentru mine toate astea.

- Haide, grăbeşte-te, strigă ea prin uşă.

Revine cu un ceainic.

- Cu ce te ocupi? Locuieşti la Paris?

- Stau la Bouville.

- Bouville? De ce? Sper că nu te-ai însurat?

- Însurat? spun tresărind.

Îmi face mare plăcere că Anny s-a putut gîndi la asta.

I-o şi spun:

- E absurd. E exact genul de reprezentări naturaliste pe care mi le reproşai altădată. Ştii: cînd mi te închipuiam văduvă şi mamă a doi băieți. Şi toate acele poveşti pe care ți le spuneam despre ce vom deveni. Nu puteai să le suferi.

- Şi ție îți plăceau, răspunde ea fără să se tulbure. Spuneai toate astea ca să pari tare. De altfel, protestezi aşa, în vorbe, dar eşti destul de trădător ca să te însori într-o zi pe ascuns.

Ai protestat cu indignare timp de un an că n-ai să mergi să vezi filmul Violetele imperiale Şi într-o zi, cînd eram bolnavă, te-ai dus singur să-I vezi la un cinema de periferie.

- Stau la Bouville, spun cu demnitate, fiindcă fac o carte despre domnul de Rollebon.

Anny mă priveşte cu un interes viu:

- Domnul de Rollebon? A trăit în secolul al XVIII-lea?

-Da.

- Mi-ai vorbit de el, într-adevăr, spune ea vag. O carte de istorie, va să zică?

-Da.

- Ha! Ha!

Dacă-mi mai pune o întrebare, îi povestesc tot. Dar nu mai întreabă nimic. După cum se pare, crede că ştie destul despre mine. Anny ştie foarte bine să asculte, dar numai cînd vrea. O privesc: a coborît pleoapele, se gîndeşte la ce o să-mi spună, la felul cum o să înceapă. Oare trebuie s-o întreb la rîndul meu? Nu cred că are rost. O să vorbească numai cînd va crede de cuviință. Inima îmi bate cu putere.

Spune pe neaşteptate:

- Eu m-am schimbat.

Iată şi începutul. Dar acum tace. Toarnă ceaiul în ceşti de porțelan alb. Aşteaptă să vorbesc eu: trebuie să spun ceva. Nu orice, tocmai ce aşteaptă ea. Trec prin chinurile iadului. S-a schimbat într-adevăr? S-a îngrăşat, pare obosită: dar, fără îndoială, nu la asta se referă.

- Nu ştiu, nu mi se pare. Am şi regăsit rîsul tău, felul tău de a te ridica şi de a-ți pune mîinile pe umerii mei, mania ta de a vorbi singură. Citeşti întruna Istoria lui Michelet. Şi o mulțime de alte lucruri...

Interesul ei profund pentru esența eternă şi indiferența totală pentru ce mi se întîmplă în viață - şi această ciudată prețiozitate, pedantă şi încîntătoare în acelaşi timp - şi acest fel de a suprima de la bun început toate formulele mecanice de politețe, de prietenie, tot ce facilitează raporturile între oameni, de a obliga interlocutorii la o inventivitate continuă.

Ridică din umeri:

- Ba da, m-am schimbat, spunea ea rece, m-am schimbat cu totul. Nu mai sînt aceeaşi. Credeam că ai să observi dintr-o privire. Dar tu îmi vorbeşti de Istoria lui Michelet.

Vine şi aşteaptă în picioare:

- Vom vedea dacă omul acesta e atît de puternic pe cît pretinde. Ghiceşte: în ce privință m-am schimbat?

Ezit; bate din picior, încă zîmbitoare, dar sincer iritată:

- Ceva care te chinuia îngrozitor altădată. Cel puțin aşa pretindeai. Şi acum s-a isprăvit, a dispărut. Ar trebui să observi. Nu te simți mai liniştit?

Nu îndrăznesc să-i răspund că nu: sînt, ca şi altădată, aşezat pe marginea scaunului, preocupat să evit capcane, să conjur inexplicabile furii.

Ea s-a aşezat din nou.

- Ei bine, spune clătinînd din cap cu convingere, dacă nu înțelegi, înseamnă că ai uitat multe lucruri. Mai multe decît credeam. Nu-ți mai aminteşti greşelile tale de altădată? Veneai, vorbeai, plecai iar: totul în contratimp.

Închipuieşte-ți că nimic nu s-a schimbat: ai fi intrat, ai fi găsit măşti şi şaluri pe pereți, aş fi stat pe pat şi ți-aş fi spus (dă capul pe spate, îşi dilată nările şi vorbeşte cu voce teatrală, ca şi cum ar rîde de ea însăşi): "Ei! Ce aştepți?

Aşază-te". Şi bineînțeles m-aş fi ferit cu grijă să spun:

"numai pe fotoliul de lîngă fereastră, nu".

- Îmi întindeai curse.

- Nu erau curse... Şi atunci, tu, firește, te-ai fi dus şi te-ai fi aşezat chiar acolo.

- Şi ce mi s-ar fi întîmplat? spun întorcîndu-mă şi privind furios fotoliul.

Pare obişnuit, blajin şi confortabil.

- Numai rele, răspunde Anny scurt.

Nu insist: Anny e întotdeauna înconjurată de obiecte tabu.

- Cred, îi spun deodată, că ghicesc ceva. Dar ar fi absolut extraordinar. Aşteaptă, lasă-mă să caut; într-adevăr, camera asta e goală. Trebuie să recunoşti că am remarcat numaidecît. Bun, aş fi intrat, aş fi văzut măştile pe pereți, şalurile şi tot restul. La uşa ta, hotelul dispărea ca prin farmec. Camera ta era altceva... N-ai fi venit să-mi deschizi. Te-aş fi zărit ghemuită Într-un colț, poate stînd jos pe covoraşul roşu, pe care-Iluai pretutindeni cu tine, m-ai fi privit fără indulgență, aşteptînd... Abia aş fi pronunțat un cuvînt, aş fi făcut un gest, aş fi respirat, că te-ai fi Încruntat şi m-aş fi simțit profund vinovat fără să ştiu de ce. Apoi, din clipă-n clipă, gafă după gafă, m-aş fi Încurcat În greşeala mea...

DA. AA l~ - e cite on s-a mtlmp aU - De o sută de ori.

- Cel puțin! Eşti mai abil, mai subtil acum?

-Nu.

- Îmi place să te aud spunînd-o. Şi-atunci?

- Atunci Înseamnă că nu mai sînt...

- Ha! Ha! strigă ea cu voce teatrală, nici nu Îndrăzneşte să creadă!

Reia Încetişor:

- Ei bine, pOți să mă crezi: nu mai sînt.

- Nu mai sînt momente perfecte?

-Nu.

Sînt amețit. Insist:

- Adică nu mai... S-a sfîrşit cu... tragediile, tragediile acelea instantanee, În care măştile, şalurile, mobilele şi eu Însumi aveau fiecare micul nostru rol - şi tu un rol mare?

Surîde.

- Ingratul! I-am dat adesea roluri mai importante decît mie Însămi: dar nici n-a observat. Ei, da: s-a sfîrşit. Eşti foane surprins?

- Ah, da, sînt surprins! Credeam că făceau parte din tine, că dacă ți s-ar fi luat, ar fi fost ca şi cum ți s-ar fi smuls inima.

- Şi eu credeam la fel, spune ea cu aerul că nu regretă nimic. Adaugă cu un fel de ironie, care-mi face o impresie foarte neplăcută:

- Dar, după cum vezi, pot trăi şi fără asta.

Şi-a împletit degetele şi-şi sprijină un genunchi în mîini.

Priveşte în sus cu un surîs vag, care-i întinereşte tot chipul.

Arată ca o fetiță trupeşă, misterioasă şi satisfăcută.

- Da, îmi pare bine că tu ai rămas acelaşi. Dacă ai fi fost altul, revopsit, înfipt pe marginea altui drum, n-aş mai fi avut nimic stabil după care să mă orientez. Nu mă pot lipsi de tine: eu mă schimb; tu, hotărît lucru, rămîi mereu acelaşi şi îmi măsor schimbările în raport cu tine.

Mă simt totuşi puțin jignit.

- Ei bine, e foarte inexact, spun cu vioiciune. Dimpotrivă, am evoluat în acest timp, de fapt, eu...

- ah, spune ea cu un dispreț zdrobitor, schimbări intelectuale? Eu m-am schimbat pînă-n albul ochilor.

Pînă-n albul ochilor... Ce m-a răscolit, oare, în vocea ei? În orice caz, brusc, am făcut un progres! Încetez să caut o Anny dispărută. Pe fata asta, pe fata asta grasă şi trecută o iubesc, şi ea mă emoționează.

- Am un fel de certitudine... fizică. Simt că nu există momente perfecte. a simt pînă şi în picioare, cînd merg.

A simt tot timpul, chiar şi cînd dorm. Nu pot s-o uit.

N-am avut niciodată ceva care să semene cu o revelație: nu pot spune: din cutare zi, din cutare ceas, viața mea s-a transformat. Dar acum mă simt mereu ca şi cum aş fi avut această revelație cu o zi înainte. Sînt uimită, neliniştită, nu mă pot obişnui.

Spune aceste cuvinte cu o voce cal mă, în care persistă puțin mîndria că s-a schimbat atît. Îşi leagănă trupul cu o grație extraordinară. Niciodată de cînd am intrat n-a semănat atît de bine cu Anny de altădată, de la Marsilia.

M-a prins din nou, am recăzut în universul ei straniu, dincolo de ridicol, de prețiozitate, de subtilitate. Am re găsit chiar uşoara febră care mă agita întotdeauna în prezența ei şi gustul amar pe cerul gurii.

Anny îşi desface mîinile şi îşi lasă genunchiul. Tace. E o tăcere regizată; ca la Operă, cînd scena rămîne goală timp de şapte măsuri de orchestră. Îşi bea ceaiul. Apoi lasă ceaşca şi stă țeapănă, sprijinindu-şi palmele de marginile lăzii.

Deodată face să-i apară pe față superbul ei chip de meduză pe care-l iubeam atît, plin de ură, descompus, veninos. Anny nu-şi schimbă expresia; îşi schimbă chipul aşa cum actorii antici îşi schimbau măştile: dintr-o dată. Şi fiecare mască e menită să creeze atmosferă, să dea tonul pentru ce va urma. Apare şi se menține, fără să se modifice în timp ce ea vorbeşte. Apoi cade, se desprinde de ea.

Mă priveşte fix, fără să mă vadă. Va vorbi. Aştept un discurs tragic, pe măsura măştii, un imn funebru.

Nu spune decît un cuvînt:

- Îmi supraviețuiesc.

Accentul nu corespunde deloc chipului. Nu e tragic, e... îngrozitor: exprimă o disperare aprigă, fără lacrimi, fără milă. Da, există în ea ceva iremediabil sfîrşit.

Masca a căzut, ea surîde.

- Nu sînt deloc tristă. Lucrul ăsta m-a mirat deseori, dar n-aveam dreptate: de ce-aş fi tristă? Altădată eram în stare de pasiuni mari. Am urît-o cu pasiune pe mama. De altfel, pe tine, spune sfidător, te-am iubit cu pasiune.

Aşteaptă o replică. Nu spun nimic.

- Toate astea s-au sfîrşit, bineînțeles.

- De unde ştii?

- Ştiu. Ştiu că n-am să mai întîlnesc niciodată nimic şi pe nimeni care să-mi inspire pasiune. Ca să începi să iubeşti pe cineva, e o întreagă aventură. Trebuie să ai energie, curiozitate, orbire... Există chiar o clipă, la început, cînd trebuie să sari peste o prăpastie: dacă te gîndeşti, n-o faci.

Ştiu că n-am să mai sar niciodată.

- De ce?

Îmi aruncă o privire ironică şi nu-mi răspunde.

- Acum, spune ea, trăiesc înconjurată de pasiunile mele defuncte. Încerc să regăsesc furia aceea minunată care m-a aruncat de la etajul al treilea pe cînd aveam doisprezece ani, într-o zi cînd mama mă bătuse.

Adaugă, fără legătură aparentă, cu un aer depărtat:

- Nici să privesc prea mult obiectele nu e bine. Le privesc ca să ştiu ce sînt, apoi trebuie să întorc repede ochii.

- Dar de ce?

- Mă dezgustă.

Aşa să fie?.. În orice caz există asemănări. Ni s-a mai întîmplat o dată, la Londra, să gîndim aceleaşi lucruri despre aceleaşi subiecte, aproape în acelaşi timp. Mi-ar plăcea atît de mult să... Dar gîndurile lui Anny fac numeroase ocoluri; nu poţi fi niciodată sigur că ai înţeles-o în întregime. Trebuie să am cugetul împăcat.

- Ascultă, aş vrea să-ţi spun: ştii că n-am înţeles niciodată prea bine ce erau momentele perfecte; nu mi-ai explicat niciodată.

- Da, ştiu, nu făceai nici un efort. Stăteai ca un lemn lîngă mine.

- Vai! Ştiu cît m-a costat.

- Ai meritat tot ce ţi s-a întîmplat, erai foarte vinovat;

mă irit ai cu aerul tău solid. Păreai să spui: eu sînt un om normal; şi te străduiai să respiri sănătate, şiroiai de sănătate morală.

- Totuşi, ţi-am cerut de o sută de ori să-mi explici ce era un...

- Da, dar pe ce ton, spune ea înfuriată; binevoiai să te informezi, iată adevărul. Întrebai cu amabilitate distrată, ca doamnele bătrîne care mă întrebau de-a ce mă joc, cînd eram mică. În fond, spune visătoare, mă întreb dacă nu cumva pe tine te-am urît cel mai mult.

Se stăpîneşte, îşi revine şi surîde, cu obrajii încă în flăcări. E foarte frumoasă.

- Vreau să-ţi explic despre ce e vorba. Acum sînt destul de matură ca să le vorbesc, fără să mă înfurii, doamnelor bătrîne şi cumsecade ca tine, despre jocurile copilăriei mele. Haide, spune, ce vrei să ştii?

- Ce erau.

- Ţi-am vorbit despre situaţiile privilegiate?

- Nu cred.

- Ba da, spune sigură pe ea. La Aix, într-o piaţă care nu-mi amintesc cum se cheP.la. Eram în grădina unei cafenele, în plin soare, sub umbrelele portocalii. Nu-ţi aminteşti: beam citronadă şi eu am găsit nişte muşte moarte în zahărul pudră.

- Ah, da, poate...

- Ei bine, la cafeneaua aceea ţi-am spus. Am început de la marea ediţie a Istoriei lui Michelet, aceea pe care o aveam cînd eram mică. Era mult mai mare decît asta de aici şi foile aveau o culoare lividă, ca interiorul unei ciuperci şi chiar miroseau a ciupercă. La moartea tatălui meu, ~nchiul J oseph a pus

mîna pe ea şi a luat toate volumele. In ziua aceea i-am spus porc bătrîn, mama m-a bătut şi eu m-am aruncat pe fereastră.

- Da, da... trebuie să-mi fi vorbit de această Istorie a Franței... N-o citeai într-un pod? Vezi, îmi amintesc. Ai fost nedreaptă adineauri cînd m-ai acuzat că am uitat tot.

- Taci. Deci luam cu mine în pod, cum bine ți-ai amintit, cărțile acelea enorme. Aveau foarte puține poze, poate trei sau patru în fiecare volum. Dar fiecare ocupa o singură pagină mare, o pagină care pe partea cealaltă rămînea albă. Pe mine mă impresionau cu atît mai mult cu cît, pe celelalte pagini, textul fusese dispus în două coloane, pentru a se cîştiga spațiu. Aveam pentru gravurile astea o dragoste extraordinară; le ştiam pe dinafară, şi cînd reciteam o carte de Michelet le aşteptam cu multe pagini înainte; totdeauna mi se părea o minune cînd le regăseam. Apoi era şi un mic rafinament: scena pe care o reprezentau nu se referea niciodată la textul din paginile învecinate, trebuia să cauți evenimentul cu treizeci de pagini mai departe.

- Te implor, vorbeşte-mi de momentele perfecte.

- Îți vorbesc de situațiile privilegiate. Acestea erau reprezentate în gravuri. Eu le numeam privilegiate, îmi spuneam că au, desigur, o importanță deosebită din moment ce făceau subiectul acestor ilustrații atît de rare. Fuseseră alese dintre toate, înțelegi: şi totuşi erau multe episoade care aveau o valoare plastică mai mare, altele mai mult interes istoric. De exemplu, pentru tot secolul al şaisprezecelea, existau numai trei ilustrații: una cu moartea lui Henric al II-lea, una cu asasinarea ducelui de Guise şi una cu intrarea în Paris a lui Henric al IV-lea. Atunci mi-am imaginat că aceste evenimente aveau o natură specială. De altfel, gravurile confirmau ideea mea: desenul era frust, brațele şi picioarele nu erau niciodată foarte bine prinse de trunchiuri. Dar erau pline de măreție. Cînd ducele de Guise e asasinat, de pildă, spectatorii îşi manifestă ului rea şi indignarea întinzînd cu toții palmele înainte şi întorcînd capul; e foarte frumos, parcă ar fi un cor. Şi să nu crezi că fuseseră uitate detaliile nostime sau anecdotice. Se vedeau paji care cădeau la pămînt, cățel uşi care fugeau, bufoni aşezați pe treptele tronului. Dar toate aceste amănunte erau tratate cu atîta măreție şi cu atîta stîngăcie, încît se dovedeau în perfectă armonie cu restul imaginii: nu cred să fi întîlnit vreun tablou cu o unitate atît de riguroasă. Ei bine, de aici au venit.

- Situațiile privilegiate?

- Oricum, ideea pe care mi-o făceam despre ele. Erau situații care aveau o calitate extrem de rară şi prețioasă, stil, dacă vrei. Să fii rege, de exemplu, îmi părea o situație privilegiată, cînd aveam opt ani. Sau să mori. Rîzi, dar erau atîția oameni desenați în momentul morții şi sînt atîția care au rostit cuvinte sublime în acel moment, încît credeam sincer... în fine, mă gîndeam că intrînd în agonie treceai dincolo de tine însuți. De altfel, ajunge să stai în camera unui mort: moartea fiind o situație privilegiată, din ea emana ceva care se transmite a tuturor celor prezenți.

Un fel de măreție. Cînd a murit tata, m-au dus în camera lui ca să-I văd pentru ultima oară. Urcînd scara, eram foarte nefericită, dar în acelaşi timp parcă beată de o bucurie religioasă; intram, în sfîrşit, într-o situație privilegiată. M-am sprijinit de perete, am încercat să fac gesturile cuvenite. Dar se aflau acolo mătuşa şi mama, îngenuncheate la marginea patului, care stricau totul cu hohotele lor de plîns.

Spune cu ciudă ultimele cuvinte, ca şi cum amintirea ar fi fost încă dureroasă. Se întrerupe; cu privirea fixă, cu sprîncenele ridicate, profită de prilej pentru a re trăi încă o dată scena.

- Mai tîrziu, am extins toate astea; am adăugat mai întîi o situaţie nouă, dragostea (vreau să spun actul de a face dragoste). Uite, dacă n-ai înţeles niciodată de ce refuzam unele... dorinţe ale tale, ai acum ocazia să înţelegi: pentru mine era ceva de salvat. Şi pe urmă mi-am spus că erau probabil mult mai multe situaţii privilegiate decît aş putea număra eu, pînă la urmă am admis o infinitate.

- Da, dar, în sfîrşit, ce erau?

- Bine, dar ţi-am spus, exclamă mirată, îţi explic de un sfert de oră.

- Adică trebuia mai ales ca oamenii să fie foarte pasionaţi, transportaţi de ură sau de iubire, de pildă; sau trebuia ca aspectul exterior al evenimentului să fie măreţ, vreau să zic: ceea ce se vede...

- Amîndouă... depinde, răspunde ea fără bunăvoinţă.

- Şi momentele perfecte? Ce amestec au în toate astea?

- Ele vin pe urmă. Mai întîi sînt semne prevestitoare.

Apoi încet, maiestuos, situaţia privilegiată intră în viaţa oamenilor. Atunci se pune problema să ştii dacă vrei să faci din ea un moment perfect.

- Da, spun eu, am înţeles. În fiecare situaţie privilegiată există anumite acte care trebuie îndeplinite, atitudini care trebuie luate, cuvinte care se cer spuse - şi alte atitudini, alte cuvinte, sînt strict interzise. Asta?

- Dacă vrei...

- Pe scurt, situaţia e materie: cere să fie prelucrată.

- Exact, spune ea: trebuie să pătrunzi mai întîi în ceva excepţional şi să simţi că pui ordine. Dacă toate condiţiile se realizau, era un moment perfect.

- Deci un fel de operă de artă.

- Mi-ai mai spus-o, zice cu iritare. Dar nu: era... o datorie. Situaţiile privilegiate trebuiau transformate în momente perfecte. Era o chestiune de morală. Da, n-ai decît să rîzi: de morală.

Nu rîd deloc.

- Ascultă, îi spun pe neaşteptate, şi eu am să-mi recunosc greşelile. Nu te-am înţeles niciodată cum trebuie, n-am încercat niciodată să te ajut. Dacă aş fi ştiut...

- Mulţumesc, mulţumesc foarte mult pentru aceste regrete tardive. De altfel, nu-ţi port pică; nu ţi-am explicat niciodată limpede, eram ca împietrită, nu puteam vorbi despre asta cu nimeni, nici chiar cu tine - mai ales cu tine.

Ceva suna mereu fals în momentele acelea. Eram tulburată. Aveam totuşi impresia că fac tot ce pot.

- Dar ce trebuia făcut? Ce acţiuni?

- Ce prost eşti, nu se pot da exemple, depinde.

- Dar povesteşte-mi ce încercai să faci tu.

- Nu, nu țin să vorbesc despre asta. Dar, dacă vrei, iată o poveste care m-a impresionat mult pe cînd eram la şcoală: a fost un rege care a pierdut o bătălie şi a fost făcut prizonier. Stătea într-un colț, în tabăra învingătorului. Îşi vedea fiul şi fiica trecînd îri lanțuri. Nu plînge, nu zice nimic. Apoi vede pe unul din servitorii lui, de asemenea în lanțuri. Atunci începe să suspine şi să-şi smulgă părul. POți inventa şi tu exemple. Vezi, sînt cazuri cînd nu trebuie să plîngi - altfel eşti josnic. Dar dacă-ți cade o buturugă pe picior, poți să faci ce vrei, să gemi, să hohoteşti, să țopăi pe celălalt picior. Prosteşte ar fi să rămîi tot timpul stoic: te-ai consuma pe degeaba.

Surîde:

- Alteori trebuie să fii mai mult decît stoic. Cu siguranță că nu-ți aminteşti de prima oară cînd te-am îmbrățişat.

- Ba da, foarte bine, ~pun triumfător, era în grădina Kiev, pe malul Tamisei.

- Dar n-ai ştiut niciodată că mă aşezasem pe nişte urzici: rochia mi se ridicase, aveam coapsele pline de urzicături şi fiecare mişcare însemna alte urzicături. Ei bine, acolo stoicismul n-ar fi fost de ajuns. Nu mă tulburai deloc, nu doream în mod deosebit sărutul tău, dar sărutul pe care aveam să ți-l dau avea o importanță mult mai mare, era un angajament, un pact. Prin urmare înțelegi, durerea era necuviincioasă, n-aveam voie să mă gîndesc la coapsele mele într-un moment ca acela. Nu era suficient să nu-mi exprim suferința: trebuia să nu sufăr.

Mă priveşte cu mîndrie, încă surprinsă de ceea ce a făcut:

- Timp de douăzeci de minute şi mai bine, tot timpul cît ai insistat să capeți sărutul acela pe care eram hotărîtă să ți-l dau, tot timpul cît m-am lăsat rugată - fiindcă trebuia să ți-l dau după toate regulile - am reuşit să mă anesteziez complet. Şi Dumnezeu ştie cît de sensibilă mi-e pielea: totuşi n-am simțit nimic pînă cînd nu ne-am ridicat.

Asta e, într-adevăr, asta e. Nu există aventuri - nu există momente perfecte... am pierdut amîndoi aceleaşi iluzii, am urmat aceleaşi drumuri. Ghicesc restul - aş putea să spun în locul ei ceea ce rămînea de spus:

- Şi atunci ți-ai dat seama că existau întotdeauna nişte cumetre înlăcrimate sau un tip roşcovan, sau oricine altcineva care venea să-ți strice efectele?

- Da, bineînțeles, spune ea fără entuziasm.

- Nu-i asta?

- ah! Ştii, cu stîngăciile unui tip roşcovan poate m-aş fi resemnat pînă la urmă. La urma urmei eram prea bună că mă interesam de felul cum îşi jucau ceilalți rolurile...

nu, mai curînd e vorba...

- Că nu există situații privilegiate?

- Exact. Credeam că ura, dragostea sau moartea pogoară asupră-ne ca limbile de foc din Vinerea mare. Credeam că poți străluci de ură sau de moarte. Ce greşeală! Da, într-adevăr, credeam că există "Ură", că ea vine asupra oamenilor şi-i ridică deasupra lor înşişi. Bineînțeles, nu-s decît eu, eu care urăsc, eu care iubesc. Şi eu sînt mereu la fel, o pastă care se întinde, se întinde... totul seamănă într-atît, încît te

întrebi cum de au avut oamenii ideea să inventeze nume, să facă deosebiri.

Gîndeşte ca mine. Mi se pare că n-am părăsit-o niciodată.

- Ascultă-mă cu atenție, îi spun, de cîteva clipe mă gîndesc la ceva care-mi place mult mai mult decît rolul de bornă pe care, cu generozitate, mi l-ai dat: ne-am schimbat amîndoi în acelaşi fel. Prefer lucrul acesta, ştii, decît să te văd depărtîndu-te din ce în ce şi să fiu condamnat să-ți determin pentru totdeauna punctul de vedere. Tot ce mi-ai povestit, venisem să-ți povestesc şi eu - cu alte cuvinte, e adevărat. Ne întîlnim la sosire. Nu pot să-ți spun cîtă plăcere îmi face.

- Da? spune ea blînd, dar cu un aer încăpățînat, ei bine, aş fi preferat ca tu să nu te schimbi; era mai comod. Nu sînt ca tine, mai curînd îmi displace să ştiu că altcineva s-a gîndit la aceleaşi lucruri. Şi-apoi, se prea poate să te înşeli.

Îi povestesc aventurile mele, îi vorbesc de existență poate puțin prea îndelung. Ascultă sîrguincioasă, cu ochii mari deschişi, cu sprîncenele ridicate.

Cînd isprăvesc pare uşurată.

- Ei bine, nu gîndeşti deloc în acelaşi fel cu mine. Te plîngi că lucrurile nu se aşază în jurul tău ca un buchet de flori, fără ca tu să-ți dai osteneala să faci ceva. Eu n-am cerut niciodată atît de .mult: voiam să acționez. Ştii cînd ne jucam de-a aventurierul şi aventuriera: tu erai cel căruia i se întîmplă, iar eu eram cel care provoca. Spuneam: "Sînt un om de acțiune". Îți aminteşti? Ei, acum spun pur şi simplu: nu pOți fi un om de acțiune.

S-ar părea că n-arăt prea convins, pentru că se însufleţeşte şi reia cu şi mai mare forță:

- Mai sînt şi altele, o mulțime, pe care nu ți le-am spus, fiindcă ar fi mult prea lung să-ți explic. De exemplu, ar fi trebuit să pot spune, chiar în clipa cînd acționam, că ceea ce făceam avea să aibă urmări... fatale. Nu prea pot să-ți explic...

- Dar n-are nici un rost, îi răspund destul de pedant, m-am gîndit şi eu la asta.

Mă priveşte cu neîncredere:

- Dacă te-aş crede, ar însemna că ai gîndit în totul ca şi mine: mă miră.

N-o pot convinge, nu fac decît s-o supăr. Tac. Aş vrea s-o iau în brațe.

Deodată mă priveşte cu un aer neliniştit:

- Şi atunci, dacă te-ai gîndit la toate astea, ce se poate face?

Cobor fruntea.

- Îmi... îmi supraviețuiesc, repetă cu greutate.

Ce pot să-i spun? Cunosc eu rațiune a de a trăi? Nu sînt, ca ea, disperat, fiindcă eu n-aşteptam mare lucru. Sînt mai curînd... mirat în fața acestei vieți care îmi e dată - dată degeaba. Țin fruntea plecată, nu vreau să văd chipul lui Anny în clipa asta.

- CăIătoresc, continuă ea cu o voce mohorîtă: mă întorc din Suedia. M-am oprit o săptămînă la Berlin. Mai e şi tipul care mă întreține...

S-o iau în brațe... La ce bun? Nu pot nimic pentru ea?

E singură ca şi mine.

Îmi spune cu o voce mai veselă:

- Ce mormăi acolo?..

Ridic ochii. Mă priveşte cu duioşie.

- Nimic. Mă gîndeam la ceva.

- O, misterios personaj! Ei bine, vorbeşte sau taci, dar ale&,e una din două.

Ii vorbesc de cafeneaua Locul de întîlnire al feroviarilor, de vechiul rag-time pe care pun să mi-l cînte, de fericirea stranie pe care mi-o dă.

- Mă întreb dacă s-ar putea găsi ceva de felul acesta ori măcar căuta...

Nu răspunde nimic, cred că n-a prea interesat-o ce-am spus.

Reia totuşi după o clipă - şi nu ştiu dacă-şi continuă gîndul sau dacă e un răspuns la ceea ce i-am spus.

- Tablourile, statuile nu sînt de nici un folos: sînt frumoase în fața mea. Muzica...

- Dar la teatru...

- Ei bine, ce-i la teatru? Vrei să înşiri toate artele?

- Spuneai altădată că vrei să faci teatru pentru că pe scenă se realizează momente perfecte!

- Da, le-am realizat: pentru ceilalți. Stăteam în praf, în curent, sub luminile aprinse, între uşi de carton. De obicei îl aveam pe Thorndyke drept partener. Cred că l-ai văzut jucînd la Covent Garden. Totdeauna mi-era frică să nu-i rîd în nas.

- Dar nu erai niciodată captivată de rol?

- Puțin, cîteodată: niciodată prea mult. Principalul pentru noi toți era gaura întunecată din fața noastră, în fundul căreia oamenii nu se vedeau; da, desigur, le prezentam un moment perfect. Dar, ştii, ei nu-l trăiau: se desfăşura în fața lor. Iar noi, actorii, crezi că-I trăiam?

Pînă la urmă momentul perfect nu era nicăieri, nici de o parte, nici de cealaltă a rampei, nu exista; şi totuşi toată lumea se gîndea la el. Înțelegi, deci, iubitule, spune ea cu o voce tărăgănată şi aproape vulgară, am trimis totul la plimbare.

- Eu am încercat să scriu cartea...

Mă întrerupe:

- Trăiesc în trecut. Reiau tot ce mi s-a întîmplat şi încerc să retrăiesc totul. De departe, aşa, nu face rău, aproape te laşi prins. Povestea noastră e destul de frumoasă. Îi fac cîteva retuşuri şi devine o suită de momente perfecte. Atunci închid ochii şi încerc să-mi imaginez că o trăiesc încă. Am şi alte personaje. Trebuie să ştii să te concentrezi. Ştii ce-am citit? Exerciții spirituale de Loyola 1.

Mi-a fost de mare folos. Există o manieră de a aşeza mai întîi decorul, apoi de a face să apară personajele. Ajungi să vezi, adaugă ea cu un aer magic.

- Ei bine, nu m-ar satisface deloc, spun eu.

- Crezi că pe mine mă satisface?

O clipă rămînem tăcuți. Se înserează; abia disting paloarea chipului ei. Rochia neagră se confundă cu umbra care a năpădit încăperea. Apuc maşinal ceaşca în care a mai rămas puțin ceai şi o duc la buze.

Ceaiul e rece. Aş vrea să fumez, dar nu îndrăznesc. Am penibila impresie că nu mai avem nimic să ne spunem. Deşi încă aveam atîtea întrebări să-i pun: unde a fost, ce-a făcut, pe cine a întîlnit? Dar toate astea mă interesau numai în măsura în care mi le-ar fi dăruit din toată inima. Acum nu mai sînt curios: toate ţările, toate oraşele prin care a trecut, toţi bărbaţii care i-au făcut curte şi pe care poate i-a iubit, nimic nu ţine de ea, toate îi sînt de fapt indiferente: mici străluciri ale soarelui pe suprafaţa unei mări întunecate şi reci. Anny e în faţa mea, nu ne-am văzut de patru ani şi nu mai avem nimic să ne spunem.

- Acum, zice deodată Anny, trebuie să pleci. Aştept pe Cllleva.

- Aştepţi pe...?

- Nu, aştept un neamţ, un pictor.

Începe să rîdă. Rîsul sună straniu în încăperea întunecată.

- Iată un tip care e altfel decît noi - sau cel puţin deocamdată. Acţionează, se cheltuieşte.

Mă ridic cu părere de rău:

- Cînd te mai văd?

- Nu ştiu, mîine seară plec la Londra.

- Prin Dieppe?

- Da, şi pe urmă cred că voi merge în Egipt. Poate că am să trec prin Paris iarna viitoare, am să-ţi scriu.

- Mîine sînt liber toată ziua, îi spun timid.

- Da, dar eu am multe de făcut, răspunde cu voce indiferentă. Nu, nu pot să te văd. Am să-ţi scriu din Egipt.

Poţi să-mi dai adresa.

- Sigur că da.

Mîzgălesc adresa, în penumbră, pe marginea unui plic.

Cînd voi pleca din Bouville, va trebui să spun la Hotel Printania să-mi trimită scrisorile la noua adresă. În fond, ştiu bine că n-o să-mi scrie. Poate o s-o revăd peste zece ani. Poate o văd pentru ultima oară. Nu sînt numai îndurerat că o părăsesc; mi-e o groază nebună să-mi regăsesc smgurătatea.

Se ridică; la uşă mă sărută uşor pe gură.

- Ca să-mi amintesc buzele tale, spune surîzînd. Trebuie să-mi reîntineresc amintirile pentru Exerciţiile mele spirituale.

O iau şi o apropii de mine. Nu se opune, dar clatină din cap.

- Nu. Nu mă interesează. Nu se poate lua de la început... Şi-apoi, ce se poate face cu un bărbat, primul venit, cît de cît băiat frumos, dacă preţuieşte exact cît tine.

- Şi atunci ce-ai să faci?

- Ţi-am spus doar, plec în Anglia.

- Nu, vreau să zic..

- Ah, nimic!

Nu-i dau drumul, îi spun încet:

- Deci, trebuie să te părăsesc, acum cînd te-am regăsit.

Îi văd limpede chipul. Deodată devine palid şi tras. Un chip de bătrînă, îngrozitor; sînt sigur că nu l-a dorit: a apărut fără ştirea ei, poate împotriva ei.

- Nu, spune ea rar, nu. Nu m-ai găsit.

Se desprinde de mine. Deschide uşa. Culoarul e plin de lumină.

Anny începe să rîdă:

- Săracul! N-are noroc. Pentru prima oară îşi joacă bine rolul, şi nu-i foloseşte la nimic. Haide, du-te.

Aud uşa închizîndu-se în urma mea.

Duminică

Azi-dimineaţă am cercetat Mersul trenurilor: presupunînd că nu m-a minţit, pleacă la ora cinci şi treizeci şi opt cu trenul de Dieppe. Dar poate că tipul o va lua în maşină. Am rătăcit toată dimineaţa pe străzile din Menilmontant şi apoi, după-amiază, pe cheiuri. Cîţiva paşi, cîteva ziduri mă despărţeau de ea. La ora cinci şi treizeci şi opt, întrevederea noastră de ieri va deveni o amintire, femeia trupeşă ale cărei buze îmi atinseseră gura în trecut va deveni una cu fetiţa slabă de la Meknes, de la Londra.

Dar încă nu era nimic trecut, de vreme ce ea se mai afla acolo, de vreme ce încă puteam s-o revăd, s-o conving, s-o iau cu mine pentru totdeauna. Încă nu mă simţeam singur.

Am vrut să-mi mut gîndul de la Anny, fiindcă tot închipuindu-mi trupul şi chipul ei, mă cuprinsese o mare enervare: mîinile îmi tremurau şi mă străbăteau fiori îngheţaţi. M-am apucat să răsfoiesc cărţile de pe tarabele anticarilor, mai ales publicaţiile obscene, fiindcă, orice s-ar spune, asta ocupă spiritul.

Cînd a bătut ora cinci la orologiul gării Orsay, priveam gravurile unei lucrări intitulate Doctorul cu biciul. Nu prea erau variate: în majoritatea dintre ele, un bărbos solid ridica o cravaşă asupra unor fese goale, monstruoase. Îndată ce am înţeles că era ora cinci, am aruncat cartea printre celelalte şi am sărit într-un taxi, care m-a dus la gara Saint-Lazare.

M-am plimbat vreo douăzeci de minute pe peron, pe urmă i-am văzut. Ea purta un mantou de blană care-i dădea o înfăţişare de cucoană. Şi o voaletă. Tipul avea un palton din păr de cămilă. Era bronzat, încă tînăr, foarte înalt, foarte frumos. Străin, desigur, dar nu englez, poate egiptean. S-au urcat în tren fără să mă vadă. Nu-şi vorbeau.

Apoi tipul a coborît din nou şi a cumpărat ziare. Anny a deschis fereastra compartimentului; m-a văzut. M-a privit lung, fără furie, cu ochi inexpresivi. Apoi tipul s-a urcat în vagon şi trenul a plecat. În clipa aceea am văzut limpede restaurantul din Piccadilly unde mîncam împreună altădată, apoi totul s-a întrerupt. Am mers. Cînd m-am simţit obosit, am intrat într-o cafenea şi am adormit. Chelnerul m-a trezit şi am scris rîndurile acestea pe jumătate adormit.

Mă voi întoarce mîine la Bouville cu trenul de prînz.

Va fi de ajuns să rămîn două zile ca să-mi fac bagajul şi să-mi aranjez treburil~ la bancă. Cred că la Hotel Printania or să-mi ceară să le plătesc două săptămîni în plus, fiindcă nu i-am prevenit din timp. Va trebui, de asemenea, să restitui cărţile împrumutate la bibliotecă. Oricum, voi fi la Paris înainte de sfîrşitul săptămînii.

Oare la ce-o să-mi servească schimbarea? E tot un oraş:

unul e despărţit de un fluviu, celălalt, mărginit de mare; în afară de asta îşi seamănă întocmai. Se alege o întindere de pămînt cojit, steril, şi se rostogolesc deasupra pietre mari, scobite. Aceste pietre închid în ele mirosuri, izuri mai grele decît aerul. Cîteodată sînt aruncate pe fereastră în stradă şi rămîn acolo pînă le sfîşie vîntul. Pe vreme senină, zgomotele intră pe la un capăt al oraşului şi ies prin celălalt, după ce au traversat toţi pereţii; alteori, printre acele pietre coapte de soare, crăpate de ger, ele se învîrtesc în cerc.

Mi-e frică de oraşe. Dar nu trebuie să ieşi din ele. Dacă te aventurezi prea departe, întîlneşti Cercul Vegetaţiei.

Vegetaţia s-a tîrît kilometri întregi spre oraşe. Şi aşteaptă.

Cînd oraşul va fi mort, Vegetaţia îl va cuceri, se va agăţa de pietre, le va cuprinde strîns, le va scormoni, le va crăpa cu cleştii ei lungi şi negri; va orbi găurile şi va lăsa să atîrne pretutindeni labe verzi. Trebuie să rămîi în oraşe atîta timp cît sînt vii, nu trebuie să pătrunzi singur sub pletele verzi care aşteaptă la porţile lor: trebuie să le laşi să se onduleze şi să trosnească fără martori. În oraşe, dacă ştii să te aranjezi, să alegi orele cînd fiarele digeră sau dorm în găurile lor, în spatele grămezilor de resturi organice, nu întîlneşti decît minerale, cele mai puţin înspăimîntătoare din tot ce există.

Am să mă întorc la Bouville. Vegetaţia nu-l asediază decît din trei părţi. În a patra parte e o groapă mare, plină de apă neagră, care se mişcă singură. Vîntul şuieră printre case. Mirosurile zăbovesc mai puţină vreme decît aiurea;

gonite pe mare de către vînt, aleargă deasupra apei negre ca nişte mărunte ceţuri nebune. Plouă. Plantele au fost lăsate să crească între patru grilaje. Plante castrate, domestici te, inofensive, atît sînt de grase. Au frunze enorme, albicioase, care atîrnă ca nişte urechi. La pipăit par cartilaje.

Totul e gras şi alb la Bouville din cauza apei care cade din cer. Am să mă întorc la Bouville. Ce oroare!

Mă trezesc brusc. E miezul nopţii. Sînt şase ore de cînd Anny a părăsit Parisul. Vaporul a ajuns în larg. Ea doarme într-o cabină, iar tipul acela frumos Şi bronzat fumează pe punte.

Marţi, la Bouville

Asta să fie libertatea? Sub mine, grădinile coboară cu moliciune spre oraş şi în fiecare grădină se înalţă o casă.

Văd marea grea, nemişcată, văd oraşul Bouville. E soare.

Sînt liber: nu mai am nici un motiv să trăiesc, tot ce am încercat a dat greş şi nu mai pot inventa altceva. Sînt încă destul de tînăr, am încă destulă putere ca s-o iau de la capăt. Dar ce să iau de la capăt?

Abia acum înțeleg cît sperasem, în momentele cele mai teribile ale spaimei mele, ale Greței, că Anny mă va salva. Trecutul meu e mort.

Domnul Rollebon e mort, Anny nu s-a întors decît pentru a-mi lua orice speranță. Sînt singur pe strada albă, mărginită de grădini. Singur şi liber. Dar această libertate seamănă întrucîtva cu moartea.

Astăzi viața mea se sfîrşeşte. Mîine voi fi părăsit oraşul care se întinde la picioarele mele şi în care am trăit atîta vreme. Nu va fi decît un nume, îndesat, burghez, absolut franțuzesc, un nume în memoria mea, mai puțin sonor decît Florența sau Belgrad. Va veni un timp cînd mă voi întreba: "Bine, dar cînd eram la Bouville, ce puteam face cît era ziua de lungă?" Şi din soarele acesta, din această după-amiază, nu va fi rămas nimic, nici măcar o amintire.

Toată viața mea e în urmă. O văd întreagă, îi văd forma şi mişcările lente care m-au adus pînă aici. Sînt puține lucruri de zis despre ea: o partidă pierdută, atîta tot; au trecut trei ani de cînd am intrat solemn în Bouville.

Pierdusem prima repriză. Am vrut s-o joc pe a doua şi am pierdut-o şi pe asta: am pierdut partida.

Am aflat, cu aceeaşi ocazie, că totdeauna se pierde.

Numai netrebnicii îşi închipuie că pot cîştiga. Acum voi face precum Anny, îmi voi supraviețui. Să mănînc, să dorm. Să dorm, să mănînc. Să exist încet, blînd, ca arborii, ca un ochi de apă stătută, ca bancheta roşie din tramvai.

Greața îmi lasă un scurt răgaz. Dar ştiu că va veni: e starea mea normală. Numai că astăzi trupul îmi e prea epuizat ca s-o suporte. Şi bolnavii au astfel de slăbiciuni fericite, care îndepărtează pentru cîteva ceasuri conştiința răului de care suferă. Mă plictisesc, asta-i tot. Din cînd în cînd casc atît de tare, încît îmi dau lacrimile. E o plictiseală profundă, profundă, inima profundă a existenței, materia însăşi, din care sînt făcut. Nu mă neglijez, dimpotrivă: azi-dimineață am făcut o baie, m-am bărbierit. Dar dacă mă gîndesc la toate aceste mărunte acte cotidiene, nu înțeleg cum de le-am putut face; sînt atît de zadarnice. Fără îndoială că obişnuința le-a făcut în locul meu. Obişnuințele n-au murit, ele doar, ele continuă să-şi facă de lucru, să-şi țească plasele încetişor, insidios, mă spală, mă şterg, mă îmbracă, precum doicile. Oare tot ele m-au condus pe această colină? Nu-mi mai amintesc cum am ajuns aici. Pe scara Dautry, fără îndoială: să fi urcat într-adevăr una cîte una cele o sută zece trepte? Poate şi mai greu de imaginat e că în curînd am să le cobor. Totuşi ştiu: peste cîteva clipe voi fi la poalele Dealului Verde, ridicînd capul voi putea să văd luminîndu-se ferestrele caselor, ale celor mai apropiate. Departe. Deasupra capului; şi clipa de acum, din care nu pot ieşi, care mă închide şi mă îngrădeşte din toate părțile, clipa de acum din care sînt făcut, nu va mai fi decît un vis tulbure.

Privesc la picioarele mele. Scînteierile oraşului în soare, totul îmi pare grămezi de solzi, de țăndări de oase, de pietriş. Pierdute printre resturile astea, minuscule cioburi de sticlă sau de mică aruncă licăriri slabe, intermitente. Rigolele, şanțurile, brazdele subțiri care aleargă printre solzi vor fi străzi peste o oră, voi merge pe aceste străzi, printre ziduri. Într-o oră voi fi unul dintre omuleții negri pe care-i zăresc pe strada Boulibet.

Ce departe mă simt de ei, în înaltul acestei coline. Mi se pare că aparţin unei alte specii. Ies din birouri după o zi de lucru, privesc satisfăcuţi casele şi parcurile, se gîndesc că e oraşul lor, un "frumos oraş burghez". Nu le e frică, se simt la ei acasă. N-au văzut niciodată decît apa domesticită care curge din robinete, lumina care ţîşneşte din becuri cînd apasă întrerupătorul, arborii corciţi, bastarzi, pe care-i susţin cu prăjini. De o sută de ori pe zi, au dovada că totul se face datorită mecanismelor, că lumea se supune unor legi fixe şi imuabile. În vid corpurile cad toate cu aceeaşi viteză, grădina publică se închide în fiecare zi la ora şaisprezece iarna şi la ora optsprezece vara, plumbul se topeşte la 335°, ultimul tramvai pleacă de la Primărie la ora douăzeci şi trei şi cinci minute. Sînt paşnici, puţin morocănoşi, se gîndesc la ziua de Mîine, adică pur şi simplu la un nou astăzi; oraşele nu dispun decît de o singură zi care se întoarce, mereu aceeaşi, în fiecare dimineaţă. Abia dacă o mai împopoţonează un pic duminicile. Imbecilii. Îmi repugnă gîndul că le voi revedea feţele late şi sigure de ele. Legiferează, scriu romane populiste, se însoară, au extrema prostie de a face copii. În timpul ăsta, marea natură indefinită s-a strecurat în oraşul lor, s-a infiltrat pretutindeni în casa lor, în birourile lor, în ei înşişi. Nu se mişcă, stă liniştită, iar ei, ei sînt în miezul naturii, o respiră şi n-o văd, îşi închipuie că e în afară, la douăzeci de leghe de oraş. Eu văd natura, o văd...

Ştiu că supunerea ei nu-i decît lene, ştiu că n-are legi: ceea ce li se pare a fi constanţa ei... Ea n-are decît obiceiuri pe care mîine şi le poate schimba.

Dacă s-ar întîmpla ceva? Dacă ar începe deodată să palpite? Atunci ar observa că e acolo şi ar simţi că le plesneşte inima. Atunci la ce le-ar servi digurile, şi parapetele, şi centralele electrice, şi furnalele, şi ciocanele pneumatice?

Poate începe oricînd, imediat chiar: prevestiri sînt. De exemplu un tată de familie, la plimbare, va vedea venind spre el, de-a curmezişul străzii, o cîrpă roşie, dusă de vînt.

Cînd cîrpa va fi lîngă el, va observa că e o bucată de carne putredă, tăvălită prin praf, care se tîrăşte săltînd, o bucată de carne chinuită, ce se rostogoleşte prin şanţuri proiectînd în spasme jeturi de sînge. Sau o mamă va privi obrazul copilului şi va întreba: "Ce-ai acolo, un coş?" şi va vedea carnea umflîndu-se, crăpînd, deschizîndu-se, şi în fundul crăpăturii va apărea un al treilea ochi, un ochi rîzător. Sau vor simţi atingeri blînde pe tot corpul, ca mîngîierile pe care le simt înotătorii cînd trec pe lîngă trestii, în rîuri. Şi vor şti că hainele lor au căpătat viaţă. Şi altul va simţi că-I zgîrie ceva în gură. Se va apropia de o oglindă, va deschide gura: limba îi va fi devenit un enorm miriapod, care-şi va mişca labele rîcîindu-i cerul gurii. Va vrea să-I scuipe, dar miriapodul va fi o parte din el însuşi şi va trebui să-I smulgă cu mîinile. Şi vor apărea mulţimi de lucruri pentru care vor trebui găsite nume noi, ochiuri de piatră, marele braţ tricorn, degetul de la piciorul-cîrjă, păianjenul-falcă. Sau poate nimic din toate astea nu se va produce, dar, într-o dimineaţă, deschizînd obloanele, oamenii vor fi surprinşi de un fel de sens îngrozitor, tolănit greoi pe lucruri, părînd că aşteaptă. Nimic mai mult: dar oricît de puţin ar dura, vor fi sinucideri cu sutele.

Ei da! Să se schimbe puţin, să vedem, nu cer decît atît. O săi vedem şi pe alţii, atunci, cufundaţi brusc în singurătate.

Oameni absolut singuri, în întregime singuri, cu ori bile monstruozități, vor alerga pe străzi, vor trece greoi prin fața mea, cu ochi ficşi, fugind de răul lor şi ducîndu-l cu ei, cu gura deschisă, cu limba lor insectă bătînd din aripi. Atunci voi izbucni în rîs, chiar dacă trupul îmi va fi acoperit de cruste murdare şi suspecte care se vor desface în flori de carne, în violete, în gălbenele de pădure. Mă voi sprijini de un zid şi le voi striga în trecere: "Ce-ați făcut cu știința voas- "." tră? Ce-ați făcut cu umanismul vostru? Unde vă e demnitatea de trestii gînditoare" N-o să-mi fie frică, sau cel puțin nu mai mult decît acum. Nu va fi mereu existență, diferite soiuri de existență? Toți ochii ăştia care vor lumina un chip vor fi de prisos, fără îndoială, dar nu mai mult decît cei doi de la-nceput. De existență mi-e frică.

Se înserează, primele becuri se aprind în oraş. Doamne!

Ce aer natural are oraşul, în ciuda tuturor geometriilor lui, cum îl striveşte seara. Văzut de aici, e atît de... evident;

să fiu singurul care vede, s-ar putea oare? Nu e nicăieri o altă Casandră, în vîrful unei coline, privind la picioarele ei un oraş înghițit de natură? De altfel, ce-mi pasă? Ce-aş putea să-i spun?

Foarte încet trupul meu se întoarce spre răsărit, se clatină puțin şi porneşte.

Miercuri: ultima mea zi la Bouville

Am străbătut tot oraşul ca să-I găsesc pe Autodidact.

Cu siguranță că nu s-a dus acasă. Probabil că rătăceşte la întîmplare, copleşit de ruşine şi de groază, sărmanul umanist pe care oamenii nu-l mai vor. La drept vorbind n-am fost deloc surprins de ceea ce s-a întîmplat; de multă vreme simțeam cum capul lui blînd şi sperios atrăgea asupră-i scandalul. Era atît de puțin vinovat: abia dacă e senzualitate în umila lui iubire contemplativă pentru băieți - mai curînd o formă de umanism. Dar într-o zi trebuia să se trezească singur. Ca domnul Achille, ca mine: e din soiul meu, are bunăvoință. Acum l-a înghițit singurătatea - pentru totdeauna. Totul s-a prăbuşit dintr-o dată, visurile lui de cultură, visurile de înțelegere cu oamenii. Mai întîi va veni teama, groaza şi nopțile fără somn, şi pe urmă lungul şir al zilelor de exil. Se va întoarce să rătăcească, seara, în curtea Ipotecilor; va privi de departe ferestrele strălucitoare ale bibliotecii şi va simți o strîngere de inimă amintindu-şi de rafturile lungi cu cărți, de legăturile lor din piele, de mirosul paginilor. Îmi pare rău că n-am mers cu el, dar n-a vrut; el m-a rugat să-I las singur: începe ucenicia singurătății. Scriu acum la cafeneaua Mably. Am intrat ceremonios, voiam să mă uit bine la patron, la casieră şi să simt cu putere că-i văd pentru ultima dată. Dar nu-mi pot lua gîndul de la Autodidact, am tot timpul în fața ochilor chipul lui răvăşit, plin de reproş şi gulerul lui înalt, însîngerat. Astfel că am cerut hîrtie ca să povestesc ce i s-a întîmplat.

M-am dus la bibliotecă pe la două după-amiază. Mă gîndeam: "Bibliotecă. Intru aici pentru ultima dată".

Sala era aproape goală. O recunoşteam cu greutate pentru că ştiam că n-am să mai vin niciodată. Era uşoară ca un abur, aproape ireală, roşiatică; soarele la apus colora în roşu masa rezervată cititoarelor, uşa, cotoarele cărților. O secundă am avut senzația încîntătoare că mă aflu într-un crîng plin de frunze aurii; am zîmbit: "De mult n-am mai zîmbit". Corsicanul se uita pe fereastră, cu mîinile la spate.

Ce vedea oare? Craniul lui Impetraz? "Eu n-am să-i mai văd craniul, nici jobenul, nici redingota. Peste şase ore voi fi plecat din Bouville." Am pus pe biroul ajutorului de bibliotecar cele două volume împrumutate acum o lună. A rupt o fişă verde şi mi-a întins bucăţile:

- Poftim, domnule Roquentin.

- Mulţumesc.

M-am gîndit: "Acum nu le mai datorez nimic. Nu mai datorez nimic nimănui de aici. Am să mă duc imediat să-mi iau rămas-bun de la patroana cafenelei Locul de întîlnire al feroviarilor. Sînt liber. Am ezitat cîteva clipe: să folosesc aceste ultime ore făcînd o plimbare lungă prin Bouville, să mai văd o dată bulevardul Victor Hugo, strada Galvani, strada Tournebride? Dar crîngul ăsta era atît de calm, atît de pur: îmi părea că abia există, că Greaţa îl cruţase. M-am dus să mă aşez lîngă sobă. Pe o masă se aElaJurnalul bouvillez.

Am întins mîna, l-am luat.

"Salvat de propriul lui cîine.

Domnul Dubosc, proprietar din Remiredon, se întorcea ieri seara cu bicicleta de la tîrgul din Naugis..." O cucoană grasă s-a aşezat la dreapta mea. Şi-a pus pălăria de fetru alături. A vea nasul înfipt în faţă ca un cuţit într-un măr. Sub nas, o gaură mică şi obscenă se strîmba dispreţuitor. A scos din geantă o carte legată, a pus coatele pe masă, sprijinindu-şi capul în mîinile ei grase. În faţa mea, un domn bătrîn dormea. Îl cunoşteam: era la bibliotecă în seara cînd mi-a fost atît de frică. Cred că şi lui îi fusese frică. M-am gîndit: "Ce departe e totul, acum".

La patru şi jumătate a intrat Autodidactul. Mi-ar fi făcut plăcere să-i strîng mîna şi să-i spun rămas-bun. Dar se pare că ultima noastră întrevedere îi lăsase o amintire neplăcută: m-a salutat distant şi a aşezat departe de mine pachetelul alb care conţinea, probabil, ca de obicei, o felie de pîine şi o tabletă de ciocolată. După o clipă a venit cu o carte ilustrată pe care a pus-o lîngă pachet. M-am gîndit: "Îl văd pentru ultima oară". Mîine seară, poimîine seară, în toate serile care vor urma, el va veni să citească la masa asta mîncînd pîine cu ciocolată, îşi va continua cu răbdare ronţăitul de şoarece, va citi lucrările lui Nabaud, Naudeau, Nodier, Nys, oprindu-se din cînd în cînd să noteze o maximă în carneţel. Iar eu voi merge prin Paris, pe străzile Parisului, voi vedea chipuri noi. Oare ce-o să mi se întîmple în vreme ce el va fi aici şi lampa va lumina faţa lui mare şi gînditoare? Am simţit la timp că mă las cuprins de mirajul aventurii. Am ridicat din umeri şi mi-am reluat lectura.

"Bouville şi împrejurimile.

Monistiers. Activitatea brigăzii de jandarmi în anul 1932.

Plutonierul de jandarmi Gaspard, comandantul brigăzii din Monistiers şi cei patru jandarmi ai săi, domnii Lagoutte, Nizan, Pierpont şi Ghil, au avut binişor de lucru în anul 1932. Într-adevăr, jandarmii noştri au avut de constatat 7 crime, 82 delicte, 159 contravenţii, 6 sinucideri şi 15 accidente de automobile, dintre care 3 mortale.

Jouxtebouville Grupul amical al Trompetelor din Jouxtebouville.

Astăzi repetiţie generală, înmînarea invitaţiilor pentru concertul anual.

Compostel Acordarea Legiunii de Onoare domnului primar.

Turistul bouvillez (Fundația "Cercetaşul bouvillez" 1924):

Astă-seară la ora 20.45, reuniunea lunară la sediul social, în strada Ferdinand-Byron 10, sala A. Ordinea de zi: lectura ultimului proces-verbal. Corespondența;

banchetul anual, cotizațiile pe 1932, programul excursiilor pe martie; chestiuni diverse; adeziuni.

Protecția animalelor (Societatea bouvilleză):

Joia viitoare, între orele 15 şi 17, în strada FerdinandByron 10, sala C, primirea publicului. Adresați corespondența preşedintelui, la sediu sau în strada Galvani 154.

Clubul bouvillez al cîinilor de pază... Asociația bouvilleză a bolnavilor de război... Camera sindicală a proprietarilor de taxi... Comitetul bouvillez al Prietenilor Şcolilor normale..."

Au intrat doi băietandri cu serviete. Elevi de liceu.

Corsicanului îi plac mult elevii de liceu pentru că poate exercita asupra lor o supraveghere paternă. Îi lasă adesea, de plăcere, să se agite şi să păIăvrăgeasca între ei, apoi deodată se furişează cu paşi uşori în spatele lor şi-i ceartă:

"Asta-i ținută pentru nişte tineri de vîrsta voastră? Dacă nu vreți să vă schimbați purtarea, domnul bibliotecar e hotărît să se plîngă la domnul director". Iar dacă ei protestează, îi priveşte cu ochii lui teribili: "Spuneți-mi pe loc cum vă numiți". Le dirijează şi lecturile: la bibliotecă, anumite volume sînt însemnate cu o cruce roşie; Iadul: cărți de Gide, de Diderot, de Baudelaire, tratate medicale. Cînd un licean cere să consulte una din aceste cărți, corsicanul îi face semn, îl atrage· într-un colț şi-l interoghează. Încă o clipă, şi glasul lui umple sala de lectură: "Sînt totuşi cărți mai interesante pentru vîrsta dumitale. Cărți instructive.

Mai întîi, ți-ai terminat lecțiile? În ce clasă eşti? Într-a doua?l Şi n-ai nimic de făcut după ora patru? Dirigintele dumitale vine des pe aici şi am să-i vorbesc despre dumneata".

Cei doi băieți stăteau nemişcați lîngă sobă. Cel mai mic avea părul negru, frumos, pielea cam prea fină şi o gură mititică, răutăcioasă şi mîndră. Prietenul lui, vînjos şi lat în spate, cu o umbră de mustață, îi făcu semn cu cotul şi-i şopti cîteva cuvinte. Brunetul cel delicat nu-i răspunse, dar avu un surîs imperceptibil, plin de morgă şi de suficiență.

Apoi, cu nonşalanță, aleseră amîndoi un dicționar de pe raft şi se apropiară de Autodidact, care-i urmărea cu o privire obosit. Aveau aerul că-I ignoră, dar se aşezară aproape lipiți de el, brunețelulla stînga lui şi vînjosullat la stînga acestuia.

Se apucară imediat să-şi răsfoiască dicționarul. Autodidactul lăsă să-i rătăcească privirea prin sală, apoi îşi reluă lectura. Niciodată sala de lectură n-a oferit un spectacol mai paşnic: nu auzeam nici un zgomot, în afară de răsuflarea scurtă a cucoanei grase, nu vedeam decît capete aplecate peste volume. Şi totuşi, în clipa aceea am avut senzația că se va petrece ceva neplăcut. TOți oamenii ăştia care-şi coborau silitor ochii păreau să joace teatru: simțeam, cu cîteva clipe înainte, un suflu de cruzime trecînd pe deasupra noastră.

Îmi terminasem lectura, dar nu mă hotăram să plec: aşteptam, prefăcîndu-mă că citesc ziarul. Ceea ce-mi mărea curiozitatea şi neplăcerea era că şi ceilalţi aşteptau. Mi se părea că vecina mea răsfoia mai repede paginile. Trecură cîteva minute, apoi auzii şuşoteli. Am ridicat prudent capul. Cei doi băieţandri închiseseră dicţionarul. Brunetul nu spunea nimic, dar întorcea spre dreapta faţa lui plină de deferenţă şi de interes. Pe jumătate ascuns după umărul acestuia, blondul trăgea cu urechea şi rînjea tăcut. "Dar cine vorbeşte?" m-am întrebat.

Autodidactul vorbea. Se aplecase către vecin, cu ochii în ochii lui, îi surîdea; îi vedeam buzele mişcîndu-se şi din cînd în cînd genele lui lungi tresăreau. Nu-i cunoşteam aerul acela tineresc, era aproape fermecător. Dar se întrerupea des şi arunca priviri neliniştite în spatele lui. Băiatul părea să-i soarbă cuvintele. Această mică scenă n-avea nimic extraordinar şi eram pe punctul de a-mi relua lectura, cînd l-am văzut pe băiat strecurîndu-şi mîna pe la spate, atin gînd marginea mesei. Ascunsă astfel ochilor Autodidactului, mîna avansă o clipă şi începu să pipăie în jurul ei, întîlnind braţul blondului vînjos, îl ciupi violent.

Celălalt, prea absorbit să savureze în tăcere cuvintele Autodidactului, n-o văzuse venind. Sări în sus şi gura i se căscă de surpriză şi admiraţie. Brunul cel scund îşi păstrase aerul de respectuoasă atenţie. Te-ai fi putut îndoi că mîna poznaşă îi aparţinea. "Ce vor să-i facă?" m-am gîndit.

Înţelegeam prea bine că avea să se petreacă ceva mîrşav, vedeam la fel de bine că mai era vreme să fie împiedicat. Dar nu reuşeam să ghicesc ce anume trebuia împiedicat. O secundă m-am gîndit să mă ridic, să mă duc să-i bat pe umăr pe Autodidact şi să încep o conversaţie cu el. Dar în aceeaşi clipă el îmi surprinse privirea. Tăcu brusc şi strînse buzele enervat. Descurajat, am întors repede ochii şi mi-am reluat ziarul, ca să nu par descumpănit. În timpul ăsta cucoana grasă îşi împinsese cartea deoparte şi ridicase capul. Părea fascinată. Am simţit repede că era gata să izbucnească: toţi voiau să vadă lucrul acela izbucnind. Ce puteam face? Am aruncat o privire spre corsican: nu se mai uita pe fereastră, era întors pe jumătate către noi.

Trecu un sfert de oră. Autodidactul începuse iar şuşotelile. Nu mai îndrăzneam să-i privesc, dar îmi imaginam foarte bine expresia lui tînără şi tandră şi privirile grele care-l apăsau fără ca el să ştie. La un moment dat i-am auzit rîsul, un rîs uşor, argintiu şi ştrengăresc. Mi s-a strîns inima: îmi părea că nişte copii scîrboşi se pregăteau să înece o pisică. Apoi deodată şuşotelile încetară. Tăcerea mi s-a părut tragică: venise sfîrşitul: uciderea. Mi-am plecat capul pe ziar, şi m-am prefăcut că citesc; dar nu citeam:

înălţam sprîncenele şi ridicam privirea cît puteam, încercînd să surprind ce se petrecea în tăcerea din faţa mea.

Întorcînd uşor capul am reuşit să prind ceva cu coada ochiului: o mînă, mîna mică şi albă care se strecurase înainte de-a lungul mesei. Acum se odihnea pe spate, destinsă, moale şi senzuală, ca goliciunea indolentă a unei femei care s-a scăldat şi se încălzeşte la soare. Ceva negricios şi păros se apropie, şovăitor. Era un deget mare, îngălbenit de tutun; lîngă mîna aceea era la fel de dizgraţios ca un sex de bărbat. Se opri o clipă rigid, ţintind spre palma fragilă, apoi, deodată, timid, începu s-o mîngîie. Nu mă miram, eram mai ales furios pe Autodidact:

nu se putea stăpîni, imbecilul; nu înțelegea primejdia care-l amenința. Ii mai rămînea o șansă, o mică șansă: dacă şi-ar fi pus amîndouă mîinile pe masă, de-o parte şi de alta a cărții, dacă stătea absolut liniştit, poate de data asta ar fi scăpat de soarta lui. Dar ştiam că avea să-şi rateze şansa:

degetul trecea blînd, umil, pe carnea inertă, abia o atingea fără să îndrăznească să apese: ai fi zis că era conştient de urîțenia lui. Am ridicat brusc capul, nu mai puteam suporta acel mic du-te-vino încăpățînat: căutam ochii Autodidactului şi am tuşit tare, ca să-I avertizez. Dar închisese ochii, surîdea. Mîna cealaltă îi dispăruse sub masă. Băieții nu mai rîdeau, se făcuseră foarte palizi. Brunul cel mic strîngea buzele, îi era frică, ai fi zis că se simțea depăşit de evenimente. Totuşi nu-şi trăgea mîna, o lăsa pe masă imobilă, puțin crispată. Tovarăşul lui căsca gura cu un aer stupid şi îngrozit.

Atunci corsicanul a început să urle. Venise, fără să-I audă nimeni, pînă în spatele scaunului Autodidactului. Era stacojiu şi parcă rîde a, dar ochii îi scînteiau. Am tresărit violent pe scaun, dar mă simțeam aproape uşurat: aşteptarea fusese prea penibilă. Voiam să se termine cît mai repede, să-I arunce afară dacă voiau, dar să se termine. Cei doi băieți, albi ca varul, îşi apucară servietele şi într-o clipă dispărură.

- Te-am văzut, răcnea corsicanul beat de furie, de data asta te-am văzut, n-ai să spui că nu-i adevărat. a să mai spui că nu-i adevărat? Ei? Crezi că nu vedeam ce făceai? N-am ochii în buzunar, drăguțule. Răbdare, îmi spuneam, răbdare: cînd am să-I prind, o să-I coste scump. ah, da, o să te coste scump! Ştiu cum te cheamă, am adresa dumitale, m-am informat, înțelegi. Îl cunosc şi pe patronul dumitale, domnul Chuillier. Ce-o să se mai mire mîine, cînd o să primească o scrisoare de la domnul bibliotecar. Ei? Taci, îi spuse rostogolindu-şi ochii. Mai întîi să nu-ți închipui c-o să se termine aici. Există tribunale în Franța pentru cei de teapa dumitale. Domnul se instruia! Domnul îşi completa cultura! Domnul mă deranja întruna pentru informații sau pentru cărți. Nu m-ai putut duce niciodată, să ştii!

Autodidactul nu părea surprins. Pesemne că se aştepta de ani de zile să se termine astfel. Îşi imaginase de o sută de ori ce se va întîmpla în ziua cînd corsicanul se va strecura pe furiş în spatele lui şi o voce furioasă îi va răsuna deodată în urechi. Şi totuşi venea în fiecare seară, îşi urma febril lecturile, şi apoi, din cînd în cînd, ca un hoț, mîngîia mîna albă sau poate piciorul vreunui băiețandru. Ce citeam acum pe fața lui era mai curînd resemnare.

- Nu ştiu ce vreți să spuneți, bolborosi el, vin aici de ani de zile...

Se prefăcea indignat, surprins, dar fără convingere. Ştia că evenimentul venise, că trebuia să-i trăiască minutele unul cîte unul.

- Nu-l ascultați, l-am văzut, zise vecina mea. Se ridicase greoaie: ah, nu! Nu-i prima oară că-I văd; nu mai departe de lunea trecută, l-am văzut şi n-am vrut să spun nimic fiindcă nu-mi credeam ochilor şi fiindcă nu mi-aş fi închipuit că într-o bibliotecă, un loc serios unde lumea vine să se instruiască, se întîmplă lucruri care te fac să roşeşti.

Eu n-am copii, dar le plîng pe mamele care-şi trimit copiii să lucreze aici şi care-şi închipuie că stau liniştiți, la adăpost, cînd există monştri care nu respectă nimic şi care-i împiedică să-şi facă temele.

Corsicanul se apropie de Autodidact:

- Auzi ce spune doamna? îi strigă în față, nu-i nevoie să joci teatru. Ai fost văzut, individ murdar ce eşti!

- Domnule, vă poftesc să fiți politicos, spuse Autodidactul cu demnitate. Era în rolul lui. Poate că ar fi preferat să mărturisească, să fugă, dar trebuia să-şi joace rolul pînă la capăt. Nu-l privea pe corsican, ținea ochii aproape închişi. Brațele îi atîrnau: era îngrozitor de palid. Apoi, deodată, un val de sînge îi urcă în obraji.

Corsicanul se sufoca de furie:

- Politicos? Scîrnăvie! Crezi că nu te-am văzut? Îți spun că te pîndeam. De luni de zile te pîndesc.

Autodidactul ridică din umeri şi se prefăcu a se cufunda din nou în lectură. Stacojiu, cu ochii plini de lacrimi, îşi luase un aer adînc preocupat şi privea atent reproducerea unui mozaic bizantin.

- Continuă să citească, obraznicul, spuse cucoana uitîndu-se la corsican.

Acesta rămăsese nehotărît. În acelaşi timp, ajutorul de bibliotecar, un tînăr timid şi de treabă, pe care corsicanul îl teroriza, se ridicase încet de la biroul lui şi striga: "Paoli, ce se întîmplă?" Urmă o secundă de şovăială şi am sperat că lucrurile vor rămîne aici. Dar, probabil, corsicanul îşi revenise şi se simțea ridicol. Furios, neştiind ce să-i mai spună victimei mute, se îndreptă din spate şi trase un pumn zdravăn în aer. Autodidactul se întoarse speriat. Se uita la corsican cu gura căscată; în ochi i se citea o spaimă cumplită.

- Dacă mă loviți, am să mă plîng, articulă el cu greutate, vreau să plec de bunăvoie.

Mă ridicasem şi eu, dar era prea tîrziu: corsicanul scoase un geamăt voluptos şi deodată-şi strivi pumnul de nasul Autodidactului. O secundă n-am mai văzut decît ochii acestuia, ochii lui minunați, rătăciți de durere şi ruşine, deasupra unei mîneci şi a unui pumn negricios.

Cînd corsicanul îşi retrase brațul, nasul Autodidactului începu să sîngereze. Vru să-şi ducă mîinile la față, dar corsicanul îl mai lovi o dată în colțul gurii. Autodidactul se prăbuşi pe scaun şi privi drept înainte cu ochi timizi şi blînzi. Sîngele i se scurgea din nas pe haine. Bîjbîi cu mîna dreaptă ca să-şi găsească pachetul în timp ce cu mîna stîngă încerca încăpățînat să-şi şteargă nările şiroind de sînge.

- Plec, spuse ca pentru sine.

Femeia de lîngă mine era palidă şi ochii îi scînteiau.

- Individ scîrbos, spuse ea, bine i-a făcut.

Tremuram de furie. Am înconjurat masa, l-am apucat de gît şi l-am ridicat pe corsican, care dădea din picioare:

l-aş fi strivit de masă. Se făcuse vînăt şi se zbătea, încerca să zgîrie: dar brațele lui scurte nu-mi ajungeau fața. N-am spus o vorbă, dar voiam să-I izbesc peste nas şi să-I desfigurez. El înțelese, înălță cotul ca să-şi apere fața: îmi făcea plăcere să-I văd că-i era frică. Deodată începu să horcăie:

- Dă-mi drumul, brută. Şi tu eşti pederast?

Mă întreb şi acum pentru ce l-am lăsat. Mi-a fost teamă de complicații? M-au tocit anii petrecuți la Bouville?

Altădată nu l-aş fi lăsat pînă nu-i sfărîmam dinţii. M-am întors spre Autodidact, care se ridicase în sfîrşit. Dar îmi ocolea privirea; se duse, cu capul plecat, să-şi ia paltonul din cuier. Îşi tot ridica mîna stîngă la nas ca pentru a-şi opri sîngele. Dar ţîşnea întruna şi m-am temut să nu i se facă rău. Mormăi, fără să privească pe nimeni:

- De ani de zile vin aici...

Dar de îndată ce se văzuse iar în picioare, omuleţul redevenise stăpîn pe situaţie...

- Spală putina, îi spuse Autodidactului, şi să nu mai pui piciorul aici că altfel te scot cu poliţia.

L-am ajuns din urmă pe Autodidact în josul scării.

Eram jenat, stingherit de ruşinea lui, nu ştiam ce să-i spun.

Nu păru să mă vadă. Îsi scoase în fine batista şi scuipa ceva în ea. Nasul îi sîngera mai puţin.

- Hai cu mine la o farmacie, i-am spus stîngaci.

Nu răspunse. O rumoare puternică venea din sala de lectură. Probabil că vorbeau toţi deodată. Femeia scoase un hohot de rîs ascuţit.

- N-am să mai pot intra aici niciodată, spuse Autodidactul. Se întoarse şi privi perplex scara, intrarea în sala de lectură. Din cauza acestei mişcări sîngele i se prelinse între guler şi gît. Avea gura şi obrajii mînjiţi de sînge.

- Vino, i-am spus, luîndu-l de braţ.

El se cutremură şi se trase violent.

- Lăsaţi-mă.

- Dar nu poţi rămîne singur. Trebuie să te spele cineva pe faţă, să te îngrijească.

Repeta:

- Lăsaţi-mă, vă rog, domnule, lăsaţi-mă.

Era în pragul unei crize de nervi: l-am lăsat să se depărteze. Soarele apunînd îi lumină o clipă spatele încovoiat, apoi dispăru. lîngă uşă era o pată de sînge în formă de stea.

O oră mai tîrziu

Lumina scade cenuşie, soarele apune; peste două ore pleacă trenul. Am traversat grădina publică şi mă plimb pe strada Boulibet. Ştiu că estrada Boulibet, dar n-o recunosc.

De obicei, străbătînd-o, mi se părea că traversez un strat gros de bun-simţ: greoaie şi pătrată, strada Boulibet, cu seriozitatea ei dizgraţioasă, cu mijlocul bombat şi gudronat, semăna cu şoselele naţionale cînd traversează oraşele bogate mărginite pe mai mult de un kilometru de case masive cu două etaje; îi spuneam stradă de ţărani şi mă încînta pentru că era atît de deplasată, atît de paradoxală într-un port comercial. Azi casele sînt tot aici, dar şi-au pierdut înfăţişarea rurală: sînt nişte imobile şi atîta tot. Adineauri, în grădina publică, am avut o senzaţie de acelaşi fel: plantele, peluzele, fîntîna Olivier Masqueret păreau că se încăpăţînează să arate inexpresiv. Înţeleg: oraşul mă părăseşte primul. N-am plecat încă din Bouville şi de pe acum am încetat de-a mai fi aici. Bouville tace. Mi se pare ciudat că trebuie să stau alte două ore în oraşul ăsta care, fără să-i mai pese de mine, îşi aşază mobilele şi le acoperă

cu huse ca să le poată arăta cît mai proaspete diseară, mîine, unor nou-sosiți. Mă simt mai uitat ca niciodată.

Fac cîțiva paşi şi mă opresc. Savurez uitarea totală în care am căzut. Sînt între două oraşe, unul mă ignoră, celălalt nu mă mai cunoaşte. Cine îşi aminteşte de mine?

Poate o femeie încă tînără, greoaie, la Londra... Şi chiar şi ea, se gîndeşte oare tocmai la mine? De altfel, e cu bărbatul acela, cu egipteanul. Poate că a intrat chiar acum în camera ei, poate a luat-o în braţe. Nu sînt gelos; ştiu doar că ea îşi supravieţuieşte. Chiar dacă l-ar iubi din toată inima, ar fi iubirea unei moarte. Eu am avut ultima ei iubire vie.

Totuşi există ceva ce el îi poate da: plăcerea. Dacă ea e pierdută în braţele lui, gata să alunece în vîrtej, atunci nimic n-o mai leagă de mine. Din pricina plăcerii m-a uitat, ca şi cum n-aş fi întîlnit-o; s-a golit de mine dintr-o dată, şi toate celelalte cunoştinţe de pe lume sînt şi ele goale de mine. Mi se pare ciudat. Totuşi ştiu bine că exist, că eu sînt aici.

Acum cînd spun "eu" mi se pare o vorbă fără sens, nu mai reuşesc să mă simt pe deplin, atît sînt de uitat. Tot ce a rămas real în mine e existenţa care se simte existînd. Casc încet, lung. Nimeni. Pentru Nimeni, Antoine Roquentin nu există. Chestiunea asta mă amuză. Şi ce înseamnă astaAntoine Roquentin? E o abstracţie. O palidă amintire despre mine îmi pîlpîie în conştiinţă. Antoine Roquentin...

Şi deodată Eul păleşte, păleşte şi, gata, se stinge.

Lucidă, imobilă, pustie, conştiinţa stă între ziduri; se perpetuează. Nimeni n-o mai locuieşte. Cu puţin înainte cineva spunea eu, spunea conştiinţa mea. Cine? Afară erau străzi vorbitoare, culori şi mirosuri cunoscute. Au rămas ziduri anonime, o conştiinţă anonimă. Asta e: ziduri şi între ziduri o mică transparenţă vie şi impersonală. Conştiinţa există ca un copac, ca un mănunchi de iarbă. Dormitează, se plictiseşte. Mici existenţe fugitive o populează ca păsările pe ramuri. O populează şi dispar. Conştiinţă uitată, părăsită între pereţii ăştia, sub cerul cenuşiu. Iată înţelesul existenţei: con ştiinţa faptului că e de prisos. Se diluează, se împrăştie, încearcă să se piardă pe zidul întunecat, de-a lungul felinarului sau acolo, departe, în fumul serii. Dar nu uită de sine niciodată; e conştientă că e o conştiinţă care uită de sine. Asta-i soarta ei. O voce înăbuşită spune:

"Trenul pleacă peste două ore" şi există conştiinţa acestei voci. Există şi conştiinţa unui chip. Trece încet, plin de sînge, mînjit, şi ochi.i lui mari Iăcrimează. El nu-i între ziduri, nu-i nicăieri. Piere, îl înlocuieşte un trup îndoit, cu un cap însîngerat, se depărtează cu paşi înceţi, la fiecare pas pare că se opreşte, nu se opreşte niciodată. Există conştiinţa acestui trup care merge încet pe o stradă întunecoasă. Merge, dar nu se depărtează. Strada întunecoasă nu se termină, se pierde în neant. Ea nu-i între ziduri, nu e nicăieri. Şi există conştiinţa unei voci înăbuşite care spune: "Autodidactul rătăceşte prin oraş".

Nu în acelaşi oraş, nu! Printre pereţii surzi Autodidactul merge într-un oraş feroce, care nu-l uită. Sînt oameni care se gîndesc la el, corsicanul, cucoana grasă, poate toată lumea din oraş. El încă nu şi-a pierdut, nu-şi poate pierde eul, eul lui chinuit, însîngerat, pe care n-au vrut să-l ucidă de tot. Buzele, nările îl dor; gîndeşte: "Mă doare". Merge înainte, trebuie să meargă. Dacă s-ar opri măcar o clipă, zidurile înalte ale bibliotecii s-ar înălţa brusc în jurul lui, l-ar închide; corsicanul ar ţîşni lîngă el şi scena ar începe

de la capăt, exact la fel, cu toate amănuntele şi femeia ar şuiera printre dinţi: "Scîrnăviile astea ar trebui să stea la ocnă".

Merge înainte, nu vrea să se ducă acasă; corsicanul îl aşteaptă în cameră, şi femeia, şi cei doi tineri: "N-are rost să negi, te-am văzut". Şi scena s-ar relua. Gîndeşte:

"Doamne, dacă n-aş fi făcut asta, dacă s-ar putea să nu fi făcut asta, dacă s-ar putea să nu fie adevărat!" Chipul neliniştit trece mereu prin faţa conştiinţei:

"Poate o să se sinucidă". Dar nu: acest suflet blînd şi încolţit nu se poate gîndi la moarte.

Există cunoaşterea conştiinţei. Se vede pe sine în toată intimitatea ei, liniştită şi goală între ziduri, eliberată de omul care o locuia, monstruoasă pentru că ea nu e nimeni.

Vocea spune: "Valizele sînt înregistrate. Trenul pleacă peste două ore". Pereţii alunecă la dreapta şi la stînga.

Există conştiinţa pavajului, conştiinţa magazinului de fierărie, a ferestruicilor cazarmei şi vocea spune: "Pentru ultima oară".

Conştiinţa lui Anny, Anny cea grasă, bătrîna Anny, în camera ei de hotel, există conştiinţa suferinţei, suferinţa e conştientă între pereţii lungi, care se duc şi care n-or să se întoarcă niciodată. "N-o să se mai termine?" Şi vocea cîntă între pereţi o arie de jazz Some of these days; n-o să se mai termine? Şi aria revine încet, insidios, reia vocea şi vocea cîntă fără să se poată opri şi trupul merge şi există conştiinţa tuturor acestor lucruri şi conştiinţa, vai! a conştiinţei. Dar nu-i nimeni care să sufere şi să-şi frîngă mîinile şi să-i fie milă de sine însuşi. Nimeni. E o simplă suferinţă banală, o suferinţă uitată care nu se poate uita.

Şi vocea spune: "Iată cafeneaua Locul de întîlnire al feroviarilor", şi Eul izbucneşte în conştiinţă, eu sînt, Antoine Roquentin, peste puţin plec la Paris; vin să-mi iau rămas-bun de la patroană.

- Vin să-mi iau rămas-bun.

- Plecaţi, domnule Antoine?

- Mă instalez la Paris, să mai schimb locul.

- N orocosul!

Cum de-am putut să-mi lipesc buzele de faţa asta lată?

Corpul ei nu-mi mai aparţine. Ieri încă aş fi ştiut să-I ghicesc sub rochia neagră de lînă. Azi nu se mai poate.

Corpul acesta alb, cu venele vizibile sub piele, a fost oare un vis?

- O să vă ducem dorul, spune patroana. Nu vreţi să luaţi ceva? Fac eu cinste.

Ne aşezăm, ciocnim. Coboară puţin glasul.

- Mă obişnuisem cu dumneavoastră, spune ea politicoasă, cu părere de rău, ne înţelegeam bine.

- Am să vin să vă văd.

- Chiar aşa, domnule Antoine. Cînd o să treceţi prin Bouville, să veniţi să ne daţi şi nouă bună ziua. O să vă spuneţi: "Mă duc să-i spun bună ziua doamnei J eanne, o să-i facă plăcere". Aşa e, îţi place să ştii ce se întîmplă cu oamenii. De altfel, aici lumea se întoarce întotdeauna.

Avem marinari, nu-i aşa? Angajaţi la Transat: cîteodată nu-i văd doi ani, dacă-s în Brazilia sau la New York, ori cînd fac serviciul la Bordeaux pe vreun vapor de mesagerii.

Şi într-o bună zi îi văd: "Bună ziua, doamnă J eanne". Bem un pahar împreună. Poate n-o să mă credeţi, dar îmi amintesc ce obişnuiesc să bea. După doi ani! Îi spun Madeleinei: "Îi dai un vermut sec domnului Pierre, un Noilly Cinzano domnului Leon". Ei îmi spun: "Cum faci să-ţi aminteşti?" Asta mi-e meseria, le zic eu.

În fundul sălii e un tip care se culcă cu ea de puţină vreme. O cheamă:

- Drăgălaşa noastră patroană!

Ea se ridică:

- Scuzaţi, domnule Antoine.

Chelneriţa se apropie de mine:

- Prin urmare, gata, ne părăsiţi?

- Plec la Paris.

- Am stat şi eu la Paris, spune cu mîndrie. Doi ani.

Lucram la Simeon. Dar îmi era dor de casă.

Ezită o secundă, apoi îşi dă seama că nu mai are nimic să-mI spună:

- Atunci, la revedere, domnule Antoine.

Îşi şterge mîna de şorţ şi mi-o întinde:

- La revedere, Madeleine.

Se duce. Trag spre mine Jurnalul bouvillez, apoi îl împing deoparte: l-am citit înainte, la bibliotecă, de la primul la ultimul rînd.

Patroana se întoarce; şi-a lăsat mîinile grăsune în voia prietenului ei care le frămîntă cu pasiune.

Trenul pleacă peste trei sferturi de oră...

Îmi fac socotelile, să-mi treacă timpul.

O mie două sute de franci pe lună nu-i o avere. Totuşi, dacă-mi restrîng puţin cheltuielile, ar trebui să-mi ajungă.

O cameră cu treisute de franci, cincisprezece franci pe zi pentru mîncare; rămîn 450 franci pentru spălatul rufelor, cheltuieli mărunte şi cinematograf. De lenjerie, de haine, n-o să am nevoie încă multă vreme. Cele două costume ale mele sînt curate, deşi puţin lustruite la coate: mă mai ţin doi-trei ani dacă am grijă de ele.

Doamne! Eu am să duc existenţa asta de ciupercă? Ce-am să fac toată ziua? Am să mă plimb. Am să mă duc la Tuileries să mă aşez pe un scaun de fier sau mai bine pe o bancă, din economie. Am să citesc în biblioteci. Şi pe urmă? O dată pe săptămînă - cinematograf. Şi pe urmă?

Am să-mi ofer o ţigară de foi V oltigeur duminica? Am să mă duc să joc crichet cu pensionarii din Grădina Luxemburg? La treizeci de ani! Mi-e milă de mine. Sînt momente cînd mă întreb dacă n-ar fi mai bine să cheltuiesc într-un an cei trei sute de mii de franci care mi-au rămas - şi pe urmă...

dar ce-aş putea face cu ei? Haine noi? Femei? Călătorii?

Le-am avut pe toate şi acum s-a terminat, nu mă mai tentează: n-ar mai fi decît zaţul! M-aş trezi peste un an la fel de golit ca azi, fără o singură amintire şi laş în faţa morţii.

Treizeci de ani! Şi 14.400 de franci rentă. Cupoane de încasat în fiecare lună. Dar nu sînt bătrîn! O să mi se dea ceva de făcut, orice... Mai bine m-aş gîndi la altceva, fiindcă în clipa asta joc teatru. Ştiu foarte bine că nu vreau să fac nimic: să faci ceva înseamnă să creezi existenţă - şi existenţa e şi aşa destulă.

Adevărul e că nu pot lăsa tocul din mînă: cred că vine Greaţa şi am impresia că o întîrzii scriind. Aşa că scriu tot ce-mi trece prin cap.

Madeleine, care vrea să-mi facă plăcere, îmi strigă de departe, arătîndu-mi un disc:

- Discul dumneavoastră, domnule Antoine, cel care vă place. Nu doriţi să-I ascultaţi pentru ultima oară?

- Dacă vrei.

Am primit din politeţe, dar nu prea sînt într-o dispoziţie potrivită să ascult jazz. Am să fiu totuşi atent, pentru că, aşa cum spune Madeleine, aud discul pentru ultima oară: e foarte vechi; prea vechi chiar şi pentru provincie; degeaba l-aş căuta la Paris. Madeleine o să-I pună pe placa fonografului, el o să se învîrtească; acul de oţel va începe să salte în şanţuri şi să scrîşnească, apoi cînd ele îl vor fi dus în spirală pînă în centrul discului, se va termina, vocea răguşită care cîntă Some of these days va tăcea pentru totdeauna.

Începe.

Cînd te gîndeşti că sînt imbecili care-şi găsesc consolarea în artele frumoase. Ca mătuşă-mea Bigeois: "Preludiile lui Chopin mi-au fost de mare ajutor la moartea bietului tău unchi". Şi sălile de concert sînt înţesate de umiliţi, de nedreptăţiţi care, cu ochii închişi, încearcă să-şi transforme feţele palide în antene receptoare. Îşi închipuie că sunetele captate se scurg în ei, dulci şi hrănitoare, şi că suferinţele lor devin muzică, la fel ca acelea ale tînărului Werther; îşi închipuie că frumuseţea îi compătimeşte. Imbecilii!

Aş vrea să-mi spună dacă această muzică li se pare plină de compasiune. Inainte cu cîteva clipe eram, desigur, departe de a pluti în beatitudine. Îmi făceam socotelile mecanic, la suprafaţă. Dedesubt, stagnau toate gîndurile neplăcute, în chip de întrebări neformulate, de nedumeriri mute şi care nu mă mai părăsesc nici zi, nici noapte.

Gînduri în legătură cu Anny, în legătură cu viaţa mea distrusă. Şi încă mai înăuntru Greaţa, timidă ca o aurora. Dar în clipa aceea nu mai era muzica, eram mohorît şi liniştit. Toate obiectele care mă înconjurau erau făcute din aceeaşi materie ca şi mine, dintr-un fel de suferinţă pocită. Lumea era atît de urîtă în afara mea, atît de urîte paharele murdare de pe mese, şi petele cafenii de pe oglindă, şi şorţul Madeleinei, şi aerul amabil al iubitului cel gras al patroanei, atît de urîtă era însăşi existenţa lumii, că mă simţeam în largul meu, în familie.

Acum e cîntecul ăsta al saxofonului. Şi mi-e ruşine.

O suferință mică şi plină de mîndrie s-a născut, o suferință-model. Patru note de saxofon. Vin şi pleacă, par să spună: "Trebuie să faceți ca noi, să suferiți în cadență". Ei da! Bineînțeles că mi-ar plăcea să sufăr aşa, în cadență, fără îngăduință, fără milă pentru mine însumi, cu o puritate aridă. Dar e oare vina mea dacă berea e călduță pe fundul paharului, dacă oglinda e acoperită de pete cafenii, dacă sînt de prisos, dacă cea mai sinceră suferință a mea, cea mai uscată, se tîrăşte şi se îngreunează, cu prea multă carne şi în acelaşi timp cu pielea prea largă, ca elefantul de mare, cu ochii mari şi umezi şi umili, dar atît de urîți? Nu, sigur că nu se poate spune că-i compătimitoare vaga blîndețe a diamantului care se învîrteşte deasupra discului şi mă orbeşte.

Nici măcar ironică: se învîrteşte cu veselie, preocupată numai de ea 'însăşi: a retezat ca o coasă intimitatea fadă a lumii şi acum se învîrteşte, iar noi toți, Madeleine, omul acela gras, patroana, eu, mesele şi banchetele, oglinda pătată, paharele, noi toți cei care ne lăsam în voia existenței fiindcă eram între noi, numai între noi, am fost surprinşi în dezordinea, în neglijența cotidiană; mi-e ruşine pentru mine şi pentru tot ce există în fața ei.

Ea nu există. E chiar iritant: dacă m-aş ridica, dacă aş smulge discul de pe platoul care-l susține şi l-aş sparge în două, n-aş atinge-o pe ea. Ea e dincolo - mereu dincolo de ceva, de o voce, de o notă de vioară. Prin straturi şi straturi de existență, se dezvăluie subțire şi fermă şi cînd vrei s-o apuci nu găseşti decît lucruri existente, te ciocneşti de lucruri existente, lipsite de sens. Ea e în spatele lor: nici no aud, aud sunete, vibrații ale aerului care o dezvăluie. Ea nu există, din moment ce n-are nimic în plus; tot restul e de prisos în raport cu ea. Ea este.

Şi eu am vrut să fiu. Nici n-am vrut altceva; asta-i esența vieții mele; în adîncul tuturor acestor încercări aparent fără legătură între ele, regăsesc aceeaşi dorință: să alung existența din mine, să golesc clipele de grăsimea lor, să le storc, să le usuc, să mă purific, să devin dur, pentru a scoate în fine sunetul net şi precis al unei note de saxofon. S-ar putea face un apolog: era odată un biet ins care greşise lumea. Exista, ca şi ceilalți oameni, în lumea grădinilor publice, a cîrciumilor, a oraşelor comerciale şi încerca săse convingă că trăia în altă parte, în spatele pînzei tablourilor, cu dogii lui Tintoretto, cu bravii florentini ai lui Gozzoli, în spatele paginilor de carte, cu Fabrice del Dongo şi Julien Sorel, în spatele discurilor de fonograf, cu lungile plîngeri uscate ale jazzului. Şi pe urmă, după ce a făcut-o bine pe caraghiosul, a înțeles, a deschis ochii, a văzut că încurcase lucrurile: se afla tocmai într-o cîrciumă, cu un pahar de bere caldă în față. A rămas copleşit pe banchetă; s-a gîndit: sînt un imbecil. Şi chiar în acel moment, de cealaltă parte a existenței, în cealaltă lume ce se vede de departe fără să poată fi atinsă vreodată, o mică melodie a început să danseze, să cînte: "Ca mine trebuie să fiți; trebuie să suferiți în cadență".

Vocea cîntă:

Some of these days

You'll miss me, honey!

Discul e probabil zgîriat în locul acela, fiindcă face un zgomot ciudat. Şi mai e ceva care-mi strînge inima: melodia nu e cîtuşi de puțin atinsă de tusea aceea uşoară a acului pe disc. Ea e atît de departe - atît de departe, dincolo. Înțeleg şi asta: discul se zgîrie şi se uzează, cîntăreața e poate moartă; eu

am să plec, am să iau trenul. Dar în spatele existentului care cade dintr-un prezent în altul, fără trecut, fără viitor, în spatele sunetelor care din zi în zi se descompun, se desprind şi alunecă spre moarte, melodia rămîne aceeaşi, tînără şi fermă, ca un martor nemilos.

Vocea a tăcut. Discul hîrîie puţin, apoi se opreşte. Eliberată dintr-un vis nedorit, cafeneaua rumegă, mestecă plăcerea de a exista. Patroana e roşie la faţă, pălmuieşte obrajii mari şi albi ai noului ei prieten, fără să reuşească să-i coloreze. Obraji de mort. Eu moţăi, adorm pe jumătate.

Peste un sfert de oră voi fi în tren, dar nu mă gîndesc la asta. Mă gîndesc la un american complet ras, cu sprîncenele negre şi stufoase, sufocîndu-se de căldură la etajul al douăzecilea într-un imobil din New York. Deasupra New York-ului cerul arde, albastrul cerului a luat foc, flăcări enorme, galbene, ling acoperişurile; puştii din Brooklin se aruncă în chiloţi de baie sub jeturile stropitoarelor. Camera întunecată, la etajul douăzeci, se coace de arşiţă.

Americanul cu sprîncene negre suspină, gîfîie şi sudoarea îi curge pe obraji. Stă, numai în cămaşă, la pian; are un gust de fum în gură şi o fantomă de arie în cap: Some of these days. Tom o să vină peste o oră cu bidonaşullui plat pe fesă; atunci se vor prăbuşi amîndoi în fotoliile de piele şi vor bea pahare mari de alcool şi focul din cer le va arde gîtlejurile, vor simţi greutatea unui imens somn torid. Dar mai întîi trebuie notată aria asta: Some of these days. Mîna umedă ia creionul de pe pian: Some of these days / You'll miss me, honey.

Aşa a fost. Aşa sau altfel, n-are nici o importanţă. Aşa s-a născut ea. A ales ca să se nască trupul uzat al evreului acela cu sprîncene de cărbune. Ţinea moale creionul şi picături de sudoare cădeau de pe degetele lui cu inele, pe hîrtie. Şi de ce nu eu? De ce era neapărat nevoie de viţelul ăla gras, plin cu bere murdară şi alcool, ca să se împlinească minunea asta?

- Madeleine, vrei să mai pui o dată discul? Numai o dată înainte de plecare.

Madeleine rîde. Întoarce manivela şi-l aud din nou. Dar nu mă mai gîndesc la mine. Mă gîndesc la tipul care a compus bucata asta într-o zi de iulie, în căldura neagră din camera lui. Încerc să mă gîndesc la el prin melodie, prin sunetele albe şi acidulate ale saxofonului. El a făcut-o.

Avea neplăceri, foarte bine nu-i mergea: note de plată - şi apoi e cu putinţă să fi fost pe undeva o femeie care nu se gîndea la el aşa cum ar fi dorit el - şi mai era şi valul acela groaznic de căldură care transforma oamenii în băltoace de grăsime topită. Toate astea nu-s prea frumoase, nici prea glorioase. Dar cînd aud cîntecul şi mă gîndesc că tipul ăla l-a făcut, suferinţa şi transpiraţia lui mi se par... emoţionante. A avut noroc. Şi probabil că nici nu-şi dădea seama. Probabil că se gîndea: "Cu puţin noroc, drăcia asta o să-mi aducă sigur cincizeci de dolari!" Ei bine, e prima oară după ani de zile cînd un om mi se pare emoţionant. Aş vrea să ştiu cîte ceva despre el. M-ar interesa să aflu ce fel de necazuri avea, dacă avea o femeie ori dacă trăia singur.

Nu din umanism, dimpotrivă. Fiindcă a făcut asta. N-am chef să-I cunosc - de altfel probabil că a murit. Numai să obţin cîteva informaţii despre el şi să mă pot gîndi la el, din cînd în cînd, ascultînd discul. Vezi, presupun că tipului i-ar fi perfect indiferent dacă i s-ar spune că în al şaptelea oraş al Franţei, lîngă

gară, cineva se gîndeşte la el. Dar eu aş fi fericit în loculluij îl invidiez. Trebuie să plec. Mă ridic, dar rămîn o clipă şovăind, aş vrea să mai aud negresa cîntînd. Pentru ultima oară.

Cîntă. Uite doi care s-au salvat: evreul şi negresa.

Salvați. Poate că s-au crezut pierduți cu desăvîrşire, înecați în existență. Şi totuşi, nimeni nu s-ar putea gîndi la mine cum mă gîndesc eu la ei, cu aceeaşi duioşie. Nimeni, nici chiar Anny. Într-un fel, sînt pentru mine ca nişte morți sau ca nişte eroi de roman. S-au spălat de păcatul de a exista.

Nu în întregime, desigur, dar atît cît o poate face un om. Ideea asta mă răscoleşte deodată, pentru că nu mai speram nici măcar atît. Simt ceva atingîndu-mă cu timiditate şi nu îndrăznesc să mă mişc, de teamă să nu dispară. Ceva ce nu mai cunoscusem, un fel de bucurie.

Negresa cîntă. Deci îți poți justifica existența? Măcar întrucîtva? Mă simt extraordinar de intimidat. Nu pentru că aş avea mare speranță. Dar sînt ca un om cu totul înghețat, după un drum prin zăpadă şi care, dintr-o dată, ar intra într-o cameră caldă. Cred că ar rămîne încremenit lîngă uşă, rece încă şi frisoane lente i-ar trece prin trup.

Some of these days

You'll miss me, honey!

Oare aş putea să încerc... Bineînțeles, n-ar fi vorba de o arie muzicală... Dar n-aş putea încerca oare un alt gen?...

Ar trebui să fie o carte: nu ştiu să fac nimic altceva. Dar nu o carte de istorie, acelea vorbesc despre ceea ce a existat niciodată un existent nu poate justifica existența unui alt existent. Greşeala mea a fost că am vrut să-I înviez pe domnul de Rollebon. Altfel de carte. Nu ştiu prea bine ce fel, dar trebuie să se ghicească printre cuvintele tipărite, dincolo de pagini, ceva care n-ar exista, care ar fi deasupra existenței. O poveste, de pildă, cum nu se poate întîmpla, o aventură. Ar trebui să fie frumoasă şi dură ca oțelul şi să-i facă pe oameni să se ruşineze de existența lor.

Plec, mă simt confuz. Nu îndrăznesc să iau o hotărîre.

Dacă aş fi sigur că am talent... Dar niciodată, niciodată n-am scris nimic de felul ăsta; articole istorice, da, dar pînă la ele... O carte. Un roman. Oamenii ar citi romanul acela şi ar spune: "Scris de Antoine Roquentin, un tip roşcovan care zăcea prin cafenele" şi s-ar gîndi la viața mea cum mă gîndesc eu la cea a negresei: ca la ceva prețios şi pe jumătate legendar. O carte. Bineînțeles, la început n-ar fi decît o muncă plicticoasă şi obositoare, nu m-ar împiedica să exist, nici să simt că exist. Dar ar veni şi clipa cînd cartea ar fi scrisă, ar fi în urma mea, şi cred că atunci puțină lumină ar cădea pe trecutul meu. Atunci poate că prin ea aş putea să-mi amintesc de viața mea fără dezgust.

Poate că într-o zi, gîndindu-mă la ora de acum, la această oră mohorîtă cînd aştept, cu spatele încovoiat, să vină vremea să mă urc în tren, poateA că mi-aş simți inima bătînd mai repede şi mi-aş spune: "In ziua aceea, la ora aceea a început totul". Şi aş reuşi - la trecut, numai la trecut - să mă accept.

Se lasă seara. La primul etaj al Hotelului Printania s-au luminat două ferestre. Şantierul Gării Noi miroase tare a lemn ud: mîine va ploua peste Bouville.